

ŚRĪMAD BHAGAVAD-GĪTĀ

Gecomponeerd door

Śrīla
Kṛṣṇa Dvaipayāna Vedavyāsa

Deel Drie van Drie

śrī śrī guru-gauraṅgau jayataḥ

ŚRĪMAD
BHAGAVAD-GĪTĀ

*Met de Bhāvānūvāda van
Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's*

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ-TĪKĀ

en de

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI

*(het commentaar dat de Sārārtha-varṣiṇī-ṭikā
verheldert met passages van
Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura's*

RASIKA-RANJANA COMMENTAAR)

door

Śrī Śrīmad
Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja

ŚRĪMAD BHAGAVAD-GĪTĀ – DEEL 3

Oorspronkelijke titel: Srimad Bhagavad-gita

Auteurs: Kṛṣṇa Dvaipayana Vedavyasa; Viṣvanatha Cakravartī Thakura, 1626; Bhaktivīnoda Thakura, 1838; Bhaktivedānta Narayana Gosvāmī Maharāja, 1921
3de Uitgave 2011 Gaudiya Vedānta Publications – Delhi, India

Nederlandse titel: Srimad Bhagavad-gita – Deel 3

Nederlandse vertaling: 2018 © Indira dasi

Voorzien van Sanskriet verzen in Devanagari en Romeins diacritisch schrift

Geciteerde verzen in commentaren gemerkt met een asterisk (*) door Sri Srimad Bhaktivedānta Svāmī Maharāja zijn courtoisie van © Bhaktivedānta Book Trust International, Inc., www.Krishna.com. Gebruikt met toestemming.

Vector art: Vectorlady.com

Pro Deo Uitgever Jaya Radhe: <https://purebhakti.com/jayaradhe.nl>

Email: banyantree@duck.com

Drukwerk: www.pumbo.nl

Papier: HVO biotop

Paperback: www.boekenbestellen.nl/boek/bhagavadgita

Alle Nederlandse titels van deze auteurs op één pagina:

www.boekenbestellen.nl – Zoekterm: BV Narayana Maharaja

Kosteloos Nederlandse titels in eBookformaten: jayaradhe.nl/boeken.html;
purebhakti.com/resources/ebooks-magazines/bhakti-books/dutch

Nederlandse vertalingen van de literaire nalatenschap van Sri Srimad Bhaktivedānta Narayana Gosvāmī Maharāja worden als Nederlands cultureel erfgoed geconserveerd door de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en het World Book Archive in Vrindavan.

Gaudiya Vedānta Filosofie; Caitanya; Vaisnavisme

NUR: 718 Oosterse religies

COPYRIGHT 2018 © I.H.M. GOOSEN – ENKELE RECHTEN VOORBEHOUDEN

BEHALVE WAAR ANDERS VERMELD VALT ALLEEN DE TEKST (NIET OPMAAK, FOTO'S EN KUNST) IN DIT BOEK ONDER CREATIVE COMMONS NAAMSVERMELDING-GEENAFGELEIDWERKEN 4.0 INTERNATIONALE PUBLIEKE LICENTIE

Overzicht licentie: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.nl>

Opgedragen aan mijn Heilige Meester

*śrī gauḍīya-vedānta-ācārya-kesarī nitya-lilā-praviṣṭa
om viṣṇupāda aṣṭottara-śata*

ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTI PRAJÑĀNA KEŚAVA
GOSVĀMĪ MAHĀRĀJA

*de beste van de tiende generatie
nakomelingen in de Bhāgavata-paramparā
van Śrī Kṛṣṇa Caitanya Mahāprabhu,
en stichter van de Śrī Gauḍīya Vedānta Samiti
met zijn vertakkingen verspreid door de wereld.*

Inhoud Deel Drie

Samenvattingen van de Hoofdstukken

door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmi Mahārāja

Hoofdstuk Dertien - Prakṛti-Puruṣa-Vibhāga-Yoga _____ 839

Yoga door begrip van onderscheid tussen de materiële natuur en de genieer

Dit hoofdstuk geeft diep inzicht in de materiële natuur en de bewust levende entiteit. Met deze discussie schenkt de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods aan Zijn overgegeven toegewijden een helder begrip van absolute principes en bevrijdt hen daarmee uit de oceaan van de materiële wereld. Als zuivere toewijding in het hart verschijnt, volgen kennis en verzaking van nature als een secundair resultaat. Om echter zijn begrip van de ware aard van toewijding aan Hem sterker te maken, is het nog steeds noodzakelijk over de kennis te beraadslagen om er realisatie van te krijgen. Als een toegewijde een duidelijk begrip krijgt van absolute principes, wordt hij gekwalificeerd om *prema*, of zuivere liefdevolle toewijding, aan Bhagavān te krijgen.

Hoofdstuk Veertien - Guṇa-Traya-Vibhāga-Yoga _____ 915

Yoga door het transenderen van de drie geaardheden van de materiële natuur

Een analytische studie van dit hoofdstuk leidt to het besef, dat deze materiële wereld eenvoudig expandeert door de actie en interactie van de drie geaardheden van de materiële natuur: goedheid, hartstocht en onwetendheid. Beoefenaren van *bhakti-yoga* kunnen deze drie geaardheden gemakkelijk overstijgen en tenslotte worden gekwalificeerd om Bhagavān te bereiken.

Hoofdstuk Vijftien - Puruṣottama-Yoga _____ 963

Yoga door het begrijpen van de Allerhoogste Persoon

Deze materiële wereld strekt zich uit van de lagere planetaire stelsels tot de hogere. Levende entiteiten zijn afgescheiden deeltjes van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Degenen, die van Hem zijn afgekeerd, worden gebonden door het gevolg van hun acties en zwerven door verschillende hogere en lagere levenssoorten. Met groot geluk echter kan men de genade krijgen van een bonafide geestelijk leermeester en zich onder zijn aanwijzingen volkomen met de verering van Sri Kṛṣṇa gaan bezighouden, waarbij men weet, dat Hij alleen de Allerhoogste Persoon is. De absorbtie van de toegewijden in hun verering van Kṛṣṇa maakt

hen gewaar van alles. Het gevolg is, dat ze de oceaan van deze materiële wereld gemakkelijk kunnen oversteken.

Hoofdstuk Zestien - Devāsura Sampada-Yoga _____ 1011

Yoga door onderscheid tussen goddelijke en demonische naturen

In dit hoofdstuk worden de goddelijke en demonische naturen uitgelegd. De levende entiteit, die wordt betoverd door het externe, begoochelende vermogen van God, staat onder controle van goddelijke of demonische kwaliteiten. Als men zijn toevlucht neemt tot een goddelijke natuur, raakt men geneigd tot de verering van God. Degenen, die daarentegen een demonische natuur aannemen en van Hem afkerig worden, gaan naar de hel. Degenen met een demonische aard verspreiden de theorie van *māyāvāda*, die zegt, dat alles illusie is, inclusief God Zelf. Het is essentieel om van deze demonische tendens verlost te worden. Dit kan worden bereikt door Bhagavān met vertrouwen te vereren in de associatie van zuivere toegewijden.

Hoofdstuk Zeventien - Śraddhā-Traya-Vibhāga-Yoga _____ 1043

Yoga door onderscheid van drie soorten vertrouwen

In dit hoofdstuk worden de drie soorten vertrouwen uitgelegd. Een persoon ontwikkelt vertrouwen in de geaardheid goedheid, hartstocht of onwetendheid volgens de associatie, die hij heeft, en de natuur verkregen uit voorgaande indrukken. Als de levende entiteit alleen gezelschap houdt met zuivere toegewijden van Hari (de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods), verschijnt transcendentaal vertrouwen in zijn hart. Dan kan hij Bhagavān vereren, die transcendent is. Een dergelijke toegewijde is in feite een heilige.

Hoofdstuk Achttien - Mokṣa-Yoga _____ 1081

De Yoga van bevrijding

Dit hoofdstuk presenteert de essentie van de hele *Gītā*. Eerst wordt Sri Kṛṣṇa geïdentificeerd als de hoogste Waarheid van al Zijn transcendentale manifestaties en daarna wordt de meest vertrouwelijke instructie gegeven. Er wordt uitgelegd, dat men dienst aan Hem in Zijn hoogste woonplaats vol transcendentale smaken kan krijgen door deze oefeningen achtereenvolgens uit te voeren:

- 1) Zich aan Hem overgeven
- 2) De negen onderdelen van *bhakti* uitvoeren
- 3) Aanvaarden van de toevlucht van *bhāva-bhakti*, of zuivere, transcendentale toewijding.

Glossarium _____ 1233

Prakṛti-Puruṣa-Vibhāga-Yoga

Yoga door begrip van onderscheid tussen
de materiële natuur en de genieter

VERS 1

अर्जुन उवाच
प्रकृतिं पुरुषं चैव क्षेत्रं क्षेत्रज्ञमेव च
एतद्वेदितुमिच्छामि ज्ञानं ज्ञेयं च केषव

*arjuna uvāca –
prakṛtiṁ puruṣaṁ caiva kṣetraṁ kṣetra-jñam eva ca
etat veditum icchāmi jñānam jñeyam ca keṣava*

arjuna uvāca – Arjuna zei; *prakṛtiṁ* – natuur; *puruṣaṁ* –genieter, ontvanger, eigenaar; *ca* – en; *eva* – zowaar; *kṣetraṁ* – het veld; *kṣetra-jñam* – de kenner van het veld; *eva* – zeker; *ca* – en; *etat* – deze dingen; *veditum* – begrijpen; *icchāmi* – ik wil; *jñānam* – kennis; *jñeyam* – het onderwerp van kennis; *ca* – en; *keṣava* – O Keśava.

Arjuna zei: O Keśava, ik zou graag de natuur (*prakṛti*), de genieter (*puruṣa*), het veld (*kṣetra*), de kenner van het veld (*kṣetra-jñā*), kennis (*jñāna*) en het object van kennis (*jñeya*) willen begrijpen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Ik bied de toewijding aan Śrī Bhagavān mijn eerbetuigingen aan. Van deze toewijding is een deel op genadevolle

wijze in processen, zoals *jñāna*, geplaatst om ze succesvol te maken. In deze derde reeks van zes hoofdstukken wordt kennis vermengd met devotie (*bhakti-miśra-jñāna*) beschreven. Indirect verwijzen deze hoofdstukken ook naar de suprematie van exclusieve toewijding. Dit Hoofdstuk Dertien handelt specifiek over de onderwerpen van het lichaam (*kṣetra*), de ziel (*jīvātmā*), de Superziel (Paramātmā) en het proces van kennis (*jñāna*) en biedt een ampele beschouwing over het levend wezen (*jīva*) en de materiële natuur (*prakṛti*).

Bhagavān is alleen bereikbaar door exclusieve, zuivere toewijding (*kevalā-bhakti*). Dit is in de tweede reeks van zes hoofdstukken (Deel Twee) beschreven. Deze hoofdstukken beschrijven tevens drie soorten verering, zoals verering uitgevoerd door degenen, die zich met het object van verering vereenzelvigen (*ahaṅgraha-upāsanā*). Een *niṣkāma-karma-yogī*, die op onzelfzuchtige wijze zijn voorgescheven plicht uitvoert en het resultaat aan Bhagavān offert, krijgt bevrijding door *bhakti-miśra-jñāna*, of kennis vermengd met toewijding, hetgeen beknopt werd beschreven in de eerste zes hoofdstukken (Deel Een). Nu begint de derde reeks van zes hoofdstukken (Deel Drie), dat het veld (*kṣetra*), de kenner van het veld (*kṣetra-jñā*) enzovoort in detail uiteenzet.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Śrīmad Bhāgavad-gītā* bestaat uit achttien hoofdstukken, die in drie secties zijn verdeeld. De eerste zes hoofdstukken beschrijven *niṣkāma-karma-yoga*, *bhakti-miśra-jñāna* en onderwerpen, die relevant zijn voor de kennis van de ziel en de Superziel. In de tweede reeks van zes hoofdstukken wordt de glorie van exclusieve toewijding uitgelegd; wordt spirituele en materiële devotie (*parā* en *aparā bhakti*) beschouwd; en worden de glorie van de *svarūpa* van Śrī Bhagavān en die van de *svarūpa* van de toegewijde beschreven. Hier worden ook in vergelijking met diverse andere processen de specialiteit en suprematie van *bhakti* uitgelegd en worden nadere details van overeenkomstige onderwer-

pen gegeven. *Tattva-jñāna* wordt in deze derde reeks van zes hoofdstukken in detail uiteengezet. Eerder werd dit onderwerp slechts vluchtig aangeroerd. Het is een beschouwing van de materiële natuur (*prakṛti*), de genietter (*puruṣa*), het veld (*kṣetra*) en de kenner van het veld (*kṣetra-jñā*). De meest vertrouwelijke instructie van *Śrī Gītā* wordt tenslotte gegeven in Hoofdstuk Achttien.

In het eerste vers van dit hoofdstuk informeert Arjuna naar principes, zoals *prakṛti*, *puruṣa*, *kṣetra*, *kṣetra-jñā*, *jñāna* en *jñeya*. Sommige commentatoren echter hebben dit eerste vers, waarin deze vragen werden gesteld, met opzet overgeslagen.

VERS 2

श्री भगवान् उवाच
इदं शरीरं कौन्तेय क्षेत्रमित्यद्विधीयते
एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञ इति तद्विदः”

śrī bhagavān uvāca –
idaṁ śarīraṁ kaunteya kṣetram ity adbhidhīyate
etat yo vetti taṁ prāhuḥ kṣetrajñā iti tad-vidah

śrī bhagavān uvāca – de alvermogende Bhagavān zei; *idaṁ* – dit; *śarīraṁ* – lichaam; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *kṣetram* – het veld; *iti* – zoals; *abhidhīyate* – gekend; *etat* – deze; *yaḥ* – die; *vetti* – kent; *taṁ* – die (persoon); *prāhuḥ* – beschrijf; *kṣetra-jñāḥ* – de kenner van het veld; *iti* – aldus; *tad-vidah* – personen op de hoogte van die waarheid.

Śrī Bhagavān zei: O zoon van Kuntī, degenen, die belezen zijn in de kennis omtrent *kṣetra* en *kṣetra-jñā*, beschrijven dit lichaam als een veld (*kṣetra*) en degene, die dit lichaam kent, als de kenner van het veld (*kṣetra-jñā*).

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Wat is *kṣetra* en wie is *kṣetra-jñā*? In antwoord op deze vraag spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met

idam. Dit lichaam is via het medium van de zintuigen de toevlucht van allerlei plezier en wordt het veld, of *kṣetra*, genoemd. Met andere woorden, het is de oorsprong van de boom van het materiële bestaan. Degenen, die gebonden zijn, worden afgedekt door de wanbegrippen ‘ik’ en ‘mijn’ in relatie tot hun lichaam, die worden gecreëerd door het vals-ego. Ze zijn van dergelijke wanbegrippen bevrijd, zodra ze de bevrijde staat bereiken. Met andere woorden, wanneer ze bevrijd zijn, raken ze bevrijd van de gehechtheid aan het lichaam. Het levend wezen, dat zich in een willekeurig stadium bevindt, heet *kṣetra-jñā*, de kenner (*jñā*) van het veld (*kṣetra*). Hij lijkt op een boer, die de enige kenner van zijn veld is en die de genietter, de ontvanger, of de eigenaar van zijn oogst van vruchten is.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.12.23) zegt Śrī Bhagavān,

*adanti caikaṁ phalam asya gr̥dhrā grāme-carā ekam aranya-vāsāḥ
hamṣā ya ekaṁ bahu-rūpam ijayair māyā-mayaṁ veda sa veda vedam*

Geconditioneerde zielen in onwetendheid, die door middel van hebzucht lustobjecten verkrijgen, ondergaan ellende als een van de vruchten van deze boom van het materiële bestaan. Oorden, zoals Svarga (de hemelse planeten), zijn uiteindelijk ook ellendig. Er zijn echter een paar zwanen in de vorm van bevrijde persoonlijkheden, die ook in het bos van de materiële wereld wonen. Zij genieten van een andere soort vrucht, namelijk het geluk van bevrijding (*mukti*), dat altijd zegenrijk is. Dus die ene boom van het materiële bestaan leidt tot uiteenlopende bestemmingen, zoals de hemelse planeten, de helse planeten, en bevrijding. Daarom wordt gezien, dat deze boom is samengesteld uit *māyā* (illusie) en dat hij een veelvoudige vorm heeft en voortkwam uit het begoochelende vermogen (*māyā-śakti*) van Bhagavān. Alleen degenen, die een bonafide spiritueel leermeester aanvaardden, begrijpen dit geheim. Zij zijn in feite degenen, die het veld (*kṣetra*) en de kenner van het veld (*kṣetra-jñā*) kennen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat Bhagavān Śrī Kṛṣṇa de vragen van Arjuna heeft gehoord, beschrijft Hij het materiële lichaam van de geconditioneerde *jīva*, dat samen met zijn levensadem en zintuigen de speelplaats van plezier vormt. Het wordt de *kṣetra* genoemd. Iemand, die dit lichaam kent, begrijpt, dat het in de geconditioneerde staat ofwel het middel tot plezier is, of het instrument vormt om bevrijding te verkrijgen. De *jīva*, die zich in een van deze staten ophoudt, wordt *kṣetra-jña* genoemd. Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa echter zegt, “*śarīrātmāvādī tu kṣetrajño na na kṣetratvena tat jñānābhāvāt* – de *jīva*, die zich met het lichaam identificeert, begrijpt de *tattva* van het lichaam niet; daarom is hij geen *kṣetra-jña*, kenner van het veld.”

Degenen, die dit lichaam als het zelf aanvaarden, beschouwen het slechts als een middel tot plezier. Ze zijn vergiftigd door materieel vals-ego en raken aan het materiële bestaan gebonden. Leven na leven is ellende het enige, dat ze bereiken. Aan de andere kant krijgen degenen, die vrij worden van het materiële ego, terwijl ze in hun lichaam blijven en dienst verlenen aan Śrī Hari, geleidelijk het geluk van bevrijding. Nadat ze de zegen hebben gekregen voor hun dienstverlening aan Bhagavān, wordt hun leven volkomen geslaagd. Dit is bevestigd geworden in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.12.23),

*adanti caikaṁ phalam asya gṛdhṛā grāme-carā ekam araṇya-vāsāḥ
haṁsā ya ekaṁ bahu-rūpam iyyair māyā-mayaṁ veda sa veda vedam*

Zij die gehecht zijn aan het gezinsleven en naar werelds plezier hunkeren, proeven slechts de armetierige vrucht van het lichamelijke genoegen, terwijl de wijzen en de zwaanachtige wereldverzakkers, die van alle materiële doelstellingen hebben afgezien, de zegenrijke vrucht van transcendentaal geluk ervaren.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura schrijft, “Śrī Bhagavān zegt, ‘O Arjuna, Ik heb eerst de *svarūpa* van de ziel uitgelegd, zodat je de fundamentele principes van toewijding (*bhakti-tattva*), die hoogst vertrouwe-

lijk zijn, goed zou kunnen begrijpen. Daarna heb Ik de diverse activiteiten (*karma*) besproken van de geconditioneerde ziel en de aard van onvermengde *bhakti*, die vrij is van alle materiële aanduidingen. Ik sloot het af met een presentatie van de drie verschillende processen – *jñāna*, *karma* en *bhakti* – zodat je het hoogste doel zou realiseren. Nu ga Ik een specifieke, wetenschappelijke beschrijving van kennis (*jñāna*) en verzaking (*vairāgya*) geven. Als je dit hoort, raak je steviger gevestigd in de fundamentele principes van onvermengde *bhakti*, die vrij is van iedere materiële aanduiding,

*jñānaṁ parama-guhyam me yad vijñāna-samanvitam
sarahasyam tad-aṅgam ca grhāṇa gaditaṁ mayā*

Śrīmad-Bhāgavatam (2.9.31)

Kennis van Mij is non-duaal, absoluut en hoogst vertrouwelijk. Hoewel deze non-duaal is, bevat deze kennis vier eeuwige componenten: Mijn *svārūpa* (*jñāna*), realisatie van Mij (*vijñāna*), *prema-bhakti* aan Mij (*rahāṣya*) en *sādhana-bhakti*, de methode om Mij te bereiken (*tad-aṅga-pradhāna*). Dit kan de *jīva* met zijn beperkte verstand niet begrijpen. Hij kan het alleen met Mijn genade realiseren. *Jñāna* is Mijn *svārūpa* en *vijñāna* is jouw relatie met Mij door middel van *bhakti*. De *jīva* is Mijn *rahāṣya* en de *pradhāna* is Mijn *jñāna-aṅga* (alle assessoires, die aan Mijn *svārūpa* toebehooren). De eeuwige non-dualiteit en het eeuwige, vertrouwelijke verschil tussen deze vier principes komen voort uit Mijn onbevattelijke vermogen, de *acintya-śakti*.

“Toen Ik de vier kernverzen van de *Bhāgavatam* (*catuḥ-sloki*) als instructie aan Śrī Brahmā gaf, beschreef Ik vier onderwerpen: kennis (*jñāna*), gerealiseerde kennis (*vijñāna*), vertrouwelijke of geheime onderwerpen (*rahāṣya*) en de uiteenlopende aspecten van die vertrouwelijke onderwerpen (*tad-aṅga*). De verborgen betekenis van *bhakti-tattva* kan zich niet in het hart manifesteren zonder deze vier essentiële punten op de juiste wijze te begrijpen. Daarom zal Ik jou via het medium van deze instructies over *vijñāna* zuivere intelli-

gentie geven, die nodig is om deze vertrouwelijke kennis te kunnen begrijpen. Zodra zuivere *bhakti* verschijnt, ontwaken grondeloze kennis en verzaking zonder moeite. Ze zijn de twee extra vruchten, die men ervaart bij de uitvoering van *bhakti*. O zoon van Kuntī, dit lichaam wordt *kṣetra* genoemd en degenen, die deze *kṣetra* kennen, worden *kṣetra-jña* genoemd.”

VERS 3

क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भारत
क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानं मतं मम

kṣetra-jñam cāpi māṁ viddhi sarva-kṣetreṣu bhārata
kṣetra-kṣetrañayor jñānam yat taj jñānam matam mama

kṣetra-jñam – de kenner van het veld; *ca* – en; *api* – alleen; *mām* – Mij; *vid-dhi* – begrijp; *sarva-kṣetreṣu* – in alle velden; *bhārata* – O nageslacht van Bharata; *kṣetra* – het veld (in de vorm van het lichaam); *kṣetra-jñayoḥ* – (van het levend wezen en de Superziel) kenners van het veld; *jñānam* – kennis; *yat* – datgene; *taj* – dat; *jñānam* – kennis; *matam* – opvatting; *mama* – is Mijn.

O Bharata, je moet begrijpen, dat alleen Ik de kenner ben in het lichaam van alle levende wezens. Deze kennis – van het lichaam als het veld, van het levend wezen en van de Superziel als kenners van het veld – is werkelijke kennis. Dit is Mijn opvatting.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Dus het levend wezen wordt *kṣetra-jña* (de kenner van het veld) genoemd, omdat hij kennis heeft van *kṣetra*, het materiële lichaam. Maar Paramātmā kent alle velden volkomen, nog beter dan de levende wezens zelf. In dit vers, dat begint met *kṣetra-jñam*, wordt Zijn eigenschap van het hebben van kennis van alle lichamen uitgelegd. Śrī Bhagavān zegt, “Ken Mij, Paramātmā,

die Zich als Bestuurder in alle lichamen bevindt, als *kṣetra-jñā* (kenner). Het levend wezen is de *kṣetra-jñā* alleen van zijn individuele lichaam. Bovendien is zijn kennis van dat lichaam incompleet. Echter, Ik alleen ben de perfecte en complete kenner van alle lichamen. Beschouw dit als Mijn specialiteit.”

Wat is ware kennis, of *jñāna*? Vooruitlopend op deze vraag zegt Śrī Bhagavān, “Kennis van *kṣetra* (het lichaam) en *kṣetra-jñā* (de kenners van het lichaam – de individuele ziel en de Superziel) wordt zowaar *jñāna* genoemd. Dit aanvaard Ik als werkelijke kennis.”

Van de twee *puruṣas*, of personen, die het veld van het lichaam kennen, is de Superziel superieur. Sommigen leggen uit, dat er maar één ziel is. Dit wordt hier afgewezen en het is ook tegenstrijdig aan een latere uitspraak in de *Gītā* (15.17).

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hoewel het woord *kṣetra-jñā*, de kenner van het veld, in het voorgaande vers werd gebruikt om te wijzen op het levend wezen in het lichaam, legt Śrī Bhagavān, de inwonende getuige van iedereen, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, de Allerhoogste Bestuurder en Beheerder, de Superziel, in het huidige vers uit, dat Hij de totale kenner van het veld is, niet het levend wezen.

De essentie van het commentaar van Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa op dit vers is als volgt, “De *jīva* blijft in dit lichaam geplaatst, zoals een onderdaan ondergeschikt blijft aan een koning, zelfs al heeft de *jīva*, als *kṣetra-jñā*, kennis van zijn eigen lichaam als een instrument voor plezier en bevrijding. Maar Ik alleen ben de bestuurder en instandhouder van iedereen en omdat Ik alle lichamen ken, ben Ik de totale kenner van het veld. Dus Ik blijf daar als een koning gevestigd.”

Ook in de *Smṛti*'s wordt het volgende aangetroffen,

*kṣetrāṇi hi sarirāṇi bijaṃ cāpi śubhāśubhe
tāni vetti sa yogātmā tataḥ kṣetra-jñā ucyate*

Het hele lichaam is als een veld, waarin rechtschappen en onrecht-
schappen acties als zaden van dat veld aanwezig zijn – in die zin, dat
ze er de oorzaak van zijn. Paramātmā kent de waarheid van alle li-
chamen. Daarom wordt Hij de complete *kṣetra-jña* genoemd.

Śrīmad-Bhāgavatam (8.3.13) verklaart eveneens,

*kṣetra-jñāya namas tubhyaṁ sarvādhyakṣāya sāksīṇe
puruṣāyātma-mūlāya mūla-prakṛtaye namaḥ*

Ik smeed mijn eerbiedige eerbetuigingen te mogen aanbieden aan
U, de Superziel, die alles overziet en getuige is van alles, dat plaats
vindt. U bent de Allerhoogste Persoon, de oorsprong van de mate-
riële natuur en van de totale materiële energie. U bent ook de ei-
genaar van het materiële lichaam. Daarom bent U de meest com-
plete kenner. Ik bied U mijn eerbiedige eerbetuigingen aan.*

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura schrijft in zijn commentaar op
dit vers, “*kṣetraṁ dehadvayaṁ tattvena jānātīti kṣetrajño ‘antaryāmi*
– Antaryāmi, de alom inwonende getuige, kent de *tattva* van zowel
het subtiele als het grofstoffelijke lichaam is wordt *kṣetra-jña* ge-
noemd.”

Verder zegt Śrī Bhagavān in *Śrīmad-Bhāgavatam* (8.17.11),
“*kṣetra-jñāḥ sarva bhūtānāmi* – iemand, die alle levende wezens
kent, wordt kenner van het veld genoemd.”

De betekenis van de uitspraak van Śrī Kṛṣṇa is, dat ware kennis
betekent het kennen van het veld in de vorm van het lichaam; de
kenner van dit veld, namelijk het levend wezen, geconditioneerd of
bevrijd; en de Superziel, Paramātmā, de oorspronkelijke kenner van
het veld, die Zich in alles bevindt. Paramātmā is echter verschillend
van de geconditioneerde en bevrijde ziel en Hij is aan hen superieur.
Het idee, dat het levend wezen en de Superziel één zijn, is een
denkbeeld, dat tegengesteld is aan de conclusie van de geschriften.

Ook de verklaring in de Śruti, *nityo nityānām cetanaś cetanānām
eko bahūnām yo vidadhāti kāmān*, beschrijft Paramātmā als superi-

eur aan alle levende, bewuste, eeuwige wezens. Het beschrijft Hem eveneens als hun bestuurder en souffleur (fluisteraar, inspirator). Deze conclusie is in de hele *Gītā* geverifieerd. Śrī Kṛṣṇa zegt tegen Arjuna, “Omdat jij een *jīva* bent, vergeet je dit feit keer op keer, maar als Allerhoogste Persoonlijkheid Gods vergeet Ik het nimmer.” Volgens de uitspraak, *mamaivāṁśo jīva-loke jīva-bhūtaḥ sanātanaḥ*, is de *jīva* een onbeduidend onderdeel van Bhagavān. De *jīva* is eeuwigdurend Zijn onderdeel; in geen enkele hoedanigheid kan hij één worden met Bhagavān door met Hem samen te smelten, of in Hem op te gaan.

De stelling, dat *brahma*, de Absolute Waarheid, wegens onwetendheid een levend wezen is geworden en dat het levend wezen weer *brahma* wordt, nadat hij van zijn onwetendheid is bevrijd, is in termen van rede, logica en geschriften onjuist. Onwetendheid kan Parabrahma, de Allerhoogste Absolute Waarheid, die in iedere staat intrinsiek uit kennis is samengesteld, nimmer raken. In de Śruti's wordt gezegd, “*satyaṁ jñānam anantaṁ brahma* – Parabrahma wordt nimmer door het begoochelend vermogen overweldigd om in onwetendheid te geraken.” Duizenden vedische uitspraken leveren hiervoor het bewijs.

In dit materiële lichaam zijn daarom twee kenners van het veld aanwezig: het levend wezen en de Superziel, Paramātmā. Paramātmā is de bestuurder, de souffleur en de imminente getuige van verschillende levende wezens, die zich in verschillende lichamen bevinden als gelokaliseerde kenners van het veld. Paramātmā en de *jīva* kunnen nooit één zijn.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Wat betreft *kṣetra* (het veld) en *kṣetra-jña* (de kenner van het veld) zijn er drie principes: God (Īśvara), het levend wezen (*jīva*) en inerte of passieve materie (*jaḍa*). Je moet weten, dat – terwijl er één *kṣetra-jña*, levend wezen, in ieder lichaam aanwezig is – Ik, Īśvara, de meest vooraanstaande *kṣetra-jña* van deze hele inerte wereld

ben. Met Mijn besturend vermogen als Superziel ben Ik de kenner van alle andere kenners. De kennis van degenen, die deze drie principes hebben begrepen door na te denken over *kṣetra* en *kṣetra-jñā*, wordt daardoor zowaar gerealiseerd.”

VERS 4

तत्क्षेत्रं यच्च यादृक् च यद्विकारि यतश्च यत्
स च यो यत्प्रभावश्च तत्समासेन मे शृणु

*tat kṣetram yac ca yādrk ca yad-vikāri yataś ca yat
sa ca yo yat-prabhāvaś ca tat samāseṇa me śṛṇu*

tat – dit; *kṣetram* – veld; *yat* – wat; *ca* – en; *yādrk* – wat is zijn aard; *ca* – en; *yad-vikāri* – wat zijn zijn transformaties; *yataś* – waarom; *ca* – en; *yat* – om welke reden (het bestaat); *saḥ* – die (kenner van het veld); *ca* – en; *yah* – welke (natuur); *yat-prabhāvaś* – wat is zijn invloed; *ca* – en; *tat* – dat; *samāseṇa* – in het kort; *me* – van Mij; *śṛṇu* – hoor.

Hoor nu van Mij een korte beschrijving van dat veld met zijn eigenschappen en transformaties, waarom en uit wie het is ontstaan, en over de *svarūpa* (natuur) en de invloed van de kenner van dat veld.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers, dat begint met *tat kṣetram*, gaat Śrī Bhagavān verder in op hetgeen Hij voorheen slechts beknopt besprak.

Waaruit bestaat die *kṣetra*, of dat lichaam? Het is een combinatie van de vijf materiële elementen, de levensadem (*prāṇa*) en de zintuigen. “Hoor van Mij hoe dit lichaam beschikt over verschillende soorten geaardheden, verlangens en transformaties, zoals religiositeit, vijandigheid en vriendschap. Hoor hoe het voortkomt uit de vereniging van de materiële natuur (*prakṛti*) en de genieter (*puruṣa*) en hoe het zich in verschillende soorten bewegende en niet-

bewegende levensvormen uiteenlopend manifesteert. De kenners van het lichaam zijn *jīvātmā* en de *Paramātmā*.” Volgens de regels van de Sanskriete grammatica staat *kṣetra-jñā* hier in het onzijdige geslacht, omdat het woord *kṣetra* in het onzijdige geslacht wordt gebruikt.

VERS 5

ऋषिभिर्बहुधा गीतं छन्दोभिर्विधैः” पृथक्
ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः”

*ṛṣibhir bahudhā gītaṁ chandobhir vividhaiḥ pṛthak
brahma-sūtra-padaiś caiva hetumadbhir viniścitaiḥ*

ṛṣibhiḥ – door de wijzen; *bahudhā* – op vele manieren; *gītaṁ* – is in een lied beschreven; *chandobhiḥ* – door de hymnen van de Veda’s; *vividhaiḥ* – op diverse manieren; *pṛthak* – onderscheidend; *brahma-sūtra-padaiḥ* – door de uitspraken van de *Vedānta-sūtra*; *ca* – en; *eva* – zowaar; *hetumadbhiḥ* – redelijk; *viniścitaiḥ* – volmaakt vastgestelde conclusies.

De waarheid van het veld en de kenner van het veld zijn op vele manieren door heilige personen in talloze vedische geschriften beknopt beschreven geworden en ze worden met perfecte logica en definitieve conclusies in de verzen van de *Vedānta-sūtra* beschreven.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Wiens beschrijving van dit onderwerp ga Je me in het kort uitleggen?” Anticiperend op deze vraag van Arjuna zegt Śrī Bhagavān, “Heiligen zoals Vasiṣṭha en anderen hebben dit in hun *yoga-sāstras* beschreven.” *Chandobhir* betekent, dat het ook in de Veda’s wordt uitgelegd. Bovendien wordt het beschreven in de *Brahma-sūtra* in aforismen, zoals “*athāto brahma-jijñāsā* – daarom dient men naar *brahma* te informeren” (*Brahma-sūtra* 1.1.1). Aan gezien deze *sūtras brahma*, de Allerhoogste Absolute Waarheid,

bevestigen, worden ze gekend als *pāda*, datgene dat het bewijs levert om Hem vast te stellen.

Wat is de aard van dat *brahma*? In antwoord hierop legt Śrī Bhagavān uit, “Dit punt is specifiek gericht op het onderwerp van oorzaak en gevolg van het universum.” Het wordt vastgesteld door te beraadslagen over de waarheid van de substantiële betekenissen van *Brahma-sūtra*, zoals “*ikṣhate nāśabdam* – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods is niet onbeschrijfbaar” (*Brahma-sūtra* 1.1.5), en “*ānandamayo bhyāsāt* – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods is van nature zegenrijk” (*Brahma-sūtra* 1.1.12).

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De *tattva* van *kṣetra* en zijn *kṣetra-jñā*, zoals door Śrī Kṛṣṇa is uitgelegd, wordt door alle filosofen aanvaard. Deze *tattva* wordt ook helder aangetoond in gezaghebbende geschriften, zoals de Veda’s, de Upaniṣaden en *Brahma-sūtra*. Omdat de Veda’s *apauruṣeya* zijn (niet gecomponeerd door een sterfelijk wezen), worden ze door iedereen aanvaard. De essentie van de Veda’s wordt gevormd door de Upaniṣaden, of de Vedānta.

Śrī Kṛṣṇa Dvaipāyana Vedavyāsa, een incarnatie van Bhagavān, bracht de schijnbaar tegengestelde uitspraken van de Veda’s met elkaar in overeenstemming met behulp van korte aforismen, of *sūtras*, die gezamenlijk bekend staan als de *Vedānta-sūtra*. De uitspraken van de *Vedānta-sūtra*, zoals *ikṣate nāśabdam* (*Brahma-sūtra* 1.1.5) en *ānandamayo bhyāsāt* (*Brahma-sūtra* 1.1.12) onderbouwen deze conclusie. *Ikṣate nāśabdam* betekent, dat *brahma* alleen door de uitspraken van de geschriften kan worden ervaren, omdat Hij *na śabdam* is – Hij kan niet anders worden gekend dan door de uitspraken van de Veda’s. Dit wordt uitgelegd in *Brahma-sūtra* (1.1.3), “*śāstra-yonitvāt – brahma* kan worden gekend en ervaren door het geschrift (*śāstra*).” *Brahma* is het onderwerp, dat door de Veda’s gevestigd is geworden; dus buiten het woord bestaat Hij niet. Hoe

wordt Hij ervaren? In antwoord op deze vraag wordt verder gezegd, “*ānandamayo 'bhyāsāt* – de Allerhoogste, wiens eigen natuur uit overtreffende zegen bestaat, kan worden gezien en ervaren door de beoefening van *bhakti*.” Deze uitspraken vestigen Parabrahma als de complete kenner van het veld van het lichaam en de *jīva*, die Hem ziet, ervaart, of *bhakti* aan die Persoonlijkheid uitvoert, als de gedeeltelijke of secundaire kenner van dat veld. Verder, volgens *Brahma-sūtra* (2.3.16), “*nātmā śruter nityatvāc ca tābhyaḥ* – de *jīva* wordt beschreven als een gedeeltelijke *kṣetra-jña*.” Volgens *Brahma-sūtra* (2.3.39), “*parāt tu tac chruteḥ* – Parabrahma wordt aangevaard als de complete *kṣetra-jña* en is superieur aan het levend wezen.”

In dit vers verwijst het woord *ṛṣis* (wijzen of zieners) naar de literatuur geschreven door heiligen, zoals Vasiṣṭha; en *chanda* (Sanskriet metrum) verwijst naar andere vedische literatuur. In de *Ṛju*-sectie van de Veda's wordt gezegd, *tasmād vā etasmād ātmana ākāśaḥ sambhūtaḥ ity ādinā brahma pucchaṁ pratiṣṭhā ity astenānna-mayaṁ prāṇamaya-mano māyā-vijñānamayānanda-mahāḥ pañca-puruṣaḥ paṭhitās teṣv annamayādi-trayaṁ jaḍa-kṣetra-svarūpaṁ, tato bhinno vijñānamayo jīvas tasya bhokteti jīva-kṣetrajña-svarūpaṁ, tasmāc ca bhinnāḥ sarvāntara ānandamaya itīśvara-kṣetrajña-svarūpaṁ uktam (Taittirīya Upaniṣad 2.1.2)*. Dit betekent, “Onder de bewuste wezens bestaan vijf gradaties van *puruṣa*, of genier: *annamāyā* (alleen bewust van voedsel), *prāṇamaya* (alleen bewust van leven), *manomaya* (bewust van het verstand), *vijñānamaya* (bewust van de ziel) en *ānandamaya* (alleen bewust van zegen). De eerste drie (*annamaya*, *prāṇamaya* en *manomaya*) vertegenwoordigen bewustzijn gericht op de passieve *kṣetra* (het materiële lichaam). Verschillend van hen is de *vijñānamaya-puruṣa*, de *jīva*, die als kenner van de *kṣetra* (zijn materiële lichaam), de secundaire *kṣetra-jña* vormt. Onderscheiden van deze twee is de Superziel, die de *ānandamaya-puruṣa* is. Deze *ānandamaya-puruṣa* is zowaar Parameśva-

ra, de reguleur van alles, de getuige van iedereen en de oorspronkelijke *kṣetra-jña*.”

VERZEN 6-7

महाभूतान्यहङ्कारो बुद्धिरव्यक्तमेव च
इन्द्रियाणि दशैकं च पञ्च चेन्द्रियगोचरा”

इच्छा द्वेष” सुखं दु”खं सङ्घातश्चेतना धृति”
एतत्क्षेत्रं समासेन सविकारमुदाहृतम्

*mahā-bhūtāny ahaṅkāro buddhir avyaktam eva ca
indriyāṇi daśaikam ca pañca cendriya-gocarāḥ*

*icchā dveṣaḥ sukham duḥkham saṅghātaś cetanā dhṛtiḥ
etat kṣetraṁ samāseṇa sa-vikāram udāhṛtam*

mahā-bhūtāni – de vijf grote elementen (aarde, water, vuur, lucht, ruimte, ether); *ahaṅ-kārah* – het idee van het zelf als de doener, vals-ego; *buddhiḥ* – intelligentie; *avyaktam eva ca* – en de ongemanifesteerde materiële natuur; *indriyāṇi* – zintuigen; *daśa* – tien; *ekam* – het ene (verstand); *ca* – en; *pañca ca indriya-gocarāḥ* – de vijf zintuigobjecten (zoals geluid en licht); *icchā* – verlangen; *dveṣaḥ* – haat; *sukham* – blijdschap; *duḥkham* – ongeluk; *saṅghātaḥ* – al deze bij elkaar (het lichaam); *cetanā* – de functies van het verstand voor vergaren van kennis; *dhṛtiḥ* – geduld; *etat* – dit; *kṣetraṁ* – veld; *samāseṇa* – in het kort; *sa-vikāram* – tesamen met hun transformaties; *udāhṛtam* – worden gezegd te zijn.

De vijf materiële elementen, het vals-ego, de intelligentie, de ongemanifesteerde materiële natuur, de elf zintuigen, de vijf zintuigobjecten, zoals geluid en vorm, verlangen, haat, geluk, ellende, het lichaam, kennis en geduld vormen samen met hun transformaties een beknopte beschrijving van het veld.

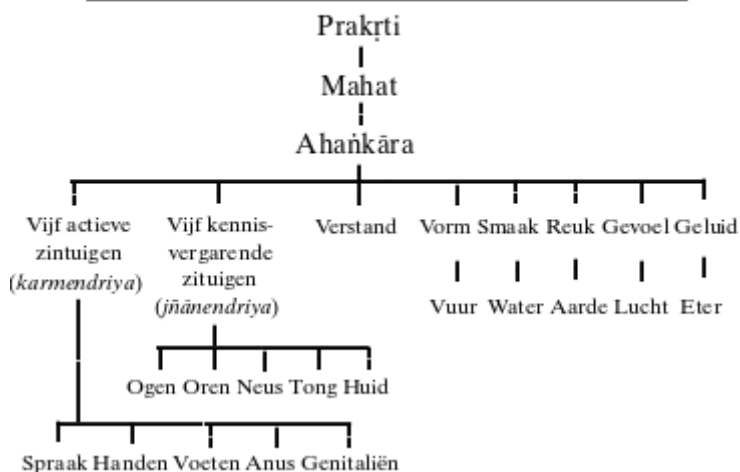
SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Bhagavān legt nu de aard uit van *kṣetra*, het veld of het materiële lichaam. Hier volgt een lijst van de vierentwintig elementen: aarde, water, vuur, lucht en ruimte; hun oorzaak – het vals-ego; intelligentie, die het zelf waarneemt; de oorzaak van vals-ego – de *mahat-tattva*; de oorzaak van de *mahat-tattva* – *prakṛti*; de vijf actieve en vijf kennisvergarende zintuigen; het verstand; en de vijf zintuigobjecten, zoals geluid en licht.

Verlangen, afgunst, geluk, verdriet, en het lichaam, dat bestaat uit een combinatie van de vijf materiële elementen, bewustzijn, kennis en verdraagzaamheid zijn functies van het verstand. Deze zijn geen functies van de ziel. Daarom zijn al deze eigenschappen onderdeel van het *kṣetra* (veld) en worden tevens gekenmerkt door kwaliteiten, zoals vastbeslotenheid. In de Śruti's worden de functies van het verstand genoemd: verlangen, vastbeslotenheid, twijfel, vertrouwen, gebrek aan vertrouwen, verdraagzaamheid, onthechting, verlegenheid en angst. Ze vertonen de kwaliteiten van het veld van het lichaam, zoals eerder beschreven. “Dit *kṣetra* gaat door zes typen verandering heen, zoals geboorte en dood, zoals beschreven: *etat kṣetram savikāram.*”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De samenstellende delen van het veld (lichaam) zijn de vierentwintig elementen bestaande uit de vijf *mahābhūtas* (aarde, water, vuur, lucht en ruimte), het vals-ego, de ongedifferentieerde vorm van het totaal van de materiële energie (de *mahat-tattva*) en haar oorzaak, de materiële natuur (*prakṛti*), de tien externe zintuigen (ogen, oren, neus, tong, huid, spraak, voeten, handen, anus en genitaliën), het ene interne zintuig (het verstand) en de vijf zintuigobjecten (vorm, smaak, geur, gevoel en geluid). Dit is samengevat uit de uitspraken van ṛṣis, zoals Vasiṣṭha, Devala en Asita, uit de vedische *mantras* en de *Vedānta-sūtra*. Wat is eigenlijk het *kṣetra*, of het veld van het lichaam, en waarom wordt het zo genoemd? Dit kan worden begrepen door

deze vierentwintig elementen te analyseren. Transformaties van het materiële lichaam (*kṣetra*) zijn verlangen, afgunst, blijdschap, verdriet, alle activiteiten van het lichaam (die combinaties vormen met de vijf materiële elementen), de neigingen en absorpties van het verstand (die slechts een schijn vormen van het zuivere bewustzijn van de ziel) en verdraagzaamheid. Daarom dient te worden begrepen, dat deze elementen allemaal onderdelen van *kṣetra* zijn. Hier wordt een overzicht gegeven van de vierentwintig elementen.

SCHEMA VAN DE VIERENTWINTIG ELEMENTEN

Verzen 8 – 12

अमानित्वमदम्भित्वमहिंसा क्षान्तिरार्जवम्
 आचार्योपासनं शौचं स्थैर्यमात्मविनिग्रहं”

इन्द्रियार्थेषु वैराग्यमनहङ्कार एव च
जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनम्

असक्तिरनभिष्वङ्गः पुत्रदारगृहादिषु
नित्यं च समचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु

मयि चानन्ययोगेन भक्तिरव्यभिचारिणी
विविक्तदेशसेवित्वमरतिर्जनसंसदि

*amānitvam adambhitvam ahimsā kṣāntir ārjavam
ācāryopāsanam śaucam sthairyam ātma-vinigrahaḥ*

*indriyārtheṣu vairāgyam anahaṅkāra eva ca
janma-mṛtyu-jarā-vyādhi-duḥkha-doṣānudaśanam*

*asaktir anabhiṣvaṅgaḥ putra-dāra-grhādiṣu
nityam ca sama-cittatvam iṣṭāniṣṭopapattiṣu*

*mayi cānanya-yogena bhaktir avyabhicāriṇī
vivikta-deśa-sevitvam aratir jana-saṁsadi*

amānitvam – geen behoefte hebben aan eer; *adambhitvam* – zonder trots; *ahimsā* – geweldloosheid; *kṣāntiḥ* – vergevingsgezindheid; *ārjavam* – eenvoud; *ācārya-upāsanam* – verering van een spiritueel voorganger die onderwijst door voorbeeld; *śaucam* – hygiëne (innerlijk en uiterlijk); *sthairyam* – standvastigheid (mentaal); *ātma-vinigrahaḥ* – beheersing over lichaam en zintuigen; *indriya-artheṣu* – van lustobjecten, zoals geluid en aanraking; *vairāgyam* – onthechting; *anahaṅkāraḥ* – vrij van vals-ego; *eva ca* – en ook; *janma* – van geboorte; *mṛtyu* – dood; *jarā* – ouderdom; *vyādhi* – en ziekte; *duḥkha-doṣa* – de negatieve gevolgen van lijden; *anudaśanam* – de uitspraken van geopenbaarde geschriften, heiligen en spiritueel voorgangers herhaaldelijk in overweging nemen; *asaktiḥ* – onthechting (van lustbevediging); *anabhiṣvaṅgaḥ* – vrij van absorbtie; *putra* – zonen; *dāra* – echtgenote; *grha* – thuis; *ādiṣu* – enzovoort; *nityam* – altijd; *ca* – en; *sama-cittatvam* – met

gelijkgestemd verstand; *iṣṭa-anīṣṭa* – wenselijk en onwenselijk; *upapattiṣu* – temidden van voorvallen; *mayi* – aan Mij; *ca* – en; *ananya-yogena* – met exclusieve verbinding; *bhaktiḥ* – toegewijde dienst; *avyabhicāriṇī* – onwankelbaar; *vivikta-deśa* – op solitaire plekken; *sevitvam* – verblijven; *a-ratiḥ* – zonder gehechtheid zijn; *jana-saṁsadi* – associatie van levensgenieters; *adhyaṭma-jñāna-nityatvam* – van de eeuwige natuur van de waarheden met betrekking tot de Allerhoogste Ziel en de kleine spirituele zielen (met het doel van vrijheid van herhaaldelijke geboorte en dood); *tattva-jñāna* – de principes van zelfrealisatie; *artha-darśanam* – de (innerlijke) betekenis onderzoeken; *etat* – die; *jñānam* – kennis; *iti* – aldus; *praktam* – gesproken; *ajñānam* – onwetendheid; *yat* – wat; *ataḥ* – aldus; *anyathā* – anderszins.

Zonder behoefte aan eer; bevrijd van trots; beschikkend over de eigenschappen van geweldloosheid; verdraagzaamheid; eenvoud; dienstverlening aan een gekwalificeerd guru; zowel innerlijke als uiterlijke hygiëne; mentale standvastigheid; beheersing over lichaam en zintuigen; onthechting van lustobjecten zoals geluid en aanraking; afwezigheid van vals-ego; het constant waarnemen van de ellende van geboorte, dood, ouderdom en ziekte; onthechting van vrouw, kinderen, thuis, enz.; niet verdiept in het geluk en verdriet van anderen; gelijkmoedigheid in wenselijke en onwenselijke omstandigheden; eenpuntige, stabiele en onwankelbare *bhakti* aan Mij; voorkeur voor afzondering; afkeer van de associatie van materialistische lieden; en constante beraadslaging over kennis van het zelf en de betekenis van *tattva-jñāna*, dat wil zeggen, bevrijding – al deze zaken beschouw Ik als kennis. De rest is onwetendheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In de bovenstaande vijf verzen legt Śrī Bhagavān de twintig oefeningen uit, die dienen te worden gecultiveerd, zoals vrijheid van het verlangen te worden geëerd. Hij geeft ook uitgebreid uitleg over de kwaliteiten van de *jīvātmā* en Paramātmā, de *ḷṣetra-jñāas*, degenen die het veld van het lichaam kennen. Ze

dienen afzonderlijk van de eerder genoemde eigenschappen van het materiële lichaam, of het *kṣetra*, te worden gekend. Zeventien van deze kwaliteiten hebben betrekking op zowel de *jñānīs*, personen op zoek naar kennis, als op de *bhaktas*, toegewijden. Volgens de uitspraak van Bhagavān echter, *mayi cānanya-yogena bhaktir avyabhicāriṇī*, is exclusieve toewijding aan Hem de enige plicht van de toegewijden, waarmee ze Hem kunnen ervaren. Dit komt, omdat de zeventien eigenschappen, zoals nederigheid, zich van nature manifesteren in toegewijden, die *avyabhicāriṇī-bhakti* beoefenen. De laatste twee eigenschappen echter zijn uniek voor de *jñānīs*. Dit is de opvatting van de disciplinaire opvolging van toegewijden, de *bhakta-sampradāya*.

In dit vers is de betekenis van de reeks woorden, die beginnen met *amānitvam*, heel duidelijk. In de Smṛti's wordt *śaucam* (properheid of hygiëne) op deze manier uitgelegd, "Hygiëne bestaat uit twee soorten, innerlijk en uiterlijk. Uiterlijke hygiëne wordt bewerkstelligd door gebruik te maken van aarde, water enzovoort, en de hygiëne van het bewustzijn of het verlangen wordt hygiëne van het verstand genoemd." *Ātma-vinigrahaḥ* betekent 'beheersing over het lichaam'. Het opmerken van de ellende van geboorte en dood enzovoort betekent er voortdurend van bewust te zijn als een bron van ellende. *Asaktiḥ* betekent 'het opgeven van gehechtheid aan zoon, familie enzovoort' en *anabhiṣvaṅgaḥ* betekent 'niet verdiept raken in het geluk en de ellende van anderen'. Een voorbeeld hiervan is, "Als mijn zoon of familie blij is, ben ik ook blij en wanneer ze in de put zitten, zit ik ook in de put". *Iṣṭāniṣṭopapattiṣu* betekent 'gelijkmoedig blijven bij het incasseren van materiële objecten, hetzij plezierig, hetzij onplezierig'.

Mayi betekent 'in Mij, in Mijn Śyāmasundara gedaante' en *ananya-yogena* betekent '*bhakti*, die niet is vermengd met *jñāna-yoga*, *tapa-yoga* enzovoort'. Het woord *ca* (ook) wijst op *pradhānī-bhūtā-bhakti*, *bhakti* die is vermengd met *jñāna* maar toch overheerst over

jñāna enzovoort. Toegewijden voeren alleen het eerste type *bhakti* (*ananya-bhakti*) uit. *Jñānis* nemen het tweede type over, *pradhānī-bhūtā-bhakti*, waarin *jñāna* wordt overheerst door *bhakti*. Sommige toegewijden zeggen, “Zoals exclusieve toewijding het middel is om zuivere liefde voor Śrī Bhagavān te cultiveren, zo helpt exclusieve toewijding ook om ervaring van Paramātmā te krijgen.” De vertrouwelijke glorie van onwankelbare *bhakti* (*avyabhicāriṇī-bhakti*) wordt in deze laatste reeks van zes hoofdstukken beschreven.

Jñānis hebben echter een andere mening over *ananya-yogena* en zeggen, dat het betekent ‘het zelf overal waarnemen’ en dat *avyabhicāriṇī* betekent ‘die *yoga* dagelijks uitvoeren’. Volgens Śrīpāda Madhusūdana Sarasvatī betekent het woord *avyabhicāriṇī* ‘hetgeen door niets kan worden tegengehouden’. Het woord *adhyātma-jñāna* verwijst naar de kennis, die zich in het zelf bevindt. Om het zelf te zuiveren dient constant *adhyātma-jñāna* te worden gepraktiseerd. *Tattva-jñānārtha-darsanam* betekent ‘bevrijding of *mokṣa* zien als doel van *tattva-jñāna*, erover beraadslagen en discussiëren, het als zijn gekoesterde wens beschouwen’. Deze twintig typen kennis vormen de algemene methode om *jñāna* te ontwikkelen, fundamentele kennis van de *jīvātmā* en Paramātmā. Specifieke kennis van de Paramātmā zal verderop nog worden behandeld. Contrasterend hiermee zijn de symptomen van onwetendheid, zoals behoefte aan eer.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Nederigheid; het ontbreken van valse trots; geweldloosheid; vergevingsgezindheid; eenvoud; dienstverlening aan de geestelijk leermeester; hygiëne; stabiliteit; beheersing over lichaam en geest; onthechting van lustobjecten; ontbreken van vals-ego; realisatie van de ellende van geboorte, dood, ouderdom en ziekte; ontbreken van gehechtheid aan zoon, familie, enzovoort en onverschilligheid voor hun geluk en verdriet; gelijkmoedigheid onder alle omstandigheden; *avyabhicāri-*

ni-bhakti (onvermengde en onwankelbare *bhakti* aan Mij); residentie op een afgelegen plek; geen belangstelling voor dichtbevolkte gebieden; sterk vertrouwen, dat spirituele kennis eeuwig is, en de visie, dat *mokṣa* het ware doel van *tattva-jñāna* is – al deze eigenschappen worden door de onwetende klasse beschouwd als twintig transformaties van het *kṣetra* (het materiële lichaam). In werkelijkheid bestaan ze uit kennis, die de transformaties van het *kṣetra* te niet doet. Men bereikt de allerhoogste, zuivere, Absolute Waarheid door hiertoe zijn toevlucht te nemen. Dit zijn geen transformaties van het veld van het lichaam; dit zijn daarentegen remedies, die deze transformaties kunnen ondervangen. “Van deze twintig eigenschappen dient men exclusieve en onwankelbare toewijding aan Mij (*ananya-avyabhi-cāriṇī-bhakti*) aan te nemen.” De andere negentien kenmerken zijn secundaire vruchten van *bhakti*. Ze zuiveren het onzuivere *kṣetra* (lichaam) van de *jīva* en helpen hem uiteindelijk zijn eeuwige, perfecte *kṣetra* te verkrijgen. Deze negentien karakteristieken, de troon van Bhaktī-devī, godin der toewijding, dienen als ware kennis te worden verstaan. Al het andere is *ajñāna*, onwetendheid.

Ananya-avyabhicāriṇī-bhakti is vooraanstaand onder alle andere beoefeningen, of typen *sādhana*. De bovengenoemde kwaliteiten manifesteren zich van nature, wanneer men zijn toevlucht neemt tot *bhakti*. Daarom aanvaarden zuivere toegewijden alleen *ananyā-bhakti*, die behoort tot de karakteristieke eigenschap van de *jīva*. Eigenschappen met marginale kwaliteiten manifesteren zich dan gelijktijdig. Dit staat in *Śrīmad-Bhāgavatam* (5.18.12) beschreven,

*yasyāsti bhaktir bhagavaty akiñcanā
sarvair guṇais tatra samāsate surāḥ
harāv abhaktasya kuto mahad-guṇā
manorathenāsati dhāvato bahiḥ*

Alle halfgoden met hun verheven eigenschappen, zoals *jñāna* en religiositeit, wonen altijd in het hart van degenen met onzelfzuch-

tige toewijding voor Śrī Bhagavān. Hoe kan iemand, die geen toegewijde is van Bhagavān, ooit over de goede eigenschappen van een geperfectioneerde *mahā-puruṣa* beschikken? Een dergelijk persoon hunkert onophoudelijk alleen naar waardeloze, aardse lustobjecten.

Jñānis praktiseren de goede eigenschappen van heiligen, geweldloosheid, beheersing over verstand en ego enzovoort, maar ze doen geen moeite voor exclusieve, onwankelbare toewijding aan Śrī Bhagavan. Hun lichte uitvoering van *bhakti* is louter bedoeld om perfectie in *jñāna* te verkrijgen en die perfectie is gericht op bevrijding. Daarom dient te worden begrepen, dat hun praktijk van toewijding *guṇī-bhūtā-bhakti* is, *bhakti* die door *jñāna* en *karma* wordt overheerst; het is geen *svarūpa-siddhā-bhakti*, of zuivere toewijding. Impersonalisten, of *advaitavādīs*, behoren tot deze categorie.

VERS 13

ज्ञेयं यत्तत्प्रवक्ष्यामि यज्जात्वामृतमश्नुते
अनादि मत्परं ब्रह्म न सत्तन् नासदुच्यते

***jñeyam yat tat pravakṣyāmi yaj jñātvāmṛtam aśnute
anādi mat-param brahma na sat tan nāsad ucyate***

jñeyam – waard te weten; *yat* – hetgeen; *tat* – dat; *pravakṣyāmi* – Ik zal grondig uitleggen; *yaj* – hetgeen; *jñātvā* – begrijpen; *amṛtam* - onsterfelijkheid; *aśnute* – men bereikt; *anādi* – zonder begin; *mat-param* – afhankelijk van Mij; *brahma* – de grote (verwijst naar zowel het persoonlijke als het onpersoonlijke aspect van God); *na* – noch; *sat* – oorzaak; *tat* – dat; *na* – noch; *asad* – effect; *ucyate* - wordt gezegd.

Nu ga Ik jou datgene grondig uitleggen, dat waard is te weten. Door het te begrijpen krijg je bevrijding. Het *brahma* zonder

begin is afhankelijk van Mijn persoonlijke gedaante en bevindt zich naar zeggen buiten alle oorzaak en gevolg.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het levend wezen en Paramātmā kunnen worden gekend door diverse oefeningen, die eerder zijn genoemd. Van deze twee werd Paramātmā alleen aangeduid met het woord *sarvagata-brahma*, de alomtegenwoordige Allerhoogste Geest. [Opmerking: het woord *sarvagata* is afkomstig uit het originele Sanskriete commentaar van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura.] Dit *brahma* is in Zijn aspect van *nirviśeṣa* (zonder eigenschappen) het vererenswaardige object van de *jñānīs* en in Zijn aspect van *saviśeṣa* (vol met een diversiteit aan eigenschappen) is Hij het vererenswaardige object van de toegewijden. Omdat op Hem wordt gemediteerd in Zijn vierarmige gedaante, wordt Hij gekend als Paramātmā, ook al woont Hij in het lichaam.

Ten eerste, in dit vers, dat begint met *jñeyam*, wordt *brahma* als volgt uitgelegd, “*Anādi* betekent ‘zonder begin’ en omdat *brahma* Mijn *svarūpa* is, is het eeuwig.” *Mat-param* betekent ‘Ik ben de hoogste toevlucht van *brahma*’. Zoals verderop wordt gezegd, “*brahmaṇo hi pratiṣṭhāham* – Ik ben het fundament of de basis van *brahma*.” Maar wat is dat *brahma*? Omdat Hij deze vraag had verwacht, zegt Śrī Bhagavān, dat *brahma* noch tijdelijk noch eeuwig is, omdat het zich zowel buiten oorzaak als buiten gevolg bevindt.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Eerder heeft Śrī Bhagavān de methode uitgelegd om *jñāna* te verkrijgen. In het huidige vers legt Hij de Allerhoogste Absolute Waarheid uit, die kenbaar is en het doel vormt van *jñāna*. De *jñānīs* denken, dat de Absolute Waarheid *nirviśeṣa-brahma* is, zonder naam, zonder gedaante, zonder kwaliteiten, spel, metgezellen enzovoort. Ze beelden zich immers in, dat de Absolute Waarheid louter een leegte is zonder eigenschappen, zoals gedifferentieerde activiteit. Zuivere toegewijden, die hun toevlucht nemen tot exclusieve, onwankelbare toewij-

ding, zien de Allerhoogste Absolute Realiteit als Śrī Kṛṣṇa, de belichaming van transcendentaal spel, de basis van alle transcendentale eigenschappen, energie en *rasa* en zonder kleinzielige, materiële eigenschappen. Hoewel de Śruti's deze Absolute Waarheid op sommige plaatsen beschrijven als zonder eigenschappen, weerleggen deze uitspraken juist het feit, dat Śrī Bhagavān niet over materiële eigenschappen beschikt; deze uitspraken ontkennen niet Zijn transcendentale kwaliteiten. De geschriften zelf hebben dit diepe geheim als volgt verlicht,

*yā yā śrutir jalpati nirviṣeṣaṁ sā sābhidhatte sa-viṣeṣam eva
vicāra-yoge sati hanta tāsāṁ prāyo baliyaḥ sa-viṣeṣam eva*

Hayasīrṣa-pañcarātra

Precies diezelfde vedische *mantras* beschrijven de Absolute Waarheid eerst als *nirviṣeṣa* (zonder eigenschappen) en vestigen die Waarheid ook als *saviṣeṣa* (met eigenschappen). Zowel *nirviṣeṣa* als *saviṣeṣa* zijn immers eeuwige aspecten van Bhagavān, maar bij een diepgaande beraadslaging hierover openbaart de persoonlijke *saviṣeṣa-tattva* Zich als superieur. Dit komt, omdat men in deze materiële wereld alleen *saviṣeṣa-tattva* ervaart, terwijl hier geen ervaring bestaat van *nirviṣeṣa-tattva*.

In het huidige vers, dat wordt gesproken door Śrī Kṛṣṇa Zelf, wordt gewezen op het enig kenbare object van de *nirviṣeṣa-jñānīs* met het woord *mat-param*, hetgeen betekent 'in de luwte van Mij'.

*brahmaṇo hi pratiṣṭhāham amṛtasyāvvyayasya ca
śāśvatasya ca dharmasya sukhasyaikāntikasya ca*

Bhāgavad-gītā (14.27)

Ik ben de toevlucht van het vormloze en onvergankelijke *brahma* en de enige toevlucht van duurzame onsterfelijkheid, eeuwig *dharma* en transcendentale zegen in de vorm van *prema* in relatie met eenpuntig geconcentreerde toewijding.

Dit onderwerp zal in detail worden beschreven in het commentaar op het bovenstaande vers. Soms wordt in *sāstra* ook de *jīva brahma* genoemd, maar de *jīva* kan nooit Parabrahma worden genoemd, omdat hij in ieder opzicht verschillend van Hem is. Het levend wezen heeft een atomisch klein bewustzijn en Parabrahma is de oneindig bewuste Entiteit.

Sommige mensen lijden aan het misverstand, dat het levend wezen *brahma* wordt. Dit komt, omdat ze de diepere betekenis van uitdrukkingen in de *Gītā*, zoals *brahma-bhūta* (18.54) en *brahma-bhūyāya kalpate* (14.26), niet begrijpen, die het levend wezen beschrijven. Dit onderwerp zal in het vers *brahma-bhūtaḥ prasanātmā* (18.54) in detail worden behandeld.

Zowel de *jīvātmā* als *Paramātmā* zijn kennisobjecten, maar men kan alleen de waarheid begrijpen, dat *jīva-tattva* afhankelijk is van *Paramātmā*, door onafgebroken toegewijde dienst aan Hem te cultiveren. De *jīva* kent geen begin en is op constitutionele wijze (grondrechtelijk) aan *Bhagavān* toegewijd. Hij beschikt slechts deels over de kwaliteiten van *brahma* en bevindt zich buiten oorzaak en gevolg.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O Arjuna, Ik heb jou het fundamentele principe van *kṣetra-jñā* (de kenners van het veld van het lichaam) uitgelegd. Ik heb de aard van het *kṣetra* (het veld van het lichaam), zijn transformaties en het proces, waarmee je van deze transformaties kunt worden bevrijd, uitgelegd. Ik heb ook verteld, dat het levend wezen en de Superziel de kenners van dit veld zijn. Welnu, luister nu Ik deze *tattva* ga uitleggen, die kenbaar is door realisatie. *Brahma*, het kenbare, is zonder begin. Het is afhankelijk van Mij (*mat-param*) en bevindt zich zowel buiten oorzaak als buiten gevolg. Nu je dit weet, proef je de nectar van Mijn *bhakti*.”

VERS 14

सर्वत” पाणिपादं तत्सर्वतोऽक्षिशिरोमुखम्
सर्वत” श्रुतिमल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति

sarvataḥ pāṇi-pādam tat sarvato 'kṣi-śiro-mukham
sarvataḥ śrutimal loke sarvam āvrtya tiṣṭhati

sarvataḥ – overal; *pāṇi* – handen; *pādam* – voeten; *tat* – Zijn; *sarvataḥ* – overal; *akṣi* – Zijn ogen; *śiraḥ* – hoofden; *mukham* – gezichten; *sarvataḥ* – overal; *śrutimat* – die persoon luistert; *loke* – in deze wereld; *sarvam āvrtya* – doordringt alles; *tiṣṭhati* – Hij resideert.

Zijn handen en voeten bevinden zich overal. Zijn ogen, hoofden en gezichten doordringen alle richtingen en alles hoort Het. Dit is de positie van *brahma*, dat in het universum alom tegenwoordig is.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Is het niet tegenstrijdig aan de uitspraken van Śruti, zoals “*sarvaṁ khalv idaṁ brahma* – dit alles is *brahma*” (*Chāndogya Upaniṣad* 3.14.1) en “*brahmaivedaṁ sarvam* – alles is *brahma*”, door te zeggen, dat *brahma* zich onderscheidt van zowel oorzaak als gevolg? Śrī Bhagavān loopt vooruit op een dergelijke vraag en legt als volgt uit: hoewel *brahma* zich van nature buiten oorzaak en gevolg bevindt, is *brahma* tegelijkertijd oorzaak en gevolg, omdat er geen verschil is tussen energie en de eigenaar van energie. Daarom zegt Hij, dat Zijn handen, voeten enzovoort overal aanwezig zijn, hetgeen betekent, dat *brahma* over een onbeperkt aantal handen en voeten beschikt – in de vorm van de handen en voeten van iedere zichtbare entiteit van Śrī Brahmā tot en met de kleine mier. Dus Zijn ogen, hoofden, monden en oren bevinden zich overal.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het voorgaande vers werd *brahma* beschreven als buiten oorzaak en gevolg (*sat* en *asat*). Welnu, de *sūtra* van *Vedānta*, “*śakti-śaktimātor abhedah* – de energie en de eigenaar van energie zijn niet-verschillend” kan worden aangehaald in antwoord op iemand, die zich afvraagt, wat de geldigheid is van dergelijke uitspraken uit Śruti, zoals *sarvaṁ khalv idaṁ brahma* en *brahmaivedaṁ sarvaṁ*. Volgens deze *sūtra* is de werking van Zijn vermogen (*śakti*) – hoewel de *svarūpa* van Śrī Bhagavān zich buiten oorzaak en gevolg bevindt – inderdaad het werk van de eigenaar van energie (*śaktimān*), want er is geen verschil tussen de energie en de eigenaar van energie. Vervolgens kan men begrijpen, dat alle effecten, zoals deze zichtbare wereld, de *svarūpa* van Bhagavān betreffen, omdat ze niet-verschillend van Hem zijn en transformaties van Zijn *śakti* zijn. Het huidige vers wordt gesproken om dit punt duidelijk te maken. Alleen *brahma* bestaat, dat overal aanwezig is via het medium van de handen, voeten enzovoort van alle *jīvas*, die aan Hem ondergeschikt zijn en zich in Hem bevinden. Omdat Het alomtegenwoordig is, heeft Het ook een onbeperkt aantal handen, ogen, voeten en oren. De *jīvātmā* daarentegen is niet alomtegenwoordig en beschikt niet over een onbeperkt aantal handen, hoofden, voeten enzovoort. Paramātmā is almachtig, maar de *jīva* is dat niet.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “De stralen van de zon geven licht, omdat ze van de zon afhankelijk zijn. Op dezelfde manier heeft *brahma-tattva* zijn oneindige en alomtegenwoordige aspect gekregen, omdat het afhankelijk is van Mijn vermogen. Het bestaan van *brahma*, dat de rustplaats van een onbeperkt aantal *jīvas* is vanaf Brahmā tot en met de mier, omvat collectief een onbeperkt aantal handen, voeten, ogen, hoofden, monden, oren enzovoort en is overal zichtbaar.”

VERS 15

सर्वेन्द्रियगुणाभासं सर्वेन्द्रियविवर्जितम्
असक्तं सर्वभृच्चैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च

*sarvendriya-guṇābhāsam sarvendriya-vivarjitam
asaktam sarva-bhṛc caiva nirguṇam guṇa-bhokṭṛ ca*

sarva-indriya – van alle zintuigen; *guṇa* – hun functies; *ābhāsam* – de verlichter; *sarva-indriya-vivarjitam* – Hij is zonder wereldse zintuigen; *asaktam* – Hij is onthecht; *sarva-bhṛt* – Hij is de instandhouder van alle wezens; *ca* – toch; *eva* – immers; *nirguṇam* – Hij is zonder materiële kwaliteiten; *guṇa-bhokṭṛ* – Hij is eigenaar van de zes goddelijke kwaliteiten; *ca* – toch.

Die kenbare Persoon geeft verlichting aan de zintuigen en hun functies, toch heeft Hij geen wereldse zintuigen. Hoewel Hij onthecht is, is Hij de instandhouder van alle levende wezens en hoewel Hij geen materiële kwaliteiten heeft, is Hij de eigenaar van zes transcendentale rijkdommen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Bovendien manifesteert *brahma* alle zintuigobjecten. De Śruti's zeggen, “*tac cakṣuṣaś cakṣuḥ* – Het is het oog van het oog” (*Kena Upaniṣad* 1.2) en “*sarvendriyair guṇaih* – Het manifesteert de functies van de zintuigen, zoals geluid.” Toch is Het *sarvendriya-vivarjitam*, hetgeen betekent, dat Het geen materiële zintuigen heeft [in plaats daarvan heeft Hij transcendentale zintuigen]. De Śruti's zeggen ook, “*apāṇi-pādo javano grahītā* – hoewel Het geen materiële zintuigen heeft, zoals handen en voeten, aanvaardt, beweegt en ziet Het” (*Śvetāśvatara Upaniṣad* 3.19).

Śvetāśvatara Upaniṣad (6.8) stelt ook, “*parāśya śaktir vividhaiva śrūyate svābhāvīkī jñāna-bala-kriyā ca* – we horen, dat *brahma* over diverse soorten transcendentale vermogens beschikt.” Die vermogens zijn *jñāna* (kennis), *bala* (kracht) en *kriya* (actie) en ze zijn van

nature aan Hem inherent. Zijn beroemde gedaante, zoals in de Śruti's beschreven, is de bron van alle energie.

Hij is niet aan het wereldse platform gehecht en Hij houdt in Zijn expansie van Śrī Viṣṇu iedereen in stand. Hij heeft een unieke, transcendentale gedaante, die vrij is van de materiële geaardheden van de natuur, zoals de geaardheid goedheid, en Hij is *guṇa-bhoktr*, de eigenaar van de *guṇas*. Men richt zich tot Hem als *bhaga*, omdat Hij de eigenaar is van zes typen transcendentale rijkdom.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Die *brahma* is de bron van de functie van de zintuigen en is tevens de bron van zintuigobjecten. In de Śruti's treffen we ook aan, “*tac cakṣuṣaś cakṣuḥ* – Het is het oog van het oog” (*Kena Upaniṣad* 1.2). Hij heeft geen materiële zintuigen; Hij heeft transcendentale zintuigen. *Śvetāśvatara Upaniṣad* (3.19) stelt ook vast,

apāṇi-pādo javano grahītā paśyaty acakṣuḥ sa śṛṇoty akarṇaḥ

Hoewel Bhagavān geen materiële handen, voeten, enzovoort heeft, aanvaardt Hij geschenken en ziet en loopt Hij. Zelfs zonder materiële ogen en oren ziet en luistert Hij. Met andere woorden, Hij heeft transcendentale handen, voeten, ogen, oren, enzovoort.

Daarom is *brahma* niet *nirviśeṣa*, verstoken van kwaliteiten, maar *saviśeṣa*, de eigenaar van transcendentale eigenschappen. Hij heeft geen materiële kwaliteiten, toch beschikt Hij over zes typen transcendentale rijkdommen, waarvan Hij de eigenaar is.

VERS 16

बहिरन्तश्च भूतानामचरं चरमेव च
सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयं दूरस्थं चान्तिके च तत्

*bahir antas ca bhūtānām acaram caram eva ca
sūkṣmatvāt tad avijñeyam dūra-stham cāntike ca tat*

bahir – van buiten; *antaḥ* – van binnen; *ca* – en; *bhūtānām* – van alle wezens; *acaram* – niet-bewegend; *caram* – bewegend; *eva ca* – en zowaar; *sūkṣmatvāt* – omdat Hij zeer subtiel is; *tat* – Hij; *avijñeyam* – moeilijk te kennen; *dūra-stham* – bevindt Zich ver weg; *ca* – en; *antike* – zeer nabij; *ca* – en; *tat* – Hij.

Die Absolute Entiteit woont in en buiten alle wezens en alleen vanwege Hem bestaat deze wereld van bewegende en niet-bewegende wezens. Omdat Hij zeer subtiel is, is Hij moeilijk te bevatten en Hij is tegelijkertijd veraf en dichtbij.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Hij bevindt Zich overal, zowel binnen als buiten alle wezens en elementen van Zijn schepping, zoals ook de ruimte zich binnen en buiten het lichaam bevindt. Hij is alles, alle wezens, zowel bewegend als niet-bewegend, want Hij is de oorzaak van het gevolg (de schepping). Hij is niet het object van rechtstreekse waarneming, want Zijn gedaante en andere attributen verschillen van materiële vormen en attributen. Daarom is Hij voor onwetende lieden miljoenen kilometers ver verwijderd. Als inwonende Superziel is Hij hen zo nabij als iemand, die in hetzelfde huis woont. Hij is verder weg dan het verst afgelegen en dichter bij dan het dichtst bijgelegen. Hij is zichtbaar in de binnenste kamers van het hart voor degenen, die kunnen zien. In de *Muṇḍaka Upaniṣad* (3.1.7) wordt gezegd, “*dūrat sudūre tad ihāntike ca paśyātsv ihaivam nihitam guhāyām* – Hij is in deze wereld veel verder weg dan het verst afgelegen ding en voor de waarnemer zetelt Hij in het geheim zeer nabij temidden van alles.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Alle bewegende en niet-bewegende wezens komen voort uit Parameśvara, die hoogste *tattva*. Hij bevindt Zich als de inwonende Superziel in het hart van

alle wezens en is uiterlijk aanwezig in Zijn alomtegenwoordige aspect. Deze hele bewegende en niet-bewegende wereld is een gevolg van Zijn energie en daarom beschrijven de Śruti's Het (*brahma*) als alles, “*sarvam khalv idam brahma* – dit alles is *brahma*.” Toch heeft Het ook een persoonlijke gedaante, die verschillend is van alle andere gedaanten. Hij is alleen aan Zichzelf gelijk. Hij is *asamorddhva*, hetgeen betekent, dat niemand aan Hem gelijk is, laat staan groter dan Hij. Echter, niet iedereen kan Hem kennen, omdat Hij zeer subtiel is. Alleen Zijn exclusieve toegewijden kunnen Hem kennen krachtens hun zuivere toewijding. Daarom is Hij heel ver weg, maar ook heel dichtbij. Hij is Zijn zuivere toegewijden zeer nabij en is van niet-toegewijden zeer ver verwijderd,

*tad ejati tan naijati tad dūre tad v antike
tad antar asya sarvasya tad u sarvasyāsya bāhyataḥ*

Śrī Īsopaniṣad (5)

De Allerhoogste Persoonlijkheid Gods loopt, maar loopt niet, Hij is ver weg, maar zeer nabij en Hij bevindt Zich in alles en staat toch buiten alles.

VERS 17

अविभक्तं च भूतेषु विभक्तमिव च स्थितम्
भूतभर्तृ च तज्ज्ञेयं ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च

***avibhaktam ca bhūteṣu vibhaktam iva ca sthitam
bhūta-bhartṛ ca taj jñeyam grasiṣṇu prabhaviṣṇu ca***

avibhaktam – Hij is onverdeeld; *ca* – hoewel; *bhūteṣu* – in alle wezens; *vibhaktam* – verdeeld; *iva* – alsof; *ca* – toch; *sthitam* – is gesitueerd; *bhūta-bhartṛ* – als de instandhouder van alle wezens; *ca* – evenals; *tat* – dat (Allerhoogste Wezen); *jñeyam* – dient te worden gekend; *grasiṣṇu* – de vernietiger; *prabhaviṣṇu* – de schepper; *ca* – en.

Ofschoon die Allerhoogste Waarheid onverdeeld is, schijnt Hij verdeeld te zijn, omdat Hij Zich in ieder levend wezen bevindt. Ken Hem als de instandhouder, vernietiger en schepper van alles.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Zoals Hij Zich als oorzaak in de bewegende en niet-bewegende levende wezens bevindt, is Hij onverdeeld, terwijl Hij verdeeld is als de effecten ervan. Alleen Hij, als Śrī Nārāyaṇa, vormt de ondersteuning van alle wezens gedurende de periode van instandhouding. Als Grasiṣṇu (de verslinder) is Hij de vernietiger gedurende de periode van ontbinding en bij de dageraad van de schepping is Hij de schepper van diverse effecten en vormen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hoewel Hij in alle levende wezens anders verschijnt, bevindt die Allerhoogste Absoluete Waarheid, de *parama-tattva*, Zich in één onverdeelde gedaante. Het volgende wordt verklaard in de Śruti's, "*ekaḥ santam bahudhā dṛṣyamānam* – hoewel Hij één is, wordt Hij in diverse gedaanten gezien." De Smṛti's zeggen eveneens, "*eka eva paro viṣṇuḥ sarvatrāpi na saṁśayaḥ* – overal bestaat slechts één Paramātmā, Viṣṇu; hierover bestaat geen twijfel." Zoals dezelfde zon op een andere manier verschijnt aan mensen op verschillende plaatsen op de wereld, zo verschijnt Hij door Zijn onbevattelijke vermogen in verschillende gedaanten, zelfs al is Hij één. Alleen Hij bestaat als de individuele Superziel in het hart van alle *jīvas*, terwijl Hij uiterlijk alomtegenwoordig is in de gedaante van de gezamenlijke *puruṣa* – de Superziel en de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Hij is ook de instandhouder en vernietiger van alle levende wezens. *Taittirīya Upaniṣad* (3.1) stelt, "*yato vā imāni bhūtāni jāyante yena jātāni jīvanti yat prayanty abhisamviṣanti tad vijijñāsasva tad brahma* – je moet *brahma* zien als Hij uit wie alle levende wezens voortkomen, met wiens hulp ze exis-

teren en vooruitgang in het leven maken en in wie ze weer terugkeren.”

VERS 18

ज्योतिषामपि तज्ज्योतिस्तमस” परमुच्यते
ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य धिष्ठितम्

*jyotiṣām api taj jyotis tamasaḥ param ucyate
jñānam jñeyam jñāna-gamyam hṛdi sarvasya dhiṣṭhitam*

jyotiṣām – van de zon en andere lichtbronnen; *api* – ook; *taj* – Hij; *jyotiḥ* – (de oorzaak van) verlichting; *tamasaḥ* – onwetendheid; *param* – transcendentaal; *ucyate* – Hij is naar zeggen; *jñānam* – transcendentale kennis; *jñeyam* – het object van kennis; *jñāna-gamyam* – toegankelijk via goddelijke kennis; *hṛdi* – in het hart; *sarvasya* – van alle (wezens); *dhiṣṭhitam* – gesitueerd.

Hij is de bron van het licht in alle lichtbronnen. Omdat Hij transcendentaal is aan onwetendheid, bestaat Hij uit goddelijke kennis, is Hij het object van zulke kennis en kan Hij door middel van kennis worden gerealiseerd. Hij woont in het hart van alle wezens.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Hij is zelfs de lichtbron van andere lichtbronnen, zoals de maan en de zon. Dit wordt bevestigd in de Śruti's, “*sūryas tapati tejasendraḥ* – door Zijn uitstraling wordt de zon verlicht en verspreidt hitte.” Wat valt te zeggen van vuur, zelfs de zon, maan en sterren enzovoort verliezen in Zijn aanwezigheid al hun schittering. Ze lijken een uitstraling te hebben, maar ze ontlenen al hun glans aan Hem. Alleen door Zijn uitstraling krijgen ze hun eigen, unieke kwaliteit als lichtbron. *Kaṭha Upaniṣad* (2.2.15) verklaart,

*na tatra sūryo bhāti na candra-tāraḥ
nemā vidyuto bhānti kuto 'yam agniḥ
tam eva bhāntaṁ anu bhāti sarvaṁ
tasya bhāṣā sarvaṁ idaṁ vibhāti*

De zon, maan, sterren en het vuur kunnen de bliksem geen licht geven; wat valt te zeggen van die zelfstralende Parabrahma. Alleen door die zelfstralende *brahma* geven alle stralende objecten, zoals de zon, licht. In feite existeert het hele universum alleen vanwege Zijn bestaan.

Daarom bevindt Hij Zich buiten onwetendheid; het kan Hem nimmer raken. De Śruti's zeggen ook, "Zijn gelaatskleur is als de kleur van de zon en Hij bevindt Zich buiten *tama*, of duisternis." Zijn volkomen manifestatie in de faculteit van zuivere intelligentie wordt werkelijke kennis, of *jñāna*, genoemd. Hijzelf wordt in alle vormen en gedaanten enzovoort gemodificeerd. Hij is het object van kennis (*jñeya*) en Hij is toegankelijk door middel van kennis (*jñānagamya*). Met andere woorden, Hij is bereikbaar met de eerder beschreven methode van de zorgvuldige beoefening van *jñāna*, zoals bescheidenheid en nederigheid. Hij alleen bevindt Zich als Paramātmā in het hart van alle wezens.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Parameśvara, de complete *kṣetra-jña*, is de oorspronkelijke lichtbron van alle lichtbronnen, zoals zon, maan en vuur,

*na tatra sūryo bhāti na candra-tāraḥ
nemā vidyuto bhānti kuto 'yam agniḥ*

Kaṭha Upaniṣad (2.2.15)

Hoewel de zon, maan, sterren, bliksem en het vuur alles verlichten, kunnen ze Bhagavān of Zijn woonplaats niet verlichten.

Dit wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.25.42) ook bevestigd,

*mad-bhayād vāti vāto 'yaṁ
sūryas tapati mad-bhayāt
varṣatīndro dahaty agnir
mṛtyuś carati mad-bhayāt*

Uit angst voor Mij waait de wind, schijnt de zon en stuurt Indra regenbuien. Uit angst voor Mij brandt het vuur en waart de dood rond om zijn tol te innen.

Verder staat in *Kaṭha Upaniṣad* (2.3.3), “*bhayād asyāgnistapati bhayāt tapati sūryaḥ* – uit angst voor Parabrahma brandt het vuur en verhit te zon.” Die Allerhoogste Waarheid staat buiten duisternis en is uiterst zuiver, want deze Allerhoogste Waarheid is transcendentaal aan de materiële natuur. De Śruti’s zeggen ook, “*aditya-varṇaṁ tamasaḥ parastāt* – Hij bevindt Zich buiten de materiële natuur en heeft een gouden uitstraling (*āditya*).” Hij is de kennis (*jñāna*), het object van kennis (*jñeya*) en de kenner (*jñātā*).

Jñāna-svarūpa – De Śruti’s zeggen, Hij is *vijñāna ānanda-ghanam brahma* – De specifieke eigenschappen van *brahma* zijn *jñāna-svarūpa*, Hij bestaat intrinsiek uit kennis, en *ghanabhūta ānanda-svarūpa*, Hij vormt de geconcentreerde belichaming van zegen.

Jñeya-svarūpa – Hij is de toevlucht voor degenen, die bevrijding zoeken. Daarom is Hij degene, die wordt gezocht,

*taṁ ha devam ātma-buddhi-prakāśaṁ
mumukṣur vai śaraṇam ahaṁ prapadye*

Śvetāśvatara Upaniṣad (6.18)

Verlangend naar bevrijding geef ik me over aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, die de intelligentie van de ziel verlicht.

Volgens deze uitspraak van de Śruti is Hij benaderbaar door middel van kennis.

Jñātā – Hij is tevens de kenner, want Hij bevindt Zich in ieders hart als de getuige, de bestuurder en de Superziel. Hiervoor kan

men zich wenden tot de verzen van de Śruti's, zoals “*dvāsuparṇā, tam eva viditvā en antaḥ-praviṣṭaḥ śāstā* – in het lichaam worden *ātmā* en *Paramātmā* vergeleken met twee vogels in dezelfde boom” (*Śvetās-vatara Upaniṣad* 4.6-7).

VERS 19

इति क्षेत्रं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समासतः
मद्भक्त एतद्विज्ञाय मद्भावायोपपद्यते

*iti kṣetram tathā jñānam jñeyam coktam samāsataḥ
mad-bhakta etad vijñāya mad-bhāvāyopapadyate*

iti – op deze manier; *kṣetram* – het veld (lichaam); *tathā* – en ook; *jñānam* – kennis; *jñeyam* – het object van kennis; *ca* – en; *uktam* – naar zeggen; *samāsataḥ* – samenvattend; *mat-bhaktaḥ* – Mijn toegewijde; *etat* – dit alles; *vijñāya* – volkomen te hebben begrepen; *mat-bhāvāya* – *prema* voor Mij; *upapadyate* – krijgt.

Aldus heb Ik in het kort het veld van het lichaam, kennis en het object van kennis beschreven. Door deze te begrijpen krijgt Mijn toegewijde *prema-bhakti*, transcendentale, liefdevolle toewijding aan Mij.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: In dit vers, dat begint met *iti*, sluit Śrī Bhagavān Zijn uiteenzetting af over kennis van het veld van het lichaam, enzovoort, en verklaart wie voor deze kennis en zijn resultaat gekwalificeerd is. Vanaf het vers *mahā-bhūtāny ahaṅkāro* (*Gītā* 13.6) tot het vers *adhyātma* (*Gītā* 13.12) werd het woord *kṣetra* uitgelegd. Ook *jñāna* werd beschreven vanaf *Gītā* 13.8 tot het woord *adhyātma* in *Gītā* 13.12. *Jñeyaḥ* en *jñāna-gamyam* werden beschreven vanaf *Gītā* 13.13 met de regel *anādi* tot het vers, dat eindigt met *dhiṣṭhitam* in *Gītā* 13.18. Dezelfde Absolute Realiteit werd *brahma*, *Paramātmā* en *Bhagavān* genoemd. Dit werd in het kort uiteengezet.

De woorden *mad-bhakta* (Mijn toegewijde) verwijzen naar een *jñānī*, die beschikt over toewijding. In een dergelijk geval betekent *mad-bhāvāya*, dat hij *sāyujya-mukti* krijgt. *Mad-bhakta* kan ook betekenen, “Mijn onvermengde dienaar weet, ‘Mijn Prabhu heeft zoveel vermogen’. In dit geval wordt een dergelijke onvermengde toegewijde gekwalificeerd om *prema* voor Mij te krijgen”. Met andere woorden, hij wordt bekwaam om *prema-bhakti* te bereiken.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers laat Śrī Bhagavān duidelijk weten, dat *karmīs*, *jñānīs*, *yogīs*, *tapasvīs* en *nir-viśeṣa-māyāvādīs* de echte waarheid van *Bhāgavad-gītā* niet kunnen bevatten. Alleen toegewijden van Bhagavān kunnen haar begrijpen. Dit is de diepere betekenis van het woord *mad-bhakta* (Mijn toegewijde). Men moet eerst een *bhakta* worden om de *tattva* van het object van kennis (*jñeya*), de kenner (*jñātā*) en de kennis (*jñāna*) te begrijpen, zoals in de *Gītā* wordt beschreven. Om deze reden dient men *bhakti* te beoefenen door zijn toevlucht te nemen tot de lotusvoeten van een bonafide geestelijk leermeester.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O Arjuna, Ik heb het veld van het lichaam, de kennis en het object van kennis in het kort beschreven. Deze worden beschouwd als kennis met realisatie. De toegewijden, die dit bereiken, krijgen Mijn onvermengde *prema-bhakti*. Niet-toegewijden, die louter de toevlucht van zinloze, monistische, disciplinaire opvolging aanvaarden, worden bedrogen. *Jñāna* is niets anders dan de zetel van Bhakti-devī. Het is de staat van een zuivere ziel, die zijn toevlucht tot *bhakti* heeft genomen.” Dit onderwerp zal nader worden behandeld in Hoofdstuk Vijftien, waarin de fundamentele Waarheid van de Allerhoogste Persoon wordt beschreven.

VERS 20

प्रकृतिं पुरुषं चैव विद्वचनादी उभावपि
विकारांश्च गुणांश्चैव विद्धि प्रकृतिसम्भवान्

*prakṛtiṁ puruṣam caiva viddhy anādi ubhāv api
vikārāṁś ca guṇāṁś caiva viddhi prakṛti-sambhavan*

prakṛtiṁ – materiële natuur; *puruṣam* – het levend wezen; *ca* – en; *eva* – duidelijk; *viddhi* – je moet begrijpen; *anādi* – zonder begin; *ubhāv* – zowel; *api* – ook; *vikārāṁś* – hun transformaties; *ca* – en; *guṇāṁś* – al hun kwaliteiten; *ca* – en; *eva* – zowaar; *viddhi* – begrijpen; *prakṛti-sambhavan* – komen voort uit de materiële natuur.

Je moet weten, dat zowel de materiële natuur (*prakṛti*) als het levend wezen (*puruṣa*) geen begin hebben en dat de drie bindende geaardheden met hun transformaties uit *prakṛti* worden genereerd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Nadat Śrī Bhagavān Paramātmā heeft uitgelegd, geeft Hij nu een uiteenzetting van de *jīvātmā*, die ook *kṣetra-jña*, kenner van het veld van het lichaam, is. “Waarom heeft de relatie tussen deze *kṣetra-jña* en *māyā*, de materiële energie, plaats gehad en wanneer is deze begonnen?”

Śrī Bhagavān voorzagt deze vraag en antwoordt met dit vers, dat begint met *prakṛti*. “*Prakṛti* (de materiële natuur) en *puruṣa* (het levend wezen) hebben beiden geen begin. Dat wil zeggen, hun oorzaak kent geen aanvang. Omdat ze energie zijn van Mij, Īśvara, die zonder begin is, zijn zij ook zonder begin. Probeer het op deze manier te begrijpen.”

In *Bhāgavad-gītā* (7.4-5) wordt ook gezegd,

*bhūmir āpo 'nalo vāyuḥ kham mano bhuddhir eva ca
ahaṅkāra itīyaṁ me bhinnā prakṛtir aṣṭadhā*

*apareyam itas tv anyāṁ prakṛtiṁ viddhi me parāṁ
jīva-bhūtāṁ mahā-bāho yayedam dhāryate jagat*

Deze materiële natuur is verdeeld in acht elementen: aarde, water, vuur, lucht, ether, verstand, intellect en ego, maar is ondergeschikt aan een andere natuur van Mij. De levende wezens vormen Mijn superieure energie. Ze aanvaarden deze materiële wereld om de gevolgen van hun acties (*karma*) te incasseren.

“Volgens Mijn uitspraak hier hebben ze geen van beiden een begin, omdat de materiële energie en het levend wezen Mijn energie vormen, waardoor hun relatie met elkaar ook geen begin kent. Hoewel ze aan elkaar gerelateerd zijn, zijn ze in feite toch verschillend.” Daarom zegt Śrī Bhagavān, dat het lichaam en de zintuigen (*vikāraṁś ca*) en de transformatie van materiële kwaliteiten, zoals blijdschap, verdriet, beklag en illusie (*guṇāṁś caiva*), voortkomen uit *prakṛti* (*prakṛti-sambhavān*). Het levend wezen, dat in de gedaante van *kṣetra*, het veld van het lichaam, is gevormd, is afgescheiden van *prakṛti*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VRṬTI: Nadat Śrī Bhagavān beide *kṣetras* – de gedeeltelijke *kṣetra-jña* (de *jīva*) en de complete *kṣetra-jña* (Paramātmā) – plus *jñāna* en *jñeya* heeft uitgelegd, gaat Hij nu verder met de uiteenzetting van de transformaties van het *kṣetra*, zoals lust, woede, genegenheid en angst, en hoe de relatie tussen de *kṣetra-jña-jīva* en *māyā* heeft plaats gehad. Zowel de materiële natuur (*māyā*) als het levend wezen hebben geen begin, omdat ze de energie van Parameśvara zijn. Dit betekent tevens, dat ze eeuwig zijn. De passieve materie wordt *aparā-prakṛti* genoemd en de bewuste *jīva* wordt *parā-prakṛti* genoemd.

In Śrī *Caitanya-caritāmṛta* (*Madhya-līlā* 20.108-09, 111, 117) in de lessen van Mahāprabhu aan Sanātana Gosvāmī lezen we,

*jīvera 'svarūpa' haya—kṣṇera 'nitya-dāsa'
kṣṇera 'taṭasthā-sakti' 'bhedābheda-prakāśa'*

*sūryāṁśu-kiraṇa, yena agni-jvālā-caya
svābhāvika kṛṣṇera tīna-prakāra 'śakti' haya*

*kṛṣṇera svābhāvika tīna-śakti-pariṇati
cicchakti, jīva-śakti, āta māyā-śakti*

*kṛṣṇa-bhuli' sei jīva anādi-bahirmukha
ataeva māyā tāre deya saṁsāra-duḥkha*

Op basis van zijn grondrechtelijke natuur is het levend wezen een eeuwige dienaar van Kṛṣṇa. Kṛṣṇa's marginale vermogen, de *taṭastha-śakti*, transformeert zich in een oneindig aantal levende wezens. Aangezien *śakti* (energie) en *śaktimān* (energiebron) niet-verschillend zijn, zijn de atomisch bewuste *jīvas*, die transformaties van *śakti* zijn, in sommige opzichten niet-verschillend van Kṛṣṇa. Maar ze zijn ook eeuwigdurend en op diverse manieren verschillend. Bhagavān is oneindig bewust en het levend wezen is minimaal bewust. Wat betreft bewustzijn zijn beiden niet-verschillend, maar Bhagavān is het compleet bewuste wezen en het levend wezen is een atomisch klein bewust wezen. Bhagavān is de meester van *māyā* en het levend wezen is onderhevig aan *māyā*. Bhagavān is de oorzaak van schepping, instandhouding en destructie, maar het levend wezen is dat niet. De vergelijking wordt gegeven van het oneindig aantal atomen, dat zichtbaar is in de straling van de zon, met de straling van Kṛṣṇa's energie, die een oneindig aantal atomen in de vorm van levende wezens produceert. Zoals een oneindig aantal kleine vonkjes uit een vuur springen, zo komt een oneindig aantal atomisch kleine, bewuste wezens voort uit Bhagavān.

Dit zijn slechts gebrekkige voorbeelden om de relatie uit te leggen tussen *sac-cid-ānanda* Bhagavān en het atomisch bewuste, levende wezen. Het betekent, dat de bedoeling van deze voorbeelden is om deze realiteit begrijpelijk te maken, waartoe *sākhā-candra-nyāya* wordt gebruikt, letterlijk 'de logica van het gebruik van een tak van een boom om de maan aan te wijzen'. In deze materiële wereld kan

geen enkel voorbeeld Parabrahma in zijn geheel omschrijven, maar deze voorbeelden kunnen een gedeeltelijk idee van Hem geven.

Kṛṣṇa is de uiterste grens van de Absolute Waarheid. Zijn inherent transcendentaal vermogen wordt ook de *antarāṅgā-śakti*, *cit-śakti* of *parā-śakti* genoemd. Dit innerlijke vermogen manifesteert zich op drie manieren. Wanneer het de spirituele wereld (*cit-jagat*) manifesteert, wordt het *cit-śakti* genoemd. Wanneer het een oneindig aantal levende wezens manifesteert, wordt het *jīva-śakti* genoemd en wanneer de *cit-śakti* het materiële universum manifesteert, wordt het *māyā-śakti* genoemd. Door de wil van Bhagavān manifesteren de levende wezens zich uit de *jīva-śakti*. Daarom bestaat hun grondrechtelijke natuur uit dienaarschap aan Kṛṣṇa, maar ze kunnen onder invloed van *māyā* komen staan, omdat ze van nature atomisch klein zijn. De levende wezens, die zich in deze illusoire wereld bevinden, hebben hun vrije wil misbruikt en zijn sinds onheuglijke tijden vanwege hun associatie met het begoochelende vermogen hun eigen *sva-rūpa* en die van Kṛṣṇa vergeten. Ze zitten gevangen in de kringloop van geboorte en dood, ze hebben te lijden en worden verteerd door de drievoudige ellende. Zodra de levende wezens, die in deze materiële wereld gebonden zijn geraakt, door een of ander groot geluk de associatie van *sādhus* krijgen, gaan ze hun eigen grondrechtelijke natuur realiseren. Door het proces van *bhakti* te volgen houden ze zich bezig met dienstverlening aan Bhagavān, waarmee ze zich in hun werkelijke identiteit geplaatst gaan zien.

Deze conclusie wordt bevestigd in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.2.37),

*bhayaṁ dvitīyābhiniveśataḥ syād
iśād apetasya viparyayo 'smṛtiḥ
tan-māyayāto budha ābhajet taṁ
bhaktyaikayeśaṁ guru-devatātmā*

Het levend wezen is de eeuwige dienaar van Bhagavān, maar door zich van Bhagavān af te keren is hij zijn eigen *sva-rūpa* vergeten.

Daardoor is zijn eeuwige natuur, de dienstverlening aan Kṛṣṇa, afgedekt geraakt. Door te contact te hebben met het begoochelende vermogen identificeert hij zich met het lichaam en het gevolg is, dat hij zich constant zorgen maakt om zijn materiële lichaam, zijn huis en andere zaken. Omdat hij in verwarring wordt gebracht door Kṛṣṇa's externe, begoochelende energie, ondergaat hij allerlei soorten ellende. Met enig goed geluk zal een intelligent persoon zijn toevlucht nemen tot een bonafide geestelijk leermeester en Śrī Kṛṣṇa met exclusieve toewijding vereren. Alleen een dergelijk persoon is in staat om *māyā* te overstijgen.

Verder wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.7.9) gezegd,

*seyam bhagavato māyā yan nayena virudhyate
īśvarasya vimuktasya kārṇyam uta bandhanam*

Sommige geconditioneerde zielen beweren, dat Śrī Bhagavān onderhevig is aan begoocheling. Maar op hetzelfde moment roepen ze Hem uit als ongeconditioneerd. Dit druist in tegen alle logica.

Het vermogen van Bhagavān is een bijzondere soort. Dit vermogen kan het mogelijke onmogelijk maken en het onmogelijke mogelijk. Dit vermogen van Bhagavān maakt het voor het levend wezen mogelijk om bevrijding van gebondenheid aan de materiële wereld te krijgen, wanneer hij eenmaal de genade van de altijd bevrijde Godheid heeft verkregen, en het maakt ook mogelijk, dat het levend wezen aan deze wereld is gebonden. Dit feit kan niet louter op basis van logica worden begrepen en de invloed van het onbevattelijke vermogen van Bhagavān kan niet louter op basis van argumentatie worden begrepen. Dit vermogen plaatst het levend wezen in begoocheling en ontnemt hem het vermogen de genade van Bhagavān te realiseren.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, "Ik leg het resultaat uit van het kennen van *kṣetra*, het veld van het lichaam, en *kṣetra-jña*, de kenners van dat veld. Er manifes-

teren zich drie *tattvas* in het bestaan van het levend wezen, dat wordt gebonden door materie: *prakṛti*, *puruṣa* en *Paramātmā*. Het *kṣetra* wordt gekend als de materiële natuur, of *prakṛti*, het levend wezen wordt gekend als *puruṣa* en Mijn alomtegenwoordige manifestatie in beide heet *Paramātmā*. *Prakṛti* en *puruṣa* hebben beiden geen begin. Ze bestaan zelfs, voordat de materiële tijd een aanvang neemt en zijn er daarom niet uit voortgekomen. Integendeel, door Mijn vermogen verschijnen ze in de spirituele tijd binnen Mijn hoogste existentie. Onder invloed van de aardse tijd keert de materiële natuur in Mij terug en wordt gedurende de schepping weer manifest. Het levend wezen is een *tattva*, die voortvloeit uit Mijn eeuwige, marginale vermogen, de *taṣṭha-śakti*. Maar aangezien hij een afkeer van Mij heeft gekregen, is hij door Mijn materiële vermogen ingesloten geraakt. Ofschoon de *jīva* in feite een zuiver, bewust wezen is, is zijn kwaliteit marginaal en heeft hij daardoor zelfs een geschiktheid voor materie gekregen. Geconditioneerde, materiële intelligentie en kennis kunnen niet vaststellen, hoe het bewust levende wezen in de passieve materie verstrikt is geraakt, want Mijn vermogen van onbevattelijkheid is niet ondergeschikt aan jullie beperkte kennis. Voor jullie is van belang slechts het volgende te weten: alle transformaties en kwaliteiten van de geconditioneerde ziel komen voort uit de materiele natuur en vormen geen onderdeel van zijn eeuwige constitutie.”

VERS 21

कार्यकारणकर्तृत्वे हेतु” प्रकृतिरुच्यते
पुरुष” सुखदु”खानां भोक्तृत्वे हेतुरुच्यते

kārya-kāraṇa-kartṛtve hetuḥ prakṛtir ucyate
puruṣaḥ sukha-duḥkhānām bhokṛtve hetur ucyate

kārya – gevolg; *kāraṇa* – oorzaak; *kartṛtve* – de werking; *hetuḥ* – de oorzaak; *prakṛtiḥ* – materiële natuur; *ucyate* – is naar zeggen; *puruṣaḥ* – de *jīva*; *sukha-duḥkhānām* – van geluk en verdriet; *bhokṛtve* – in het ervaren; *hetuḥ* – de oorzaak; *ucyate* – is naar zeggen.

De materiële natuur veroorzaakt naar zeggen de uitwerking van materiële oorzaak en gevolg en het kleine levende wezen, de geconditioneerde ziel (*puruṣa*), is naar zeggen de oorzaak van zijn eigen ervaringen, zoals materieel geluk, verdriet, enzovoort.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Nu onthult Śrī Bhagavān de relatie van het levend wezen met de externe energie, *māyā*. *Kārya* (gevolg) verwijst naar het lichaam, *kāraṇa* (oorzaak) verwijst naar de zintuigen, de instrumenten van geluk en ellende, en *kartṛtva* (uitvoerend medium) verwijst naar de presiderende goden van de zintuigen, de halfgoden. Vanwege zijn ontwetendheid neemt de *puruṣa* of geconditioneerde ziel de houding van de doener aan, maar in wezen is de materiële natuur de oorzaak van dit idee. Als de materiële natuur in contact met de *puruṣa* komt te staan, transformeert ze in een gevolg. De neiging van *māyā* genaamd *avidya* (onwetendheid) is begoochelende kennis aan het levend wezen te geven. De *puruṣa* (levend wezen) echter is de enige oorzaak van zijn ervaringen van geluk en ellende, die door *māyā* worden geleverd. Hoewel het gevolg (*kārya*), de oorzaak (*kāraṇa*), het uitvoerende medium (*kartṛtva*) en de ervaring (*bhokṛtva*) eigenschappen van de materiële natuur zijn, worden ze allemaal overheerst door passiviteit (*jaḍa*). En vanwege zijn bewuste natuur overheerst het levend wezen (*puruṣa*) over de ervaring van geluk en verdriet (*bhokṛtva*). Iets wordt doorgaans genoemd naar zijn overheersende aspect. Volgens deze logica is de materiële natuur naar zeggen de oorzaak van het lichaam (*kārya*), de zintuigen (*kāraṇa*) en de halfgoden (*kartṛtva*). De *puruṣa* is naar zeggen de oorzaak van ervaring.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Prakṛti* is de oorzaak van aardse gevolgen, of *kārya* (het lichaam). Ze is ook de oorzaak van aardse oorzaken, of *kāraṇa* (de zintuigen) en de oorzaak van het uitvoerende medium, of *kartṛtva* (de presiderende godheden van de zintuigen), terwijl het geconditioneerd levende wezen naar zeggen de oorzaak is van *bhokṛtva*, de ervaring van aardse geluk en verdriet. Hier dient men goed te begrijpen, dat het levend wezen in zijn zuivere staat niet de ontvanger of genietter van materieel geluk is en geen verdriet ervaart. Omdat het levend wezen voortkomt uit het marginale vermogen, ontwikkelt zich een ego, dat hem het gevoel geeft, dat hij materieel geluk en verdriet ervaart, wanneer hij zich identificeert met het lichaam, dat wordt gegenereerd door contact met het externe vermogen.

In dit verband zegt Śrī Kapīladeva in *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.26.8),

*kārya-kāraṇa-kartṛtve
kāraṇaṃ prakṛtiṃ viduḥ
bhokṛtve sukha-duḥkhānām
puruṣaṃ prakṛteḥ param*

O Moeder, degenen die de waarheid kennen nemen aan, dat *prakṛti* (de materiële natuur) de oorzaak is van *kārya* (het lichaam), *kāraṇa* (de zintuigen) en *kartṛtva* (de presiderende godheden van de zintuigen, de halfgoden).

Door middel van zijn zuivere ego is de ziel, die verankerd is in zijn grondrechtelijke positie, als eeuwige dienaar aan Paramātmā verbonden en daarom overheerst Paramātmā het bestaan van de ziel. Dus de zuivere ziel is verheven boven alle materiële aanduidingen en blijft onaangeroerd door de transformaties van de materiële natuur. De materiële natuur overheerst de geconditioneerde ziel, omdat hij zich sterk identificeert met het lichaam, dat is voortgekomen uit de transformatie van de materiële natuur. Daarom zeggen de

geleerden, dat *prakṛti*, de materiële natuur, de oorzaak is van het uitvoerende medium, of de presiderende godheden van de zintuigen (*kartṛtva*). Maar wat betreft het ervaren van de gevolgen van actie, zoals geluk en verdriet, is de *puruṣa* (levend wezen), die verschillend is van de materiële natuur, naar zeggen de oorzaak van die ervaring. Zowel het uitvoerende medium als de ervaring, of perceptie, zijn ondergeschikt aan ego en toch is de materiële natuur hierin de dominante factor, omdat het lichaam enzovoort het gevolg is van passieve materie. De ervaring van geluk en verdriet is zonder bewustzijn niet mogelijk; daarom is het bewuste wezen, dat onder controle staat van de materiële natuur, hier de dominante factor. Uiteindelijk dient echter ook te worden begrepen, dat het uitvoerende medium (*kartṛtva*) van de materiële natuur en het bewust levende wezen onder bestuur staan van Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (Īśvara). Zowel *māyā* als het levend wezen zijn ondergeschikt aan Zijn bestuur.

VERS 22

पुरुषं प्रकृतिस्थो हि भुङ्क्ते प्रकृतिजान् गुणान्
कारणं गुणसङ्गोऽस्य सदसद्योनिजन्मसु

puruṣaḥ prakṛti-stho hi bhunkte prakṛti-jān guṇān
kāraṇam guṇa-saṅgo 'sya sad-asad-yoni-janmasu

puruṣaḥ – de *jīva*; *prakṛti-sthaḥ* – geplaatst zijn in de materiële natuur; *hi* – zowaar; *bhunkte* – geniet; *prakṛti-jān* – geboren uit de materiële natuur; *guṇān* – de zintuigobjecten; *kāraṇam* – de oorzaak; *guṇa-saṅgaḥ* – in contact met de bindende geaardheden van de natuur; *asya* – van de *jīva*; *sat-asat-yoni* – hogere of lagere levenssoorten; *janmasu* – worden geboren.

**Als het levend wezen in de materiële natuur terecht komt,
geniet hij van zintuigobjecten, die uit die natuur voortkomen.**

De oorzaak van zijn geboorte in hogere en lagere levensvormen is zijn contact met de drie geaardheden van de materiële natuur, die hem aan het materiële bestaan binden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het levend wezen beschouwt de kwaliteiten van de materiële natuur, zoals *kartr̥tva* (de uitvoerder van actie) en *bhoktr̥tva* (de ervaring van geluk en verdriet) als van hemzelf vanwege de malafide kennis geboren uit onwetendheid, die sinds onheuglijke tijden heeft bestaan. Dit is de reden van zijn gebondenheid aan de materiële wereld. De *jīva* bevindt zich in het lichaam, dat het gevolg is van *prakṛti*, materiële natuur, en hij wordt helemaal geabsorbeerd door de identificatie van zichzelf met het lichaam. Vanwege zijn vals-ego beschouwt hij ervaringen van het verstand, zoals verdriet, begoocheling en ellende, die door de geaardheden van de materiële natuur worden gegenereerd, als van zichzelf en heeft ervan te lijden. Dit komt allemaal vanwege *guṇa-saṅgaḥ*, contact met de geaardheden van de materiële natuur. Dit betekent, dat zijn vereenzelviging met het lichaam, dat door de materiële geaardheden tot stand is gekomen, een aanname is, die is gebaseerd op onwetendheid, want de zuivere *jīva* is in feite vrij van dit contact.

Waar geniet het levend wezen? Śrī Bhagavān, die deze vraag had verwacht, zegt, “In de levensvormen met een hoger bewustzijn, zoals heilige personen en halfgoden – *satīṣu* – en in de soorten met een laag bewustzijn, zoals zoogdieren en vogels – *asatīṣu*.” Hij krijgt ergens een geboorte en ervaart geluk en verdriet in overeenstemming met zijn goede en slechte *karma*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De levende wezens, die van nature marginaal zijn, hebben hun gezicht afgewend van Kṛṣṇa en beschouwen het lichaam als zichzelf. Ze zien zichzelf als de oorzaak van het gevolg van hun activiteiten en als genietters van passieve materie. Zodoende raken ze gebonden aan de materiële

wereld en worden in diverse levenssoorten geboren, waarbij ze geluk en verdriet ervaren. Zulke levende entiteiten, die door *māyā* worden begoocheld, zijn in de kringloop van geboorte en dood gevallen. Het gevolg is, dat ze soms worden geboren op de hemelse planeten en soms in de hel, soms als koning en soms als onderdaan, soms als *brāhmaṇa* en soms als *sūdra* en soms als aardworm, demon, dienaar of meester. Soms zijn ze gelukkig en soms verdrietig. Het bewustzijn van het levend wezen is atomisch klein en hoewel hij een dienaar is van Bhagavān, raakt hij overweldigd door de externe energie, die nabij is. Dit komt omdat hij zinnelijke verlangens koestert, die het gevolg zijn van zijn afkeer van Kṛṣṇa. Zoals de intelligentie van iemand, die door een geest is bezeten, raakt afgedekt, zo raakt de intelligentie van het levend wezen, dat door *māyā* wordt overweldigd, ook afgedekt. Door de genade van Bhagavān en Zijn toegewijden krijgt hij geheiligde associatie (*sat-saṅga*) en wordt hij bevrijd van de begoochelende, externe energie, of *māyā*. Daar wordt hij in zijn eigen *svarūpa* geplaatst en ontvangt hij de zegen van zijn dienst aan Śrī Bhagavān.

*kṛṣṇa bhūli' sei jīva anādi-bahirmukha
ataeva māyā tāre deya saṁsāra-duḥkha*

*kabhu svarge uṭhāya kabhu narake ḍubāya
daṇḍya-jane rājā yena nadīte cubāya*

Śrī Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 20.117-118)

Omdat hij Śrī Kṛṣṇa is vergeten, is het levend wezen sinds onheuglijke tijden verzonken geweest in zijn pogingen om van de materiële energie te genieten. Daarom kent het begoochelend vermogen van Kṛṣṇa het levend wezen diverse vormen van lijden toe, zoals materiële geboorte en dood. Soms wordt hij verheven tot de hemelse planeten en dan weer wordt hij in de hel geworpen. Dit kan worden vergeleken met een man, die door de koning wordt gestraft door hem op een houten plank te binden en hem in een rivier af te zinken. Soms wordt hij ondergedompeld, totdat hij bijna

verdrinkt, en soms wordt hij naar boven gehaald om een paar ogenblikken zogenaamd geluk te ervaren.

VERS 23

उपद्रष्टानुमन्ता च भर्ता भोक्ता महेश्वर”
परमात्मेति चाप्युक्तो देहेऽस्मिन् पुरुष” पर”

*upadraṣṭānumantā ca bhartā bhoktā maheśvaraḥ
paramātmēti cāpy ukto dehe ‘smin puruṣaḥ paraḥ*

upadraṣṭā – de getuige; *anumantā* – de gedoger; *ca* – en; *bhartā* – meester; *bhoktā* – genierter; *mahā-īśvaraḥ* – de Allerhoogste Bestuurder; *paramātmā* – de Superziel; *iti* – dat; *ca api* – en ook; *uktaḥ* – naar zeggen; *dehe* – lichaam; *asmin* – in dit; *puruṣaḥ paraḥ* – een hoogste transcendentale genierter.

In dit lichaam bevindt zich naast de individueel levende entiteit nog een andere *puruṣa*. Hij wordt gekend als de Superziel en wordt de getuige, de gedoger, de supporter, de instandhouder, de Allerhoogste Bestuurder, de Paramātmā enzo voort genoemd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Nadat Hij het onderwerp van de bewust levende entiteit, *jīvātmā*, heeft uitgelegd, legt Śrī Bhagavān in dit vers, dat begint met *upadraṣṭā*, Paramātmā, de Superziel, uit. In de verzen vanaf *anādi mat-param brahama* (*Gītā* 13.13) tot en met *hṛdi sarvasya viṣṭhitam* (*Gītā* 13.18) wordt Paramātmā uitgelegd in algemene en specifieke zin. Eén feit in het bijzonder dient te worden geweten: hoewel Paramātmā dicht bij de *jīvātmā* blijft, is Hij toch van hem afgescheiden. Om dit duidelijk te maken wordt gezegd, dat Paramātmā zich in het lichaam bevindt. *Para* (ander) verwijst naar een andere *puruṣa*, of genierter, in dit lichaam. Die *puruṣa* is Maheśvara (de Allerhoogste Bestuurder), of Paramātmā. Het woord ‘Pa-

ramātmā’ toont aan, dat Hij bovengeschikt is aan het *ātmā*. Het woord *parama* (allerhoogste) begunstigt slechts deels de theorie van *ekatma-vada*, die stelt, dat er in de schepping maar één ziel is. Het woord *parama* verwijst in werkelijkheid naar *svāṁśa*, een persoonlijke expansie van Kṛṣṇa. Dit wordt nadruk gegeven door te verklaren, dat Hij afgezonderd van de *jīva* is gesitueerd, hoewel zeer nabij (*upa*), en dat Hij de ziener of getuige is. *Anumantā* (de gedoger) betekent, dat – terwijl Hij Zich dicht bij de levende entiteit ophoudt – Hij vriendelijk is en hem faciliteert. In *Gopāla-tāpanī Upaniṣad* (Uttara 97) wordt gezegd, “*sākṣī cetāḥ kevalo nirguṇas ca* – dat *puruṣa* is *sākṣī* (de getuige), *cetāḥ* (bewust), *kevalā* (de onverdeelde Realiteit) en *nirguṇa* (buiten de materiële geaardheden).” En zo betekent *bhartā* ‘supporter’ en *bhoktā* ‘beschermer’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Paramātmā, die zich als getuige in dit lichaam bevindt, is verschillend van de *jīva*. Deze Paramātmā is niet de *jīva*. De monisten, of *advaitavādīs*, beschouwen *jīvātmā* en Paramātmā als één, maar uit dit vers wordt duidelijk, dat Paramātmā, die de getuige en gedoger is, in ieder lichaam verschillend is van de *jīvātmā*. Omdat Hij superieur is aan de *jīvātmā*, wordt Hij Paramātmā, of het hoogste *ātmā*, genoemd. Deze Paramātmā is een *kalā*, een deel van een deel (een *aṁśa* van een *aṁśa*) van Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa. Zonder Zijn toestemming kan de *jīvātmā* niets uitrichten. Er bestaan een onbeperkt aantal *jīvātmās* en Paramātmā existeert eeuwigdurend als een vriend in ieder van hen en wenst hen het allerbeste. Hoewel Hij met de levende entiteit leeft, is Paramātmā altijd de meester van de *jīva* en van het externe vermogen, *māyā*.

Bhagavān heeft de levende entiteit een onschatbaar geschenk gegeven in de vorm van onafhankelijkheid. Door deze onafhankelijkheid op de juiste wijze aan te wenden kan de levende entiteit heel gemakkelijk de nectar van liefdevolle toegewijde dienst aan Bhaga-

vān in Zijn eeuwige woonplaats proeven. Maar door deze onafhankelijkheid te misbruiken raakt hij door *māyā* gebonden en in zijn lijden aan de drievoudige ellende wordt hij in de kringloop van geboorte en dood gevangen gehouden. Dus hoe kan een levende entiteit, die door *māyā* wordt overweldigd, ooit Bhagavān, de meester van *māyā*, zijn? Een dergelijk idee is volslagen onjuist en is tegengegesteld aan de conclusies van de geschriften.

Paramātmā wordt in de Śruti's heel duidelijk beschreven als verschillend van de *jīvātmā*: *nityo nityānām cetanaś cetanānām* (*Śvetāśvatara Upaniṣad* 6.13). Hij is de Allerhoogste Eeuwige van alle eeuwigen. Dat wil zeggen, Hij is het hoogste eeuwige wezen. En van alle bewuste wezens is Hij degene, die bewustzijn schenkt, het oorspronkelijke bewustzijn. Bovendien wordt in de *Śvetāśvatara Upaniṣad* (4.6) en de *Muṇḍaka Upaniṣad* (3.1.1) gezegd,

*dvā suparṇā sayujā sakhāyā
samānāṁ vṛikṣaṁ pariśasvajāte
tayor anyoḥ pippalaṁ svādv atty
anaśnann anyo 'bhicākaśīti*

Kṣīrodakaśāyī-puruṣa en de levende entiteit leven samen in deze tijdelijke, materiële wereld (het lichaam) zoals twee bevriende vogels in een *pīpala*-boom wonen. De ene, de levende entiteit, proeft de vruchten van de boom naar gelang zijn acties en de andere, Paramātmā, is getuige. Hij geniet niet van de vruchten, maar slaat Zijn vriend gade.

Śrīmad-Bhāgavatam (11.11.6) verklaart eveneens,

*suparṇāv etau sadṛśau sakhāyau
yadṛcchayaitau kṛta-nīḍau ca vṛkṣe
ekas tayoḥ khādati pippalānnaṁ
anyo niranno 'pi balena bhūyān*

De levende entiteit en de Allerhoogste Bestuurder hebben in de gedaanten van twee vogels een relatie en zijn in kwaliteit gelijk. Die kwaliteit is bewustzijn. Ze wonen door de wil van de voorzie-

nigheid in het nest (hart) van de boom (het lichaam). Eén vogel (de levende entiteit) geniet van de vruchten (*karma*) van die boom (het lichaam). De andere vogel (Īśvara, de Allerhoogste Bestuurder) geniet niet van de vruchten. Hij is altijd in eeuwige zegen voldaan en ziet Zich krachtens Zijn vermogens, zoals *jñāna*, in blijdschap geplaatst.

Śrīla Bhaktinoda Thākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “De levende entiteit is Mijn vriend. Hij raakt tot Mij geneigd, wanneer hij in zijn marginale natuur wordt geplaatst. Deze marginale natuur is zijn onafhankelijkheid. De perfectie van *jaiva-dharma*, de eeuwige bezigheid van de levende entiteit, is zuivere liefde voor Mij te ontwikkelen door zijn marginale (onafhankelijke) natuur aan te wenden. Als de levende entiteit die onafhankelijke natuur misbruikt, gaat hij het materiële veld binnen. Dan word Ik, als Paramātmā, zijn kameraad. Daarom ben Ik de getuige, de gedoogde, de supporter en beschermer en de Allerhoogste Bestuurder van de acties van de levende entiteit. Als Paramātmā ben Ik altijd als *parama-puruṣa*, de Allerhoogste Persoon, in het lichaam aanwezig. Ik ken de *jīva* het resultaat van ieder *karma* toe, dat hij in zijn geconditioneerde staat uitvoert.”

VERS 24

य एवं वेत्ति पुरुषं प्रकृतिं च गुणैः सह
सर्वथा वर्तमानोऽपि न स भूयोऽभिजायते

*ya evaṁ vetti puruṣam prakṛtiṁ ca guṇaiḥ saha
sarvathā varttamāno 'pi na sa bhūyo 'bhijāyate*

yaḥ – degene die; *evam* – op deze manier; *vetti* – begrijpt; *puruṣam* – de Allerhoogste Persoon; *prakṛtiṁ* – materiële natuur (*māyā*); *ca* – en (de levende wezens); *guṇaiḥ* – drie bindende krachten van goedheid, hartstocht en onwetendheid; *saha* – tezamen; *sarvathā* – op iedere manier; *varttamānaḥ*

api – ook al geplaatst (in de materiële wereld); *na* – nimmer; *saḥ* – hij; *bhūy-aḥ* – wederom; *abhijāyate* – wordt geboren.

Iemand, die de Superziel (*puruṣa-tattva*), het begoochelend vermogen met haar drie bindende krachten (*māyā-tattva*) en de kleine, levende wezens (*jīva-tattva*) aldus begrijpt, wordt niet langer wedergeboren, ook al is hij op dit moment in deze materiële wereld geplaatst.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Bhagavān legt het resultaat van deze *jñāna* uit. “Hoewel ze worden overweldigd door slaap en afleiding van de geest, worden degenen, die *puruṣa* (Paramātmā), *prakṛti* (de materiële energie) en *jīva-śakti* (begrepen door het woord *ca*) kennen, niet langer wedergeboren.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De *sādhaka*, of beoefenaar, wordt gekwalificeerd om bevrijding te krijgen, wanneer hij de fundamentele principes van toewijding (*bhakti-tattva*), bewust levende entiteit (*jīva-tattva*) en Superziel (*paramātmā-tattva*) met hun wederzijdse relaties kent. Dan bereikt hij door de genade van een bonafide geestelijk leermeester en de Vaiṣṇava’s en door het pad van zuivere *bhakti* te volgen geleidelijk de stadia van vertrouwen (*śraddhā*), sterk verankerd vertrouwen (*niṣṭhā*), smaak (*ruci*), gehechtheid (*āsakti*), bovenzinnelijke emotie (*bhāva*) en tenslotte liefde voor Bhagavān (*bhagavat-prema*) en gaat Zijn woonplaats binnen. Het is zeker, dat de levende entiteit nimmer uit de eeuwige woonplaats van God is gevallen en dat dit ook nimmer zal gebeuren. Het denkbeeld, dat geconditioneerde zielen zich eerst in Zijn woonplaats bezighouden met dienst aan Bhagavān en op de een of andere manier terugvallen in de materiële wereld, is zowel onlogisch als tegen de conclusie van de geschriften. Maar stel, omwille van het argument, dat deze theorie zou worden aanvaard, dan komt de glorie van *bhakti* en *prema* in het geding, als men denkt vanuit het oord

van Śrī Bhagavān in de materiële wereld te kunnen vallen, zelfs na rigoreuze *sādhana* te hebben uitgevoerd met het doel om er te komen. De voorbeelden van Koning Citraketu en Jaya en Vijaya zijn in dit verband niet van toepassing, omdat zij eeuwige metgezellen van Bhagavān zijn. Door de wil van Bhagavān daalden ze af naar deze materiële wereld voor het welzijn van de *jīvas* en om het spel van Śrī Bhagavān te voeden. Het is een abominabele overtreding om hen als gewone, geconditioneerde zielen te beschouwen. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura legt dit uit in *Mādhurya-kādambini*. De levende entiteit, die residentie in de woonplaats van Śrī Bhagavān verkrijgt, keert nimmer terug naar deze materiële wereld en mocht hij hier toch terugkomen, is het door Zijn wil als een metgezel van Bhagavān. Een dergelijk persoon is niet onderhevig aan materiële condities. De *Gītā* (15.6) stelt,

*na tad bhāsayatē sūryo na saśāṅko na pāvakaḥ
yad gatvā na nivartante tad dhāma paramaṁ mama*

Zon, maan, noch vuur kunnen dat allerhoogste gebied verlichten. Personen, die zich hebben overgegeven en het bereiken, keren niet naar deze wereld terug. Die woonplaats van Mij geeft licht en heeft zijn eigen uitstraling.

VERS 25

ध्यानेनात्मनि पश्यन्ति केचिदात्मानमात्मना
अन्ये सांख्येन योगेन कर्मयोगेन चापरे

*dhyānenātmani paśyanti kecid ātmānam ātmanā
anye sāṅkhyena yogena karma-yogena cāpare*

dhyānena – door meditatie (op Bhagavān); *ātmani* – in hun hart; *paśyanti* – ze zien; *kecid* – sommige (personen); *ātmānam* – de Superziel; *ātmanāḥ* – persoonlijk; *anye* – anderen (de *jñānīs*); *sāṅkhyena* – door de *yoga* van analyse van de elementen van de materiële wereld; *yogena* – door het achtvou-

dige proces van mystieke *yoga*; *karma-yogena* – door ongemotiveerde activiteit binnen *karma-yoga*; *ca apare* – en anderen.

Door te mediteren op de Allerhoogste Persoon zien de toegewijden Hem in hun hart. De *jñānīs* proberen Hem te zien door analytische filosofie, *sāṅkhya-yoga*. De *yogīs* mediteren op Hem als de Superziel door het achtvoudige proces van mystieke *yoga* te volgen en anderen trachten Hem waar te nemen door het onzelfzuchtig uitvoeren van hun voorgeschreven plicht en de resultaten aan Hem te offeren, *niṣkāma-karma-yoga*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Bhagavān legt in dit vers, dat begint met *dhyānena*, en in het volgende vers de diverse methoden uit om *ātmā-jñāna*, kennis van het zelf, te krijgen. Door *dhyāna*, meditatie op Bhagavān, zien sommige toegewijden Hem in hun hart. Dit zal worden uitgelegd in *Gītā* 18.55 – *bhaktyā mām abhijānāti*. “Maar Ik ben niet zichtbaar voor andere typen vereerders. Het woord *anye* (anderen) wijst erop, dat *jñānīs* moeite doen Me te zien door middel van *sāṅkhya*, de analytische studie van bewuste en passieve materie. De *yogīs* pogen Me te zien door het achtvoudige *yoga* proces van *aṣṭāṅga-yoga* te volgen en de *karma-yogīs* proberen Me te zien door onzelfzuchtig hun voorgeschreven plicht uit te voeren, *niṣkāma-karma-yoga*.”

Hier zijn *sāṅkhya-yoga*, *aṣṭāṅga-yoga* en *niṣkāma-karma-yoga* niet de directe oorzaken van het ontvangen van *darśana* van Paramātmā, want deze processen bevinden zich in de geaardheid goedheid en Paramātmā bevindt Zich buiten de geaardheden van de natuur. *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.19.1) stelt eveneens, “*jñānam ca mayi sanniyaset* – men dient die kennis aan Mij te geven.” Verder, “*bhaktyāham ekayā grāhyaḥ* – Ik word alleen bereikt door zuivere toewijding” (11.14.21). Uit de bovenstaande uitspraken van Bhaga-

vān blijkt, dat Hij alleen kan worden bereikt door *bhakti*, die geen *jñāna* bevat.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers legt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa uit hoe men zuivere kennis van het zelf (*visuddha-ātma-jñāna*) kan krijgen, dat in het voorgaande vers werd beschreven. Hoewel de geschriften diverse processen aanwijzen, zoals *sāṅkhyā-yoga*, *aṣṭāṅga-yoga* en *niṣkāma-karma-yoga*, kan men deze smetteloos zuivere *jñāna* alleen krijgen op een simpele en natuurlijke manier door *bhakti-yoga* te beoefenen. In de dialoog tussen Śrī Kṛṣṇa en Uddhava in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.14.21) zegt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa persoonlijk, “*bhaktiyāham ekayā grāhyah* – Ik kan alleen worden bereikt door *bhakti*.” Verder zegt Hij in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.6-8),

*yogās trayo mayā proktā nṛṇāṃ śreyo-vidhitasayā
jñānaṃ karma ca bhaktiś ca nopāyo ‘nyo ‘sti kutracit*

*nirviṇṇānām jñāna-yoga nyāsinām tha karmasu
teṣv anirviṇṇa-cittānām karma-yogas tu kāminām*

*yadṛcchayā mat-karhādau jāta-śraddhas tu yah pumān
na nirviṇṇo nāti-sakto bhakti-yogo ‘sya siddhi-daḥ*

Voor het welzijn van de mensen heb Ik drie typen *yoga* beschreven: *karma-yoga*, *jñāna-yoga* en *bhakti-yoga*. Er is geen andere manier om Mij te bereiken. Degenen, die compleet onthecht zijn van de materiële wereld worden bekwaam om *jñāna-yoga* uit te voeren, maar degenen, die niet teveel van de wereld zijn onthecht en er ook niet teveel aan zijn gehecht, en die door de wil van de voorzienigheid vertrouwen hechten aan het horen over Mijn spel, zijn gekwalificeerd zich met *bhakti* bezig te houden. Door het pad van *bhakti* te volgen bereiken ze heel snel perfectie.

“*Bhakti-yoga* is de beste van deze drie vormen van *yoga*. In feite ben Ik alleen geheel bereikbaar door devotie. Dit is een zeer groot geheim. ‘*Na sādhyati māṃ yogo* – Ik word niet beheerst door *sāṅkhyā*

enzovoort' (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.14.20). Met andere woorden, Ik word niet verguld door de processen van *karma-yoga* of *jñāna-yoga*, en ook niet door het chanten van *mantras* (*japa*), het uitvoeren van soberheden (*tapa*), vuuroffers (*yajña*), meditatie op het zelf enzovoort. Ik laat Me alleen door *bhakti* veroveren."

Dit wordt tevens in de *Gītā* (6.47) bevestigd,

*yogīnām api sarveṣāṃ mad-gatenāntar-ātmanā
śraddhāvān bhajate yo mām sa me yuktatamo mataḥ*

Echter hij, die Mij constant in vol vertrouwen vereert en zijn geest onafplatend aan Mij gehecht houdt, is naar Mijn mening de allerbeste der *yogīs*.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Śrī Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, "O Arjuna, wat betreft spirituele verworvenheden worden de geconditioneerde zielen in twee groepen verdeeld: degenen, die tegen Mij gekeerd zijn (*bahir-mukha*) en degenen, die Mij zijn toegenegen (*antar-mukha*). Atheïsten, materialisten, sceptici en moralisten worden gerekend onder degenen, die tegen Mij gekeerd zijn. Een weetgierig en gelovig persoon, een *karma-yogī* en een toegewijde behoren tot de tweede groep, omdat ze Mij toegenegen zijn. Toegewijden zijn de besten van allemaal, omdat ze hun toevlucht nemen tot *cit*, de spirituele natuur, die zich buiten de materie bevindt, en omdat ze op Paramātmā in het zelf mediteren. De *sāṅkhya-yogīs*, die zoeken naar Īśvara (de Bestuurder), zijn op één na de besten. Nadat ze over *prakṛti*, de materiële natuur, die bestaat uit vierentwintig elementen, hebben beraadslaagd, komen ze te weten, dat het vijfentwintigste element, de *jīva*, een zuiver bewuste entiteit is. Ze gaan zich geleidelijk bezighouden met *bhakti-yoga* aan Bhagavān, het zesentwintigste element. De *karma-yogīs* zijn aan hen ondergeschikt. Door het proces van *niṣkāma-karma-yoga*, het onzelfzuchtig uitvoeren van voorgeschreven plichten en het offeren

van de resultaten aan Bhagavān, krijgen ze de gelegenheid om over Hem na te denken en Hem te vereren.”

VERS 26

अन्ये त्वेवमजानन्त” श्रुत्वान्येभ्य उपासते
तेऽपि चातितरन्त्येव मृत्युं श्रुतिपरायणा”

*anye tv evam ajānantaḥ śrutvānyebhya upāstate
te ‘pi cātitaranty eva mṛtyuṃ śruti-parāyaṇāḥ*

anye – anderen; *tu* – maar; *evam* – aldus; *ajānantaḥ* – weten niet; *śrutvā* – na horen; *anyebhyaḥ* – van anderen (zelfgerealiseerde leraren); *upāstate* - vereering; *te* – zij; *api ca* – ook; *atitaranti* – transcenderen; *eva* – dit is zeker; *mṛtyum* – de dood (in de vorm van het materiële bestaan); *śruti-parāyaṇāḥ* – toegewijd aan het horen (van de instructie van gerealiseerde zielen).

Anderen daarentegen, die niet met deze tattva op de hoogte zijn, gaan de Allerhoogste Persoon vereren, nadat ze over Hem hebben gehoord van gerealiseerde personen, die onderwijzen door voorbeeld. Dus door hun toewijding aan het proces van horen transcenderen zij ook geleidelijk deze sterfelijke wereld. Dit is zeker.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *anye* betekent ‘degenen die hier en daar op verschillende plaatsen *kathā* (onderwerpen) horen met betrekking tot Bhagavān’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers legt Śrī Bhagavān een heel belangrijk proces uit. “Er zijn mensen, die geen atheïst zijn, noch scepticus, *māyāvādī* of filosoof. Ze zijn gewone mensen in de samenleving, die toch vertrouwen hebben, omdat ze goede indrukken uit voorgaande levens (*saṃskāras*) hebben opgebouwd. Wanneer ze in associatie van verheven toegewijden de ver-

tellingen over Bhagavān horen en van diverse predikers instructies ontvangen, proberen ze Mij op de een of andere manier te vereren. Wanneer ze later de associatie van zuivere toegewijden hebben gekregen, krijgen ze de gelegenheid om zuivere *hari-kathā* te horen en door *bhakti-tattva* binnen te gaan bereiken ze Mij uiteindelijk.”

Er wordt in de moderne, zogenaamd ontwikkelde samenleving geen onderricht gegeven over *ātmā-jñāna*, maar *Bhāgavad-gītā* en *Śrīmad-Bhāgavatam* laten weten, dat het proces van het horen uit deze bronnen zeer krachtig is. Vooral in recenter tijden heeft Śrī Caitanya Mahāprabhu grote nadruk gelegd op het horen en chanten van *hari-nāma*: Hare Kṛṣṇa, Hare Kṛṣṇa, Kṛṣṇa Kṛṣṇa, Hare Hare, Hare Rāma, Hare Rāma, Rāma Rāma, Hare Hare. Zijn voornaamste les was, dat men onder invloed van horen, chanten en herinneren van de heilige naam en de vertellingen over Bhagavān heel gemakkelijk dienst aan Bhagavān kan krijgen. De vierhoofdige Brahmā, Śrī Nārada Gosvāmī, Śrī Vedavyāsa, Śrī Śukadeva Gosvāmī, Koning Parīkṣit en Prahlāda Mahārāja hebben door dit proces te volgen allemaal rechtstreekse *darśana* van Bhagavān gekregen.

Śrīla Haridāsa Ṭhākura was een van de metgezellen van Śrī Caitanya Mhāprabhu. Ondanks dat hij in een Yavana-familie was geboren, had hij de gewoonte om iedere dag 300.000 namen van Śrī Hari te chanten. Alle soorten mensen, rijk en arm, hadden groot ontzag voor hem. Toen Rāmacandra Khan, een beroemd grootgrondbezitter uit die streek, dat zag, werd hij jaloers. Om Haridāsa te onteren had hij een mooie jonge prostituee verleid door haar grote rijkdom te beloven en stuurde haar in een nacht met volle maan naar Haridāsa Ṭhākura. Hij zat op een afgelegen plek aan de oever van Bhagavatī Gaṅga het aantal *mantras*, dat hij had gechant, te tellen en zong luid en aandachtig de Hare Kṛṣṇa *mahā-mantra*, Hare Kṛṣṇa, Hare Kṛṣṇa, Kṛṣṇa Kṛṣṇa, Hare Hare, Hare Rāma, Hare Rāma, Rāma Rāma, Hare Hare. De Tulasi-plant stond zegenrijk op een nabijgelegen platform.

De prostituee benaderde hem en gaf met diverse lichaamshoudingen uiting aan haar bedoelingen, maar het maakte op Haridāsa Ṭhākura niet de minste indruk. Tenslotte deed ze hem openlijk een voorstel. Hij antwoordde, “Ik heb de gelofte afgelegd om tien miljoen namen van Hari te chanten. Binnen afzienbare tijd zal ik al jouw wensen vervullen, maar eerst ga ik dit aantal namen chanten.”

Toen de prostituee deze belofte van hem hoorde, bleef ze daar de hele nacht zitten wachten, totdat hij zijn rondjes had voltooid. Tegen de ochtend keerde ze naar huis terug uit angst te worden gezien. De volgende nacht kwam ze terug en hernam haar positie. Haridāsa Ṭhākura vertelde haar opnieuw, dat hij bijna klaar was met chanten. Die nacht verliep als de voorgaande nacht. Toen ze de derde nacht kwam aanlopen, begon Haridāsa Ṭhākura weer hardop te chanten. Kijk! Het effect van het horen van de heilige naam uit de mond van een zuivere toegewijde was zo wonderbaarlijk, dat dit het hart van die prostituee veranderde. Ze viel huilend aan zijn voeten en vroeg om vergeving. Haridāsa Ṭhākura was erg blij en zei, “De eerste nacht, dat je hier kwam, had ik ergens anders naartoe kunnen gaan, maar ik ben om jouw bestwil hier gebleven. Het doet me groot plezier, dat jouw hart is veranderd. Dit is de onfeilbare glorie van het horen en chanten van de heilige naam. Nu moet je onbevreesd in deze *āśrama* blijven en constant de naam van Hari chanten. Je moet dienst verlenen aan Tulasī-devī en Bhagavatī Gaṅgā (de Ganges).”

Ze volgde deze instructies op en haar leven veranderde volkomen. Zelfs grote toegewijden kwamen haar *āśrama* bezoeken om *darśana* van haar, een uitmuntend Vaiṣṇavī, te krijgen. Ze bleef bescheiden en had geen bezittingen. Ze voerde *bhajana* van Hari uit en werd in een heel kort tijdsbestek bevrijd in de woonplaats van Bhagavān. Door horen en chanten kan zelfs een gewoon persoon Bhagavān bereiken.

VERS 27

यावत्संजायते किञ्चित्सत्त्वं स्थावरजङ्गमम्
क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात्तद्विद्धि भरतर्षभ

*yāvat saṁjāyate kiñcit sattvaṁ sthāvara-jaṅgamam
kṣetra-kṣetrajña-samyogāt tad viddhi bharatarṣabha*

yāvat – zoveel als; *saṁjāyate* – worden geproduceerd; *kiñcit* – ieder; *sattvam* – wezen; *sthāvara* – niet-bewegend; *jaṅgamam* – bewegend; *kṣetra* – van het veld; *kṣetra-jña* – de kenner van het veld; *samyogāt* – uit de combinatie; *tat* – dit; *viddhi* – probeer te begrijpen; *bharata-ṛṣabha* – O beste uit de lijn van Bharata.

O beste uit de lijn nakomelingen van Bharata, je moet weten, dat ieder bewegend en niet-bewegend wezen, dat wordt geboren in deze materiële natuur, tot stand komt door de combinatie van *kṣetra*, het veld van het lichaam, en *kṣetra-jña*, de kenner van het veld.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het onderwerp, dat eerder werd behandeld, wordt vanaf hier tot het eind van dit hoofdstuk in detail beschreven. *Yāvat* betekent ‘hetzij laag, hetzij hoog’ en *sattvam* betekent ‘levende wezens’. Ze worden allemaal geboren uit de combinatie van *kṣetra* en *kṣetra-jña*.

VERS 28

समं सर्वेषु भूतेषु तिष्ठन्तं परमेश्वरम्
विनश्यत्स्वविनश्यन्तं य” पश्यति स पश्यति

*samaṁ sarveṣu bhūteṣu tiṣṭhantaṁ parameśvaram
vinaśyatsv avinaśyantaṁ yaḥ paśyati sa paśyati*

samam – gelijk, neutraal; *sarveṣu* – in alle; *bhūteṣu* – wezens; *tiṣṭhantam* – gesitueerd; *parama-īśvaram* – de Allerhoogste Persoon; *nivaśyatsu* – onder de vergankelijken; *avinaśyantam* – onvergankelijken; *yaḥ* – die; *paśyati* – ziet; *saḥ* – hij; *paśyati* – ziet.

Alleen degene, die de Allerhoogste Bestuurder, die jegens alle wezens gelijkgestemd is, ziet als de onvergankelijke Godheid, die Zich in de vergankelijke, materiële elementen bevindt, ziet waarlijk.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zegt, “Je moet begrijpen, dat Paramātmā Zich in alle vergankelijke lichamen bevindt. Degenen, die op deze wijze schouwen, zijn ware *jñānīs*.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Onder invloed van de associatie van een zelfgerealiseerd ziel, die de Waarheid heeft gezien, ervaren de werkelijke *jñānīs* deze drie elementen van het lichaam, de belichaamde ziel (het *ātmā*) en Paramātmā, de vriend van *ātmā*, tegelijkertijd. Degenen daarentegen, die in gebreke gaan van dergelijk heilig gezelschap, bevinden zich waarlijk in onwetendheid. Zij kunnen alleen het vergankelijke lichaam zien en beschouwen dit als hun zelf. Wanneer het lichaam vergaat, denken ze, dat alles verloren is. Een *jñānī* daarentegen heeft de ervaring van het bestaan van *ātmā* en Paramātmā, zelfs nadat het lichaam is vergaan. Wanneer het ene lichaam is vergaan, gaat *ātmā* een ander lichaam binden samen met de zintuigen en het subtiele lichaam. Zijn vriend, Paramātmā, blijft als getuige bij de *jīvātmā*. Degenen, die dit werkelijk begrijpen, zijn ware *jñānīs*.

VERS 29

समं पश्यन् हि सर्वत्र समवस्थितमीश्वरम्
न हिनस्त्यात्मनात्मानं ततो याति परां गतिम्

***samaṁ paśyan hi sarvatra samavasthitam īśvaram
na hinasty ātmanātmānaṁ tato yāti parāṁ gatim***

samaṁ – gelijk; *paśyan* – observeren; *hi* – omdat; *sarvatra* – overal (in alle levende entiteiten); *samavasthitam* – volkomen gesitueerd; *īśvaram* – God, Īśvara; *na hinasty* – degradeert niet; *ātmanā* – door zijn verstand; *ātmānam* – zichzelf; *tataḥ* – aldus; *yāti* – hij bereikt; *parāṁ* – de hoogste; *gatim* – bestemming.

Omdat hij waarneemt, dat de Superziel overal in alle levende wezens in gelijke mate woont, wordt hij niet door zijn verstand ge degradeerd. Aldus bereikt hij de hoogste bestemming.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Ātmanā* betekent ‘het verstand, dat leidt tot degradatie’. *Ātmānam* betekent ‘de levende entiteit’ en *na hinasty* betekent ‘het leidt niet tot degradatie’. Ze degraderen niet door het degraderende verstand.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De geconditioneerde ziel wordt door de diverse geaardheden en acties van de materiële natuur gebonden en om die reden wordt hij in diverse situaties geplaatst. Maar Parameśvara, die zich in het hart van verschillende *jīvas* bevindt, is overal in gelijke mate aanwezig. Degenen, die dit begrijpen, bereiken tenslotte de hoogste bestemming. Degenen daarentegen, wier verstand niet op de rijkdommen en vermogens, kwaliteiten en glorie van Bhagavān mediteren, blijven in lustbevrediging gebonden. Ze zijn de moordenaar van hun eigen ziel en vallen. Dit wordt ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.17) beschreven,

*nṛ-deham ādyaṁ su-labhaṁ su-durlabhaṁ
plavaṁ su-kalpaṁ guru-karṇadhāraṁ
mayānukūlena nabhasvateritaṁ
pumān bhavābdhiraṁ na taret sa ātma-hā*

O Uddhava, dit menselijke lichaam is de basis voor het verkrijgen van allerlei gunstige resultaten en hoewel het zeer zeldzaam is, kan het gemakkelijk worden verkregen. Het is als een sterk schip, waarin men de oceaan van het materiële bestaan kan oversteken. Door eenvoudig de toevlucht te aanvaarden van de geestelijk leermeester, die de kapitein en stuurman van dit schip wordt, en onder invloed van de gunstige windvlagen van de herinnering aan Mij wordt het schip naar zijn bestemming gedreven. Iemand, die dit menselijke lichaam heeft verkregen en geen moeite doet om deze oceaan van het materiële bestaan over te steken, zelfs niet nadat hij zoveel faciliteiten heeft ontvangen, kan zeker worden beschouwd als de moordenaar van zijn ziel.

VERS 30

प्रकृत्यैव च कर्माणि क्रियमाणानि सर्वश”
य” पश्यति तथात्मानमकर्त्तारं स पश्यति

*prakṛtyaiva ca karmāṇi kriyamāṇāni sarvaśaḥ
yaḥ paśyati tathātmānam akarttāraṁ sa paśyati*

prakṛtyā – door de materiële natuur; *eva* – eigenlijk; *ca* – ook; *karmāṇi* – activiteiten; *kriyamāṇāni* – uitgevoerd; *sarvaśaḥ* – op iedere manier; *yaḥ* – hij die; *paśyati* – ziet; *tathā* – en; *ātmānam* – zichzelf; *akarttāraṁ* – een niet-doener; *saḥ* – hij; *paśyati* – ziet werkelijk.

Iemand die ziet, dat de materiële natuur de enige uitvoerder is van alle materiële activiteit en dat hijzelf, de ziel, hierbij niet actief is, ziet werkelijk.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Prakṛtyaiva* betekent, dat *prakṛti*, die is ge-transformeerd in het lichaam en de zintuigen, al het werk doet. Het gezichtspunt van *jīvas*, die het zelf identificeren met het passieve lichaam en daarom denken, dat zij de doeners zijn, is niet realistisch.

Ze bevinden zich in onwetendheid. Maar hij, die ziet, dat hij niet degene is, die actie uitvoert, ziet werkelijk.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De geconditioneerde ziel wordt vanwege zijn vals-ego door de acties en geaardheden van de materiële natuur aangespoord, hetgeen hem doet denken, dat hij de doener is van materiële acties. Maar in werkelijkheid is hij niet de doener. Bhagavān heeft dit eerder uitgelegd. Ook Parameśvara is niet de doener, hoewel Hij zich als inwonend getuige in het hart van alle wezens bevindt en inspiratie geeft. Wat valt er te zeggen van Parameśvara, zelfs de *jīvātmā* beschikt in zijn zuivere staat niet over het ego de doener te zijn van materiële acties, die door de materiële zintuigen worden uitgevoerd. Degenen, die dit weten, beschikken werkelijk over kennis. Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.28.15) wordt het volgende gezegd,

*śoka-harṣa-bhaya-krodha-lobha-moha-sprhādayaḥ
ahaṅkārasya dṛśyante janma-mṛtyuś ca nātmanah*

O Uddhava, het materiële ego vormt de enige oorzaak van verdriet, geluk, angst, woede, hebzucht, begoocheling, verlangen, geboorte en dood. De zuivere ziel heeft hier geen relatie mee.

Ook in de *Tantra-bhāgavata* zien we dit, “*ahaṅkārat tu saṁsāro bhavet jīvasya na svataḥ* – Dat dit materiële bestaan in de vorm van geboorte en dood zich voor de *jīvas* voltrekt, is louter te wijten aan het materiële ego. De zuivere *jīvas* hebben met een dergelijk materieel ego geen relatie.” In de zuivere staat van de *jīva* echter heeft de *jīva* het ego een dienaar van Kṛṣṇa te zijn en een spiritueel menselijk lichaam te hebben met een naam, gedaante, kwaliteiten en activiteiten, die allemaal transcendentaal zijn. De *jīva* is daar niet vormloos of zonder eigenschappen.

VERS 31

यदा भूतपृथग्भावमेकस्थमनुपश्यति
तत एव च विस्तारं ब्रह्म सपद्यते तदा

*yadā bhūta-prthag-bhāvam eka-stham anupaśyati
tata eva ca vistāram brahma sampadyate tadā*

yadā – wanneer; *bhūta* – de levende wezens; *prthag-bhāvam* – diverse naturen; *eka-stham* – geplaatst in één natuur; *parā-prakṛti* – het transcendentale vermogen; *anupaśyati* – hij ziet door de leiding van voorgaande authoreiten te volgen; *tataḥ* – daarna; *eva* – zeker; *ca* – en; *vistāram* – geboren uit; *brahma* – (realisatie van) spirituele transcendentie; *sampadyate* – hij bereikt; *tadā* – op dat moment.

Wanneer hij ziet, dat de diverse naturen van bewegende en niet-bewegende wezens zich in één transcendentale energie (*para-prakṛti*) bevinden en wanneer hij begrijpt, dat ze allemaal uit diezelfde energie voortkomen, realiseert hij transcendentie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Tijdens de vernietiging keren alle bewegende en niet-bewegende wezens met uiteenlopende vormen in de ene materiële natuur terug en later, op het moment van de schepping, manifesteren ze zich weer uit diezelfde materiële natuur. Degenen, die zich dit echt gewaar worden, krijgen de staat van *brahma*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Alleen omdat men zich met het lichaam vereenzelvigd, ziet men de diverse gedaanten of lichamen van anderen als halfgoden, mensen, honden, katten, *sūdras*, hindoe's, moslims enzovoort. De oorzaak van deze wereldse differentiatie is onwetendheid, waardoor iemand zich op valse gronden met het lichaam identificeert. Vanwege deze onwetendheid vergeet men Bhagavān. Zodra onder invloed van de associatie van

zuivere Vaiṣṇava's in hem de herinnering aan Bhagavān ontwaakt, wordt al zijn onwetendheid verdreven en worden zijn ideeën met betrekking tot materiële verschillen opgeheven. Op dat moment raakt hij gesitueerd in *brahma*, dat over acht kwaliteiten beschikt. Hij neemt alles met gelijkgestemde blik waar en bereikt uiteindelijk die allerbeste *bhakti*. In de geschriften wordt een individuele ziel met deze acht speciale kwaliteiten soms *brahma* of *brahma-bhūta* genoemd. Deze acht kwaliteiten worden als volgt omschreven,

*ya ātmāpahata-pāpnā vijaro
vimṛtyur viśoko vijighiṭso 'pipāsaḥ
satya-kāmaḥ satya-saṅkalpaḥ
so 'nveṣṭavyaḥ sa vijijñāsitavyaḥ*

Men dient de ziel te zoeken en te weten, dat de ziel volkomen vrij is van (1) de ellende voortkomend uit verlangens naar lustobjecten, (2) ellende zoals ouderdom, (3) dood, (4) verdriet, (5) de neiging plezier te maken en (6) wereldse aspiraties erop na te houden. En verder, dat de ziel (7) beschikt over zuivere aspiraties (*sat-ya-kāma*) en (8) in staat is datgene te krijgen, dat hij verlangt (*satya-saṅkalpa*).

Dit wordt ook in de *Gītā* (18.54) uiteengezet, “*brahma-bhūtaḥ prasannātmā* – iemand, die *brahma-bhūtātmā* of transcendentaal gesitueerd is buiten de besmetting van de drie geaardheden van de materiële natuur, verkrijgt de supreme *bhakti*.” Het hoogste doel van de levende entiteit is de hoogste toewijding of *parā-bhakti* te bereiken. Het is onjuist te zeggen, “Parabrahma bereikt *parā-bhakti*”, omdat *parā-bhakti* betekent ‘dienst verlenen aan de voeten van Parabrahma’.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Wanneer de man van ware wijsheid ziet, dat tijdens de vernietiging alle bewegende en niet-bewegende levende wezens met uiteenlopende gedaanten en vormen zich alleen in *prakṛti* bevinden en dat op het moment van de schepping die diversiteiten zich weer

uit dezelfde *prakṛti* manifesteren, wordt hij vrij van de neiging om tussen materiële aanduidingen te differentiëren. Dan realiseert hij zich zijn ware spirituele identiteit en zijn relatie met *brahma* (de Absolute Realiteit). Nu ga Ik uitleggen, hoe de levende entiteit, die deze kennis van kwalitatieve eenheid heeft verkregen, Paramātmā waarneemt, die als getuige aanwezig is.”

VERS 32

अनादित्वान् निर्गुणत्वात्परमात्मायमन्व्यय”
शरीरस्थोऽपि कौन्तेय न करोति न लिप्यते

anāditvān nirguṇatvāt paramātmāyam anvayayaḥ
śarīra-stho ‘pi kaunteya na karoti na lipyate

anāditvāt – omdat Hij zonder begin is; *nirguṇatvāt* – omdat Hij vrij is van de drie bindende krachten van de materiële natuur; *parama-ātmā* - Allerhoogste Ziel; *ayam* – dit; *avyayaḥ* – onvergankelijk; *śarīra-sthaḥ* – gesitueerd in het lichaam; *api* – hoewel; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *na karoti* – voert geen baatzuchtige activiteit uit; is onaangetast door de vruchten van Zijn activiteiten.

O zoon van Kuntī, omdat Hij geen begin heeft en vrij is van de invloed van de drie geaardheden van de materiële natuur, voert deze onvergankelijke Allerhoogste Ziel geen baatzuchtige activiteit uit, noch raakt Hij aangetast door de gevolgen van Zijn activiteiten, ook al bevindt Hij Zich in het lichaam.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zei in *Gītā* 13.22, “*kāraṇaṇi guṇa-saṅgo ‘sya sad-asad-yoni-janmasu* – de *jīvātmā* en Paramātmā wonen naast elkaar in het lichaam, toch raakt alleen de *jīvātmā* materieel geconditioneerd door zijn verstrengeling in de materiële geaardheden van de natuur; Paramātmā niet.” Iemand kan de vraag stellen, “Hoe kan dat?” Om deze reden spreekt Śrī Bhagavān dit

vers, dat begint met *anādītvān*. Datgene, dat geen oorzaak heeft, of geen oorsprong, is *anādi*. Als een woord, dat eindigt in de vijfde naamval (Lat., ablativus), met het woord *anuttama* wordt gebruikt, wordt het geschreven als *paramottama* (hoger dan alles, supreem). Op dezelfde manier betekent hier het woord *anādi* ‘de hoogste oorzaak’. Aangezien *anādītvāt* in het oorspronkelijke vers in de vijfde naamval wordt gebruikt, is de betekenis ‘Hij is de Allerhoogste Oorzaak’. *Nirguṇatvāt* betekent ‘Hij die vrij is van de geaardheden’ of ‘uit wie alle kwaliteiten, zoals de schepping, voortkomen’. Hij is die Realiteit. Daarom is Paramātmā onderscheiden van de *jīvātmā* en is onvergankelijk; Zijn kennis en zegen nemen nimmer af. *Śarīrastho ‘pi* betekent, dat Hij niet de karakteristieken van het lichaam aanvaardt, ook al bevindt Hij Zich in het lichaam, en *na karoti* betekent, dat Hij anders dan de *jīva* niet de doener of genietter wordt en dat Hij ook niet wordt aangetast door de kwaliteiten van het materiele lichaam.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Omdat Paramātmā *avyaya* (onvergankelijk), *anādi* (zonder begin) en *nirguṇa* (vrij van de geaardheden) is, raakt Hij – in tegenstelling tot de *jīva* – niet aangetast door de eigenschappen van het lichaam, ook al woont Hij in het lichaam. Als de zuivere *jīva* de staat bereikt van *brahma*, die volkomen vrij is van de materiële visie (*brahma-bhūta*), begrijpt hij, dat de complete *kṣetra-jñā* – de inwonende Parameśvara – door materiële kwaliteiten in het geheel niet wordt aangetast. De *jīva* wordt dan eveneens totaal onverschillig voor de kwaliteiten van het lichaam, ofschoon hij erin woont.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Zodra de *jīvas* de realisatie van *brahma* hebben bereikt, kunnen ze inzien, dat Paramātmā onvergankelijk, zonder begin en transcendentaal is. Hoewel Hij Zich samen met de *jīvātmā* in het

lichaam bevindt, raakt Hij niet aangetast door de kwaliteiten van het lichaam, zoals de geconditioneerde ziel dat wel doet.

“De *jīvas*, die de staat van *brahma* hebben bereikt, raken niet langer verstrengeld in materiële aangelegenheden. Ze nemen hun toevlucht tot deze kennis (van de kwaliteiten van *Paramātmā*) en blijven onaangeroerd in tegenstelling tot geconditioneerde zielen. Hoor van Mij, hoe de *jīva*, die niet verstrengeld is in materiële kwaliteiten, zijn lichaam aanwendt.”

VERS 33

यथा सर्वगतं सौक्ष्म्यादाकाशं नोपलिप्यते
सर्वत्रावस्थितो देहे तथात्मा नोपलिप्यते

yathā sarva-gataṁ saukṣmyād ākāśaṁ nopalipyate
sarvatrāvasthito dehe tathātmā nopalipyate

yathā – zoals; *sarva-gataṁ* – de alomtegenwoordige; *saukṣmyāt* – wegens zijn subtiele aard; *ākāśaṁ* – luchtruim; *na upalipyate* – is onaangeroerd; *sarvatra* – doorheen; *avasthitaḥ* – gesitueerd; *dehe* – het materiële lichaam; *tathā* – op dezelfde manier; *ātmā* – de Superziel; *na upalipyate* – is onaangeroerd.

Zoals de alomtegenwoordige ruimte zich wegens zijn subtiele structuur met niets mengt, zo blijft de ziel onaangetast door de eigenschappen en gebreken van het materiële lichaam, ook al doordringt hij het helemaal.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Hier spreekt Śrī Bhagavān het vers, dat begint met *yathā sarva-gataṁ*, waarin Hij een voorbeeld geeft. De ruimte doordringt modder en andere materiële objecten met zijn subtiele natuur en toch raakt het er niet door besmet of ermee vermengd. Op dezelfde manier wordt de bevrijde ziel, die de natuur

van *brahma* heeft bereikt, niet door de kwaliteiten en gebreken van het materiële lichaam beïnvloed, ook al woont hij in dat lichaam.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De ruimte, die alles doordringt, blijft vrij van iedere besmettelijke associatie of invloed en blijft dus altijd afzijdig. Op dezelfde manier wordt de zuiver levende entiteit, die de staat van *brahma* heeft bereikt, ook niet beïnvloed door de kwaliteiten van het lichaam, zelfs al woont hij erin. Hij blijft altijd onaangeroerd.

VERS 34

यथा प्रकाश्यत्येकं कृत्स्नं लोकमिमं रविं
क्षेत्रं क्षेत्री तथा कृत्स्नं प्रकाशयति भारत

*yathā prakāśyaty ekaḥ kṛtsnam lokam imam raviḥ
kṣetram kṣetrī tathā kṛtsnam prakāśyati bhārata*

yathā – zoals; *prakāśayati* – verlicht; *ekaḥ* – de ene; *kṛtsnam* – gehele; *lokam* – universum; *imam* – dit; *raviḥ* – zon; *kṣetram* – veld (lichaam); *kṣetrī* – de Superziel in het veld (van het lichaam); *tathā* – dus; *kṛtsnam* – het hele; *prakāśayati* – verlicht; *bhārata* – O loot van Bharata.

O Bhārata, zoals één zon het hele universum verlicht, zo verlicht de Superziel het hele lichaam met bewustzijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Hoe blijft een lichtgevend object onaangetaast door de kwaliteiten van het object, dat het verlicht? Om dit met een voorbeeld uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met het woord *yathā*. De zon is de lichtbron en toch wordt hij niet aangetast door de kwaliteiten van objecten, die hij verlicht. Op dezelfde manier wordt *kṣetrī* (Paramātmā) niet aangeroerd door de kwaliteiten van *kṣetra* (het lichaam). Ook wordt gezegd in *Kaṭha Upaniṣad* (2.2.11),

*sūrya yathā sarva-lokasya cakṣur
na lipyate cakṣuṣair bāhya-doṣaiḥ
ekas tathā sarva-bhūtāntarātmā
na lipyate loka-duḥkhena bāhyaḥ*

Evenals het oog wordt de zon niet aangetast door gebreken in het oog van iemand anders of door gebreken in hetgeen door het oog wordt waargenomen. Op dezelfde manier is de ene Paramātmā niet onderhevig aan het geluk en verdriet van wie dan ook, zelfs al bevindt Hij Zich in alle wezens.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Evenals de zon het hele zonnestelsel verlicht, ook al staat hij op één plaats, zo verlicht het *ātmā*, dat zich in één deel van het lichaam bevindt, het hele lichaam met bewustzijn. Ook *Brahma-sūtra* (2.3.25) zegt, “*guṇād vā lokavat* – hoewel de individuele ziel atomisch klein is, doordringt hij het hele lichaam met zijn kwaliteit van bewustzijn.”

In dit vers vertaalt Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura het woord *kṣetrī* als Paramātmā, omdat Paramātmā de complete *kṣetra-jña* is en de *jīva* de gedeeltelijke *kṣetra-jña*. De bewuste *jīva* is *kṣetra-jña* van een bepaald lichaam, maar Parameśvara is de complete *kṣetra-jña* van alle lichamen tegelijkertijd.

VERS 35

क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमन्तरं ज्ञानचक्षुषा
भूतप्रकृतिमोक्षं च ये विदुर्यान्ति ते परम्

*kṣetra-kṣetra-jñayor evam antaram jñāna-cakṣuṣā
bhūta-prakṛti-mokṣam ca ye vidur yānti te param*

kṣetra-kṣetra-jñayoḥ – het veld en de kenner van het veld; *evam* – op deze manier; *antaram* – het verschil tussen; *jñāna-cakṣuṣā* – met het oog van transcendentale kennis; *bhūta* – van de levende wezens; *prakṛti-mokṣam* –

bevrijding van de materiële natuur; *ca* – en; *ye* – zij die; *viduḥ* – bevat; *yānti* – bereiken; *te* – zij; *param* – Gods hoogste woonplaats.

Degenen, die zien door het oog van spirituele kennis en zodoende de verschillen leren kennen tussen het veld en de kenner van het veld en de manier, waarop het kleine levende wezen bevrijding van gebondenheid aan de materiële natuur bewerkstelligt, bereiken de hoogste woonplaats van Śrī Bhagavān.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Bhagavān sluit nu dit hoofdstuk af. Degenen, die *kṣetra* en *kṣetra-jña*, de *jīvātmā* en *Paramātmā* kennen en de processen, zoals *dhyāna* (meditatie), waarmee de levende entiteiten bevrijding van de materiële natuur verkrijgen, bereiken de hoogste bestemming. Van de twee *kṣetra-jñas* raakt de *jīvātmā* gebonden, als hij geniet van de kwaliteiten (vruchten) van het materiële lichaam, maar hij wordt bevrijd door het ontwaken van deze kennis. Dit is het onderwerp, dat in Hoofdstuk Dertien wordt uitgelegd.

Aldus eindigt de *bhāvānuvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's *Sārārtha-varṣiṇī-ṭikā* (het commentaar dat de toegewijden plezier doet en door alle heilige personen wordt aanvaard) op Hoofdstuk Dertien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Als samenvatting van het onderwerp *kṣetra* en *kṣetra-jña* zegt Śrī Bhagavān, dat een intelligent persoon de onderscheidende eigenschappen van het lichaam en de kenners van het lichaam op de juiste wijze dient te begrijpen: de gedeeltelijke *kṣetra-jña* (de individuele ziel) en de complete *kṣetra-jña* (de Superziel). Degenen, die dit realiseren, bereiken de hoogste bestemming.

Vanaf het begin dienen mensen met vertrouwen te associëren met gerealiseerde toegewijden (*tattva-darśīs*). Door in hun gezelschap uiterst krachtige *hari-kathā* te horen kunnen ze gemakkelijk kennis

krijgen van *bhagavat-tattva*, *jīva-tattva*, *māyā-tattva* en *bhakti-tattva*. Wanneer dan hun identificatie met het materiële lichaam is opgelost, bereiken ze de hoogste bestemming.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Alle activiteiten van materiële aard betreffen *kṣetra*. Er zijn twee typen *tattva*, *paramātma-tattva* en *ātma-tattva* en beide zijn *kṣetra-jña*. Degenen, die kijken met het oog van spirituele kennis verkregen door het volgen van het proces, dat alle levende entiteiten van wereldse activiteiten bevrijdt, kunnen volgens het proces, dat in dit hoofdstuk wordt beschreven, het verschil heel gemakkelijk begrijpen tussen *kṣetra* en *kṣetra-jña* en kunnen de Allerhoogste Waarheid bevatten van Śrī Bhagavān, die Zich boven *kṣetra* en *kṣetra-jña* bevindt.”

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja
op Hoofdstuk Dertien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

Guṇa-Traya-Vibhāga-Yoga

Yoga door het transenderen van de drie
geaardheden van de materiële natuur

VERS 1

श्री भगवान् उवाच
परं भूय” प्रवक्ष्यामि ज्ञानानां ज्ञानमुत्तमम्
यज्जात्वा मुनय” सर्वे परां सिद्धिमितो गता”

*śrī bhagavān uvāca –
param bhūyaḥ pravakṣyāmi jñānānām jñānam uttamam
yaj jñātvā munayaḥ sarve parāṁ siddhim ito gatāḥ*

śrī bhagavān uvāca – de alvermogende Persoonlijkheid Gods zei; *param* – de beste; *bhūyaḥ* – verder; *pravakṣyāmi* – Ik ga uiteenzetten; *jñānānām* – van alle vormen van transcendentale kennis; *jñānam* – instructies voor transcendentale kennis; *uttamam* – de beste; *yaj* – datgene; *jñātvā* – te hebben begrepen; *munayaḥ* – de wijzen; *sarve* – allemaal; *parāṁ* – allerhoogste; *siddhim* – bevrijding; *itāḥ* – van deze (gebondenheid aan lichaamsbewustzijn); *gatāḥ* – hebben bereikt.

Śrī Bhagavān zei: Ik ga jou nadere kennis geven, die alle andere kennis overtreft. De wijzen, die deze instructies hebben begrepen en hebben gevolgd, kregen allemaal bevrijding van gebondenheid aan het lichaam.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: De drie geaardheden van de natuur zijn immers de oorzaak van gebondenheid. Dit wordt geconcludeerd aan de hand van hun resultaat. En *bhakti* veroorzaakt de symptomen, die de drie geaardheden teniet doen. Dit wordt uitgelegd in Hoofdstuk Veertien.

In het voorgaande hoofdstuk werd gezegd, “*kāraṇaṁ guṇa-saigo ‘sya sad-asad-yoni-janmasu* – de gehechtheid van de levende entiteit aan de geaardheden van de materiële natuur is de oorzaak, dat hij wordt geboren in gunstige en ongunstige levenssoorten” (*Gītā* 13.22). Wat zijn *guṇas*, de bindende geaardheden van de materiële natuur? Hoe is men ermee verbonden? Wat is het gevolg van deze verbondenheid? Welke zijn de symptomen van iemand, die door de *guṇas* wordt beïnvloed en hoe kan hij ervan worden bevrijd? Omdat Śrī Bhagavān deze vragen had verwacht, geeft Hij een verklaring in dit vers, dat begint met *param bhūyah*. Op deze manier introduceert Hij de onderwerpen, die Hij later zal toelichten. Het woord *jñānam* betekent ‘datgene waardoor iets wordt gekend’ of ‘instructie’ en *param* betekent ‘de beste’.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In Hoofdstuk Dertien werd duidelijk beschreven, dat in geheiligd gezelschap zelfs een gewoon persoon kan worden bevrijd van de gebondenheid van het materiële bestaan door de fundamentele waarheid (*tattva*) over het lichaam te leren kennen en te weten, wie in het lichaam wonen: de *jīva* en Paramātmā. De levende entiteit is aan deze materiële wereld gebonden geraakt alleen door zijn associatie met de geaardheden van de materiële natuur. In dit hoofdstuk legt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa aan Zijn toegewijde, Arjuna, uitvoerig uit, wat *guṇas* zijn, hoe ze functioneren, hoe ze de levende entiteit binden en hoe de levende entiteit de hoogste bestemming kan bereiken door er vrij van te worden. Met deze kennis hebben vele heilige personen (*ṛṣis* en *munis*) perfectie voltooid en de hoogste bestemming bereikt. Zelfs

gewone mensen zijn bij het verkrijgen van deze kennis transcendent aan de geaardheden van de natuur geworden en hebben de hoogste status bereikt.

VERS 2

इदं ज्ञानमुपाश्रित्य मम साधर्म्यमागता”
सर्गेऽपि नोपजायन्ते प्रदये न व्यथन्ति च

idam jñānam upāśritya mama sādharmaṃyama āgatāḥ
sarge ‘pi nopajāyante pradaye na vyathanti ca

idam – deze; *jñānam* – kennis; *upāśritya* – toevlucht nemen tot; *mama* – Mijn; *sādharmaṃyam* – een zelfde natuur; *āgatāḥ* – bereikt; *sarge* – ten tijde van de schepping; *api* – zelfs; *na upajāyante* – ze nemen geen geboorte; *pralaye* – ten tijde van de ontbinding; *na vyathanti* – ze zijn onverstoord (gaan de kringloop van geboorte en dood niet binnen); *ca* – en.

Door hun toevlucht tot deze kennis te nemen hebben de heiligen een transcendentale natuur zoals die van Mij bereikt. Ze worden daarom zelfs op het moment van de schepping niet meer geboren en ervaren op het moment van de ontbinding de dood niet meer.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het woord *sādharmaṃyam* betekent ‘de bevrijding van het krijgen van een transcendentale gedaante, zoals die van Śrī Bhagavān’. *Na vyathanti* betekent ‘ze ervaren geen ellende’.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Na het vergaren van transcendentale kennis over het zelf krijgt de levende entiteit, die *sādhana* beoefent, kwaliteiten in overeenstemming met die van Bhagavān. Dit betekent, dat veel van zijn eigenschappen deels gelijk worden aan de eigenschappen van Bhagavān. Zelfs nadat hij bevrijding heeft bereikt en vrij is geworden van de kringloop van geboorte

en dood, blijft zijn individuele bestaan als een eeuwige metgezel van Śrī Bhagavān in stand en zoals hij in zijn *svarūpa*, zijn eeuwige natuur en gedaante, gevestigd is geworden, blijft hij eeuwigdurend in liefdevolle toegewijde dienst aan de lotusvoeten van Śrī Bhagavān betrokken. Dus zelfs nadat ze bevrijding hebben bereikt, geven de toegewijden hun *svarūpa*, of hun natuurlijke neiging om te dienen, niet op.

De essentie van alle instructies van Bhagavān Śrī Kṛṣṇa is, dat de *jīvātmā* niet volkomen één wordt met Paramātmā door in Hem op te gaan. De zuiver spirituele gedaante van de levende entiteit blijft daarentegen afzonderlijk van die van Śrī Bhagavān bestaan en in deze zuivere gedaante blijft hij zich bezighouden met liefdevolle dienst aan Hem. Grote gerealiseerde persoonlijkheden, zoals Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura en Śrīla Śrīdhara Svāmī, hebben hier de betekenis van *sādharmya* aanvaard als *sārūpya-mukti*, het krijgen van een gedaante overeenkomstig met die van Bhagavān. In de vierde *prameya* van het commentaar op *Prameya-ratnāvalī* door Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa heeft hij zijn commentaar gegeven op het gebruik van het woord *sāmya* in de *Muṇḍaka Upaniṣad* (3.1.3) en op *sādharmya* in het huidige vers. Hij schrijft, dat van deze twee woorden dient te worden begrepen, dat zelfs in de bevrijde staat tussen de *jīva* en *Īśvara* een verschil blijft bestaan. Hij legt uit, dat het gebruik van *-aiva* in het vers *brahma-vid brahmaiva bhavati* betekent ‘zoals *brahma*’. Het worde *eva* is gebruikt in de zin van overeenkomstigheid. Daarom betekent *brahmaiva* ‘eigenschappen verkrijgen zoals die van Bhagavān’, dat wil zeggen, vrijheid van geboorte en dood. De levende entiteit echter kan nimmer functies uitvoeren, zoals de daad van de schepping.

Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa geeft zijn commentaar op het huidige vers als volgt, “Wanneer de trouwhartige, levende entiteit met zijn beoefening van *bhakti* en door de geestelijk leermeester te vereren de bovengenoemde, transcendentale kennis vergaart, krijgt hij deels

acht eeuwige kwaliteiten van Bhagavān en wordt hij vrij van geboorte en dood.” De Śruti’s verklaren, dat de *jīvas* hun individualiteit zelfs in het stadium van bevrijding bewaren; ze smelten nooit samen. Met andere woorden, daar worden meer dan één levende entiteit aangetroffen. *Tad viṣṇoḥ paramaṁ padaṁ sādā paśyanti sūrayaḥ.* “Bevrijde personen, degenen die het stadium van *mukti* hebben bereikt, zien onafgebroken de hoogste verblijfplaats van Śrī Viṣṇu.” Het woord *sāmya* wordt ook aangetroffen in de *Muṇḍaka Śruti*, “*yadā paśyaḥ paśyate rukma-varṇaṁ... nirañjanaḥ paramaṁ sāmyam upaiti* - iemand, die deze goudkleurige Persoonlijkheid Gods ziet, is bevrijd,” en ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.5.48), “*tat-sāmyam āpuḥ* – ze bereiken een positie op hetzelfde niveau als dat van Hem (in Zijn eeuwige, spirituele woonplaats).”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “*Jñāna* is over het algemeen materieel getint, of *saguṇa*. *Jñāna* die niet materieel getint is, of *nirguṇā*, wordt *uttama-jñāna* genoemd, de hoogste kennis. Door zijn toevlucht te nemen tot deze *nirguṇā-jñāna* krijgt de *jīva* Mijn *sādharmya*, eigenschappen gelijk aan de Mijne. Minder intelligente lieden denken, dat de levende entiteit verstoken raakt van eigenschappen, gedaante en bestaan door materiële kwaliteiten, materiële gedaante en materieel bestaan op te geven. Ze zijn zich niet bewust, dat – evenals alle objecten in de materiële wereld zich door hun unieke attributen van elkaar onderscheiden – de meest zuivere, unieke attributen, *viśuddha-viśeṣa*, zich bevinden in Mijn eeuwige, spirituele woonoord Vaikuṇṭha, dat deze materiële natuur overstijgt. Deze *viśuddha-viśeṣa* creëert een eeuwige tentoonspreiding van Mijn transcendentale gedaante en bestaan, die Mijn *nirguṇā-sādharmya* wordt genoemd. Met kennis, die voorbij de geaardheden van de natuur ligt, transcendeert men aanvankelijk de materiële diversiteit binnen de materiële wereld en bereikt men het vormloze aspect van de Absolute Waarheid, of *nirguṇā-brahma*. Daarna gaan zich transcendentale kwaliteiten ma-

nifesteren en de *jīva* wordt nooit meer in de materiële wereld geboren. Zelfs bij de ontbinding van de materiële wereld gaat de ziel niet verloren.”

VERS 3

मम योनिर्महद्ब्रह्म तस्मिन् गर्भं दधाम्हम्
सम्भव” सर्वभूतानां ततो भवति भारत

*mama yonir mahad brahma tasmin garbham dadhāmy ham
sambhavaḥ sarva-bhūtānām tato bhavati bhārata*

mama – Mijn; *yonih* – baarmoeder; *mahat* – groot; *brahma* – geest (in de vorm van de materiële natuur); *tasmin* – in die (baarmoeder); *garbham* – een embryo (in de vorm van de menigte bewuste wezens); *dadhāmi* – impregneer; *aham* – Ik; *sambhavaḥ* – geboorte; *sarva-bhūtānām* – van alle levende entiteiten; *tataḥ* – daarbij; *bhavati* – komt voort; *bhārata* – O nakomeling van Bharata.

O nakomeling van Bharata, het immense totaal van de materiele realiteit (*brahma*) is Mijn baarmoeder, die Ik impregneer met het zaad van levende entiteiten, die van nature marginaal zijn. Dit is de plaats, waar zielen worden geboren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De oorzaak van materiële gebondenheid is contact met de *guṇas*, de drie bindenden eigenschappen van de materiële natuur, hetgeen het gevolg is van onwetendheid sinds onheuglijke tijden. Om dit uit te leggen beschrijft Śrī Bhagavān, hoe *kṣetra* (letterlijk, ‘het veld’, het materiële lichaam) en *kṣetra-jña* (de kenner van het veld) worden geboren. “*Mahat-brahma* is Mijn, Parameśvara’s, baarmoeder.” Datgene, dat niet door tijd en plaats kan worden gedeeld en waarvan de grens niet kan worden vastgesteld, wordt *mahat* (groot) genoemd. Hier refereert *brahma* aan *prakṛti*, of

de materiële natuur, want de schepping is een expansie van *brahma*. Op deze manier wordt het woord *mahat-brahma* geformeerd.

In de Śruti's wordt het woord *brahma* soms ook voor *prakṛti* gebruikt. *Dadhāmi* betekent 'Ik plaats het zaad in de vorm van de *jīva* in die *prakṛti*, waarmee Ik haar impregneer'. *Itas tv anyāṁ prakṛtiṁ viddhi me parāṁ jīva-bhūtāṁ* (*Gītā* 7.5). Deze uitspraak geeft te kennen, dat de bron van bewuste entiteiten, *jīva-prakṛti*, het marginale vermogen, de *taṭasthā-śakti*, is en omdat dit het leven betreft van alle wezens, wordt het woord *garbha* (conceptie) gebruikt. *Tataḥ* betekent, 'Alle levende entiteiten (*sarva-bhūtānām*) te beginnen bij Śrī Brahmā worden geboren als gevolg van Mijn impregnatie van de materiële natuur (*prakṛti*)'.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In deze materiële wereld heeft alles plaats vanwege de combinatie van *kṣetra* (het lichaam) en *kṣetra-jña* (de levende entiteit).

Deze combinatie van *prakṛti* (materiële natuur) en *puruṣa* (de levende entiteit) heeft alleen plaats door de wil van God. De schorpioen legt haar eieren in een berg rijst. Mensen zeggen, dat schorpioenen uit rijst worden geboren, maar in feite is de rijst niet de oorzaak van de geboorte van de schorpioen. Schorpioenen worden geboren uit een ei. Op dezelfde manier wordt de geboorte van de levende entiteit niet veroorzaakt door de materiële natuur. Bhagavān legt de levende entiteit, het zaad, in de baarmoeder van de materiële natuur, maar de mensen denken, dat de *jīva* uit de materiële natuur wordt geboren. Iedere levende entiteit krijgt een andere soort lichaam in overeenstemming met zijn acties in het verleden. *Prakṛti* creëert eenvoudig verschillende materiële lichamen onder supervisie van Bhagavān. De *jīvas*, die zich met hun lichaam identificeren, ervaren geluk of verdriet in overeenstemming met hun voorgaande activiteiten. Het dient duidelijk te zijn, dat Parameśvara de oor-

spronkelijke oorzaak is van zowel de levende entiteiten als het universum.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “De oorsprong van de materiële natuur is de universele baarmoeder. Ik impregneer die universele baarmoeder en alle wezens worden eruit geboren. Het materiële aspect van Mijn *parā-prakṛti* (transcendentale natuur) is *brahma* (materiële natuur), waarin Ik het zaad van de *taṭasthā-jīvas* plaats. Alle levende entiteiten te beginnen met Śrī Brahmā worden zowaar op deze manier geboren.”

VERS 4

सर्वयोनिषु कौन्तेय मूर्तयः” सम्भजन्ति या”
तासां ब्रह्म महद्योनिरहं बीजप्रदः” पिता

sarva-yoniṣu kaunteya mūrtayaḥ sambhavanti yāḥ
tāsām brahma mahad yonir ahaṁ bīja-pradaḥ pitā

sarva-yoniṣu – alle levenssoorten; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *mūrtayaḥ* – alle levensvormen; *sambhavanti* – geboren; *yāḥ* – welke; *tāsām* – van die; *brahma mahat* – immense materiële natuur; *yoniḥ* – de baarmoeder, de plaats van oorsprong; *ahaṁ* – Ik; *bīja-pradaḥ* – de zaadgevende; *pitā* – vader.

O zoon van Kuntī, de *mahat-brahma* – de immense materiële natuur – is de moeder, uit wier baarmoeder alle levensvormen, zoals halfgoden en dieren, worden geboren en Ik ben de zaadgevende vader.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “*Prakṛti* is niet alleen op het moment van de schepping de moeder van alle wezens en Ik de vader; *prakṛti* is altijd de moeder en Ik ben altijd de vader. *Mahat-brahma* (*prakṛti*) is de baarmoeder, of barende moeder, van alle lichaamsvariaties, bewe-

gend en niet-bewegend, van halfgoden tot grassprietten en kruipplanten. En Ik ben de zaaddonor, de vader, die impregneert.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers wordt duidelijk gezegd, dat Bhagavān Śrī Kṛṣṇa de oervader van alle levende entiteiten is. Alle *jīvas* in deze materiële wereld worden geboren uit de moeder – materiële natuur, of *prakṛti* – en de zaadgevende vader, Bhagavān. Levende entiteiten wonen overal: in de aarde en op de aarde, in het water en in de lucht, in de zeven lagere planetaire stelsels en in de zeven hogere stelsels, in Vaikuṅṭha, in Goloka en in andere woonoorden. De zielen in Vaikuṅṭha zijn de metgezellen van Bhagavān en zijn bevrijd. De zielen in dit universum, die geconditioneerd zijn, bevinden zich in uiteenlopende situaties en in diverse bewustzijnstaten, zoals bedekt (*ācchādita*), samengetrokken (*saṅkucita*), ontluikend (*mukulita*), bloeiend (*vikasita*) en in volle bloei (*pūrṇa-vikasita*).

VERS 5

सत्त्वं रजस्तम इति गुणा” प्रकृतिसम्भवा”
निबध्नन्ति महाबाहो देहे देहिनमव्ययम्

***sattvaṁ rajasa tama iti guṇāḥ prakṛti-sambhavāḥ
nibadhnanti mahā-bāho dehe dehinam avyayam***

sattvam – goedheid; *rajaḥ* – hartstocht; *tamaḥ* – onwetendheid; *iti* – aldus; *guṇāḥ* – de drie bindenden invloeden van de materiële natuur; *prakṛti-sambhavāḥ* – geboren uit de materiële natuur; *nibadhnanti* – ze binden; *mahā-bāho* – O sterkbewapende; *dehe* – in het lichaam; *dehinam* – lichaamde ziel; *avyayam* – voorbij transformatie.

O sterkbewapende Arjuna, de drie kwaliteiten geboren uit de materiële natuur – goedheid, hartstocht en onwetendheid –

binden de onveranderlijke entiteit, die zich in het lichaam bevindt.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Nadat Śrī Bhagavān heeft uitgelegd, hoe de levende entiteiten uit *prakṛti* (materiële natuur) en *puruṣa* (de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods) worden geboren, legt Hij nu uit, wat de bindende eigenschappen zijn en hoe de levende entiteiten worden gebonden door er contact mee te hebben. Śrī Bhagavān zegt *dehe*, hetgeen betekent, dat de levende entiteit, die zichzelf als één met de functies van de materiële natuur ziet, zich in een materieel lichaam bevindt en door de geaardheden van de natuur wordt gebonden. Ofschoon in werkelijkheid de *jīva* onvergankelijk, onveranderlijk en vrij van ieder materieel contact is, binden de *guṇas* hem vanwege zijn associatie ermee. Deze associatie wordt sinds onheuglijke tijden door zijn onwetendheid veroorzaakt.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De drie geaardheden van de natuur – goedheid (*sattva*), hartstocht (*rajas*) en onwetendheid (*tamas*) – komen voort uit de materiële natuur, *prakṛti*. Ze manifesteren zich om de drie functies van creatie, instandhouding en vernietiging van het universum uit te voeren. *Prakṛti* blijft ongemanifesteerd, wanneer deze drie geaardheden zich in hun staat van evenwicht bevinden. Op dat moment hebben schepping, instandhouding en ontbinding geen plaats.

*prakṛtir guṇa-sāmyaṁ vai prakṛter nātmano guṇāḥ
sattvaṁ rajas tama iti sthity-utpatty-anta-hetavaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.22.12)

Oorspronkelijk is de natuur in evenwicht met de drie materiële geaardheden, die alleen betrekking hebben op natuur, niet op de transcendentale, spirituele ziel. Deze geaardheden – goedheid, hartstocht en onwetendheid – zijn de effectieve oorzaken van de schepping, instandhouding en destructie van het universum.*

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.2.23) wordt ook gezegd, “*sattvaṁ rajasa tama iti prakṛter guṇāḥ* – de levende entiteiten, die zich uit het marginale vermogen manifesteren, krijgen de associatie van de materiële natuur, omdat ze afkerig van Kṛṣṇa zijn geworden.” Op basis van hun grondrechtelijke natuur bevinden de *jīvas* zich buiten *māyā*, maar in associatie met *māyā* hebben ze het ego van ‘ik’ en ‘mijn’ ontwikkeld en zijn in gebondenheid aan dit materiële bestaan in lichamen gevallen, die worden gegenereerd door de materiële natuur. Śrī Kapiladeva geeft hierover in *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.26.6-7) heldere instructies aan Zijn moeder Devahūti,

*evaṁ parābhidyānena arttṛtvaṁ prakṛteḥ pumān
karmasu kriyamāṇeṣu guṇair ātmani manyate
tad asya saṁsṛtir bandhaḥ pāra-tantryaṁ ca ta-kṛtam
bhavaty akartur īśasya sākṣiṇo nīrvṛtātmanaḥ*

Het bovenstaande vers betekent, dat de levende entiteit zich vanwege zijn contact met de activiteiten van *prakṛti* als de uitvoerder van activiteiten beschouwt, terwijl ze in werkelijkheid voortkomen uit de geaardheden van de natuur. De levende entiteit is in feite slechts getuige; hij is niet de uitvoerder van enige actie. Hij bestaat uit de transcendente energie van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Īśvara – aangeduid door het gebruik van het woord *īśa* – en de *jīva* zelf is persoonlijk geworden zegen. Hij bevindt zich in de greep van dit materiële bestaan van geboorte en dood, omdat hij het ego ontwikkelde de doener, of uitvoerder, van materiële activiteiten te zijn. Daarom is hij gebonden geraakt en wordt hij beheerst door lustobjecten.

*sa eṣa yarhi prakṛter guṇeṣv abhiviṣajjate
ahaṅkriyā-vimūḍhātmā kartāsmity abhimanyate
tena saṁsāra-padavim avāśo ‘bhyety anīrvṛtaḥ
prāsaṅgikaiḥ karma-doṣaiḥ sad-āsan-mīśra-yoniṣu*

Śrīmad-Bhāgavatam (3.27.2-3)

Wanneer de *jīva* op excessieve wijze door de geaardheden van de natuur, zoals geluk en ellende, wordt geabsorbeerd, raakt hij in de war vanwege zijn vals-ego. Doordat hij zich met zijn lichaam vereenzelvigd, denkt hij “ik ben de doener”. De *jīva* zwerft hulpeloos rond door hogere en lagere levensvormen, zoals halfgoden, mensen en dieren, omdat hij zich als uitvoerder identificeert en ook omdat hij onjuiste acties uitvoert vanwege zijn associatie met de materiële natuur. Hij is niet in staat vrij te worden van de ervaringen van aards geluk en aardse ellende, die hij door zijn acties veroorzaakt, en krijgt in de materiële wereld onafgebroken nieuwe lichamen – het ene na het andere.

VERS 6

तत्र सत्त्वं निर्मलत्वात्प्रकाशकमनामयम्
सुखसङ्गेन बध्नाति ज्ञानसङ्गेन चानघ

*tatra sattvaṁ nirmalatvāt prakāśakam anāmayam
sukha-saṅgena badhnāti jñāna-saṅgena cānagha*

tatra – van deze drie kwaliteiten van de natuur; *sattvam* – de kwaliteit goedheid; *nirmalatvāt* – vanwege zijn zuivere aard; *prakāśakam* – verlichtend; *anāmayam* – vrij van fouten; *sukha-saṅgena* – door gehechtheid aan geluk; *badhāti* – bindt; *jñāna-saṅgena* – door gehechtheid aan kennis; *ca* – en; *ana-gha* – O zondenloze.

O zondenloze, van deze drie geaardheden is de kwaliteit goedheid vanwege zijn zuiverheid verlichtend en vrij van ondeugd. Goedheid bindt de levende entiteit door gehechtheid aan gelukzaligheid en kennis.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Dit vers legt de kenmerken van *sattva-guṇa*, de geaardheid goedheid, uit en hoe deze de *jīva* bindt. *Anāmayam* betekent ‘kalm’, of ‘vrij van onrust’. Nadat hij rustig is geworden,

raakt de levende entiteit gehecht aan het geluk ontleend aan activiteiten uitgevoerd in de geaardheid goedheid, hetgeen veroorzaakt, dat hij materieel tevreden is. En omdat hij door kennis is verlicht en eraan gehecht is, denkt hij “Ik ben blij, ik heb kennis”. Deze gevoelens van geluk en kennis komen voort uit onwetendheid en vanwege deze twee ideeën blijft de intrinsiek zuivere ziel bedekt. “O zondenloze, je moet echter deze zonde – dit kenmerk van vals-ego – van de gedachte ‘Ik ben blij, ik heb kennis’ niet aanvaarden.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het voorgaande vers werd beschreven, hoe de drie geaardheden van de materiële natuur (*prakṛti*) de *jīva* aan het lichaam binden. Het huidige vers legt specifiek uit, hoe *sattva-guṇa*, de geaardheid goedheid, hem bindt. Van de drie eigenschappen van de materiële natuur is *sattva-guṇa* relatief zuiver, het verlicht en men wordt er rustig van. Op deze manier bindt het de levende entiteit aan geluk en kennis. Sommige mensen denken, dat men bevrijding kan bereiken door zijn toevlucht tot kennis en goedheid te nemen, omdat de geaardheid goedheid superieur is aan de twee andere geaardheden van de natuur. Dit is echter geheel onwaar. Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa zegt in zijn commentaar op dit vers, dat deze wereldse kennis, op basis waarvan men onderscheid maakt tussen materie en bewustzijn, uit *sattva-guṇa* voortkomt, zoals het geluk van een tevreden lichaam en een tevreden verstand er ook uit voortkomt. Vanwege de gehechtheid aan dergelijke kennis en blijdschap houdt de persoon zich bezig met acties, die een kalme wezensstaat voeden. Desondanks moet hij een ander lichaam aanvaarden om de gevolgen van die acties te ervaren. Als hij dan aan dat lichaam gehecht raakt, moet hij opnieuw actie ondernemen. Op die manier blijft hij voortdurend in de kringloop van geboorte en dood rondwentelen zonder er ooit van te worden bevrijd. Vereenzelviging met de geaardheid goedheid is ook zondig. Dit is de betekenis van *anagha* (zondenloos), het woord, dat in dit

vers wordt gebruikt om Arjuna aan te spreken. Daarom wordt Arjuna (de *sādhaka*) geadviseerd om niet een ego in de geaardheid goedheid te aanvaarden.

VERS 7

रजो रागात्मकं विद्धि तृष्णासङ्गसमुद्भवम्
तन् निबध्नाति कौन्तेय क्रमसङ्गेन देहिनम्

*rajo rāgātmakam viddhi tṛṣṇā-saṅga-samudbhavam
tan nibadhnāti kaunteya krama-saṅgena dehinam*

rajaḥ – de geaardheid hartstocht; *rāga-ātmakam* – in de vorm van gehechtheid; *viddhi* – weet dat; *tṛṣṇā-saṅga-samudbhavam* – komt voort uit verlangen en gehechtheid aan lustbevrediging; *tat* – het (de geaardheid hartstocht); *nibadhnāti* – gebonden; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *karma-saṅgena* – door gehechtheid aan baatzuchtig werk; *dehinam* – het belichaamde wezen.

O zoon van Kuntī, je moet weten, dat de geaardheid hartstocht zich manifesteert in gehechtheid aan zintuigobjecten en in een intense hunkering om ervan te genieten. Het bindt het belichaamde wezen met gehechtheid aan baatzuchtige acties.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Je moet weten, dat de geaardheid hartstocht leidt tot werelds plezier. Het verlangen naar een object, dat men nog niet heeft, wordt *tṛṣṇā* genoemd en gehechtheid aan objecten, die men reeds heeft verkregen, wordt *saṅga* genoemd. Zowel *tṛṣṇā* als *saṅga* komen voort uit *rajo-guṇa*, de geaardheid hartstocht, die de belichaamde ziel bindt wegens zijn gehechtheid aan baatzuchtige acties, die bewust of onbewust worden uitgevoerd en die *drṣṭa* (gezien) of *adrṣṭa* (ongezien) zijn. Dus een affiniteit met baatzuchtige actie komt uitsluitend voort uit *tṛṣṇā* (verlangen) en *saṅga* (gehechtheid).

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het wordt *rajo-guṇa* genoemd, omdat het de geconditioneerde ziel doordrenkt met gehechtheid aan zintuigobjecten. Het specifieke kenmerk van *rajo-guṇa* is de wederzijdse aantrekkingskracht tussen man en vrouw. In belichaamde wezens genereert het een hunkering naar het plezier van materiële objecten, zoals aanzien in de samenleving of in het land, een mooie vrouw, goed nageslacht en een gelukkig familieleven. Deze zijn kenmerken van de geaardheid hartstocht.

Vanwege de materiële geaardheid hartstocht is het hele universum aan zintuiglijk plezier gehecht geraakt en in de gebondenheid van *māyā* gevallen. In de moderne samenleving is de invloed van de geaardheid hartstocht overal zichtbaar, maar in antieke tijden overheerste de geaardheid goedheid. Als zelfs iemand in goedheid niet in staat is om bevrijding te bereiken, wat is dan de kans, dat het wordt bereikt door iemand, die onder invloed staat van de geaardheid hartstocht?

VERS 8

तमस्त्वज्ञानजं विद्धि मोहनं सर्वदेहिनाम्
प्रमादालस्यनिद्राभिस्तन् निबध्नाति भारत

*tamas tv ajñāna-jam viddhi mohanam sarva-dehinām
pramādālasya-nidrābhis tan nibadhnāti bhārata*

tamaḥ – de geaardheid onwetendheid; *tu* – echter; *ajñāna-jam* - voortkomend uit onwetendheid; *viddhi* – weet; *mohanam* – verwarring; *sarva-dehinām* – van alle belichaamde wezens; *pramāda-ālasya-nidrābhiḥ* – door nalatigheid, gemakzucht en slaap; *tat* – het; *nibadhnāti* – bindt; *bhārata* – O nakomeling van Bharata.

O Bhārata, je moet echter weten, dat de geaardheid duisternis, die voortkomt uit onwetendheid, voor alle levende enti-

teiten de oorzaak is van begoocheling. Het bindt de belichaamde ziel met nalatigheid, gemakzucht en slaap.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Ajñāna-jam* betekent, dat onwetendheid of duisternis (*tamas*) uitsluitend wordt afgeleid of waargenomen door zijn resultaat onwetendheid. Het betekent dus ‘hetgeen, waaruit onwetendheid voortkomt’. *Mohana* betekent ‘hegeen, dat verwarring veroorzaakt’, *pramādaḥ* betekent ‘waanzin’, *ālasyam* betekent ‘gebrek aan het doen van moeite’ en *nidrā* betekent ‘depressie van het verstand’. Dit zijn allemaal symptomen van *tamo-guṇa*, de geaardheid onwetendheid.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Tamo-guṇa* is de meest gedegradeerde geaardheid van de materiële natuur. Het is de antithese van de geaardheid goedheid. Iemand in de geaardheid onwetendheid beschouwt het lichaam en lichamelijk plezier als het beste dat er is. Het gevolg is, dat hij al zijn onderscheidingsvermogen verliest en praktisch gek wordt. We zien, dat in de loop der tijd onze grootvader sterft en onze vader ook. Zo gaan wij ook een keer dood en ons nageslacht eveneens. Met andere woorden, de dood is zeker. Desondanks laten degenen in de geaardheid onwetendheid na van binnen te zoeken naar het zelf. Om eenvoudig hun zintuigen te bevredigen verzamelen ze rijkdom door oplichting, dubbele moraal, geweld en meer van dergelijke zaken. Dit is hun waanzin. Het specifieke kenmerk van *tamo-guṇa* is, dat het op deze manier gek maakt. Het consumeren van gifstoffen, bedwelmende middelen, vlees, vis, eieren, wijn, enzovoort zijn symptomen van iemand in de geaardheid onwetendheid. Zo iemand blijft inactief, is gemakzuchtig en lui, is zorgeloos en onoplettend en slaapt teveel. Een *sādhaka* moet trachten zich tegen deze neigingen te waarborgen.

VERS 9

सत्त्वं सुखे सञ्जयति रज” कर्मणि भारत
जानमावृत्य तु तम” प्रमादे सञ्जयत्युत

*sattvaṁ sukhe sañjayati rajah karmaṇi bhārata
jñānam āvr̥tya tu tamaḥ pramāde sañjayaty uta*

sattvam – de geaardheid goedheid; *sukhe* – tot geluk; *sañjayati* – genereert (gehechtheid); *rajah* – hartstocht; *karmaṇi* – tot baatzuchtig werk; *bhārata* – O nakomeling van Bharata; *jñānam* – kennis; *āvr̥tya* – door bedekken; *tu* – maar; *tamaḥ* – de geaardheid onwetendheid; *pramāde* – tot waanzin; *sañjayati* – genereert (gehechtheid); *uta* – inderdaad.

O Bhārata, de kwaliteit goedheid genereert gehechtheid aan geluk en de kwaliteit hartstocht genereert gehechtheid aan baatzuchtig werk, maar de kwaliteit onwetendheid dekt alle kennis af en bindt de mens aan waanzin.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān vat Zijn woorden hierboven samen. De geaardheid goedheid bindt de levende entiteit door gehechtheid aan geluk te ontwikkelen, dat het resultaat van die geaardheid is. De geaardheid hartstocht bindt de levende entiteit door gehechtheid aan baatzuchtige activiteit, en de geaardheid onwetendheid houdt de levende entiteit bezig in illusie, hetgeen kennis afdekt en onwetendheid voortbrengt.

VERS 10

रजस्तमश्चाभिभूय सत्त्वं भवति भारत
रज” सत्त्वं तमश्चैव तम” सत्त्वं रजस्तथा

*rajas tamaś cābhibhūya sattvaṁ bhavati bhārata
rajah sattvaṁ tamaś caiva tamaḥ sattvaṁ rajas tathā*

rajaḥ – hartstocht; *tamaḥ* – onwetendheid; *ca* – en; *abhibhūya* – overweldigend; *sattvam* – goedheid; *bhavati* – wordt manifest; *bhārata* – O nakomeling van Bharata; *rajaḥ* – hartstocht; *sattvam* – goedheid; *tamaḥ* – onwetendheid; *ca* – en; *eva* – zeker; *tamaḥ* – onwetendheid; *sattvam* – goedheid; *rajaḥ* – hartstocht; *tathā* – eveneens.

O nakomeling van Bharata, wanneer de geardheid goedheid verrijst, overstelpt ze hartstocht en onwetendheid. Wanneer de geardheid hartstocht verschijnt, onderdrukt ze goedheid en onwetendheid en wanneer de geardheid onwetendheid zich manifesteert, overweldigt ze zowel goedheid als hartstocht.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Hoe oefenen de materiële geardheden van de natuur hun invloed uit op hun effecten, zoals geluk, zoals eerder genoemd? Śrī Bhagavān, die deze vraag had verwacht, zegt, wanneer de geardheid goedheid zich manifesteert, overweldigt deze de geardheden hartstocht en onwetendheid. Op dezelfde manier overschrijft de geardheid hartstocht goedheid en onwetendheid. En wanneer de geardheid onwetendheid zich manifesteert, onderdrukt deze de geardheden goedheid en hartstocht. Dit alles heeft plaats door *adṛṣṭa-vaśād*, ‘de invloed van het ongeziene’.

VERS 11

सर्वद्वारेषु देहेऽस्मिन् प्रकाश उपजायते
ज्ञानं यदा तदा विद्याद्विवृद्धं सत्त्वमित्युत

sarva-dvāreṣu dehe ‘smin prakāśa upajāyate
jñānam yadā tadā vidyād vivṛddham sattvam ity uta

sarva-dvāreṣu – in alle poorten (van de kennisvergarende zintuigen, zoals ogen en oren); *dehe* – lichaam; *asmin* – in dit; *prakāśaḥ* – verlichting (van de feitelijke situatie); *upajāyate* – verschijnt; *jñānam* – kennis; *yadā* – wanneer;

tadā – op dat moment; *vidyāt* – men dient te begrijpen; *vivṛddham* - overheersend; *sattvam* – de kwaliteit goedheid; *iti* – dat; *uta* – dringend, nadrukkelijk.

Wanneer alle poorten van het lichaam – de kennisvergarende zintuigen, zoals oren en neus – worden verlicht door het ontwaken van ware kennis over zintuigobjecten en wanneer tekenen van dergelijk geluk zich manifesteren, kan men gevoelig aannemen, dat de geaardheid goedheid overheerst.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Eerder werd gezegd, dat een geaardheid, die toeneemt, over de twee zwakkere geaardheden overheerst. Nu gaat Śrī Bhagavān de symptomen uitleggen van de overheersende geaardheid in drie achtereenvolgende verzen, waarvan het eerste hier met *sarva* begint. Wanneer de zintuigen, zoals de oren, volmaakte kennis van vedisch geluid enzovoort beginnen te vergaren, dient men te weten, dat *sattva-guṇa*, de geaardheid goedheid, overheerst. Het woord *uta* benadrukt verlichting in de vorm van geluk, dat door het zelf wordt gegenereerd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier wordt uitgelegd, welke de symptomen zijn, waaraan men kan aflezen, welke geaardheid van de natuur overheerst. Men kan aannemen, dat de geaardheid goedheid overheerst, wanneer de zintuigen, zoals de oren en de neus, in de juiste kennis van objecten voorzien en wanneer zich vanuit de ziel een gevoel van geluk manifesteert. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.13) wordt ook gezegd,

*yadetarau jayet sattvaṁ bhāsvaram viśadam śivam
tadā sukheṇa yujyeta dharmajñānādibhiḥ pumān*

De geaardheid goedheid, verlichtend, zuiver en kalm, kent de levende entiteit de kwalificatie voor geluk, deugdzaamheid en kennis toe. Door beteugeling van de geaardheden hartstocht en onwetendheid neemt goedheid toe.

Verder wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.9) gezegd, “*puruṣaṁ sattva-saṁyuktam anumīyāc chamādibhiḥ* – men dient te herkennen, dat een persoon, die zijn verstand kan beheersen en andere vergelijkbare kenmerken vertoont, beschikt over de kwaliteit goedheid.”

“Als *bhakti* aan Mij is vermengd met de materiële geaardheden, wordt het *saguṇa-bhakti* genoemd.”

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.10) wordt gezegd,

*yadā bhajati mān bhaktyā nirapekṣaḥ sva-karmabhiḥ
taṁ sattva-prakṛtiṁ vidyāt puruṣaṁ striyam eva vā*

Een ieder, man of vrouw, die zich in de geaardheid goedheid bevindt, wordt onverschillig voor zijn voorgeschreven plicht en gaat zich bezighouden met de verering van Bhagavān.

De *Gītā* (9.27) verwijst naar *saguṇa-bhakti*,

*yat karoṣi yad aśnāsi yaj juhoṣi dadāsi yat
yat tapasyasi kaunteya tat kuruṣva mad-arpaṇam*

O zoon van Kuntī, welke activiteiten je ook verricht, wat je ook eet, wat je ook offert en weggeeft in liefdadigheid en welke soberheden je ook uitvoert, offer ze allemaal aan Mij.

VERS 12

लोभं प्रवृत्तिरारम्भं कर्मणामाशमं स्पृहा
रजस्येतानि जायन्ते विवृद्धे भरतर्षभ

***lobhaḥ pravṛttir ārambhaḥ karmaṇām āsamaḥ sprhā
rajasy etāni jāyante vivṛddhe bharatarṣabha***

lobhaḥ – hebzucht; *pravṛttiḥ* – overvloedige activiteit; *ārambhaḥ* – poging; *karmaṇām* – voor baatzuchtige ondernemingen; *āsamaḥ* – ontevredenheid (met materieel plezier) of rusteloosheid; *sprhā* – hunkeren (naar lustbevrediging); *rajasi* – wanneer hartstocht; *etāni* – al deze; *jāyante* – worden manifest; *vivṛddhe* – overheersend; *bharata-ṛṣabha* – O beste in Bharata’s lijn.

O beste in de dynastie van Bharata, wanneer de geaardheid hartstocht gaat overheersen, verschijnen er bepaalde symptomen: intense hebzucht, overvloedige activiteit, volijverige inspanning voor baatzuchtige ondernemingen, ontevredenheid met de resultaten van het werk en een constante hunkering naar zintuiglijk plezier.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Pravṛtti* betekent ‘verscheidene soorten pogingen’. *Karmaṇām ārambhaḥ* betekent ‘ondernemingen zoals het bouwen van een huis’ en *āsamaḥ* betekent ‘onverzadigd in zintuiglijke bevrediging’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Dit vers somt een aantal symptomen op, die wijzen op een toename van de geaardheid hartstocht. *Lobha* (hebzucht) betekent, dat men blijft hunkeren naar het verzamelen van meer weelde, ondanks dat de rijkdom uit verschillende bronnen toeneemt. *Pravṛtti* (gedrag) betekent ‘de neiging zich constant in actie te begeven’. *Karmaṇām ārambhaḥ* (een onderneming aanvangen) betekent ‘ondernemingen zoals het bouwen van landhuizen’. *Āsama* (verlangen) betekent ‘de kringloop van besluitvaardigheid en afwijzing’ – “Nu ga ik dit werk doen en daarna ga ik dat werk doen”. *Sprhā* (verlangen) betekent ‘de wens om goede of slechte lustobjecten te verkrijgen, zodra men ze ziet’. Met andere woorden, het is een hunkering naar lustbevrediging.

Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.14) wordt gezegd,

*yadā yajet tamaḥ sattvaṁ rajaḥ saṅgaṁ bhidā calam
tadā duḥkhena yujyeta karmaṇā yaśasā śrīyā*

Wanneer de kwaliteit hartstocht, die aanleiding geeft tot gehechtheid en separatisme en van nature rusteloos is, de geaardheden goedheid en onwetendheid overweldigt, stelt een persoon onvermoeibaar pogingen in het werk om roem en rijkdom te vergaren, maar alles, dat hij eruit haalt, is narigheid.

Bovendien treffen we in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.9) aan, “*Kāmā-dibhī rajo-yuktam* – men dient te begrijpen, dat de geardheid hartstocht overheerst, wanneer een verlangen naar lustobjecten enzo voort aanwezig is.” In de beschrijving van *guṇī-bhūta-bhakti* in de geardheid hartstocht zegt *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.11), “*yadā āśiṣa āśāsya mām bhajeta sva-karmabhiḥ tām rajaḥ prakṛtiṃ vidyāt* – wanneer iemand Bhagavān vereert om zintuigobjecten te verkrijgen, bevinden hij en zijn verering zich in de geardheid hartstocht.”

VERS 13

अप्रकाशोऽप्रवृत्तिश्च प्रमादो मोह एव च
तमस्येतानि जायन्ते विवृद्धे कुरुनन्दन

*aprakāśo ‘pravṛttiś ca pramādo moha eva ca
tamasy etāni jāyante vivṛddhe kuru-nandana*

aprakāśaḥ – gebrek aan onderscheidingsvermogen; *apravṛttiḥ* – inertia (passiviteit); *ca* – en; *pramādaḥ* – waanzin; *mohaḥ* – illusie; *eva* – zeker; *ca* – en; *tamasi* – in de geardheid onwetendheid; *etāni* – deze; *jāyante* – zijn manifest; *vivṛddhe* – overheersend worden; *kuru-nandana* – O nakomeling van Kuru Mahārāja.

O nakomeling van de Kurudynastie, een overheersing van de kwaliteit onwetendheid leidt tot een gebrek aan onderscheidingsvermogen, alsmede lusteloosheid, waanzin en begoocheling.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Aprakāśaḥ* betekent ‘gebrek aan onderscheidingsvermogen’ en ‘datgene aanvaarden, dat het geschrift verbiedt’. *Apravṛttiḥ* betekent ‘gebrek aan ondernemingslust’. *Pramādaḥ* betekent ‘geloven dat de objecten, die pal voor zijn neus aanwezig zijn, niet bestaan’. *Moha* betekent ‘verzonken zijn in illusoire objecten’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers legt Śrī Bhagavān de symptomen uit, die voortkomen uit een overheersing van *tamo-guṇa*, de geaardheid onwetendheid. *Aprakāśa* betekent ‘verlies van discriminatie’ of ‘gebrek aan kennis’. Men kan zien, dat iemand in de geaardheid onwetendheid de neiging heeft te dorsten naar datgene, dat het geschrift verbiedt. *Apravṛtti* betekent ‘niet de neiging hebben om de plichten te begrijpen, die door de geschriften worden aanbevolen’. Men gelooft, dat het zijn lot niet is om dergelijke plichten uit te voeren en blijft er onverschillig onder. *Moha* betekent ‘verzonkenheid in begoocheling’, dat wil zeggen, gehecht raken aan tijdelijke objecten en ze als eeuwig beschouwen. Dit wordt ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.15) verklaard,

*yadā jayed rajah sattvaṁ tamo mūḍham layaṁ jaḍam
uyjyeta śoka-mohābhyāṁ nidrayā himsayāśayā*

Beklag, begoocheling, slaap, geweld en verlangen worden gezien de levende entiteit te domineren, wanneer de geaardheid onwetendheid, die onderscheidingsvermogen afdekt en degradatie veroorzaakt, de geaardheden hartstocht en goedheid overweldigt.

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.9) stelt tevens, “*krodhādyais tamasā yutam* – men kan een overdaad aan de geaardheid onwetendheid afleiden uit symptomen, zoals woede.” In de beschrijving van symptomen, waarmee iemand in de geaardheid onwetendheid Bhagavān vereert, zegt *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.11), “*himsām āśāsyā tāmāsam* – iemand, die Mij vereert en tegelijkertijd een voorliefde voor geweld blijft koesteren, wordt begrepen zich in de geaardheid onwetendheid te bevinden.”

VERS 14

यदा सत्त्वे प्रवृद्धे तु प्रलयं याति देहभृत्
तदोत्तमविदां लोकान् अमलग्न् प्रतिपद्यते

***yadā sattve pravṛddhe tu pralayaṁ yāti deha-bhṛt
tadottama-vidāṁ lokān amalān pratipadyate***

yadā – en wanneer; *sattve* – goedheid; *pravṛddhe* – overheerst; *tu* – inderdaad; *pralayaṁ* – dood; *yāti* – krijgt; *deha-bhṛt* – een belichaamde ziel; *tadā* – dan; *uttama-vidāṁ* – van de vereerders van Śrī Viṣṇu; *lokān* – planeten; *amalān* – zuiver, zonder de geaardheden hartstocht en onwetendheid en vol geluk; *pratipadyate* – hij bereikt.

Wanneer een persoon zijn lichaam verlaat onder overheersing van de geaardheid goedheid (*sattva-guṇa*), bereikt hij de zuivere, hogere planeten, de woonoorden van grote wijzen en vereerders van Hiraṇyagarbha, die vrij zijn van de geaardheden hartstocht en onwetendheid.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Mensen in de geaardheid goedheid, zoals degenen, die Hiraṇyagarbha vereren en in feite weten, wat transcendentie is, gaan na de dood naar de hogere, pleziergevende planeten.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Men wordt wedergeboren in overeenstemming met de overheersende geaardheid op het moment van de dood. Als iemand sterft, wanneer de geaardheid goedheid overheerst, gaat hij naar de pleziergevende, smetteloze planeten van de vereerders van Hiraṇyagarbha, enzovoort. Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.22) wordt gezegd, “*sattve pralināḥ svar yānti* – als een persoon sterft, wanneer *sattva-guṇa* overheerst, bereikt hij de hemelse planeten.”

VERS 15

रजसि प्रलयं गत्वा कर्मसङ्गिषु जायते
तथा प्रलीनस्तमसि मूढयोनिषु जायते

*rajasi pralayaṃ gatvā karma-saṅgiṣu jāyate
tathā pralinas tamasi mūḍha-yoniṣu jāyate*

rajasi – als hartstocht overheerst; *pralayaṃ* – ontbinding (dood); *gatvā* – na het krijgen; *karma-saṅgiṣu* – van degenen die gehecht zijn aan baatzuchtig werk; *jāyate* – men neemt geboorte; *tathā* – overeenkomstig; *pralīnaḥ* – een stervend; *tamasi* – wanneer onwetendheid (overheerst); *mūḍha-yoniṣu* – in de levenssoorten der dwazen (ezels enz.); *jāyate* – wordt geboren.

Iemand, die het lichaam verlaat, wanneer de geaardheid hartstocht overheerst, krijgt een menselijke wedergeboorte onder degenen, die gehecht zijn aan baatzuchtig werk, terwijl iemand, die sterft, wanneer de geaardheid onwetendheid overheerst, wordt herboren onder de dieren en andere onwetende levensvormen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Karma-saṅgiṣu* betekent ‘iemand die gehecht is aan *karma*, baatzuchtige activiteiten’.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Als een persoon sterft, wanneer *rajo-guṇa*, de geaardheid hartstocht, overheerst, wordt hij wedergeboren in een familie van mensen, die gehecht zijn aan baatzuchtige activiteiten. Als een persoon sterft, wanneer *tamo-guṇa* of de geaardheid onwetendheid in extreme mate overheerst, wordt hij wedergeboren in een diersoort.

Sommigen denken, dat de ziel niet kan degraderen naar een lagere levenssoort, als hij eenmaal als mens geboren is geweest. Uit het huidige vers kan echter worden afgeleid, dat een persoon na de dood een dierlijk lichaam kan binnengaan, als hij wordt bestuurd door de geaardheid onwetendheid in plaats van de geaardheid goedheid, zelfs nadat hij in een menselijke lichaam heeft geleefd. Hij gaat zelfs naar de hel, indien hij zich met activiteiten, zoals geweld, bezighoudt en het is niet zeker, wanneer hij weer een menselijke wedergeboorte krijgt, nadat hij van die plek terugkeert. Het is daar-

om de plicht van ieder mens om geleidelijk van de geaardheid onwetendheid op te stijgen naar de geaardheid hartstocht en van de geaardheid hartstocht naar de geaardheid goedheid. En zelfs daarna dient men *nirguṇā*, vrij van de geaardheden van de natuur, te worden door zijn toevlucht te nemen tot *suddha-bhakti* in de associatie van zuivere toegewijden. Alleen die *sādhaka*, die volkomen vrij is van de geaardheden van de natuur en die zijn toevlucht neemt tot *nirguṇā-bhakti*, ziet Śrī Bhagavān rechtstreeks. Op die manier wordt zijn leven volmaakt en succesvol.

De specifieke regel is, dat iemand de bestemming krijgt, die overeenkomt met zijn bewustzijn op het moment van de dood: “*maraṇe yā matiḥ sā gatiḥ* – datgene, waar de geest naartoe reikt op het moment van de dood, bepaalt de volgende bestemming en het volgende lichaam.” Het is daarom hoogst noodzakelijk om op het moment van de dood alleen aan Bhagavān te denken. Men kan zijn leven succesvol maken door *bhakti* te ontwikkelen, die vrij is van de geaardheden van de natuur, en zich Bhagavān te herinneren.

VERS 16

कर्मण” सुकृतस्याहु” सात्त्विकं निर्मलं फलम्
रजसस्तु फलं दुःखमज्ञानं तमस” फलम्

***karmaṇaḥ sukṛtasyāhuḥ sāttvikam nirmalam phalam
rajasas tu phalam duḥkham ajñānam tamasaḥ phalam***

karmaṇaḥ – voor iemand die optreedt; *sukṛtasya* – op vrome wijze; *āhuḥ* – ze zeggen; *sāttvikam* – zijn bestaan zuiveren; *nirmalam* – zuiver; *phalam* – resultaat; *rajasas* – van hartstochtelijke (acties); *tu* – zowaar; *phalam* – het resultaat; *duḥkham* – verdriet; *ajñānam* – onwetendheid; *tamasaḥ* – van (acties uitgevoerd in) duisternis; *phalam* – de vrucht.

De wijzen zeggen, dat vrome actie in de geaardheid goedheid zegenrijke en zuivere resultaten oplevert. Actie in de geaardheid hartstocht trekt louter narigheid aan en het enige resultaat van actie in de geaardheid onwetendheid is onwetendheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het resultaat van de deugdzame uitvoering van zijn voorgeschreven plicht in de geaardheid goedheid is goedheid – zuiver en vrij van verstoring. *Ajñāna* verwijst naar een gebrek aan bewustzijn, stompzinnigheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Degenen, die zich in de geaardheid goedheid bevinden, blijven zich bezighouden met goedgunstige daden voor hun eigen welzijn en voor het welzijn van de samenleving en mensen in het algemeen. Hun acties worden *puṇya-karma* (vrome acties) genoemd. Degenen, die zulke vrome daden uitvoeren, leven in deze wereld op een gelukkige manier en ze hebben een grote kans, dat ze het gezelschap van *sādhus* krijgen.

De actie, of *karma*, die door degenen in de geaardheid harstocht wordt uitgevoerd, is de oorzaak van narigheid. Actie uitgevoerd ten behoeve van tijdelijke lustbevrediging is zinloos en het leven van mensen, die dergelijke actie uitvoeren, is vol ellende; ze krijgen geen waar geluk.

De actie van iemand, die wordt overheerst door de geaardheid onwetendheid, is een bron van veel pijn. Na de dood krijgt hij een wedergeboorte als aardworm, vogel, zoogdier, of in een of andere lagere levensvorm. Het doden van een dier en het eten van het vlees is het voornaamste symptoom van mens in de geaardheid onwetendheid. Degenen, die dieren doden, weten niet, dat hetzelfde dier hem in een of andere vorm in de toekomst zal doden. Dit is de wet van de natuur. In de samenleving van de mens krijgt iemand, die een ander mens doodt, de doodstraf. Dit is de wet van de staat. Maar mensen in onwetendheid weten niet, dat Parameśvara de oorspron-

kelijke bestuurder van het universum is. Hij kan in Zijn koninkrijk zelfs het doden van een mier niet tolereren; daarom worden mensen, die dit doen, zeker gestraft.

Het deelnemen aan het doden van dieren louter omwille van de bevrediging van de smaakpapillen is een monsterlijke overtreding. Het doden van een koe is zeer strafbaar, aangezien de koe en de stier als onze moeder en vader worden beschouwd. Daarom beschrijven de Veda's en de Purāṇa's het doden van koeien als de meest zondige daad. De koe met haar melk is als een moeder en aangezien de stier meehelpt in de landbouw, wordt hij vergeleken met een vader. Op deze manier voeden ze ons als ouders. Maar de moderne, zogenaamd ontwikkelde mens veronachtzaamt dit feit uit onwetendheid en maakt op die manier de weg vrij naar zijn eigen degradatie en de degradatie van de samenleving als geheel. Ze gaan een stijle weg af naar complete destructie en trekken de hele samenleving met zich mee.

In de menselijke samenleving bestaat op dit moment een overheersing van de geaardheden hartstocht en onwetendheid en dit is voor iedereen levensgevaarlijk. Daarom is het voor intelligente mensen van groot belang zich in de geaardheid goedheid te vestigen en hun toevlucht tot *bhakti* aan Śrī Bhagavān te nemen en tot het chanten van de heilige namen van Śrī Kṛṣṇa (*hairnāma-saṅkīrtana*) om de mensheid tegen dit gevaar te beschermen. Als men zich Bhagavān herinnert in heilig gezelschap, verdwijnt al zijn onwetendheid, zijn wereldse sectarisme en wereldse discriminatie worden volkomen verdreven en hij ziet Parameśvara, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, overal.

VERS 17

सत्त्वात्सञ्जायते ज्ञानं रजसो लोभ एव च
प्रमादमोहौ तमसो भवतोऽज्ञानमेव च

*sattvāt sañjāyate jñānam rajaso lobha eva ca
pramāda-mohau tamaso bhavato 'jñānam eva ca*

sattvāt – uit de geaardheid goedheid; *sañjāyate* – wordt geboren; *jñānam* – kennis; *rajasah* – uit de geaardheid hartstocht; *lobhah* – hebzucht; *eva* – zeker; *ca* – en; *pramāda-mohau* – waanzin en betovering; *tamasah* – uit de kwaliteit duisternis (onwetendheid); *bhavatah* – worden manifest; *ajñānam* – onwetendheid; *eva ca* – evenals.

Kennis komt voort uit de geaardheid goedheid, terwijl de geaardheid hartstocht leidt tot hebzucht. Nalatigheid, begoocheling en onwetendheid zijn producten van de geaardheid onwetendheid.

VERS 18

ऊर्द्ध्वं गच्छन्ति सत्त्वस्था मध्ये तिष्ठन्ति राजसा”
जघन्यगुणवृत्तिस्था अध गच्छन्ति तामसा”

*ūrdhvam gacchanti sattva-sthā madhye tiṣṭhanti rājasāḥ
jaghanya-guṇa-vṛtti-sthā adha gacchanti tāmasāḥ*

ūrdhvam – opwaarts (naar de hogere planetenstelsels); *gacchanti* – ze gaan; *sattva-sthāḥ* – degenen die zich in goedheid bevinden; *madhye* – op de middelste planeten (als mensen); *tiṣṭhanti* – blijven; *rājasāḥ* – degenen in de geaardheid hartstocht; *jaghanya-guṇa* – van de (meest) abominabele geaardheid; *vṛtti-sthāḥ* – degenen die zich in activiteiten begeven; *adhaḥ* – neerwaarts (na de lagere planetenstelsels); *gacchanti* – gaan; *tāmasāḥ* – die zich in de geaardheid duisternis bevinden.

Degenen, die zich in de geaardheid goedheid bevinden, gaan naar de hogere hemelse planeten. Degenen in de geaardheid hartstocht blijven als menselijke wezens binnen planeet Aarde en degenen in de geaardheid onwetendheid, die worden

geabsorbeerd door luiheid, waanzin enzovoort, dalen af naar de lagere planeten.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Volgens deze graduele indeling gaan degenen in de geaardheid goedheid opwaarts naar Satya-loka en degenen in de geaardheid hartstocht blijven in Manuṣya-loka, planeet Aarde in het midden. Het woord *jaghanya* betekent ‘abominabel’ en de tendenzen ervan zijn grove onwetendheid, luiheid, enzovoort. Degenen, die zich in deze hoedanigheid bevinden, belanden in de hel.

VERS 19

नान्यं गुणेभ्यः” कर्तारं यदा दृष्टानुपश्यते
गुणेभ्यश्च परं वेत्ति मद्भावं सोऽधिगच्छति

*nānyam guṇebhyaḥ karttāraṁ yadā draṣṭānupaśyate
guṇebhyaś ca param vetti mad-bhāvaṁ so ‘dhigacchati*

na – geen; *anyam* – andere; *guṇebhyaḥ* – buiten de drie bindende invloeden van de materiële natuur; *karttāraṁ* – doener; *yadā* – wanneer; *draṣṭā* – de ziener (het kleine levende wezen); *anupaśyati* – ziet in navolging van de vedische leringen; *guṇebhyaḥ* – aan die kwaliteiten; *ca* – en; *param* – transcendentaal (de kleine spirituele ziel); *vetti* – begrijpt; *mat-bhāvaṁ* – zuivere toewijding aan Mij in de vorm van *bhāva* (extatische liefde voor God); *saḥ* – hij (die levende entiteit); *adhigacchati* – bereikt ten volle.

Wanneer de levende entiteit geen actief medium buiten de drie geaardheden van de materiële natuur waarneemt en wanneer hij de spirituele ziel als transcendent aan die geaardheden realiseert, krijgt hij ten volle zuivere toewijding aan Mij.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Na het beschrijven van de materiële wereld, die is samengesteld uit de drie geaardheden van de materiële natuur, legt Śrī Bhagavān in dit vers, dat begint met *nānyam*, en in het volgende vers bevrijding uit, die zich sterk onderscheidt van deze geaardheden. “Wanneer de *jīva* geen ander actief medium ziet buiten de geaardheden van de natuur, die zijn getransformeerd om de doener, het effect en de objecten van zintuigelijke bevrediging te worden, ziet hij werkelijk de dingen, zoals ze zijn. Hij realiseert zich ook, dat *ātmā* of de ziel superieur is aan en verschillend is van de geaardheden van de natuur. Een dergelijke ziener (de *jīva*) krijgt liefde voor Mij (*mad-bhāvam*), dat wil zeggen, hij gaat in Mij op. Met andere woorden, hij bereikt Mij door middel van *bhakti*. Maar zelfs nadat hij deze kennis heeft verkregen, kan hij Mij alleen bereiken door *bhakti* uit te voeren.” Dit zal duidelijk worden door de betekenis van het zesentwintigste vers van dit hoofdstuk.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Alle levende entiteiten in diverse levensvormen van rivieren, bergen en mieren tot kruipplanten, bomen en mensen zijn aan het werk, terwijl ze op hulpeloze wijze worden gebonden door de geaardheden van de natuur. In werkelijkheid vormen deze drie geaardheden de enige, actieve bemiddelaars in al hun acties. Parameśvara is de oorspronkelijke bestuurder van de materiële natuur en zelfs al is Hij de beheerder van de materiële natuur (*prakṛti*) en de drie geaardheden van de natuur (de *guṇas*), Hij is aan beide volkomen transcendent. Degenen, die deze waarheid kennen, doorkruisen ook *prakṛti* en de *guṇas* om de hoogste bestemming te bereiken, maar dit kan niet worden begrepen louter op basis van eigen intelligentie en het eigen onderscheidingsvermogen. Daarom is het hoogst noodzakelijk om de associatie te hebben van *mahā-puruṣas*, verheven, bevrijde persoonlijkheden, die goed belezen zijn in transcendentale kennis. Ongeacht de reikwijdte van iemands degradatie kan men in de associatie van derge-

lijke personen heel snel en gemakkelijk deze drie geaardheden van de natuur te boven komen.

VERS 20

गुणान् एतान् अतीत्य त्रीन् देही देहसमुद्भवान्
जन्ममृत्युजरादु”खैर्विमुक्तोऽमृतमश्नुते

*guṇān etān atītya trīn dehī deha-samudbhavān
janma-mṛtyu-jarā-duḥkhaiḥ vimukto ‘mṛtam aśnute*

guṇān – kwaliteiten; *etān* – deze; *atītya* – na transcenderen; *trīn* – drie; *dehī* – het belichaamde wezen; *deha-samudbhavān* – die het lichaam produceren; *janma-mṛtyu-jarā-duḥkhaiḥ* – uit de ellende van geboorte, dood, ouderdom en ander lijden (zoals ziekte); *vimukto* – wordt volkomen bevrijd; *amṛtam* – onsterfelijkheid; *aśnute* – bereikt.

Na het transcenderen van deze drie bindende eigenschappen, die de oorzaak zijn van het materiële lichaam, wordt de belichaamde entiteit vrij van gebondenheid aan geboorte, dood, ouderdom en andere ellende, en krijgt bevrijding.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Hij wordt vrij van de geaardheden van de natuur, nadat hij de staat heeft bereikt, waarin hij de materiële natuur ziet als enige doener. Śrī Bhagavān spreekt daarom dit vers, dat begint met het woord *guṇān*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Iemand die de natuur van *brahma* heeft bereikt, wordt niet aangetast door de ellende van geboorte, dood, ouderdom en ziekte. Zelfs degenen, die perfectie in *jñāna* hebben bereikt door het uitvoeren van vermengde toewijding (*bhakti-miśra-jñāna*), laten *jñāna* achterwege om bovenzinnelijke toewijding aan de lotusvoeten van Bhagavān te verkrijgen. Ze blijven betrokken in de zegen van die dienst en proeven tenslotte de

nectar van *prema*. De *nirviṣeṣa-jñānīs* daarentegen, die eenvoudig *jñāna* ontwikkelen met het doel het vormloze aspect van de Allerhoogste te bereiken, krijgen niets. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.14.4) staat, “*śreyah-sṛtīm bhaktim udasya* – alleen de zuivere toegewijden (*śuddha-bhaktas*) van Śrī Bhagavān transcenderen de geaardheden van de materiële natuur, niemand anders.”

VERS 21

अर्जुन उवाच
 कैर्लिङ्गैस्त्रीन् गुणान् एतान् अतीतो भवति प्रभो
 किमाचारः कथाम्चैतांस्त्रीन् गुणान् अतिवर्त्तते

arjuna uvāca –
kair liṅgais trīn guṇān etān atīto bhavati prabho
kim ācāraḥ kathām caitāms trīn guṇān ativarttate

arjuna uvāca – Arjuna zei; *kaiḥ* – door welke; *liṅgaiḥ* – symptomen; *trīn* – drie; *guṇān* – bindende invloeden; *etān* – deze; *atītaḥ* – transcendentaal; *bhavati* – hij wordt; *prabho* – O Bhagavān; *kim* – wat; *ācāraḥ* – zijn gedrag; *katham* – hoe; *ca* – en; *etān* – deze; *trīn guṇān* – drie eigenschappen; *ativarttate* – transcendeert hij.

Arjuna informeerde: O Bhagavān, welke zijn de symptomen van iemand, die aan deze drie bindende krachten transcendent is? Hoe gedraagt hij zich? En hoe transcendeert hij de geaardheden?

VERZEN 22–25

श्री भगवान् उवाच
 प्रकाशं च प्रवृत्तिं च मोहमेव च पाण्डव
 न द्वेष्टि संप्रवृत्तानि न निवृत्तानि काङ्क्षति

उदासीनवदासीनो गुणैर्यो न विचात्यते
गुणा वर्तन्त इत्येवं योऽवतिष्ठति नेङ्गते

समदुःखसुखः स्वस्थः समलोष्टाश्मकाञ्चनः
तुल्यप्रियाप्रियो धीरस्तुत्यनिन्दात्मसंस्तुतिः

मानापमानयोस्तुल्यस्तुल्यो मित्रारिपक्षयोः
सर्वारम्भपरित्यागी गुणातीतः स उच्यते

śrī bhagavān uvāca –

*prakāśam ca pravṛttim ca moham eva ca pāṇḍava
na dveṣṭi saṁpravṛttāni na nivṛttāni kāṅkṣati*

*udāsīna-vad āsīno guṇair yo na vicālyate
guṇā vartanta ity evam yo ‘vatiṣṭhati neṅgate*

*sama-duḥkha-sukhaḥ sva-sthaḥ sama-loṣṭāśma-kāñcanaḥ
tulya-priyāpriyo dhīras tulya-nindātma-saṁstutiḥ*

*mānāpamānayos tulyas tulyo mitrāri-pakṣayoh
sarvārambha-parityāgī guṇātītaḥ sa ucyate*

śrī bhagavān uvāca – de alvermogende Persoonlijkheid Gods zei; *prakāśam* – van verlichting; *ca* – en; *pravṛttim* – activiteit; *ca* – en; *moham* – begoocheling; *eva* – zeker; *ca* – en; *pāṇḍava* – O zoon van Pāṇḍu; *na dveṣṭi* – haat niet; *saṁpravṛttāni* – de verschijning; *na* – niet; *nivṛttāni* – hun verdwijning; *kāṅkṣati* – hij hunkert; *udāsīna-vat* – alsof neutraal; *āsīnaḥ* – gesitueerd; *guṇaiḥ* – door de acties van de geaardheden van de natuur (zoals geluk en verdriet); *yaḥ* – hij die; *na vicālyate* – is onverstoord; *guṇāḥ* – van de drie geaardheden; *vartante* – volgen hun cycli; *iti* – dus; *evam* – zo; *yaḥ* – hij die; *avatiṣṭhati* – blijft stabiel; *na inṅate* – onbewogen; *sama* – blijft gelijkmoedig; *duḥkha-sukhaḥ* – in geluk en verdriet; *sva-sthaḥ* – die gesitueerd is in zijn *svarūpa*; *sama* – die gelijk beschouwt; *loṣṭa-aśma-kāñcanaḥ* – aarde, steen en goud;

tulya – hij die gelijkgestemd blijft; *priyā-apriyaḥ* – temidden van plezierige en onplezierige gebeurtenissen; *dhīraḥ* – intelligent; *tulya* – evenwichtig; *ninda-ātma-saṁstutiḥ* – bij het horen van lofprijzing en onttering van zichzelf; *māna-apamānayoḥ* – in eer en blaam; *tulyaḥ* – gelijk; *tulyaḥ* – gelijk; *mītra-art-pakṣayoḥ* – jegens partijen van vriend en vijand; *sarva-ārambha-parityāgi* – hij die alle pogingen verzaakt (behalve voor noodzakelijke lichamelijke instandhouding); *guṇa-ātītaḥ* – transcendent aan de drie geaardheden van de natuur; *saḥ* – hij; *ucyate* – naar zeggen.

Śrī Bhagavān zei: O zoon van Pāṇḍu, een persoon, die transcendent is aan de drie geaardheden van de materiële natuur, heeft geen hekel aan verlichting, activiteit en begoocheling, wanneer ze zich manifesteren, noch verlangt hij ernaar, dat ze verdwijnen. Daarom is hij onverschillig en blijft onbewogen onder de acties van de drie geaardheden, zoals geluk en ellende, want hij weet, dat louter de geaardheden actief zijn. Hij blijft onverstoord en gelijkmoedig, hij bevindt zich altijd in zijn *svarūpa* en beschouwt aarde, steen en goud als eender. Hij bewaart zijn evenwicht temidden van plezierige en onplezierige omstandigheden, hij is intelligent en blijft kalm onder faam en blaam, eer en onttering. Hij behandelt vriend en vijand op gelijke voet en verzaakt alle acties behalve die, welke noodzakelijk zijn voor de instandhouding van het lichaam.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In Hoofdstuk Twee kreeg Arjuna een antwoord op de vraag, “Welke zijn de symptomen van iemand, die *sthita-prajñā* is?” Nu echter vraagt hij door, omdat hij hierover graag meer wil weten. (1) “Aan welke symptomen kunnen degenen, die de drie *guṇas* hebben overstegen, worden herkend?” (2) “Hoe is hun gedrag?” (3) “Hoe kan men de drie *guṇas* overstijgen en de staat van transcendentie bereiken?” In Hoofdstuk Twee, toen Arjuna vroeg, “Welke zijn de symptomen van iemand, die *sthita-prajñā* is?” heeft hij niet gevraagd, “Hoe komt hij de *guṇas* voorbij?” Maar hier informeert hij er specifiek naar.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers heeft Arjuna aan Śrī Bhagavān gevraagd, welke de symptomen zijn van iemand, die zich buiten de drie geaardheden van de natuur bevindt. Hoe gedraagt hij zich en welke spirituele oefening heeft hem in staat gesteld dat stadium te bereiken? Het is voor iedereen van groot belang om deze vragen te stellen, die essentieel zijn voor degenen, die oprecht enthousiast zijn om de lessen van de *Gītā* te volgen. De antwoorden op deze vragen voorzien in instructies over de manier, waarop de geaardheden onwetendheid, hartstocht en goedheid kunnen worden getranscendeerd om de staat van *nirguṇā* te bereiken. Daarna kan men door *bhakti* aan Śrī Bhagavān te ontwikkelen het hoogste doel in de vorm van *prema* voor Hem bereiken.

VERS 26

मां च योऽव्यभिचारेण भक्तियोगेन सेवते
स गुणान् समतीत्यैतान् ब्रह्मभूयाय कल्पते

*mām ca yo 'vyabhicāreṇa bhakti-yogena sevate
sa guṇān samatītyaitān brahma-bhūyāya kalpate*

mām – Mij, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods; *ca* – alleen; *yaḥ* – die; *avyabhicāreṇa* – met eenpuntige; *bhakti-yogena* – devotieele verbinding; *sevate* – dient; *saḥ* – hij; *guṇān* – drie kwaliteiten; *samatītya* – transcendeert volkomen; *etān* – deze; *brahma-bhūyāya* – om *brahma* te realiseren; *kalpate* – wordt bekwaam, geschikt.

Iemand, die met eenpuntige toewijding dienst verleent aan Mij in Mijn gedaante van Śyāmasundara, kan deze drie bindende invloeden van de materiële natuur transcenderen en worden gekwalificeerd om *brahma*, Mijn spirituele natuur, te realiseren.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Hoe kan men deze drie materiële geaardheden transcenderen?” In antwoord op deze derde vraag spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *mām ca*. Het woord *ca* betekent ‘Mij alleen’. “Alleen degenen, die dienst aan Mij, Śyāmasundara, de Allerhoogste Bestuurder, verlenen, worden *brahma-bhyuāya*, of gekwalificeerd om Mijn spirituele natuur te ervaren.” Dit wordt aangetoond door het gebruik van het bijvoeglijk naamwoord *ekayā* in de uitspraak “*bhaktiyāham ekayā grāhyaḥ* – Ik kan alleen worden bereikt door exclusieve toewijding” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.14.21).

Volgens de *Gītā* (7.14), “*mām eva ye prapadyante māyām etān taranti te* – alleen degenen, die zich aan Mij overgeven, steken de begoochelende, externe energie over.” Het woord *eva* benadrukt tevens, dat *brahma*, of Geest, alleen kan worden ervaren met behulp van *bhakti*, niet op een andere manier. Het belang van het woord *avyabhicāreṇa* (onwankelbaar) is, dat *bhakti-yoga* niet moet worden vermengd met *karma*, *jñāna* of andere processen. Zelfs *niškāma-karma* dient te worden opgegeven. “Verzaak zelfs *jñāna* met betrekking tot Mij.” In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.19.1) wordt gezegd, “*jñanam ca mayi sannnyaset* – men dient kennis en de methode, waarmee die kennis is verkregen, aan Mij te geven.” Op basis van deze uitspraak verzaken *jñānīs* hun *jñāna*, die ze tot de hoogste graad hebben ontwikkeld, echter nergens wordt gezegd, dat *bhakti-yoga* moet worden verzaakt. Alleen *bhakti-yoga* is *avyabhicāra* (onwankelbaar). Evenals *karma-yoga* dient ook *jñāna-yoga* te worden afgewezen om zich te kunnen bezighouden met *avyabhicāra*, of *kevala-bhakti* (exclusieve toewijding). Er is geen andere manier om de bovennatuurlijke staat buiten de geaardheden te bereiken. Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.26) wordt gezegd, “Een uitvoerder van actie, die zijn toevlucht heeft genomen tot Mij, is *nirguṇā*, die buiten de geaardheden van de natuur is gesitueerd. Met andere woorden, alleen eenpuntig geconcentreerde toegewijden zijn vrij van de geaardheden van de natuur.”

*sāttvikaḥ kārako 'saṅgī rāgāndho rājasah smṛtaḥ
tāmasah smṛti-vibhraṣṭo nirguṇo mad-apāśrayaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.26)

Iemand in de geardheid goedheid is niet gehecht. Iemand in de geardheid hartstocht is extreem gehecht en iemand in de geardheid onwetendheid raakt zijn geheugen kwijt en kan geen onderscheid meer maken. Maar iemand, die zijn toevlucht heeft genomen tot Mij, bevindt zich buiten de geardheden van de natuur.

Dit vers (11.25.26) beschrijft de onthechte *karmī* en *jñānī*, die *sāttvika-sādhakas* zijn, omdat ze zich in de geardheid goedheid bevinden, terwijl degenen, die hun toevlucht hebben genomen tot Bhagavān, worden beschreven als buiten de materiële geardheden. Van deze uitspraak wordt begrepen, dat de toegewijden van Kṛṣṇa de enige ware *sādhakas* zijn.

Nadat een *jñānī* perfect is geworden in *jñāna* en vervolgens de geardheid goedheid verzaakt, wordt hij transcendent aan de geardheden. Śrīla Śrīdhara Svāmīpāda zegt, “Het woord *ca* in dit vers wordt gebruikt om op een conclusie te wijzen.” Śrī Madhusūdana Sarasvatī schrijft, “Alleen degenen, die Mij, Śrī Nārāyaṇa alleen, dienen met *avyabhicāra-bhakti-yoga* zoals beschreven in Hoofdstuk Twaalf, worden transcendent aan de geardheden van de natuur.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hoe steekt de bovengenoemde persoon, die *guṇātīta* of transcendentaal is, de drie geardheden over? In antwoord op deze derde vraag zegt Śrī Bhagavān, “Als gevolg van dienstverlening aan Mij in Mijn Śyāmasundara gedaante met onwankelbare, eenpuntig geconcentreerde *bhakti-yoga* steken Mijn toegewijden deze geardheden gemakkelijk over en worden gekwalificeerd om Mijn *svarūpa* te ervaren.” Alleen toegewijden, die hun toevlucht hebben genomen tot Bhagavān, worden vrij van de geardheden. Dit wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.26) bevestigd, “*nirguṇo mad-apāśrayaḥ* – degenen die uitslui-

tend tot Mij hun toevlucht nemen zijn *nirguṇā*.” Het woord *mad-apāśrayaḥ* betekent “*mad-eka-sāraṇo bhaktaḥ* – alleen een toegewijde, die exclusief zijn toevlucht neemt tot Mij is *āśritaḥ*, afhankelijk van Mij en vrij van de geaardheden.”

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.88.5) treffen we ook aan,

*harir hi nirguṇaḥ sāksāt puruṣaḥ prakṛteḥ paraḥ
sa sarva-dṛg upadraṣṭā taṁ bhajan nirguṇo bhavet*

Zeker is Śrī Hari Zelf rechtstreeks de Allerhoogste Persoon, die zich buiten de geaardheden van de materiële natuur bevindt. Hij is de getuige van iedereen. Degenen, die Hem vereren, overstijgen tevens de geaardheden van de natuur.

Hier betekent het woord *brahma-bhūyāya* ‘gekwalificeerd worden om Spirituele Realiteit, *brahma-tattva*, te realiseren’. *Brahma* kan door geen andere beoefening worden gerealiseerd dan *bhakti*. De realisatie hiervan vereist eeuwig onderscheid tussen de persoon, die ervaart, en datgene, dat wordt ervaren (Parabrahma). Met andere woorden, het bestaan van de levende entiteit is altijd van het bestaan van Bhagavān afgescheiden. De monisten of *nirviśeṣavādīs* aanvaarden niet, dat de *jīva* en *brahma* na bevrijding een afzonderlijk bestaan hebben en daarom is het voor hen niet mogelijk Hem te ervaren. In feite zijn alleen toegewijden gekwalificeerd om *brahma*, of Śrī Bhagavān, de Absolute Waarheid, te realiseren. “Alleen degenen, die Mij in Mijn gedaante van Śyāmasundara, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, dienen in *bhakti-yoga*, zijn gekwalificeerd om *brahma* te realiseren.” Dit is heel duidelijk in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.14.21) gezegd geworden, “*bhakti-yāham ekayā grāhyaḥ* – Ik kan alleen worden bereikt door *bhakti*.” Men kan niet louter met *jñāna* bevrijding krijgen. Het kan op de een of andere manier alleen worden bereikt met behulp van *bhakti*. Dit is heel duidelijk verklaard geworden in diverse verzen in *Śrīmad-Bhāgavatam*, zoals (1.5.12),

*naiṣkarmyam apy acyuta-bhāva-varjitam
na śobhate jñānam alaṁ nirañjanam*

Dit betekent, dat *jñāna* niet gunstig is, als het in gebreke gaat van een dienstverlenende houding jegens Bhagavān, zelfs als *jñāna* onzelfzuchtig en zuiver is; erger nog: het is zinloos. Wat valt er nog te zeggen van baatzuchtige actie, die altijd miserabel en onbeduidend is.

Dergelijke *jñānīs* vallen, zelfs al hebben ze het hoogste niveau van *jñāna* bereikt: *sthānād bhraṣṭāḥ patanty adhaḥ* (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.5.3). In dit verband kan naar de volgende verzen van *Śrīmad-Bhāgavatam* worden verwezen: 10.2.32; 11.14.21 en 4.31.12.

Sommige mensen vertalen het woord *brahma-bhūyāya* in het huidige vers door eruit af te leiden, dat de levende entiteit één wordt met *brahma*, de Hoogste Geest. Maar in feite wordt de levende entiteit niet één met *brahma*, zelfs niet nadat hij bevrijding heeft bereikt. *Chandogya Upaniṣad* schrijft acht kenmerken toe aan iemand, die is gerealiseerd (*brahma-bhūta*):

*ātmā 'pahata-pāpnā vijaro vimṛtyur viśoko vijighatso 'pipāsuḥ
satya-kāmaḥ satya-saṅkalpaḥ so 'neveṣṭavyaḥ*

- 1) *Apahata-pāpa* – hij heeft geen betrekking met de zondige neigingen van *māyā*, zoals onwetendheid (*avidyā*).
- 2) *Vijara* – omdat hij eeuwig jeugdig is, wordt hij niet met de ouderdom geconfronteerd.
- 3) *Vimṛtyu* – hij kan met geen mogelijkheid gedegradeerd raken.
- 4) *Viśoka* – hij is vrij van werelds geluk en aardse ellende, enzovoort.
- 5) *Vijighatsa* – hij heeft geen behoefte om van zintuigobjecten te genieten.
- 6) *Apipāsu* – hij heeft geen ander verlangen dan Bhagavān te dienen.

- 7) *Satya-kāma* – hij heeft verlangens, die gunstig zijn voor de dienst aan Śrī Kṛṣṇa.
 8) *Satya-saṅkalpa* – hij bereikt perfectie in alles, dat hij wenst.

Volgens de uitspraak van *Gītā* 14.17, *sattvāt sañjāyate jñānam*, kennis is het resultaat van de geaardheid goedheid en daarom zijn *jñānīs sāttvika*. Nadat hij perfectie in *jñāna* heeft bereikt, geeft een *jñānī* zijn *sāttvika* geaardheid op en wordt *nirguṇā*, waarmee hij alle geaardheden van de natuur transcendeert. Maar de bijzondere kwaliteit van toegewijden is, dat ze reeds vrij zijn van de geaardheden bij het begin van hun beoefening. *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.29.34) stelt,

*martyo yadā tyakta-samasta-karmā
 niveditāmā vicikīṛṣito me
 tadāmṛtatvaṁ pratipadyamāno
 mayātma-bhūyāya ca kalpate vai*

Na alle soorten voorgeschreven plichten te hebben opgegeven krijgt een sterfeling onsterfelijkheid en wordt Me zeer dierbaar op het moment, dat hij zich volkomen aan Mij overgeeft. Op die manier wordt hij vrij van de invloed van de geaardheden van de natuur.

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura geeft zijn commentaar op de verzen “*jñānam viśuddhaṁ paramārtham ekam* – de non-duale Absolute Waarheid, die vrij is van materiële besmetting, schenkt ons bevrijding” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 5.12.11) en “*martyo yadā tyakta-samasta-karmā* – de overgegeven sterfeling, die alle vruchtdragende verlangens heeft opgegeven en zijn hele leven aan Mij heeft opgeofferd, krijgt rijkdommen overeenkomstig met de Mijne” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.29.34). Hij schrijft, “Vanaf het eerste begin van het stadium van *sādhana*, wanneer men zijn toevlucht neemt tot *bhakti* aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, begint Bhagavān met de behandeling van Zijn overgegeven toegewijde. Met andere woorden, Hij gaat hen *nirguṇā* maken.” Dit betekent, dat een *sādhaka* in

zijn beoefening van *bhakti* systematisch vooruitgang gaat maken door de verschillende stadia te doorlopen van *niṣṭhā* (standvastigheid in *bhakti*), *ruci* (smaak voor *bhakti*) en *āsakti* (diepe gehechtheid aan *bhakti* en de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods). Uiteindelijk bereikt hij *rati* (bovenzinnelijke emotie) en wordt volkomen vrij van de geaardheden van de natuur. Tegen die tijd heeft hij geen relatie meer met illusoire objecten, zoals zijn lichaam of een huis. “De kracht van *bhakti* is zo onbevattelijk, dat – zelfs terwijl de toegewijde nog instructies krijgt – door Mij een transcendentaal lichaam, verstand en zintuigen worden aangelegd op een manier, die verscholen of onzichtbaar blijft.” Met andere woorden, dit proces is aan de *jīva* onbekend. Op dezelfde manier worden zijn illusoire lichaam, verstand en zintuigen verwijderd op een manier, die ook onwaarneembaar is. Dit toont de glorie aan van *bhakti*.

“Nadat hij in zijn eigen *svarūpa* in Mijn hoogste woonplaats is gesitueerd, wordt die zuivere entiteit gekwalificeerd om de zegen van dienstverlening aan Mij te proeven.”

Op diverse plaatsen heeft Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura bevestigd, dat een toegewijde vrij wordt van de geaardheden van de natuur zelfs in het stadium van *sādhana*. Hoewel artikelen, zoals een blad, een bloem, een vrucht, water en sandelhoutpasta in de ogen van niet-toegewijden materieel lijken te zijn, krijgen ze een transcendentale natuur en komen buiten de drie geaardheden te staan, wanneer de toegewijden deze artikelen met toewijding aan Bhagavān offeren. Hoe waar is dit voor toegewijden, die zichzelf volkomen opofferen? Dit wordt ook bevestigd in *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Antya-līlā* 4.191),

*prabhu kahe—vaiṣṇava-deha ‘prākṛta’ kabhu naya
‘aprākṛta’ deha bhaktera ‘cid-ānanda-maya’*

Śrī Caitanya Mahāprabhu zei, “Het lichaam van een *bhakta* is nimmer materieel. Het wordt beschouwd als transcendent en vol spirituele zegen.”*

VERS 27

ब्रह्मणो हि प्रतिष्ठाहममृतस्याव्ययस्य च
शाश्वतस्य च धर्मस्य सुखस्यैकान्तिकस्य च

***brahmaṇo hi pratiṣṭhāham amṛtasyāvyayasya ca
śāśvatasya ca dharmasya sukhasyaikāntikasya ca***

brahmaṇaḥ – van die *nirviśeṣa-brahma*; *hi* – omdat; *pratiṣṭhā* – de toevlucht; *aham* – Ik ben; *amṛtasya* – van bevrijding; *avyayasya* – van de eeuwigdurende; *ca* – en; *śāśvatasya* – van de eeuwige; *ca* – en; *dharmasya* – van *sanātana-dharma* (de eeuwige spirituele natuur); *sukhasya* – van het geluk van *prema*; *eka-antikasya* – van eenpuntig geconcentreerde (exclusieve) toewijding aan Mij; *ca* – en.

Ik alleen ben de basis van dat ongedifferentieerde, onpersoonlijke *brahma* en de enige toevlucht van duurzame onsterfelijkheid, eeuwig *dharma* en de transcendentale zegen van *prema* voortkomend uit eenpuntig geconcentreerde, zuivere toewijding.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Men kan de vraag stellen, “Hoe kunnen Jouw toegewijden de staat van *nirguṇā-brahma* bereiken, het aspect van de Absolute Waarheid zonder eigenschappen, dat alleen mogelijk is door eenheid met *brahma* te ervaren?” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *brāhmaṇa*. “Ik ben immers de basis (*pratiṣṭhā*) van dat *brahma* en Ik sta bekend als de hoogste instantie van alles. Aangezien *brahma* van Mij afhankelijk is, ben Ik zijn toevlucht, of bron. In alle uitspraken van Śruti heeft het woord *pratiṣṭhā* deze betekenis, zoals “*annamaya*”. Verder, “*amṛtasya* – Ik ben ook de toevlucht van onsterfelijkheid (*amṛta*).” Is deze *amṛta* hemelse nectar? Nee! Deze verwijst naar onverganke-lijke bevrijding, of *mokṣa*. Ik ben ook de toevlucht van *śāśvatasya dharmasya*, de eeuwige *dharma*, en Ik ben ook de toevlucht van

bhakti, de hoogste en permanente religie, die eeuwigdurend bestaat in de stadia van beoefening (*sādhana*) en perfectie (*siddha*). Verder ben Ik *prema*, die door exclusieve toewijding wordt bereikt. Dus omdat alles van Mij afhankelijk is, kan men het platform van *brahma* (gekenmerkt door samensmelten met *brahma*) bereiken door Mij te vereren met een verlangen om dergelijke bevrijding (*kaivalya*) te bereiken.”

In zijn commentaar op dit vers citeert Śrīla Śrīdhara Svāmī Śrī Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Ik ben de toevlucht (*pratiṣṭhā*) van *brahma*, hetgeen betekent, dat Ik geconcentreerd *brahma* ben. Hoewel de zon bestaat uit geconcentreerd licht, wordt hij gekend als de toevlucht van licht. Op dezelfde manier ben Ik de basis (*brahmano hi pratiṣṭhāham*) van dat aspect van de Absolute Waarheid zonder eigenschappen, *nirviśeṣa-brahma*, hoewel Ik de gedaante ben van Kṛṣṇa.” De *Viṣṇu Purāṇa* toont dit punt ook aan. “Viṣṇu is de toevlucht van alle voorspoed. Hij is de toevlucht van alle bewustzijn en de toevlucht van de alomtegenwoordige Ziel.” Śrīla Śrīdhara Svāmī schrijft ook, dat Viṣṇu de toevlucht is van Parabrahma, de alwetende Superziel. “Zoals Śrī Bhagavān in de *Gītā* zegt, ‘Ik ben de toevlucht (*pratiṣṭhā*) van *brahma*’.”

In *Viṣṇu-dharma* wordt gezegd, “Van de materiële natuur (*prakṛti*), de Genieter (*puruṣa*) en *brahma* (de uitstraling van Bhagavān), is alleen *puruṣa*, Vasudeva, God. Dit is de conclusie.” Hetzelfde geschrift verklaart ook, “Zoals Bhagavān Acyuta Parabrahma is, de Bron van de onpersoonlijke *brahma*-uitstraling, zo is Hij ook de God van het *ātma*, Paramātmā.”

Toen Śrī Kṛṣṇa het spel van de redding van de zonen van de *brāhmaṇa* uitvoerde, vertelde Hij Arjuna, dat Parabrahma zich door het hele universum in de vorm van allerlei rijke manifestaties uitstrekt. “O Arjuna, die geconcentreerde stralengloed dient te worden beschouwd als Mijn *svarūpa* van uitstraling “ (*Hari-vaṁśa Purāṇa*, *Viṣṇu-parva* 114.11.12).

In *Brahma-saṁhitā* (5.40) wordt ook gezegd, “Ik vereer de oorspronkelijke persoonlijkheid, Śrī Govinda. Het ongedifferentieerde, onpersoonlijke *brahma*, dat door de Upaniṣaden is beschreven, vindt zijn oorsprong in de uitstraling van Zijn lichaam.”

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (8.24.38) staat ook, dat Bhagavān Matsya tegen Koning Stayavān zei, “Ik zal jouw hart verlichten met antwoorden op jouw vragen en dan manifesteert Zich door Mijn genade en Mijn glorie de Parabrahma, zoals Hij populair bekend staat, in jouw hart en dan zal je in staat zijn Mij volkomen te realiseren.”

Śrī Madhusūdana Sarasvatī schrijft in zijn commentaar, “De volgende twijfel kan rijzen, ‘Hoe kunnen Jouw toegewijden, die Jouw transcendente natuur hebben bereikt, gekwalificeerd worden om die staat van *brahma* te krijgen, als Jij verschillend bent van *brahma*?’ Voortuitlopend op deze onzekerheid zegt Śrī Bhagavān, *brahmaṇo hi pratiṣṭhāham*. (*Pratiṣṭhā* impliceert ‘Ik ben van Mezelf toereikend en compleet’.) ‘Aangezien Ik de basis van *brahma* ben, is de realisatie van iemand, die Mij realiseert, toereikend en compleet. De realisatie van *brahma* behoort daar ook toe.’”

Volgens het *Amara koṣa* woordenboek betekent het woord *pariyāpti* ‘de meest complete’. Afgezien hiervan is er nog een ander vers, dat dit aantoon. Dit werd door Śrīla Madhusūdana Sarasvatī zelf gecomponeerd,

*parā-kṛta-māna-dvandvaṁ paraṁ brahman narākṛtim
saundarya-sāra-sarvasvaṁ vande nandātmajam aham*

Ik vereer de stralende gedaante van de essentie van alle schoonheid, de zoon van Nanda Mahārāja, Parabrahma, die een menselijke gedaante heeft en die de dualiteit van mijn verstand terzijde heeft geschoven.

De drie geaardheden van de natuur zijn ongewenste hindernissen op het pad van perfectie. Het leven wordt geperfectioneerd door vrij-

heid van de geaardheden van de natuur en dat is *bhakti*. Dit is het onderwerp, dat in dit hoofdstuk werd uitgelegd.

Aldus eindigt de *bhāvānūvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's *Sārārtha-varṣiṇī-ṭikā* (het commentaar dat de toegewijden plezier doet en door alle heilige personen wordt aanvaard) op
Hoofdstuk Veertien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Arjuna, zoals hij gezegd zou hebben, “Aangezien het bereiken van *brahma* het hoogste doel is van alle soorten *sādhana*, kan men zich afvragen, hoe het mogelijk is voor personen, die *brahma* hebben gerealiseerd, om *prema* te ervaren voor Jou, die Zich buiten de geaardheden bevindt?” In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “In Mijn eeuwige staat, die transcendent is aan de geaardheden van de natuur, existeer Ik in Mijn oorspronkelijke gedaante als Bhagavān. Ik plaats het bewuste zaad, de *jīva*, die deel uitmaakt van de *taṭasthā-śakti*, in de baarmoeder van Mijn passieve materiële energie, die wordt verlicht door Mijn *brahma-svarūpa* (de uitstraling van Mijn gedaante). Als een geconditioneerde ziel zich ontwikkelt tot hogere en hogere stadia door het cultiveren van *jñāna-yoga*, bereikt hij uiteindelijk *brahma*, de Absolute Waarheid, in Mijn persoonlijke gedaante. Dit is de eerste stap in het stadium van *nirguṇā*, het gebied, dat transcendent is aan de geaardheden. Vóór dit stadium wordt hij in beslag genomen door *nirviśeṣa-bhāva*, gevoelens van impersonalisme, vanwege zijn afwijzing van alle aantrekking tot de aardse diversiteit. Deze *nirviśeṣa-bhāva* verdwijnt, doordat hij zich in dat *nirguṇā*-stadium geplaatst ziet en zijn toevlucht neemt tot zuivere *bhakti-yoga*. Dan realiseert hij het stadium van transcendentale of spirituele diversiteit (*cid-viśeṣa*).

“Grote heiligen, zoals Sanaka en Vāmadeva beraadslaagden eerst over de vormloze *nirviśeṣa-brahma* door het pad van *jñāna* te volgen. Later kregen ze nectar in de vorm van *nirguṇa bhakti-rasa* door

het proces van toegewijde dienst. Helaas kunnen degenen, die blijven hunkeren naar bevrijding, hetgeen wordt geforceerd door de tegenwerking van lagere verlangens, zich niet op de juiste wijze in *brahma-tattva* vestigen en daarom bereiken ze niet die *bhakti*, welke zich buiten de geaardheden bevindt, als hun hoogste bereik. In de gedaante van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (*nirguṇa-saviṣeṣa-tattva*) ben Ik immers de toevlucht van het onpersoonlijk *brahma*, dat de hoogste bestemming van de *jñānīs* is. Mijn gedaante als Kṛṣṇa is de toevlucht van alle onsterfelijkheid, onvergankelijkheid, eeuwigheid, liefde voor God in de vorm van de eeuwigdurende bezigheid en de altijd zegenrijke, ambrozijnen smaken van Vraja. Deze zijn allemaal bereikbaar door toevlucht te nemen tot Mijn *kṛṣṇa-svarūpa*. Ik ben die *para-tattva* buiten de materiële geaardheden en vol afwisseling en variëteit.”

“*Mukti-pradātā sarveṣāṃ viṣṇur eva na saṁsayah* – Viṣṇu alleen is de schenker van *mukti*.” The Śruti’s zeggen ook, “*tam eva viditvāti-mṛtyum eti* – louter door Hem te kennen wordt men vrij van de greep van de dood” (*Śvetāśvatara Upaniṣad* 3.8). De *Padma Purāṇa* stelt, “*viṣṇor anucaratvaṁ hi mokṣam āhur manīṣinaḥ* - bedachtzame wijzen, die de Absolute Waarheid hebben gerealiseerd, zeggen dat bevrijding dienst aan de lotusvoeten van Bhagavān betekent.” En de *Skanda Purāṇa* zegt, “*kaivalya-daḥ paraṁ brahma viṣṇur eva sanātanaḥ* – alleen Viṣṇu, de allerhoogste *brahma*, bevindt Zich voorbij onpersoonlijke eenheid en is eeuwig.”

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
 door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmi Mahārāja
 op Hoofdstuk Veertien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

Puruṣottama-Yoga

Yoga door het begrijpen van
de Allerhoogste Persoon

VERS 1

श्री भगवान् उवाच
ऊर्द्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थं प्राहुरव्ययम्
छन्दांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित्

*śrī bhagavān uvāca –
ūrdhva-mūlam adhaḥ-śākham aśvattham prāhur avyayam
chandānsi yasya paṇāni yas taṁ veda sa veda-vit*

śrī bhagavān uvāca – de alvermogende Persoonlijkheid Gods zei; *ūrdhva-mūlam* – wiens wortels naar boven groeien; *adhaḥ-śākham* – wiens takken naar beneden groeien; *aśvattham* – de heilige vijgenboom; *prāhuḥ* – ze zeiden; *avyayam* – onvergankelijk; *chandānsi* – de vedische hymnen (die de gloriën van baatzuchtige activiteiten vaststellen); *yasya* – wiens; *paṇāni* – bladeren; *yaḥ* – hij die; *taṁ* – die boom; *veda* – kent; *saḥ* – hij; *veda-vit* – de kenner van de Veda's.

Śrī Bhagavān zei: De geschriften beschrijven deze materiële wereld als een bijzondere soort onvergankelijke *aśvattha*-boom met wortels, die omhoog groeien en takken, die naar beneden groeien, waarvan de bladeren vedische hymnen zijn,

die het pad van baatzuchtige actie (*karma-kaṇḍa*) prijzen. Hij die deze boom kent, kent de essentie van de Veda's.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Dit Hoofdstuk Vijftien beschrijft hoe Śrī Kṛṣṇa onze gebondenheid aan het materiële bestaan verbreekt. Hij is er volkomen van onthecht. Het beschrijft hoe de levende entiteit een deel (*aṁśa*) van Īśvara is en dat alleen Kṛṣṇa de *puruṣa* is, die Zich buiten zowel de feilbare als de onfeilbare entiteiten bevindt.

In het voorgaande hoofdstuk werd gezegd, “Degenen, die Mij met onvermengde *bhakti* vereren, transcenderen de geaardheden van de materiële natuur en worden gekwalificeerd om *brahma*, of transcendentie, te ervaren” (*Gītā* 14.26). Men kan vragen, “Maar Je hebt een menselijke gedaante, dus hoe kan men een spirituele natuur krijgen door Jou te vereren met *bhakti-yoga*?” In antwoord hierop zegt Bhagavān, “In werkelijkheid ben Ik inderdaad een menselijk wezen, maar Ik ben ook de hoogste toevlucht en drager van dat *brahma*.” Dit Hoofdstuk Vijftien begint met de uiteenzetting van dit punt. *Gītā* 14.26 stelde, dat onvermengde toegewijden worden gekwalificeerd om *brahma* te realiseren, nadat ze de geaardheden van de materiële natuur hebben getranscendeerd.

Wat is dan de aard van deze materiële wereld, die uit de geaardheden van de natuur bestaat? Waaruit komt deze voort? Wie zijn de levende entiteiten, die met hun beoefening van *bhakti* deze materiële wereld oversteken? Wat is de specifieke betekenis van *brahma* in de uitspraak ‘ze worden gekwalificeerd om *brahma* te realiseren’? En wie ben Jij, de toevlucht en basis van *brahma*? Omdat Hij deze vragen had verwacht, gebruikt Śrī Bhagavān een ornamentale beeldspraak om deze materiële wereld te beschrijven als een wonderbaarlijke *aśvattha*-boom. De eerste loot van deze boom – namelijk de vierhoofdige Śrī Brahmā, de wortel van de *mahat-tattva* – ontloek uit het zaad van de materiële natuur in Satya-loka, het hoogste gebied in het materiële universum.

Adhaḥ betekent, dat de takken van deze boom zich helemaal naar beneden uitstrekken tot in zulke stelsels als de hemelse planeten en de Aarde in de vorm van onbepaalde aantallen halfgoden, Gandharva's, Kinnara's, demonische levenssoorten – zoals Asura's, Rākṣasa's, Preta's (geesten) – mensen en zoogdieren, zoals koeien, paarden, en vogels, insecten en niet-bewegende levende entiteiten. Deze boom schenkt de baatzuchtige strevers de viervoudige resultaten van religiositeit (*dharma*), rijkdom (*artha*), zintuiglijke bevrediging (*kāma*) en bevrijding (*mokṣa*) als hun vruchten. Om deze reden wordt deze boom *uttama*, de beste, genoemd.

Adhaḥ betekent tevens, dat deze materiële wereld in de toekomst niet meer zal bestaan, zoals is waargenomen door toegewijden. Met andere woorden, deze wereld is tijdelijk en onderhevig aan destructie. Maar voor niet-toegewijden is hij *avyayam*, eeuwig.

In de Veda's worden uitspraken gedaan, die baatzuchtige activiteiten vestigen. *Chandāmsi* betekent, dat degenen, die rijkdom wensen, offers aan de windgod Vāyu opzenden door hem een witte geit te offeren en degenen, die nageslacht wensen, voeren een offer uit aan de elf Indra's. Aangezien baatzuchtige activiteiten de materiële wereld doen uitbreiden, worden ze vertegenwoordigd door de bladeren aan de boom van de Veda's. De boom ziet er zo mooi uit louter vanwege zijn bladeren. Degenen, die dit weten, worden kenners van de Veda's genoemd. In de *Kaṭha Upaniṣad* (2.3.1) wordt gezegd, "Deze materiële wereld is een eeuwige *āsvattha*-boom. Zijn wortels steken in de lucht en zijn takken reiken naar de grond."

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het voorgaande hoofdstuk werd uitgelegd, dat een *jīva* alleen door *bhakti* aan Śrī Kṛṣṇa wordt gekwalificeerd om het onpersoonlijk *brahma* te ervaren. Dit komt, omdat Śrī Kṛṣṇa Zelf de enige toevlucht is van *brahma*, of de transcendentie. In het huidige hoofdstuk wordt uitgelegd *puruṣottama-yoga*, *yoga* door het begrijpen van de Allerhoogste

Persoon, om op heldere wijze informatie met betrekking tot Kṛṣṇa's transcendentale gedaante over te dragen. Śrī Kṛṣṇa, de oorsprong van de materiële wereld, is de Allerhoogste Waarheid. Maar Zijn afgescheiden deeltjes (*vibhinnāṁśa*), de *jīvas*, herkennen Hem niet en hebben daarom nagelaten Hem te dienen. Het gevolg is, dat ze sinds onheuglijke tijden gebonden zijn geweest in de kringloop van geboorte en dood binnen dit materiële bestaan en zich in allerlei levenssoorten hebben begeven, terwijl ze te lijden hebben van de drievoudige ellende. Ze zijn totaal niet meer in staat uit deze kringloop te ontsnappen, omdat ze telkens weer aan de vruchten van hun acties gehecht raken.

In dit hoofdstuk geeft Bhagavān Śrī Kṛṣṇa door Zijn grondeloze genade instructies over de aard van deze materiële wereld. Hij doet dat op een interessante manier. Zijn opzet is om hulpeloze *jīvas* uit de kringloop van *karma* te halen en hen een gevoel voor verzaking van de materiële wereld te geven. Hij geeft het voorbeeld van een *aśvattha*-boom om dit onderwerp op een simpele wijze te presenteren. Zoals een *aśvattha*-boom zich over een enorme afstand met eindeloos veel takken, twijgen, bladeren, bloemen en vruchten kan uitstrekken, zo strekt deze materiële wereld zich ook met een enorme omvang uit. Zijn grote zijarmen zijn de *R̥g*, *Sāma*, *Yajuh* en *Atharva Vedas* en zijn bladeren zijn de vedische hymnen, die de methoden onderwijzen om zijn wensen te vervullen door het uitvoeren van baatzuchtige activiteiten ten behoeve van onmiddellijk materieel plezier. Op deze manier schijnt deze boom van het materiële bestaan de vruchten van *dharma*, *artha*, *kāma* en *mokṣa* te schenken aan de geconditioneerd levende entiteiten, die als gevolg van hun acties in gebondenheid leven.

Het aanzien van deze boom is zo ronduit plezierig, dat een geconditioneerde ziel met geen mogelijkheid vermoedt, dat zijn vruchten giftig zijn, en hij raakt betoverd. Maar de toegewijden realiseren zich de giftige aard van zijn vruchten en zeggen, dat hij alleen kan

worden omgehakt met het wapen van verzaking. De naam van deze boom, *aśvattha*, betekent *na śvaḥ sthāsyāti* – niet bestaand in de toekomst.

Degenen, die weten, dat de materiële wereld tijdelijk is, kennen de Veda's. Bhagavān heeft het gedachtengoed van de *māyāvādīs* op heldere wijze weerlegd. Zij beweren, dat deze materiële wereld berust op illusie en daarom een soort droom is. Deze materiële wereld is in feite een realiteit en is eeuwig, maar ondergaat veranderingen en wordt periodiek ontbonden. Dit wordt helder aangetoond in de uitspraken van de geschriften en van Śrī Bhagavān.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Śrī Bhagavān, zoals Hij gezegd zou hebben, "O Arjuna, als je denkt, dat het beter is om de uitspraken van de Veda's te volgen en je toevlucht tot het materiële leven te nemen, moet je nu luisteren. Deze materiële wereld, die wordt gegenereerd door *karma* (baatzuchtige daden), is een bepaalde soort *aśvattha*-boom. Voor degenen, die hun toevlucht tot *karma* nemen, is deze boom onvergankelijk en voor hen reiken zijn wortels tot in de lucht. De uitspraken van de Veda's, die baatzuchtig handelen funderen, zijn de bladeren van de boom en zijn takken reiken omlaag. Dit betekent, dat deze boom de resultaten van de acties van levende entiteiten oplevert via Mij, de Allerhoogste Absolute Realiteit. Degenen, die de tijdelijke aard van deze boom onderkennen, doorgronden zowaar zijn realiteit."

VERS 2

अधश्चोर्ध्वं प्रसृतास्तस्य शाखा
 गुणप्रवृद्धा विषयप्रवालाः
 अधश्च मूलान्यनुसन्ततानि
 कर्मानुबन्धीनि मनुष्यलोके

*adhaś corddhvam prasṛtās tasya śākhā
 guṇa-pravṛddhā viṣaya-pravālāḥ
 adhaś ca mūlāny anusantatāni
 karmānubandhīni manuṣya-loke*

adhaḥ – neerwaarts (in verscheidene levenssoorten zoals mensen en dieren); *ca* – en; *ūrddhvam* – opwaarts (in hogere levenssoorten zoals de halfgoden); *prasṛtāḥ* – strekken zich uit; *tasya* – van deze (boom van de materiële wereld); *śākhāḥ* – takken; *guṇa-pravṛddhāḥ* – gevoed door de drie bindende invloeden van de materiële natuur; *viṣaya-pravālāḥ* – zijn twijgen zijn de zintuigobjecten; *adhaḥ* – neerwaarts; *ca* – en; *mūlāni* – zijn wortels; *anusantatāni* – breiden zich voortdurend uit; *karma-anubandhīni* – bindend aan baatzuchtige activiteiten; *manuṣya-loke* – in de menselijke samenleving.

De bladeren aan de takken van deze boom van de materiële wereld worden in de vorm van allerlei lustobjecten door de drie geaardheden van de natuur gevoed. Zijn takken strekken zich uit in de lagere levenssoorten, zoals mensen en dieren, en in hogere levenssoorten, zoals halfgoden. De wortels van deze boom zijn de verlangens naar lustbevrediging. Ze hechten zich vast aan de stroom acties en aan de reacties op acties en strekken zich in toenemende mate neerwaarts uit.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: De takken van deze boom van de materiële wereld strekken zich overal uit. *Adhaḥ* betekent ‘in de lagere soorten, zoals zoogdieren’, en *ūrddhva* betekent ‘in de hogere soorten, zoals de halfgoden’. Zoals een boom wordt gevoed door hem water te geven, wordt deze boom van de materiële wereld gevoed door de verschillende tendensen van de geaardheden van de natuur, zoals de geaardheid goedheid. Zintuigobjecten, zoals geluid, zijn de bladeren. Bovendien geloven sommigen, dat onder de oorspronkelijke wortels van de boom een grote schat ligt verborgen. Evenals een *banyan*-boom heeft deze boom ook takken en gevlochten luchtwortels. Zijn bron is Brahma-loka en zijn wortels staan in de samenle-

ving van de mensen. Deze wortels, die zich voeden met baatzuchtige daden (*karma*), blijven zich continu uitbreiden. De levende entiteit ondergaat het gevolg van zijn acties door een lichaam in een andere levenssoort te krijgen. Met het verkrijgen van een menselijk lichaam gaat hij zich bezighouden met baatzuchtig streven.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Veel takken aan deze boom ontlenen hun steun aan de geaardheid onwetendheid en breiden zich neerwaarts uit. Veel takken worden gevoed door de gearheid hartstocht en bevinden zich in het midden van de boom en spreiden zich naar buiten uit. En veel takken worden ondersteund door de gearheid goedheid en spreiden zich opwaarts uit. Materieel zintuiglijk plezier vormt wilde, uitschietende loten aan deze takken. De externe, gevlochten lucht-wortels van deze boom zoeken evenals die van een *banyan*-boom naar de vruchten van actie en breiden zich verder neerwaarts uit.”

VERS 3–4

न रूपमस्येह तथोपलभ्यते
नान्तो न चादिर्न च संप्रतिष्ठा
अश्वत्थमेनं सुविरूढमूलम्
असङ्गशस्त्रेण दृढेन छित्त्वा

ततः पदं तत्परिमार्गितव्यं
यस्मिन् गता न निवर्तन्ति भूयः
तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये
यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी

*na rūpam asyeha tathopalabhyate
nānto na cādir na ca sampratiṣṭhā
aśvattham enaṁ su-virūḍha-mūlam
asaṅga-śastreṇa dr̥dhena chittvā*

*tataḥ padaṁ tat parimārgitavyaṁ
 yasmin gatā na nivartanti bhūyaḥ
 tam eva cādyam puruṣam prapadye
 yataḥ pravṛttiḥ prasṛtā purāṇī*

na – noch; *rupām* – de vorm; *asya* – van deze (boom); *tha* – binnen deze wereld; *tathā* – zoals boven omschreven; *upalabhyate na* – niet niet waarneembaar; *antaḥ* – zijn eind; *na* – noch; *ca* – ook; *ādiḥ* – zijn begin; *na* – noch; *ca* – ook; *saripraṭiṣṭhā* – bestaand maar niet waargenomen; *aśvattham* – *pīpal* (vijgenboom); *enam* – dit, deze; *su-virūḍha-mūlam* – zeer stevig geworteld; *asaṅga-śastreṇa* – met de scherpe bijl van onthechting; *dṛḍhena* – resoluut; *chittvā* – omgehakt; *tataḥ* – dan; *padam* – plaats; *tat* – dat; *parimārgitavyam* – men dient plichtsgetrouw te onderzoeken; *yasmin* – of; *gatāḥ* – hebben bereikt; *na nivartanti* – ze keren nimmer terug; *bhūyaḥ* – opnieuw; *tam* – naar dat; *eva* – inderdaad; *ca* – en; *ādyam* – eerste, oer; *puruṣam* – persoon; *prapadye* – overgeven; *yataḥ* – of; *pravṛttiḥ* – cyclus van geboorte en dood; *prasṛtā* – is uitgebreid geworden; *purāṇī* – deze antieke.

De eigenlijke vorm van deze boom van het materiële bestaan, zoals hiervoor beschreven, is in de wereld niet waarneembaar, want zijn begin, eind en bestaan kan van hieruit niet worden vastgesteld. Daarom dient men – na deze diep gewortelde boom van het materiële bestaan met de scherpe bijl van intense onthechting te hebben omgehakt – de lotusvoeten te zoeken van die allereerste Persoon, Śrī Bhagavān, die de bron van deze boom is. Heeft men eenmaal zijn toevlucht genomen tot Hem, uit wie de kringloop van geboorte en dood wordt gegenereerd, keert men nimmer naar deze materiële wereld terug. Met het hartgrondige gevoel, “Ik geef me volkomen over aan die allereerste Persoon” dient men volkomen zijn toevlucht tot Hem te nemen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In deze sterfelijke wereld kan de *svarūpa* of werkelijke vorm van deze boom, zoals hierboven beschreven, zeker

niet worden bevat. Er zijn vele verschillende opvattingen over deze boom: ‘hij is waarachtig’, ‘hij is onecht’, ‘hij is eeuwig’. Omdat deze boom geen begrenzing heeft, is hij eindeloos en omdat hij geen begin heeft, is hij zonder begin. Hij bevindt zich ook niet in een substratum of dragend medium. Waaruit bestaat dan zijn basis of fundament? Wat is het? Iemand zonder kennis van de Waarheid kan dit niet begrijpen. Ongeacht de vraag wat hij kan zijn, dient men hem om te hakken met het wapen van onthechting in de wetenschap, dat dit de enige remedie is om een eindeloze reeks ellende te beëindigen. Daarna moet men naar de grote schat zoeken, die aan zijn wortels ligt. Om deze reden spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat de *banyan*-boom beschrijft. Hier betekent het woord *asaṅga* (in vers 3) ‘van alles onthecht zijn’. Nadat deze boom met de bijl van onthechting is omgehakt, dient men naar *brahma*, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, te zoeken, de grootste rijkdom en de diepste wortel (oorsprong) van de boom.

“Wat is de aard van die oorsprong?” In antwoord op deze vraag zegt Śrī Bhagavān, “Na het bereiken van de wortel, of de oorsprong, keert men nimmer meer terug naar deze tijdelijke wereld.”

“Hoe moet men naar deze wortel zoeken?” Hierop antwoordt Hij, “Men dient zijn toevlucht tot die allereerste Persoon te nemen en Hem op devote wijze eren. Deze materiële wereld, die geen begin heeft, is uit Hem voortgekomen, dus het is dringend noodzakelijk (gebod) om met toewijding naar Hem te zoeken.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Gewone mensen kunnen de realiteit van deze boom van het materiële bestaan niet bevatten. Dat wil zeggen, ze zijn niet in staat zijn begin, eind en fundament vast te stellen. Zelfs nadat ze de volgorde van de schepping van deze materiële wereld uit de ongemanifesteerde energie (*mahattatva*) naar het vals-ego (*ahankāra*) enzovoort hebben begrepen, blijven ze in onwetendheid van de Allerhoogste Persoonlijkheid

Gods, die in feite de eigenlijke toevlucht is van iedereen en die de oorspronkelijke ondersteuning van de materiële natuur vormt. Zijn afkeer van Bhagavān veroorzaakt, dat de levende entiteit wordt afgeleid door de begoochelende, externe energie, *māyā*, en dat hij gebonden raakt aan het materiële bestaan, dat wordt gevoed door de drie materiële kwaliteiten (*guṇas*). Aangezet door deze *guṇas* zwerft hij naar lagere en hogere gebieden in deze materiële wereld, waardoor hij uiteindelijk geheel raakt uitgeput. Hoewel hij de noodzaak voelt om deze boom van het materiële bestaan om te hakken, is hij niet in staat zijn wortels te vinden. Alleen krachtens de beoefening van *bhakti* in het gezelschap van heilige personen is het mogelijk om zijn hechtheid aan het materiële veld los te laten. In bezit van deze wetenschap zal een levende entiteit, als hij geluk heeft, zich overgeven aan de lotusvoeten van de Allerhoogste Waarheid, Śrī Hari, en *bhajana* van Hem gaan uitvoeren. Als gevolg hiervan wordt hij vrij van de ketenen van de materiële wereld en krijgt hij eeuwigdurende dienst aan Śrī Bhagavān in Zijn woonplaats. Dit staat ook beschreven in *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.5.18),

*tasyaiva hetoḥ prayateta kovido
na labhyate yad bhramatām upary adhaḥ
tal labhyate duḥkhavad anyataḥ sukhaṁ
kālena sarvatra gabhīra-ramhasā*

Intelligente mensen mogen alleen moeite doen voor transcendentaal geluk van het zelf, dat niet kan worden gevonden door van Brahma-loka in de hogere planetenstelsels naar Sutala-loka in de lagere planetenstelsels te reizen. Wat betreft lustbevrediging, dit wordt in de loop der tijd zonder enige moeite of automatisch in iedere levenssoort verkregen, zelfs in de hel.

Bovendien wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.2.37) gezegd,

*bhayaṁ dvitīyābhiniveśataḥ syād
īśād apetasya viparyayo 'smṛtiḥ*

*tan-māyayāto budha ābhajet taṁ
bhaktyaikayeṣaṁ guru-devatātmā*

Het betekent, dat de *jīva* zijn geheugen is kwijtgeraakt, omdat hij is afgescheiden van God, Parameśvara. De levende entiteit wordt betoverd en verliest zich in allerlei lustobjecten, waardoor hij gaat voelen, dat angst omhoog rijst vanwege de identificatie van het zelf met het lichaam. Op deze manier worden de geconditioneerde *jīvas* door *māyā* gebonden. Geleerde personen dienen daarom hun toevlucht te nemen tot de lotusvoeten van *śrī guru* en exclusieve toewijding aan Śrī Kṛṣṇa uitvoeren. Door zich hieraan vast te houden kunnen ze de jungle van *māyā* doorkruisen.

VERS 5

निर्मानमोहा जितसङ्गदोषा
अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामाः
द्वन्द्वैर्विमुक्ताः सुखदुःखसंज्ञै
र्गच्छन्त्यमूढाः पदमव्ययं तत्

***nirmāna-mohā jita-saṅga-doṣā
adhyātma-nityā vinivṛtta-kāmāḥ
dvandvair vimuktāḥ sukha-duḥkha-saṁjñai-
rgacchanty amūḍhāḥ padam avyayam tat***

nirmāna-mohāḥ – die vrij zijn van absorbtie in trots en begoocheling; *jita-saṅga-doṣāḥ* – vrij van de fout van (degraderende) gehechtheden; *adhyātma-nityāḥ* – altijd in spirituele bezigheden; *vinivṛtta-kāmāḥ* – vrij van zinnelijke hunkering; *dvandvaiḥ* – van de dualiteiten; *vimuktāḥ* – volkomen bevrijd; *sukha-duḥkha-saṁjñaiḥ* – gekend als geluk en verdriet; *gacchanti* – ze bereiken; *amūḍhāḥ* – onverstoord (bevrijde personen); *padam* – woonplaats, plek; *avyayam* – onvergankelijk; *tat* – dat.

Alleen bevrijde persoonlijkheden – die vrij zijn van trots en verbeelding, die de degradatie van valse gehechtheid hebben overwonnen, die bezig zijn met zoeken naar Paramātmā en die vrij zijn van zinnelijke hunkeringen en van de dualiteiten van geluk en verdriet – bereiken die onveranderlijke, eeuwige woonplaats.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Hoe bereiken de mensen, die *bhakti* aan Hem uitvoeren, Zijn woonplaats?” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *nirmāna-mohā*. *Adhyātma-nityāḥ* betekent, dat degenen, wier zorg het is te discrimineren tussen het-geen eeuwig en tijdelijk is, bezig blijven met beraadslagen over Paramātmā.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier betekenen de woorden *padam avyayam* ‘de eeuwige woonplaats’. Alleen liefdevolle toegewijde dienst aan de lotusvoeten van Śrī Bhagavān is een eeuwige positie. Om dienst aan de lotusvoeten van Śrī Bhagavān in een van de *rasas* in Zijn woonplaats te krijgen dient men zich eerst aan Zijn lotusvoeten over te geven. Maar het is niet gemakkelijk om zich aan Hem over te geven, want zo lang als de levende entiteit vergiftigd blijft door vals-ego, dat betrekking onderhoudt met zijn subtiele en grofstoffelijke lichamen, verwaarloost hij Śrī Bhagavān en Zijn toegewijden en aanvaardt hij hun instructies niet.

Wanneer de materiële natuur de levende entiteit echter straft door hem allerlei ellende te geven, begint hij zich door de genade van Bhagavān of Zijn toegewijden te realiseren, dat de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (Parameśvara) de meester van de materiële natuur is en dat hij, de levende entiteit, geheel machteloos en hulpeloos is. Geboorte en dood, winst en verlies, faam en blaam worden allemaal beheerd door Parameśvara alleen en de *jīva* is als een marionet in Zijn handen. Zodra de *jīva* zich dit feit realiseert, geeft hij zich over aan de voeten van Bhagavān en gaat het pad van *bhakti*

voor hem wijd open staan. *Śaraṇāgati* (overgave) is de enige poort naar het spirituele leven, het oord van *bhakti*. De hedendaagse niet-toegewijde denkt, dat het land, de staat en de Aarde aan hem toebehoren en ook, dat hij onder controle staat van de maatschappij, maar dit is een volslagen misverstand en het is de grondoorzaak van alle ellende en gebondenheid.

VERS 6

न तद्भासयते सूर्यो न शशाङ्को न पावकः
यद्गत्वा न निवर्तन्ते तद्धाम परमाम्मम

*na tad bhāsayate sūryo na śaśāṅko na pāvakaḥ
yad gatvā na nivarttante tad dhāma paramām mama*

na – noch; *tad* – dat; *bhāsayate* – verlichten; *sūryaḥ* – de zon; *na* – niet; *śaśāṅkaḥ* – de maan; *na* – noch; *pāvakaḥ* – vuur; *yad* – die welke; *gatvā* – hebben bereikt; *na nivarttante* – hij keert nooit terug; *tad* – die (plaats); *dhāma* – woonplaats; *paramam* – hoogste (lichtgevend); *mama* – Mijn.

In dat allerhoogste, zelfstralende gebied zijn zon, maan en vuur voor hun verlichting niet nodig. Als overgegeven personen die woonplaats van Mij bereiken, keren ze niet meer naar deze wereld terug.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Wat is de natuur van die allerhoogste woonplaats?” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *na tad*. Die plaats is vrij van ellende, zoals hitte en kou, en is lichtgevend.

“Die allerhoogste plaats van Mij is verheven boven alle andere en bevindt zich buiten het bereik van de materiële zintuigen. Het is *tejah*, lichtgevend. In de *Hari-vaṁśa* wordt gezegd, dat Parabrahma, de Allerhoogste Realiteit, die superieur is aan *brahma*, het universum heeft ingedeeld en in diverse vormen laat verschijnen. “O Bha-

rata, je moet dat *brahma*, Mijn geconcentreerde uitstraling, kennen.” Ook in *Kaṭha Upaniṣad* (2.2.15) wordt gezegd,

*na tatra sūryo bhāti na candra tārakam
nemā vidyuto bhānti kuto ‘agni*

Zelfs de straling van de zon, het licht van de maan en sterren en de schittering van de bliksem bestaan daar niet eens, om niet te spreken van vuur. Alles wordt verlicht alleen door Zijn uitstraling.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het huidige vers wordt de *svarūpa* of intrinsieke natuur van de woonplaats van Bhagavān uitgelegd. Nadat die plaats eenmaal is bereikt, keert men nooit meer terug naar de materiële wereld. Dat gebied wordt niet verlicht door de zon, maan, vuur of bliksem; het geeft zelf licht, het is lichtgevend. Die allerhoogste woonplaats wordt Goloka, Kṛṣṇaloka, Vraja, Gokula of Vṛndāvana genoemd. Svayam Bhagavān, Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa, voert daar eeuwigdurend samen met Zijn metgezellen zegenrijk spel uit. Alleen door het cultiveren van *prema-bhakti*, of *rāgānuga-bhakti*, die in het bijzonder volgen in het voetspoor van de *vraja-gopīs*, kan men daar toegang krijgen. Er is geen andere manier. Śrī Kṛṣṇa heeft specifiek op die *dhāma* gewezen met de woorden *paramam mama*.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Zon, maan, noch vuur kunnen die onveranderlijke plek van Mij verlichten. Nadat de *jīva* Mijn woonplaats heeft bereikt, raakt hij nooit meer verstoken van eeuwige zegen. In werkelijkheid is de levende entiteit ofwel gebonden aan het materiële bestaan (*baddha*) ofwel ervan bevrijd (*mukta*). Vanwege de valse identificatie van het lichaam met het zelf wil de *jīva* zich in zijn gebonden staat mengen met materie. De *jīva* in de bevrijde staat daarentegen proeft altijd de nectar van zegenrijke dienst aan Mij. Om deze staat te bereiken is het noodzakelijk voor iemand, die zich in deze wereld

bevindt, de *aśvattha*-boom van de materiële wereld om te hakken met het wapen van onthechting, *asaṅga*.

“Gehechtheid aan wereldse objecten wordt *saṅga* genoemd. De-
genen, die deze gehechtheid kunnen opgeven, zelfs al bevinden ze
zich binnen deze wereldse atmosfeer, zijn van nature *nirguṇā*, of
buiten de geaardheden van de natuur, en alleen zij bereiken toewij-
ding, die zich buiten de geaardheden van de natuur bevindt, *nir-
guṇā-bhakti*.

“Gezelschap houden met heilige personen wordt ook *asaṅga* ge-
noemd. Daarom dient een gebonden *jīva* in deze materiële wereld
zijn gehechtheid aan wereldse objecten op te geven en met hulp van
heilige personen zijn gebondenheid aan de materiële wereld aan de
wortel door te hakken. Men kan pretenderen onthechting te beoe-
fenen door het aanvaarden van de kledij van een *sannyāsī*, maar dit
zal zijn wereldse verwickelingen in feite niet beëindigen. Als een
jīva Mijn uiterst zegenrijke *bhakti* aanneemt en alle verlangens, die
geen verbinding met Mij hebben, achterwege laat, bereikt hij *mukti*.
Met andere woorden, de ontbinding van zijn gebondenheid aan de
materiële wereld is louter een secundair gevolg van zijn onderne-
ming. Daarom is de *bhakti*, die Ik heb beschreven (in Hoofdstuk
Twaalf) het hoogste doel van de *jīvas*, die eeuwige voorspoed wen-
sen.”

In het voorgaande hoofdstuk is uitgelegd, dat alle vormen van
empirische [zintuiglijk speculatieve] kennis zijn besmet met de ge-
aardheden van de natuur en dat zuivere kennis, die in dienst staat
van *bhakti*, zich buiten de geaardheden bevindt. Dit hoofdstuk ont-
hult, dat alle vormen van onthechting ook zijn besmet met de ge-
aardheden van de natuur. Alleen onthechting, die verrijst als een
bijkomend gevolg van *bhakti*, overstijgt de geaardheden van de ma-
teriële natuur.

VERS 7

ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः सनातनः
मनः षष्ठानीन्द्रियाणि प्रकृतिस्थानि कर्षति

*mamaivāṁśo jīva-loke jīva-bhūtaḥ sanātanaḥ
manaḥ ṣaṣṭhānīndriyāṇi prakṛti-sthāni karṣati*

mama – Mijn; *eva* – zeker; *aṁśaḥ* – afgescheiden deeltje (*vibhinnāṁśa*); *jīva-loke* – in de wereld van geconditioneerd levende wezens; *jīva-bhūtaḥ* – die het geconditioneerde leven ervaren; *sanātanaḥ* – eeuwig; *manaḥ* – inclusief het verstand; *ṣaṣṭhāni* – de zes; *indriyāṇi* – zintuigen; *prakṛti-sthāni* – die onderhevig zijn aan de invloeden van de materiële natuur; *karṣati* – aange-trokken.

De eeuwige, levende entiteiten in deze materiële wereld zijn wel degelijk Mijn afgescheiden deeltjes (*vibhinnāṁśa*). Omdat ze zich in de materiële natuur bevinden, worden ze aange-trokken door de zes zintuigen, waartoe ook het verstand behoort.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Wie zijn de levende entiteiten, die *bhakti* aan Jou uitvoeren en als gevolg daarvan deze materiële wereld transcenderen om Jouw woonplaats te bereiken?” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *mamaivāṁśaḥ*. In de *Varāha Purāṇa* wordt verklaard, “De *aṁśas* (delen) van Bhagavān bestaan uit twee typen: *svāṁśa* (persoonlijke expansies) en *vibhinnāṁśa* (afgescheiden expansies). De *jīvas* zijn *vibhinnāṁśa*, afgescheiden deeltjes.” De levende entiteiten zijn eeuwig, maar in hun geconditioneerde staat vereenzelvigen ze zich met hun materiële lichaam. Op die manier worden ze via het verstand en de vijf zintuigen door hun aantrekkingskracht voor aardse objecten gebonden. Vanwege dit ego denken ze, ‘Dit is allemaal van mij’ en worden

zodoende aangetrokken tot wereldse aangelegenheden, alsof ze met een ketting aan hun voeten worden meegesleept.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het huidige vers legt Śrī Bhagavān *jīva-tattva* uit, de fundamentele waarheid van het levend wezen. De *jīva* is een deel (*aṁśa*) van Bhagavān, maar men moet weten welk type het is. De *aṁśas* van Śrī Bhagavān bestaan uit twee soorten: *svāṁśa* (persoonlijke expansie) en *vibhinnāṁśa* (afgescheiden expansies). Tot de categorie *svāṁśa* behoort *viṣṇu-tattva*, of incarnaties van Bhagavān, zoals Matsya, Kūrma, Nṛsimha en Rāma.

De levende entiteiten zijn *vibhinnāṁśa-tattva*, Zijn afgescheiden deeltjes. Wanneer Bhagavān, die is samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen, wordt afgescheiden van alle andere vormen van energie en uitsluitend over Zijn marginale vermogen (*taṭasthā-śakti*) beschikt, worden deze afgescheiden deeltjes *vibhinnāṁśa-tattva* genoemd.

Dit wordt ook op de volgende manier uitgelegd. De levende entiteiten worden gegenereerd uit de *jīva-śakti*, of *taṭasthā-śakti*, die niet-verschillend is van Bhagavān, en worden *vibhinnāṁśa-tattva* genoemd. In bepaalde opzichten zijn ze niet-verschillend van God en in andere opzichten zijn ze wel van Hem verschillend. Daarom bestaat hun relatie met Bhagavān uit onbevattelijke gelijktijdige eenheid en verschil. Deze filosofie wordt *acintya-bheda-abheda-tattva* genoemd.

Jivas kunnen zich en één van twee staten bevinden: gebonden of bevrijd. In de bevrijde staat is de levende entiteit vrij van begoochelende aanduidingen en blijft hij zich bezig houden met dienst aan Bhagavān. Maar in de gebonden staat blijft hij in de materiële wereld verwickeld en wordt afgedekt door de begoochelende aanduidingen van zijn fysieke en subtiele lichamen. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.11.4) wordt dit op de volgende wijze uitgelegd,

*ekasyaiva mamāṁśasya jīvasyaiva mahā-mate
bandho 'syāvīdyayānādir vidyayā ca tathetarah*

O uiterst intelligente Uddhava, de *jīvas* zijn afgezonderde delen van Mij, die één zonder tweede is en die de non-duale Absolute Realiteit is. In onwetendheid (*avidyā*) zijn ze gebonden geraakt en door kennis (*vidyā*) krijgen ze bevrijding.

Bovendien stelt *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.7.5), *yayā sammohito jīvaḥ*. “Vanwege deze externe energie ziet de levende entiteit – hoewel hij transcendent is aan de geaardheden van de natuur – zichzelf als een product van de materie. Op die manier ondergaat hij reacties, die bestaan uit materieel lijden.”

Door dit vers (*mamaivāṁśo jīva-loke* – de levende entiteit is Mijn afgezonderde deel) te spreken weerlegt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa hier het denkbeeldige idee, dat de levende entiteit zelf *brahma* is, de Absolute Waarheid.

En door het woord *sanātanaḥ* (eeuwig) te gebruiken weerlegt Śrī Bhagavān de opvatting van de *māyāvādīs*, die beweren, dat *brahma* de levende entiteit wordt, wanneer het zijn toevlucht neemt tot de externe, begoochelende energie; en dat de levende entiteit weer *brahma* wordt, zodra hij van dat vermogen is bevrijd.

Dit vers dient te verhelderen, dat de *jīva* een eeuwige entiteit is. Hij kan met niets samensmelten en hij kan niet worden vernietigd. Zijn individuele bestaan is eeuwig ongeacht of hij bevrijd is of gebonden. De *jīva* is in wezen altijd een *jīva*; het is voor hem niet mogelijk om de Allerhoogste Waarheid (*brahma*) te worden. Dit feit is in de *Gītā* (2.23-24) concluderend aangetoond. Was de *jīva* ooit *brahma* geweest, of was hij in ieder opzicht identiek aan *brahma* geweest, zou hij nooit aan de materiële wereld gebonden zijn geraakt. Dat wil zeggen, hij zou niet te lijden hebben van materiële ellende. “*Satyam jñānam anantam* – de Absolute Realiteit is eeuwig, vol kennis en onbegrensd.” Volgens deze schriftuurlijke verklaring is het onmogelijk, dat *brahma* zich in illusie of onwetendheid be-

vindt. Śrī Caitanya Mahāprabhu vertelde daarom de beroemde monist, Sārvabhauma Bhaṭṭācārya het volgende, “Parameśvara is de bestuurder van *māyā* en de levende entiteiten worden beheerst door *māyā*. Dit is hetgeen de geschriften aantonen. U zegt, dat de levende entiteit en Īvara één en dezelfde zijn, maar dit druist in tegen schriftuurlijke uitspraken.”

De Śruti's bevestigen duidelijk, dat de levende entiteit niet *brahma* is, “*vasanti yatra puruṣāḥ sarve vaikuṅṭha-mūrtayaḥ* – mensen, die vrij zijn van *māyā*, kunnen een gedaante krijgen, die geschikt is om in Vaikuṅṭha te wonen, waar ze Śrī Nārāyaṇa, de meester van Vaikuṅṭha, dienen” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 3.15.14). Met andere woorden, nadat ze hun spirituele natuur en gedaante (*sārūpya-mukti*) hebben verkregen, dienen ze Śrī Nārāyaṇa. In het huidige vers demonstreren de woorden van Śrī Kṛṣṇa, namelijk *jīva-bhūtaḥ*, *mamāśaḥ* en *sanātanaḥ* eveneens de futiliteit van de opvatting, dat deze materiële wereld onecht is en dat de levende entiteit en *brahma* één zijn.

Andere *māyāvādīs* (*pratibimba-vādīs*) hanteren het idee, dat de levende entiteit en zelfs ook inerte materie reflecties van *brahma* zijn, maar dit idee is evenzeer speculatief en heeft geen fundering:

- 1) Hoe kan *brahma* een weerspiegeling werpen, als het alomtegenwoordig is?
- 2) Wie ziet de reflectie en waar precies wordt Het weerspiegeld? Als men de *jīva* beschouwt als de ziener en *avidyā* of onwetendheid als het reflecterende medium (het projectiescherm), dient men het bestaan van twee objecten te aanvaarden, die zijn afgescheiden van *brahma*: de *jīva* en *māyā* in de vorm van onwetendheid. Hoe kan *brahma* dan *ekam evādvītyam* – één zonder een tweede zijn en hoe kan *brahma* alomtegenwoordig zijn?
- 3) *Brahma* is geen waar te nemen object, want het ontbreekt *brahma* aan energie, transformatie of kwaliteiten, en is *nirguṇā*. Hoe kan transcendentaal *brahma* worden onderverdeeld, als het

luchtruim, dat een materieel element is, zelfs niet kan worden onderverdeeld?

Daarom heeft de *māyāvāda* filosofie, dat *brahma* Zich in onderdelen heeft verdeeld om de *jīva* te worden (*pariccheda-vāda*), ook totaal geen basis.

Śāstra zegt, dat *brahma* is *avikārī*, Het kent geen transformatie. Dit betekent, dat Het Zich niet in een *jīva* of in materie kan transformeren. Hieraan kunnen we zien, dat beide ideeën van de *māyāvādīs – pratibimba-vāda* (de filosofische verhandeling, die zegt, dat de levende entiteit en passieve materie reflecties van *brahma* zijn) en *pariccheda-vāda* (de opvatting, dat *brahma* evenals de *jīva* in onderdelen is verdeeld) – op begoocheling berusten. Men kan aanvechten, dat deze verklaring de vedische uitspraken tegenspreekt, zoals “*sarvaṃ khalv idaṃ brahma – alles is brahma*” en “*tat tvam asi – jij bent dat (jij, levende entiteit, bent brahma)*”, maar alle geschriften inclusief de Upaniṣaden en Vedānta laten zien, dat het vermogen (*śakti*) van Bhagavān – niet Bhagavān Zelf – zich in de levende entiteiten en in het universum heeft getransformeerd. Bhagavān (*brahma*) is niet-verschillend van Zijn vermogen, dus in die zin zijn de levende entiteit en deze materiële wereld, die transformaties zijn van het vermogen van *brahma*, ook niet-verschillend van *brahma*.

Uitspraken in de Śruti’s, zoals “*nityo nityaṇāṃ cetanaś cetanānām* – Hij is de allerhoogste eeuwige van alle eeuwigen. Hij is de meest bewuste entiteit van alle bewuste entiteiten”, vestigen op heldere wijze het verschil tussen de *jīva*, *brahma* en Bhagavān. Dit wordt met diverse uitspraken eveneens in de *Gītā* bevestigd. Bijvoorbeeld, *Gītā* 15.18 stelt, “Ik ben *puruṣottama-tattva*, de Allerhoogste Persoon, die Zich boven zowel vergankelijke als onvergankelijke entiteiten bevindt.”

Daarom is alles samengesteld uit *brahma*. Parabrahma echter is Śrī Kṛṣṇa Zelf, die immers boven alles staat. De *māyāvādīs* verzeke- ren op valse gronden, dat de uitspraak *tat tvam asi* uit de Upaniṣad

betekent ‘gij zijt dat’, maar deze speculatie druist in tegen de conclusies van *sāstra*. De werkelijke betekenis van deze uitspraak is, ‘jij behoort Hem toe; jij bent de dienaar van Bhagavān’. Alle uitspraken van de Veda’s bevestigen dit als de eigenlijke betekenis van *tat tvam asi*.

Śaṅkarācārya legt de volgende twee uitspraken uit,

ṛtaṁ pibanto sukṛtasya loke guhām praviṣṭau parame parārdhe

Kaṭha Upaniṣad (1.3.1)

Na de grot van het hart te zijn binnen gegaan drinken beiden, Paramātmā en de zelfgerealiseerde ziel, gedurende een zeer lange tijd de nectar der Waarheid.

En,

guhām praviṣṭāv ātmānau hi tad-darśanāt

Brahma-sūtra (1.2.113)

Beide zielen zijn zeker de grot binnengegaan, zodat de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods Zich aan de *jīvātmā* kan openbaren.

Śaṅkarācārya, om niet te spreken van anderen, heeft het bestaan van twee afzonderlijke *puruṣas* aanvaard op basis van de grammaticale constructie van het woord *ātmānau* in dit vers. Deze twee *puruṣas* zijn *vijñānātmā* (de levende entiteit) en Paramātmā (de Superziel). Op diverse plaatsen in de Śruti’s is het verschil aangetoond tussen de *jīva* en *brahma*, waar wordt uitgelegd, dat Parameśvara *vibhu* (alomtegenwoordig) is en dat de *jīva aṇu* (atomisch) is. Enkele voorbeelden hiervan zijn als volgt,

- 1) *yathāgneḥ kṣudrā visphulingā* – zoals kleine vonken uit een vuur springen en in alle richtingen vliegen (*Bṛhad-āraṇyaka Upaniṣad* 2.1.20).
- 2) *bālāgra-sata-bhāgasya śatadhā kalpitasya ca* – de afmeting van de *jīva* wordt beschouwd zo klein te zijn als de punt van een haar, die wordt verdeeld in honderd delen en nog eens in hon-

derd delen wordt verdeeld. Zulke *jīvas* zijn verklaard geworden eeuwig te zijn (*Śvetāśvatara Upaniṣad* 5.9).

- 3) *eṣo 'nur ātmā cetasā veditavyo* – Deze piepkleine *ātmā*, die rust in de vijf soorten vitale levensadem, dient via het verstand te worden begrepen. Het bewustzijn van de levende wezens strekt zich door die levensadem uit in het hele lichaam en in de volkomen zuivere bewustzijnstaat wordt dat *ātmā* manifest (*Muṇḍaka Upaniṣad* 3.1.9).
- 4) *yathā samudre vahavaś taraṅgā* – zoals in de zee vele golven zijn (*Tattva-muktāvali* 10).
- 5) *aṇu hi jīvaṃ prati-deha-bhinnam* – de levende entiteiten zijn zeker atomisch klein in afmeting; in ieder lichaam bevindt zich een levende entiteit (*Daśa-śloka* door Śrī Nimbārka).
- 6) *hlāḍīnyā saṃvidāśliṣṭaḥ sac-cid-ānanda īśvaraḥ svāvidyā-samvṛto jīvaḥ saṅkleśa nikaṛākaraḥ* – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, de Hoogste Bestuurder, is de belichaming van eeuwigheid, bewustzijn en zegen en wordt vergezeld door de plezier- (*hlāḍīni*) en kennis- (*saṃvit*) vermogens. De geconditioneerde ziel wordt echter altijd afgedekt door ontwetendheid en is daardoor een pakhuis van allerlei tegenspoed (Śrī Viṣṇusvāmī, geciteerd in het commentaar *Bhāvārtha-dīpikā* van Śrīdhara Svāmī op *Śrīmad-Bhāgavatam* 1.7.6).
- 7) *yah sarveṣu bhuteṣu tiṣṭhan sarvebhyo bhūtebhyo 'ntaro* – de levende entiteit, die wordt verzwolgen door onwetendheid van zijn ware natuur, ervaart hulpeloosheid temidden van een veelvoud aan lijdensvormen (*Bṛhad-āranyaka Upaniṣad* 37.15).

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Als je twijfelt over de manier, waarop de levende entiteiten deze twee staten bereiken, moet je luisteren. Ik ben Bhagavān, de belichaming van complete eeuwigheid, kennis en zegen. Ik heb twee soorten expansies (*aṃśa*): *svāṃśa* en *vibhinnāṃśa*. Als *svāṃśa* voer Ik spel uit in gedaanten, zoals Rāma en Nṛsimha. Als *vibhin-*

nāṁśa manifesteer Ik als *jīvas*, die Mijn eeuwige dienaren zijn. In *svāṁśa-tattva* is het ego de Allerhoogste te zijn in zijn geheel aanwezig. In Mijn *vibhinnāṁśa* daarentegen heb Ik niet het ego de Allerhoogste te zijn en daarom verschijnt er een afzonderlijk individu. Deze levende entiteit, *vibhinnāṁśa-tattva*, kent twee staten: *mukta* (bevrijd) en *baddha* (gebonden). De *jīva* is eeuwig, ongeacht of hij bevrijd of geconditioneerd is. In de bevrijde staat is de *jīva* volkomen afhankelijk van Mij en heeft geen relatie met de materiële natuur. In de gebonden staat aanvaardt de *jīva* de zes zintuigen (het verstand en de vijf externe zintuigen) als zichzelf en identificeert hij zich ermee, terwijl hij zich in het materiële lichaam bevindt, dat hij ook als zichzelf ziet.”

VERS 8

शरीरं यदवाप्नोति यच्चाप्युत्क्रामतीश्वरः
गृहीत्वैतानि संयाति वायुर्गन्धान् इवाशयात्

śarīraṁ yad avāpnoti yac cāpy utkrāmatīśvaraḥ
grhītvaitāni saṁyāti vāyur gandhān ivāśayāt

śarīraṁ – naar het lichaam; *yad* – hetgeen; *apnoti* – hij aanvaardt; *yac* – hetgeen; *ca api* – en ook; *utkrāmati* – bestaat uit; *īśvaraḥ* – de meester (van de zintuigen van het materiële lichaam), de levende entiteit; *grhītvā* – nemen; *etāni* – deze (het verstand en de vijf zintuigen); *saṁyāti* – hij reist; *vāyur* – de wind; *gandhān* – geuren; *iva* – precies zoals; *āśayāt* – uit een doos (met bloemen of andere substanties).

Zoals de wind de geur van bloemen en andere substanties meedraagt, zo draagt de belichaamde entiteit, de meester van de zintuigen, de zes zintuigen met zich mee van ieder lichaam, dat hij verlaat, naar ieder volgend lichaam, dat hij binnengaat.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Wat doet hij (de levende entiteit), wanneer hij door de zintuigen wordt aangetrokken?” Deze vraag had Śrī Bhagavān zien aankomen en spreekt dit vers, dat begint met *śarīraṃ yad avāpnoti*. Karma bepaalt alle grofstoffelijke lichamen, die de levende entiteit, de meester van het lichaam en de zintuigen, krijgt. Hij draagt de zintuigen mee samen met de subtiele elementen (verstand, intelligentie, ego) van ieder lichaam, dat hij verlaat, naar ieder nieuw lichaam, dat hij binnengaat, zoals de wind de geur van zijn bron kan meevoeren, bijvoorbeeld de geur van een bloemenkrans of sandalhout naar een andere plek.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān legt uit, hoe een geconditioneerde ziel een ander lichaam krijgt. Na de dood zal zijn conditie van gebondenheid niet stoppen. Totdat een levende entiteit zich van de materiële wereld heeft bevrijd door Śrī Bhagavān te eren, moet hij herhaaldelijk worden herboren in overeenstemming met de indrukken van zijn acties in het verleden. Śrī Bhagavān gebruikt een overeenkomstig voorbeeld om de overgang van de levende entiteit naar een nieuw lichaam uit te leggen. De wind voert de geur van een bloem met zich mee, maar niet de bloem zelf, die blijft waar hij is. Op dezelfde manier geeft de levende entiteit op het moment van de dood zijn grofstoffelijke lichaam op en aanvaardt zijn toevlucht tot een ander grofstoffelijk lichaam, waarbij hij zijn verstand en zijn verlangens samen met zijn zintuigen meevoert. Op die manier aanvaardt hij herhaaldelijk verschillende lichamen in overeenstemming met de acties, die hij wil gaan uitvoeren. Dit wordt ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.22.37) beschreven,

*manaḥ karma-mayaṃ nṛṇāṃ indriyaiḥ pañcabhir yutam
lokāl lokāṃ prayāty anya ātmā tad anuvartate*

Het is immers het verstand, dat de indrukken van zijn acties meevoert en dat samen met de vijf zintuigen van het ene naar het an-

dere lichaam verhuist. De ziel onderscheidt zich van het verstand, maar *ātmā* volgt op aandrang van vals-ego.

Dit wordt ook gezegd door Kapiladeva in *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.31.43),

*dehena jīva-bhūtena lokāl lokam anuvrajan
bhuñjāna eva karmāṇi karoty aviratam pumān*

Vanwege een bepaald type lichaam zwerft de geconditioneerde, materialistisch levende entiteit van de ene planeet naar de andere door zijn materiële verlangens achterna te gaan. Op deze manier betreft hij zich in baatzuchtige activiteiten en ontvangt onophoudelijk het resultaat.*

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “De dood beëindigt niet de gebonden staat. De acties van het verleden bepalen het volgende grofstoffelijke lichaam van de levende entiteit en na verloop van tijd vertrekt hij daaruit ook weer. Als hij van het ene lichaam naar het volgende verhuist, draagt hij verlangens met zich mee om lichamelijke activiteiten uit te voeren. Zoals de wind de geur van zijn bron, zoals bloemen of sandalhout, naar een andere plek kan meevoeren, zo verhuist de *jīva* samen met de subtiele elementen en de zintuigen van het ene fysieke lichaam naar het volgende.”

VERS 9

श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च रसनं घ्राणमेव च
अधिष्ठाय मनश्चायं विषयान् उपसेवते

*śrotram caksuḥ sparśanam ca rasanam ghrāṇam eva ca
adhiṣṭhāya manas cāyam viṣayān upasevate*

śrotram – oren; *caksuḥ* – ogen; *sparśanam* – het gevoel van aanraking; *ca* – en; *rasanam* – de tong; *ghrāṇam* – van de neus; *eva* – in het bijzonder, voor-

al; *ca* – en; *adhiṣṭhāya* – door toevlucht te nemen; *manaḥ* – van het verstand; *ca* – en; *ayam* – deze (*jīvātmā*); *viṣayān* – zintuigobjecten (geluid, vorm, gevoel enz.); *upasevate* – genieten.

Door zijn toevlucht te nemen tot de oren, ogen, tong, neus, het gevoel van aanraking alsmede het verstand kan hij van verscheidene zintuigobjecten, zoals geluid, genieten.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: “Wat gaat de levende entiteit doen, nadat hij het volgende lichaam heeft bereikt?” In antwoord op deze vraag spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *śrotam*. Door zijn toevlucht te nemen tot de zintuigen, zoals de oren en het verstand, geniet hij van zintuigobjecten, zoals geluid.

VERS 10

उत्क्रामन्तं स्थितं वापि भुञ्जानं वा गुणान्वितम्
विमूढा नानुपश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषः

*utkrāmantam sthitam vāpi bhujñānam vā guṇānvitam
vimūḍhā nānupaśyanti paśyanti jñāna-cakṣuṣaḥ*

utkrāmantam – bij het verlaten (van het lichaam); *sthitam* – terwijl gesitueerd (in het lichaam); *vā api* – of zelfs; *bhujñānam* – terwijl genietend; *vā* – of anders; *guṇa-anvitam* – met beschikking over zintuigen; *vimūḍhāḥ* – verwarde dwazen; *nānupaśyanti* – nemen niet waar in overeenstemming met *śāstra*, *sādhu* en *guru*; *paśyanti* – kan zien; *jñāna* – van goddelijke kennis; *cakṣuṣaḥ* – degenen die ogen hebben.

De dwazen, die verstoken zijn van onderscheidingsvermogen, kunnen met hun zintuigen de levende entiteit niet zien, wanneer hij het lichaam verlaat, terwijl hij zich in het lichaam bevindt, of zelfs terwijl hij zich door middel van zijn zintuigen

amuseert. Degenen daarentegen, die wijs zijn, kunnen dit alles wel zien.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna kan zeggen, “Ik heb niet helemaal goed begrepen, hoe de *jīva* zijn lichaam verlaat, hoe hij erin leeft en hoe hij van zintuigobjecten geniet, terwijl hij zich in het lichaam bevindt.” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *utkrāmantam*. “Iemand zonder wijsheid kan niet begrijpen, wat de ziel is samen met de zintuigen, wanneer hij het lichaam verlaat, terwijl hij in het lichaam leeft, of terwijl hij van zintuigobjecten geniet. Maar iemand met het oog der kennis kan het realiseren.

VERS 11

यतन्तो योगिनश्चैनं पश्यन्त्यात्मन्यवस्थितम्
यतन्तोऽप्यकृतात्मानो नैनं पश्यन्त्यचेतसः

yatanto yoginaś cainaṁ paśyanty ātmany avasthitam
yatanto 'py akṛtātmāno nainaṁ paśyanty acetasaḥ

yatantaḥ – pogingen ondernemen, moeite doen; *yoginaḥ* – personen betrokken in *yoga*; *ca* – zowaar; *enam* – hem (de ziel); *paśyanti* – zien; *ātmani* – in het lichaam; *avasthitam* – gesitueerd; *yatantaḥ* – moeite doen; *api* – zelfs door; *akṛta-ātmānaḥ* – degenen wier verstand geen spirituele cultivering heeft ondergaan; *na* – niet; *enam* – hem; *paśyanti* – ze zien; *acetasaḥ* – mensen zonder onderscheidingsvermogen.

Hard werkende yogīs kunnen deze ziel, die zich in het lichaam bevindt, zien, maar degenen met een onzuiver hart en zonder onderscheidingsvermogen, kunnen de ziel niet zien, ook al doen ze hun best.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Alleen strevende *yogīs*, die op de juiste wijze weten te discrimineren, kennen de ziel, niet degenen met een onzuiver hart.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Wijze *yogīs* kunnen de ziel in het lichaam ervaren of waarnemen door moeite te doen om *bhakti-yoga* te beoefenen in de vorm van horen en chanten. Maar degenen met een onzuiver hart, die geen devotie voor Bhagavān koesteren, kunnen deze onbevattelijke wetenschap van het zelf, *ātmā-tattva*, niet doorgronden.

VERS 12

यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयतेऽखिलम्
यच्चन्द्रमसि यच्चाग्नौ तत्तेजो विद्धि मामकम्

yad āditya-gatam tejo jagad bhāsayate 'khillam
yac candramasi yac cāgnau tat tejo viddhi māmakam

yat – datgene dat; *āditya-gatam* – van de zon; *tejah* – de schittering; *jagat* – het universum; *bhāsayate* – verlicht; *akhilam* – het hele; *yat* – datgene dat; *candramasi* – in de maan; *yat* – datgene dat; *ca* – en; *agnau* – in vuur; *tat* – dat; *tejah* – schittering; *viddhi* – je moet begrijpen; *māmakam* – Mijn.

Je moet weten, dat de schittering van de zon, die het hele universum verlicht evenals de schittering van de maan en van het vuur van Mij afkomstig is.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Ik ben in de vorm van zon, maan enzovoort degene, die alles aanlevert, dat de *jīva* in zijn gebonden staat nodig heeft.” Dit wordt uiteengezet in dit vers, dat begint met *yad āditya-gatam* en ook in de volgende twee verzen van de *Gītā*. “Zoals de schittering van de ochtendzon oprijst uit de Udaya berg, zo verlicht Ik het universum, opdat de levende entiteiten kunnen aanvangen

met de uitoefening van hun *karma* (voorgescreven plicht), dat hun geziene en ongeziene verlangens naar lustbevrediging kan vervullen. De schittering van de maan en het vuur is ook van Mij en Ik word dan ook Sūrya (zon), Candra (maan), enzovoort genoemd. Omdat ze onderdelen zijn van Mijn schittering, zijn ze onder Mijn vermogens (*vibhūtis*) gerekend geworden.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Een onwetend persoon, die is verstoken van *bhakti*, beschouwt het lichaam abusievelijk als het zelf. Hij kan niet inzien, dat Paramesvara, de Hoogste Bestuurder, de oorspronkelijke oorzaak is achter het bestaan of de manifestatie van alle objecten, entiteiten, gevoelens, elementen, acties en eigenschappen van deze wereld. Hij denkt, dat de grondoorzaak van al het bestaan de aarde, water, vuur, lucht, ruimte, maan, zon, electriciteit enzovoort zijn. Hier zegt Śrī Kṛṣṇa op heldere wijze, dat al deze zaken zich uit Hem alleen manifesteren. Alleen Bhagavān kent de levende entiteit plezier en bevrijding toe. Hij maakt voor de *jīva* zichtbare en onzichtbare verscheidenheden aan plezier door de zon, de maan, enzovoort te injecteren met een deelaspect van Zijn schittering.

Door *vibhūti-yoga* te volgen, zoals hier door Bhagavān Zelf wordt uitgelegd, kan een levende entiteit, die *bhakti-yoga* beoefent, de bovenstaande waarheid gemakkelijk begrijpen. Maar een *jīva*, die door *māyā* wordt betoverd, kan deze waarheid nooit realiseren. Omdat hij volkomen wordt beheerst door vals-ego, doet hij vergeefse pogingen zijn eigen beheer over alles – water, lucht, zon, maan, wind, enzovoort – te vestigen, zodat hij ze voor zijn eigen genoegen kan exploiteren. Hij kan het beste worden geadviseerd om deze futiele pogingen op te geven en het proces van *bhakti* te volgen door zich aan Bhagavān over te geven. Alleen met dit simpele en gemakkelijke proces kan hij eeuwig rust en eeuwig geluk vinden, anders niet.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Je kunt zeggen, ‘Een levende entiteit in deze materiële wereld kan aan niets anders denken dan aan materie, dus hoe kan hij mogelijkwijs nadenken over bewuste Realiteit?’ Maar de schittering van Mijn spirituele bestaan is ook in deze materiële wereld aanwezig. Door deze hulp aan te nemen kan men geleidelijk een zuivere, spirituele staat bereiken en wordt de materiële staat teniet gedaan. De schittering van de zon, maan en vuur, die de hele wereld verlicht, is zowaar alleen van Mij; deze is van niemand anders.”

VERS 13

गामाविश्य च भूतानि धारयाम्यहमोजसा
पुष्णामि चौषधीः सर्वाः सोमो भूत्वा रसात्मकः

*gām āviśya ca bhūtāni dhārayāmy aham ojasā
puṣṇāmi cauṣadhīḥ sarvāḥ somo bhūtvā rasātmakaḥ*

gām – de aarde; *āviśya* – bezielen; *ca* – en; *bhūtāni* – bewegende en niet-bewegende entiteiten; *dhārayāmi* – dragen; *aham* – Ik; *ojasā* – met Mijn vermogen; *puṣṇāmi* – Ik voed; *ca* – en; *auṣadhīḥ* – medicinale kruiden; *sarvāḥ* – allemaal; *somaḥ* – maan; *bhūtvā* – worden; *rasa-ātmakaḥ* – de belichaming van nectar.

Door de aarde met Mijn vermogen te bezielen draag alleen Ik alle bewegende en niet-bewegende wezens. Ik voed de medicinale kruiden door de maan te worden, de belichaming van nectar.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Door de aarde met Mijn eigen vermogen te bezielen ondersteun Ik alle bewegende en niet-bewegende levende entiteiten. Alleen Ik word Candra, de ambrozijnen maan, en voed al het plantenleven.”

VERS 14

अहं वैश्वानरो भूत्वा प्राणिनां देहमाश्रितः
प्राणापानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्विधम्

*aham vaiśvānaro bhūtvā prāṇināṃ deham āśritaḥ
prāṇāpāna-samāyuktaḥ pacāmy annam catur-vidham*

aham – Ik; *vaiśvānaraḥ* – het spijsverteringsvuur; *bhūtvā* – worden; *prāṇinām* – van levende entiteiten; *deham* – van de lichamen; *āśritaḥ* – toevlucht nemen; *prāṇa-apāna-samāyuktaḥ* – samengaand met de inkomende en uitgaande levensadem; *pacāmi* – Ik verteer; *annam* – van voedsel; *catur-vidham* – de vier soorten (voedsel dat wordt gekauwd, gedronken, gelikt en gezogen).

Zoals het vuur van de spijsvertering in het lichaam van de levende entiteiten, zo voeg Ik Me samen met de inkomende en uitgaande ademhaling om de vier typen voedsel te verteren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “In de vorm van het spijsverteringsvuur gecombineerd met zijn aansteker verteer Ik de vier soorten voedsel, datgene dat wordt gekauwd, gedronken, gelikt en gezogen.” Voedsel dat met de tanden wordt gebroken, zoals kikkererwten enzovoort, wordt gekauwd voedsel genoemd. Kandijnsuiker wordt gelikt, rietsuikerstengel wordt gezogen en rietsuikersiroop wordt gedronken.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De belichaamde wezens, van de worm tot de mens, beschikken zelfs niet over de onafhankelijkheid om hun voedsel te verteren. Śrī Bhagavān zegt, “In de vorm van het vuur van de spijsvertering verteer Ik het voedsel in het lichaam van de *jīva*.” Wat kan iemand, die zelfs niet in staat is zijn eigen voedsel te verteren, eigenlijk wel doen? Het is essentieel om

zich aan de lotusvoeten van Bhagavān over te geven en het waarde-loze vals-ego op te geven, dat zich alleen verlaat op zijn eigen kracht en intelligentie. Ook dient te worden begrepen, dat alleen Parameśvara de aarde binnengaat en met Zijn vermogen alle levende entiteiten draagt. Niets is mogelijk zonder Zijn vermogen.

VERS 15

सर्वस्य चाहं हृदि सन्निविष्टो
 मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं च
 वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो
 वेदान्तकृद्वेदविदेव चाहम्

*sarvasya cāham hṛdi sanniviṣṭo
 mattaḥ smṛtir jñānam apohanam ca
 vedaiś ca sarvair aham eva vedyo
 vedānta-kṛd veda-vid eva cāham*

sarvasya – van alle (levende wezens); *ca* – en; *aham* – Ik; *hṛdi* – in het hart; *sanniviṣṭaḥ* – (gesitueerd) als de inwonende getuige; *mattaḥ* – van Mij; *smṛtiḥ* – herinnering; *jñānam* – kennis; *apohanam* – vergetelheid, de vernietiger (van de andere twee); *ca* – en; *vedaiḥ* – door de Veda’s; *ca* – en; *sarvaiḥ* – door allemaal; *aham* – Ik; *eva* – alleen; *vedyaḥ* – dient te worden gekend; *vedānta-kṛt* – de samensteller van de Vedānta; *veda-vid* – iemand die de Veda’s kent; *eva* – zeker; *ca* – en; *aham* – Ik.

Ik bevind Me als inwonende Superziel in het hart van alle levende entiteiten. Uit Mij komen herinnering, kennis en de vernietiging van beide tot stand. Door alle Veda’s heen dien Ik alleen te worden gekend. Ik ben immers de samensteller van Vedānta en de kenner van de Veda’s.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Zoals Ik het spijsverteringsvuur in de maag ben, zo ben Ik, de Superziel, het hart binnengegaan van alle bewe-

gende en niet-bewegende levende entiteiten als het principe van geheugen. Uit Mij komt de herinnering voort aan objecten, die men voorheen heeft ervaren, en de kennis uit het contact van de zintuigen met hun zintuigobjecten. Verlies van geheugen en verlies van kennis hebben ook plaats vanwege Mij.” Nadat Śrī Bhagavān de assistentie, die Hij de *jīva* in zijn gebonden staat geeft, uiteen heeft gezet, gaat Hij verder met de uitleg van Zijn regelingen voor de *jīva* om de bevrijde staat te bereiken. “Door middel van Mijn incarnatie als Vedavyāsa ben Ik de samensteller van Vedānta en daarom ken Ik alleen de invoer van de Veda’s. Met andere woorden, niemand kent dat belang behalve Ik.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Thākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Ik bevind Me als Superziel, of Īśvara, in het hart van de levende entiteiten. In overeenstemming met de voorgaande acties van de levende entiteiten krijgen ze er geheugen, kennis en vergetelheid van. Ik ben daarom niet alleen onpersoonlijk *brahma*, dat het hele universum doordringt, Ik ben ook Paramātmā in het hart van de levende wezens en schenk hen de vruchten van hun *karma*. Verder ben Ik niet alleen de eerbiedwaardige *brahma* en Paramātmā van de levende entiteiten, maar Ik ben ook hun instructeur en schenk hen eeuwige voorspoed. Ik ben Bhagavān en Ik dien te worden gekend door de vier Veda’s. Ik ben de samensteller en kenner van Vedānta. Daarom manifesteer Ik me als *brahma*, dat de materiële wereld doordringt ten behoeve van het welzijn van de levende entiteiten. Als Īśvara of Paramātmā doordringt Ik het hart van de levende entiteiten en als Bhagavān schenk Ik het allerhoogste transcendentale doel. In deze drie manifestaties bevrijd Ik de geconditioneerde zielen.”

VERS 16

द्राविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव च
क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोऽक्षर उच्यते

*dvāv imau puruṣau loke kṣaraś cākṣara eva ca
kṣaraḥ sarvāṇi bhūtāni kūta-stho 'kṣara ucyate*

dvau – twee; *imau* – deze; *puruṣau* – personen; *loke* – binnen de (veertien planetaire stelsels van deze) wereld; *kṣaraḥ* – de feilbare; *ca* – en; *akṣaraḥ* – de onfeilbare; *eva* – alleen; *ca* – en; *kṣaraḥ* – de feilbare; *sarvāṇi* – alle; *bhūtāni* – (bewegende en niet-bewegende) levende entiteiten; *kūta-sthaḥ* – de onveranderlijke persoonlijkheid (*brahma*); *akṣaraḥ* – onfeilbaar; *ucyate* – naar zeggen.

In de veertien planetaire stelsels zijn twee *puruṣas* bekend: de feilbare en de onfeilbare. Naar zeggen zijn alle bewegende en niet-bewegende levende entiteiten feilbaar en de onveranderlijke persoon (*kūta-stha*) wordt onfeilbaar (*akṣara*) genoemd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Aangezien alleen Ik de Veda’s ken, zal Ik hun essentie in het kort bespreken. Luister goed.” Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met *dvāv imau*, en de volgende twee verzen.

In dit universum, dat bestaat uit veertien planetaire stelsels, zijn twee bewuste *puruṣas* (wezens) aanwezig. Wie zijn ze? In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “Hij die faalt te handelen volgens zijn grondrechtelijke identiteit is *kṣara-jīva*, de feilbaar levende entiteit, en Hij, die nooit uit Zijn eigen *svarūpa* valt is *akṣara-brahma*, de onvergankelijke en onfeilbare entiteit.” De Śruti’s zeggen, “*Brāhmaṇas*, die *brahma* kennen, de Hoogste Geest, noemen Hem *akṣara*.” Ook in de Smṛti’s wordt alleen naar *brahma* verwezen als *akṣara*: *akṣaram brahma paramam*.

Om de betekenis van de woorden *kṣara* en *akṣara* specifiek uit te leggen zegt Śrī Bhagavān wederom *sarvāṇi bhūtāni*. Alleen vanwege onwetendheid, die sinds onheuglijke tijden heeft bestaan, slaagt de levende entiteit er niet in om naar zijn oorspronkelijke, spirituele identiteit te handelen. Hij is door zijn *karma* gebonden en zwerft door alle levenssoorten heen van Śrī Brahmā tot en met de niet-bewegende wezens. De tweede *puruṣa* daarentegen is *akṣara* (onfeilbaar) en *kūṭa-stha* (onveranderlijk). Volgens de *Amara-koṣa* betekent *kūṭa-stha* 'iemand wiens eeuwige *svarūpa* nooit verandert, maar altijd dezelfde blijft'.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, "Als je zegt, dat *prakṛti*, de materiële natuur, één is, heb jij, Arjuna, het werkelijk begrepen. Maar je hebt waarschijnlijk niet begrepen, hoeveel bewuste *puruṣas* er zijn. In dat geval moet je luisteren. In werkelijkheid zijn er maar twee soorten *puruṣas* in deze wereld: feilbare (*kṣara*) en onfeilbare (*akṣara*). De bewust levende entiteiten, die voortkomen als afgescheiden delen (*vibhinnāṁśa*), zijn *kṣara-puruṣa*. De levende entiteit wordt als zodanig gekend, omdat hij van nature *taṭasthā* of marignaal is; hij heeft dus de neiging om uit zijn grondrechtelijke positie te vallen. De onfeilbare, persoonlijke expansies van God, *svāṁśa-tattva*, vallen nooit uit Hun *svarūpa*. Ze worden *akṣara-puruṣa* genoemd." Een andere naam voor *akṣara-puruṣa* is *kūṭa-stha-puruṣa* (de onveranderlijke persoonlijkheid). Er zijn drie manifestaties van deze onveranderlijke persoon:

- 1) *Brahma* – de *akṣara-puruṣa*, dat het universum vanaf de schepping doordringt en dat het negatieve aspect van het gemanifesteerde universum vormt. *Brahma* is geen onafhankelijke waarheid.
- 2) *Paramātmā* – de deelmanifestatie van de transcendentie en de toevlucht en inwonende getuige van de bewuste *jīva* in het ma-

teriële universum. Aangezien Hij zich uitsluitend tot het manifeste universum verhoudt, vertegenwoordigt ook Hij geen onafhankelijke waarheid.

- 3) Śrī Bhagavān – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods Zelf, of *bhagavat-tattva*, is de derde manifestatie van *kūṭa-stha*. Dit onderwerp zal worden behandeld in vers achttien.

VERS 17

उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः परमात्मैत्युदाहृतः
यो लोकत्रयमाविश्य बिभर्त्यव्यय ईश्वरः

*uttamaḥ puruṣaḥ tv anyah paramātmety udāhṛtaḥ
yo loka-trayam āviśya bibharti avyaya īśvaraḥ*

uttamaḥ – superieur; *puruṣaḥ* – persoonlijkheid; *tu* – echter; *anyah* – nog een (die anders is dan de twee eerder genoemde); *parama-ātmā* – de Superziel; *iti* – aldus; *udāhṛtaḥ* – beschreven; *yaḥ* – wie; *loka-trayam* – binnen de drie werelden; *āviśya* – gaat binnen; *bibharti* – handhaaft; *avyayaḥ* – de onveranderlijke, zonder transformatie; *īśvaraḥ* – de bestuurder.

Er is echter nog een andere, onfeilbare persoon, die zelfs nog hoger verheven is dan de eerder genoemde *kṣara* (feilbare) en *akṣara* (onfeilbare). Hij wordt gekend als de Superziel, de onveranderlijke bestuurder, die de drie werelden binnengaat en ze ondersteunt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān heeft *brahma* uitgelegd, de vererenswaardige realiteit van de *jñānīs*. In dit vers, dat begint met *uttamaḥ*, legt Hij Paramātmā uit, het vererenswaardige object van de *yogīs*. Het woord *tu* (maar) wijst op een kenmerk, dat zich onderscheidt van de voorheen beschreven *akṣara-puruṣa* (*brahma*). In *Gītā* (6.46) werd gezegd, dat *yogīs* bovengeschiedt zijn aan *jñānīs*: *jñānibhyo 'pi mato 'dhikaḥ karmibhyaś cādhiko yogī*. Uit deze uit-

spraak wordt begrepen, dat de Absolute Realiteit zich op een superieure en specifieke manier manifesteert in overeenstemming met het niveau en de specialiteit van de vereerder.

Paramātmā-tattva wordt als volgt gedefinieerd: Hij, die de bestuurder (Īśvara) is en de drie werelden binnengaat, ondersteunt en in stand houdt, maar geen transformatie (*avyayaḥ*) kent, is *Paramātmā*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “De tweede onfeilbare persoon is *Paramātmā* en Hij is superieur aan de eerste, het onfeilbare *brahma*. Hij is Īśvara, HIJ gaat de drie werelden binnen en plaatst Zich daar als hun instandhouder.”

VERS 18

यस्मात्क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तमः
अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः

*yasmāt kṣaram atīto ‘ham akṣarād api cottamaḥ
ato ‘smi loke vede ca prathitaḥ puruṣottamaḥ*

yasmāt – omdat; *kṣaram* – aan de feilbare; *atītaḥ* – transcendent; *aham* – Ik; *akṣarāt* – aan de onfeilbare; *api* – zelfs; *ca* – en; *uttamaḥ* – superieur; *ataḥ* – daarom; *asmi* – Ik ben; *loke* – in de wereld; *vede* – in de Veda’s; *ca* – beide; *prathitaḥ* – vermaard; *puruṣa-uttamaḥ* – de Allerhoogste Persoon.

Aangezien Ik transcendent ben aan de feilbaar levende entiteiten en ook superieur aan de andere twee onfeilbare wezens, *brahma* en *Paramātmā*, ben Ik vermaard als *Puruṣottama*, de Allerhoogste Persoon, zowel in deze wereld als in de Veda’s.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Nadat Hij Paramātmā, het vererenswaardige object van de *yogīs*, heeft uitgelegd, beschrijft Śrī Bhagavān *bhagavat-tattva*, de fundamentele waarheid van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, de vererenswaardige godheid van de toegewijden. “Ik, Śrī Kṛṣṇa, ben Bhagavān en Ik ben vermaard als Puruṣottama. Mijn *svarūpa* is superieur aan alle andere gedaanten.” Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met *yasmāt*, om de term Puruṣottama en Zijn suprematie uit te leggen. Zijn gedaante is transcendent aan de feilbare *kṣara-puruṣa*, de *jivātmā*. Hij is ook superieur aan het onpersoonlijke *akṣara-brahma* en zelfs aan de onveranderlijke Paramātmā. Volgens de *Gītā* (6.47), “*yoginām api sarveṣāṃ madgatenāntarāt-manā* – hij die Mij in vol vertrouwen onafgebroken vereert en altijd uitsluitend op Mij contempleert, is naar Mijn mening de beste aller *yogīs*.”

De superieuriteit van de *sādhaka* wordt bepaald door de superieuriteit en specialiteit van zijn vererenswaardige godheid. Aangezien Śrī Kṛṣṇa de allerhoogste manifestatie is van Absolute Realiteit, is iemand, die Hem vereert, de allerbeste *yogī*. Het gebruik van het woord *ca* vestigt Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa als het toppunt van alle vererenswaardige Realiteiten (*bhagavat-tattva*), zelfs nog hoger dan Śrī Nārāyaṇa, de Meester van Vaikuṅṭha. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.3.28) zegt Śrī Sūta Gosvāmī, “Sommige persoonlijkheden zijn Zijn delen, of delen van Zijn delen, maar alleen Śrī Kṛṣṇa is Svayam Bhagavān.” Volgens deze uitspraak van Śrī Sūta Gosvāmī is Kṛṣṇa de Allerhoogste Realiteit.

Hoewel de drie woorden *brahma*, Paramātmā en Bhagavān de ene Transcendentale Realiteit verklaren, die *sat*, *cit* en *ānanda* is, samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen, bestaat er geen verschil in Hun ware constitutionele natuur. Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.9.36) wordt gezegd, “*svarūpa-dvayābhāvāt* – in Jou zijn geen twee *svarūpas*.” Desondanks schijnt er in die ene Transcendentale Realiteit ongelijkheid te bestaan vanwege de verschillen

in *sādhana* en in de resultaten, die worden verkregen door degenen, die *brahma*, Paramātmā of Bhagavān vereren. *Jñāna*, *yoga* en *bhakti* zijn de respectievelijke methoden, waarmee de *jñānis*, *yogīs* en *bhaktas* hun bepaalde doelen bereiken: *brahma*, Paramātmā en Bhagavān. In feite is het doel van *jñāna* en *yoga* alleen om bevrijding te krijgen, terwijl het doel van *bhakti* is een liefdevolle metgezel van Bhagavān te worden. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.5.12) wordt gezegd, “*Brahma-jñāna*, spirituele kennis in de vorm van vrijheid van materiële affiniteit, heeft geen fraaie of gunstige aanschijn, zolang het in gebreke gaat van *bhakti* aan Bhagavān.” En in *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.14.5) wordt gezegd, “O grote Persoonlijkheid, in vervlogen tijden offerden de *yogīs* van deze wereld al hun activiteiten aan Uw lotusvoeten, toen ze met de processen van *yoga* enzovoort niet in staat waren U te bereiken. Later kregen ze *bhakti* aan U, waarmee ze Uw eeuwige gedaante realiseerden en heel gemakkelijk Uw hoogste woonplaats konden bereiken.”

Uit deze uitspraken valt af te lezen, dat men zonder *bhakti* met de processen van *jñāna* en *yoga* geen bevrijding kan bereiken. Het is voor de vereerders van *brahma* en Paramātmā noodzakelijk om *bhakti* aan de Allerhoogste Persoon uit te voeren om perfectie in hun respectievelijke beoefening te bereiken. Maar de aanbidders van Bhagavān hoeven *brahma* of Paramātmā niet te vereren om perfectie in hun doel te bereiken. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.31) wordt gezegd, “Voor iemand in deze wereld, die zich bezighoudt met *bhakti-yoga* aan Mij, worden de processen van kennis en verzaking niet beschouwd als methoden om de hoogste perfectie te bereiken.” Verder verklaart *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.32-33), “Ieder resultaat, dat men met dergelijke processen als voorgeschreven plichten, kennis, soberheid en verzaking boekt, kunnen Mijn toegewijden met het proces van *bhakti* gemakkelijk krijgen, ook al is dat resultaat het bereiken van de hemelse planeten, bevrijding, Mijn woonplaats Vaikuṅṭha, of wat ze ook mogen verlangen. Iemand, die

zijn toevlucht neemt tot Śrī Nārāyaṇa, krijgt de vier doelstellingen van het menselijke leven (religiositeit – *dharma*, materiële voorspoed – *artha*, materiële lustbevrediging – *kāma* en bevrijding – *moḥṣa*) zonder afzonderlijke praktijken te hoeven uitvoeren om ze te bereiken.”

Het blijkt, dat men met de verering van Bhagavān een residentie in de hemelse planeten, bevrijding of *prema* (liefde voor God) kan krijgen, maar met de verering van *brahma* en Paramātmā kan men geen *prema* krijgen. Ook al verschillen *brahma* en Paramātmā op basis van *tattva* niet van Bhagavān, Bhagavān wordt desondanks als superieur beschouwd.

Een vlam, een lamp en een groot vuur zijn alle drie lichtgevende objecten en daarom van nature niet verschillend van elkaar, maar om de ellende weg te nemen van degenen, die hebben te lijden van de kou, is het grote vuur het meest effectief. En superieur aan een brullend vuur is de zon. Op dezelfde manier is Bhagavān Śrī Kṛṣṇa de hoogste, Absolute Realiteit. Bevrijding in de vorm van *nirvāṇa* of samenvloeien met *brahma*, de stralengloed, die voortvloeit uit Kṛṣṇa's gedaante, wordt bereikt door *brahma* op perfecte wijze te vereren. Śrī Kṛṣṇa kent *brahma* zelfs toe aan degenen, die afgunstig op Hem zijn en zeer zondig zijn, zoals Aghāsura, Bakāsura en Jarāsandha. Het commentaar van Śrīla Śrīdhara Svāmī op de uitspraak, “Ik ben het fundament van *nirviṣeṣa-brahma*” (*Gītā* 14.27) is zeer juist.

Ook Śrīla Madhusūdana Sarasvatī heeft de suprematie van Śrī Kṛṣṇa als volgt gevestigd, “*Sādhakas*, die een begin willen maken met hun eeuwig goede fortuin, dienen constant verering uit te voeren van Śrī Kṛṣṇacandra, wiens gedaante in de Śruti's wordt beschreven als te zijn samengesteld uit eeuwigheid, bewustzijn en zegen, wiens gelaatskleur de tint van een verse regenwolk heeft, die het ornament van de *vraja-gopīs* is, die de methode is, waarmee intelligente mensen de oceaan van de materiële wereld kunnen

oversteken en wiens incarnaties spel uitvoeren om de last van de Aarde weg te nemen. Ik ken geen andere Realiteit, die superieur is aan de lotusogige Śrī Kṛṣṇa, die een gelaat heeft als de volle maan, die is getooid met een fluit in Zijn handen, die gele kleding draagt en wiens lippen zo rood zijn als de *bimba*-vrucht. Verscheidene geschriften leveren het bewijs van de wonderbaarlijke gloriën van Śrī Kṛṣṇa. Zij die dit niet kunnen verdragen, zijn idioten bestemd voor de hel.”

Aldus heeft Śrīla Madhusūdana Sarasvatī de excellentie van Śrī Kṛṣṇa gevestigd. Het is ongepast om zijn stem te laten horen in one-nigheid met de uiteenzetting van deze drie verzen (15.16-18) van de *Gītā*, die beginnen bij *dvāv imu*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Dit onderwerp wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.2.11) nog duidelijker beschreven,

*vadanti tat tattva-vidaś tattvaṁ yaj jñānam advayam
brahmeti paramātmēti bhagavān iti śabdyate*

Degenen, die de Absolute Realiteit kennen, beschrijven die ultieme, non-duale substantie als de Allerhoogste Waarheid. Sommigen kennen deze zelfde non-duale Absolute Waarheid als *brahma*, sommigen als Paramātmā en anderen als Bhagavān.

Door hun beoefening van *jñāna-yoga* ervaren *jñānīs* diezelfde Absolute Waarheid als *brahma*. *Yogīs* realiseren die Realiteit als Paramātmā en *bhaktas* zien Hem door hun beoefening van *bhakti-yoga* als Bhagavān. Door toewijding, die is geladen met respect en ontzag voor Bhagavāns majestueuze verschijningsvorm, realiseren toegewijden Hem als Śrī Nārāyaṇa, de Meester van Vaikuṅṭha, en verlenen dienst aan Hem. En met zuivere liefdevolle toewijding geladen met een gevoel van liefde, of met verering in navolging van de gevoelsstemmingen van de bewoners van Vraja, realiseren en dienen toegewijden Hem als Svayam Bhagavān Vrajendra-nandana Śyā-

masundara. Realisatie van *brahma*, Paramātmā en Bhagavān is niet één en dezelfde. Er is gradatie. Door hun grondrechtelijke natuur zijn water, ijs en mist dezelfde, namelijk water. Toch wordt water geen ijs genoemd, en ijs wordt geen mist genoemd. Op dezelfde manier is Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa het toppunt, of *para-tattva*. De eerste realisatie van die *para-tattva* is *brahma*, de tweede realisatie is Paramātmā en de derde is Svayam Bhagavān. Deze drie percepties zijn niet dezelfde. Daarom beschrijft *sāstra* Parabrahma als superieur aan *brahma*. Dit is heel duidelijk uitgelegd in de *Gītā* (14.27), “*brahmaṇo hi pratiṣṭhāham* – dit is waar, omdat Ik alleen de basis en toevlucht ben van dat ongedifferentieerde, onpersoonlijke *brahma*.” Het gebruik van het bijvoeglijk naamwoord *param* vóór *brahma* en ook vóór *ātmā* vestigt de superioriteit van Parabrahma en Paramātmā respectievelijk over *brahma* en *ātmā*. Maar het bijvoeglijk naamwoord *param* wordt nooit gebruikt vóór het woord Bhagavān. Daarom is alleen Svayam Bhagavān de allerhoogste limiet van *para-tattva*. Paramātmā en *brahma* zijn eenvoudig twee van Zijn manifestaties. De lichaamsuitstraling van Kṛṣṇa wordt *brahma* genoemd en het deel van Zijn deel wordt Paramātmā genoemd.

Śrīla Bhaktivinoda Thākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Het derde en hoogste, onfeilbare wezen wordt Bhagavān genoemd. Ik ben die *bhagavat-tattva*. Ik ben transcendent aan *kṣara-puruṣa* (de *jīva*) en Ik ben zelfs superieur aan de twee andere onfeilbare wezens, *brahma* en Paramātmā. Ik ben daarom gevierd als Puruṣottama, de Allerhoogste Persoon, zowel in deze wereld als in de Veda’s. De volgende *siddhānta* dient te worden begrepen: er zijn twee *puruṣas*, namelijk *kṣara* (feilbaar) en *akṣara* (onfeilbaar). *Akṣara-puruṣa* kent drie manifestaties. De algemene manifestatie is *brahma*, een hogere manifestatie is Paramātmā en de hoogste manifestatie is Bhagavān.”

VERS 19

यो मामेवमसम्मूढो जानाति पुरुषोत्तमम्
स सर्वविद्भजति मां सर्वभावेन भारत

*yo mām evam asammūḍho jānāti puruṣottamam
sa sarva-vid bhajati mām sarva-bhāvena bhārata*

yah – hij die; *mām* – Mij; *evam* – aldus; *asammūḍhaḥ* – niet begoocheld; *jānāti* – weet; *puruṣa-uttamam* – de Allerhoogste Persoon; *saḥ* – hij; *sarva-vid* – iemand die alle (waarheden) kent; *bhajati* – hij vereert; *mām* – Mij; *sarva-bhāvena* – met heel zijn hart; *bhārata* – O nakomeling van Bharata.

O nakomeling van Bharata, iemand die niet is begoocheld en Mij kent als Puruṣottama, de Allerhoogste Persoon, weet alles en vereert Mij met heel zijn hart.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Iemand kan de twijfel opwerpen met betrekking tot filosofen, die het niet eens zullen zijn met de betekenis, die Bhagavān heeft gevestigd. In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavan, “Ze strijden, omdat ze zijn betoverd door Mijn begoochelende, externe energie. *Sādhus* daarentegen zijn niet begoocheld.” Om de eigenschappen van dergelijke, heilige personen uiteen te zetten spreekt Hij dit vers, dat begint met *yo mām*. *Asammūḍhaḥ* betekent ‘degenen, die niet worden begoocheld door de meningen van verschillende andere filosofen’. “Zij die Mij kennen als Puruṣottama, de Allerhoogste Persoon, hoeven de geschriften niet te hebben bestudeerd, maar in feite weten ze alles al, eenvoudig omdat ze de ware betekenis van de geschriften kennen. Maar degenen, die alle geschriften bestuderen en ze aan anderen onderwijzen zonder op deze manier van Mij iets te begrijpen, worden begoocheld en zijn volslagen idioot. Zij, die Mij kennen als de Allerhoogste Persoon, vereren Me met iedere vezel van hun wezen. Anderen vereren Me eigenlijk helemaal niet, terwijl ze wel de schijn ophouden.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat Hij *paramātmata*, het vererenswaardige object van de *yogīs*, heeft uitgelegd, zet Bhagavān Śrī Kṛṣṇa nu Zelf Zijn *puruṣottama-tattva* (de essentiële waarheid met betrekking tot de Allerhoogste Persoon) en zijn glorie uiteen. Omdat Hij transcendent is aan *kṣara-puruṣa* (de levende entiteit) en tevens superieur aan de andere twee *akṣara-puruṣas* (*brahma* en *Paramātmā*), staat Hij bekend als *Puruṣottma*, de Allerhoogste Persoon. Hij is daarom de toevlucht van zowel de *jīvātmā* als *Paramātmā*. Dit is op diverse plaatsen in de *Gītā* vastgesteld. De kwaliteit van de vereerder is evenredig aan de excellentie van zijn vererenswaardige godheid. Ook *Gītā* 6.47 stelt, “*śraddhāvān bhajate yo māṁ sa me yuktatamo mataḥ* – de *bhakti-yogīs*, die zich in vol vertrouwen bezighouden met de verering van Bhagavān, zijn naar zeggen superieur aan alle andere typen *yogīs*.” Daarom is de suprematie van Bhagavān, het vererenswaardige object van de toegewijden, boven alle anderen gevestigd geworden. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.3.28) staat, “*ete cāmśa-kalāḥ puṁsaḥ kṛṣṇas tu bhagavān svayam* – Kṛṣṇa is de oorspronkelijke Persoonlijkheid Gods.”

En in *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (Oostelijke Sectie, 2.32) staat, dat de *svarūpa* van Śrī Kṛṣṇa met betrekking tot *rasa* superieur is, hoewel er in *tattva* geen verschil bestaat tussen de *svarūpa* van Śrī Nārāyaṇa en die van Śrī Kṛṣṇa,

*siddhāntatas tv abhede ‘pi śrīṣa-kṛṣṇa svarūpayoḥ
rasenotkṛṣyate kṛṣṇa-rūpam eṣā rasa-sthitih*

Bhakti-rasāmṛta-sindhu, Oostelijke Sectie (2.32)

Hoewel er volgens de *siddhānta* geen verschil bestaat tussen Śrī Kṛṣṇa en Śrī Nārāyaṇa, is in het perspectief van *rasa* de gedaante van Śrī Kṛṣṇa superieur. Dit is de positie van *rasa*.

VERS 20

इति गुह्यतमं शास्त्रमिदमुक्तं मयानघ
एतद्बुद्ध्वा बुद्धिमान् स्यात्कृतकृत्यश्च भारत

*iti guhyatamaṁ śāstram idam uktam mayānagha
etat buddhvā buddhimān syāt kṛta-kṛtyaś ca bhārata*

iti – op deze manier; *guhyatamam* – uiterst vertrouwelijk; *śāstram* – geschrift; *idam* – deze; *uktam* – is gesproken; *mayā* – door Mij; *anagha* – O zondenloze; *etat* – deze; *buddhvā* – heeft begrepen; *buddhimān* – verlichtend; *syāt* – men wordt; *kṛta-kṛtyaḥ* – volkomen vervuld; *ca* – en; *bhārata* – O Bharata.

O zondenloze nakomeling van Bharata, hiermee heb Ik het meest vertrouwelijke geheim van de vedische geschriften prijs gegeven. Door dit te begrijpen kunnen intelligente personen zelfs nog meer worden gezegend.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān sluit het hoofdstuk af met dit vers, dat begint met *iti*. Hij zegt, “In deze twintig verzen heb Ik de meest geheime leerstof van de geschriften uiteengezet.” Nadat in dit hoofdstuk is beraadslaagd over geest en materie, wordt de conclusie getrokken, dat van de drievoudige manifestatie van *akṣara-puruṣa* de Allerhoogste Realiteit Puruṣottma Śrī Kṛṣṇa is.

Aldus eindigt de *bhāvānuvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura’s *Sārārtha-varṣinī-ṭīkā* (het commentaar dat de toegewijden plezier doet en door alle heilige personen wordt aanvaard) op Hoofdstuk Vijftien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Bij het afsluiten van dit onderwerp zegt Śrī Bhagavān, dat het onderdeel van het geschrift, dat *puruṣottama-yoga* uiteenzet, zoals in dit hoofdstuk is beschreven, de meest vertrouwelijke kennis omvat. Het belang van deze

uitspraak is, dat niemand behalve de toegewijden deze kennis kunnen bevatten. Aangezien Arjuna een zeer dierbare toegewijde van Bhagavān is, openbaart Śrī Bhagavān de kennis van deze uiterst vertrouwelijke realiteit aan hem alleen. Het leven van degenen, die door de genade van de toegewijden in staat worden gesteld om kennis over deze vertrouwelijke waarheid te verkrijgen, is gezegend.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O zondenloze, deze *puruṣottama-yoga* is zowaar de meest vertrouwelijke instructie van de geschriften. Door hiervan kennis te nemen raakt een intelligente *jīva* verlicht en wordt gezegend. O Bharata, alle obstakels met betrekking tot het juiste begrip van *āśraya* (de woonplaats van *bhakti*, de levende entiteit) en *viṣaya* (het object van *bhakti*, Bhagavān) worden verdreven, zodra men deze *yoga* begrijpt. *Bhakti* is de zegenrijke activiteit van de ziel. Om het proces van *bhakti* correct uit te voeren zijn twee factoren hoogst noodzakelijk: de zuiverheid van de levende entiteit, die de woonplaats van devotie is, en de complete manifestatie van Bhagavān, die het object van de toewijding is. Zolang als de *jīva* denkt, dat *brahma* en *Paramātmā* gelijk zijn aan Bhagavān (*bhagavat-tattva*), kan hij het proces van zuivere toewijding niet aanvangen. Het proces van *bhakti* kan alleen in zijn meest zuivere vorm worden uitgevoerd, wanneer de toegewijde zich realiseert, dat Śrī Kṛṣṇa *Puruṣottama*, de hoogste Realiteit, is.

“In het stadium van *sādhana* in *bhakti-yoga* moeten krachtens zijn toevlucht tot God, dat wil zeggen, het uitvoeren van de onderdelen van zuivere toewijding en door middel van *sādhu-saṅga*, vier kardinale *anarthas* (obstakels naar het spirituele doel) worden opgeruimd. Van deze vier is de derde *hṛdaya-daurbalya*, of weekhartigheid, die voortkomt uit gehechtheid aan de materiële wereld. In *hṛdaya-daurbalya* is de eerste zwakte van het hart van de *jīva* zijn verlangen om te genieten van de materiële energie door de vrijheid te misbruiken, die Bhagavān hem in zijn zuivere conditie had gege-

ven. Later, op zijn zwerftochten door de materiële wereld, ontwikkelt zijn tweede zwakte van het hart, namelijk een gehechtheid aan zintuigobjecten. Alle andere *anarthas* komen voort uit deze twee zwakten van het hart.”

De eerste vijf verzen laten de eigenschappen van zuivere verzaking zien, die deze weekhartigheden teniet doen. Vanaf vers zes tot het eind van dit hoofdstuk wordt een overpeinzing gegeven van de fundamentele waarheid van de Allerhoogste Persoon vergezeld van de juiste verzaking (*yukta-vairāgya*), welke voortkomt uit *bhakti*. Dit hoofdstuk beschrijft het verschil tussen geest en passieve materie en presenteert een beraadslaging over de verschillende manifestaties van de bewuste Realiteit.

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja
op Hoofdstuk Vijftien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

Devāsura Sampada-Yoga

Yoga door onderscheid tussen goddelijke
en demonische naturen

VERS 1–3

श्री भगवान् उवाच
अभयं सत्त्वसंशुद्धिर्ज्ञानयोगव्यवस्थितिः
दानं दमश्च यज्ञश्च स्वाध्यायस्तप आर्जवम्

अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागः शान्तिरपैशुनम्
दया भूतेष्वलोलुप्त्वं मार्दवं हीरचापलम्

तेजः क्षमा धृतिः शौचमद्रोहो नातिमानिता
भवन्ति सम्पदं दैवीमभिजातस्य भारत

śrī bhagavān uvāca –

*abhayaṃ sattva-saṃsuddhir jñāna-yoga-vyavasthitiḥ
dānaṃ damaś ca yajñāś ca svādhyāyas tapa ārjavam*

*ahiṃsā satyam akrodhas tyāgaḥ śāntir apaiśunam
dayā bhūteṣv aloluptvaṃ mārdaṃ hrīr acāpalam*

*tejaḥ kṣamā dhṛtiḥ śaucam adroho nāti-mānitā
bhavanti sampadaṃ daivīm abhijātasya bhārata*

śrī bhagavān uvāca – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods zei; *abhayam* – vrij van angst; *sattva-saṁśudhiḥ* – zuivering van zijn bestaan (en de daarop volgende opgewektheid); *jñāna-yoga-vyavasthitiḥ* – stevig gesitueerd raken in het proces van vereniging met God door transcendentale kennis; *dānam* – liefdadigheid; *damah* – onderdrukken van externe zintuigen; *ca* – en; *yajñah* – uitvoering van het offer; *ca* – en; *svādhyāyah* – overpeinzing van de vedische literatuur; *tapah* – celibaat; *ārjavam* – eenvoud; *ahimsā* – geweldloosheid; *satyam* – eerlijkheid; *akrodhaḥ* – vrijheid van woede; *tyāgaḥ* – verzaaking (van bezitsdrang over vrouw, zonen enz.); *sāntiḥ* – kalmte; *apaiśunam* – vermijden van bekritisieren; *dayā* – genade; *bhūteṣu* – aan alle wezens; *aloluptvam* – vrijheid van hebzucht; *mārdavam* – vriendelijkheid; *hriḥ* – bescheidenheid; *acāpalam* – vrijheid van wispelturigheid (standvastigheid); *tejaḥ* – kracht; *kṣamā* – vergevingsgezindheid; *dhr̥tiḥ* – vastbeslotenheid; *śaucam* – hygiëne (zowel innerlijk als uiterlijk); *adrohaḥ* – opgeven van haatdragende gevoelens; *nāti-mānitā* – vrijheid van excessieve zelf-importantie; *bhavanti* – deze verschijnen; *sampadam* – eigenschappen; *dai-vim* – van goddelijke; *abhiḥātasya* – voor iemand die is geboren; *bhārata* – O nakomeling van Bharata.

Śrī Bhagavān zei: Onbevreesdheid, opgewektheid van hart, stevig gevestigd zijn in het proces van kennisvergarig, liefdadigheid, beheersing van de zintuigen, het brengen van offers, bestuderen van de geschriften, boetedoening, eenvoud, geweldloosheid, eerlijkheid, afzien van woede, onthechting van vrouw en zonen enzovoort, kalmte, vermijden van kritiek, vriendelijkheid jegens alle wezens, vrijheid van hebzucht, zachtmoedigheid, bescheidenheid, het opgeven van de neiging om impulsief te handelen, kracht, vergevingsgezindheid, geduld, innerlijke en uiterlijke hygiëne en volkomen afwezigheid van haatgevoelens en eigendunk – deze zijn de goddelijke kwaliteiten, O Bharata, die zich manifesteren in een goddelijk persoon, die op een gunstig moment in deze wereld verschijnt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In Hoofdstuk Zestien beschrijft Bhagavān Śrī Kṛṣṇa goddelijke en demonische eigenschappen. Hij beschrijft tevens de aanleg van de twee typen geschapen wezens, die met deze eigenschappen overeenkomen.

Het eerste vers van Hoofdstuk Vijftien, *ūrdhva-mūlam adhaḥ-sākham*, beschrijft de *aśvattha*-boom van de materiële wereld, maar vermeldt niet zijn vruchten. Śrī Bhagavān, die Zich dit herinnert, noemt in het huidige hoofdstuk de vruchten van de boom, die bestaan uit twee soorten: één die bevrijdt en één die bindt. In de eerste drie verzen legt Śrī Bhagavān de vrucht uit, die bevrijding schenkt.

“Hoe ga ik ooit in mijn eentje zonder mijn vrouw en kinderen in het bos wonen?” Als men vrij is van deze vorm van bezorgdheid, wordt dat *abhayam*, onbevreesdheid, genoemd. Een gelukkig hart wordt *sattva-samśuddhiḥ* genoemd. Standvastigheid in het proces van kennisvergaring, zoals vrij zijn van trots, is *jñāna-yoga-vyavasthitiḥ*. *Dānam* betekent ‘anderen voedsel aanbieden, dat bestemd was voor zichzelf, na het op de juiste wijze te hebben verdeeld’. *Damaḥ* betekent ‘de externe en interne zintuigen beheersen’. *Yajñāḥ* betekent ‘verering van de halfgoden’. *Svādhyāyaḥ* betekent ‘studie van de Veda’s’. *Tyāgaḥ* betekent ‘het opgeven van bezitsdrang jegens vrouw en familie’. *Aloluptvam* betekent ‘vrij zijn van hebzucht’. De betekenis van de rest van de woorden mag duidelijk zijn.

Deze zesentwintig kwaliteiten te beginnen met onbevreesdheid wijzen op een *sāttvika* aanleg, een natuur in de geaardheid goedheid, en ze worden verkregen door iemand, die wordt geboren op een tijdstip, dat die *sāttvika* natuur verlicht.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De goddelijke en de demonische eigenschappen en talenten, die beknopt werden beschreven in het voorgaande hoofdstuk, worden nu in detail uiteen gezet. Personen met een demonische aard, die gevangen zitten in

het web van *māyā*, worden in diverse demonische levenssoorten geboren, hetgeen resulteert in ellende en pijn. Degenen met een goddelijke natuur daarentegen, die beschikken over nobele eigenschappen, steken de miserabele oceaan van geboorte en dood gemakkelijk over en maken geleidelijk vooruitgang op het pad van *bhakti* naar Śrī Bhagavān. Ze proeven tenslotte het geluk van de ambrozijnen dienst aan Hem in Zijn woonplaats. Dergelijke bevrijde personen vallen nooit meer terug in deze materiële wereld. De reeks goddelijke kwaliteiten, die hier wordt genoemd, kan zich alleen manifesteren in verheven personen, die op een gunstig moment worden geboren uit ouders met gunstige eigenschappen, die *garbhādhāna-saṁskāra*, het proces van het verwekken van nageslacht volgens de vedische voorschriften, hebben gevolgd. Dit is de verborgen betekenis van het woord *abhijātasya* in het bovenstaande vers. Ouders mogen kinderen niet verwekken, zoals katten en honden dat doen. Śrī Kṛṣṇa Zelf heeft in de *Gītā* gezegd, dat Hij het seksleven is, dat rechtschapen kinderen voortbrengt. Seksleven is dus niet verboden, maar als het alleen een middel is tot lustbevrediging, zoals bij de dieren, vertegenwoordigt het een helse natuur.

In het maatschappelijke stelsel van *varṇāśrama* wordt een *sannyāsi* beschouwd als de beste *guru* van de vier *varṇas* en *āśramas* in de samenleving. [Tot de *varṇas*, de vier beroepsgroepen, behoren de *brāhmaṇas* – de priesterklasse; *kṣatriyas* – bestuurlijke klasse en leger; *vaiśyas* – landbouwers en kooplieden; en *śūdras* – ambachtslieden. Tot de *āśramas*, de levensfasen, behoren *brahmacārī* – celibitair student; *gṛhastha* – huwelijks staat; *vānaprastha* – gepensioneerde staat; en *sannyāsa* – de wereldverzakende levensorde.] De *brāhmaṇa* is de *guru* van de drie andere *varṇas*: *kṣatriya*, *vaiśya* en *śūdra*. Alleen een ware *sannyāsi*, die beschikt over alle goddelijke kwaliteiten, is de *guru* van de *brāhmaṇas*.

Al dergelijke goede eigenschappen zijn zichtbaar in zuivere toegewijden. Een beoefenaar van *bhakti*, die zich heeft overgegeven,

moet onbevreesd zijn en de sterke overtuiging hebben, “Bhagavān is mijn beschermheer en Hij is altijd bij me. Hij ziet en weet alles en Hij houdt me in stand.” Als een toegewijde dit vertrouwen ontwikkelt, blijft hij volkomen onbevreesd, waar hij ook woont, hetzij thuis of in het bos. Prahlāda Mahārāja, Draupadī, de vijf Pāṇḍava’s en Haridāsa Ṭhākura zijn voorbeelden hiervan. Śrī Haridāsa Ṭhākura bleef onbevreesd, zelfs toen hij op tweeëntwintig markten in Navadvīpa door lage-klasse, wrede personen werd gefolterd, hetgeen destijds onder de strikte wetgeving van fanatieke moslims viel. Nadat ze hem in elkaar hadden geslagen, gooiden ze hem in de Gaṅgā, maar hij kwam de stromende rivier weer uit met een gezond lichaam zoals voorheen en keerde terug naar de kleine hut, waar hij zijn *bhajana* uitvoerde. Toen de moslimregent en anderen dit zagen, waren ze stomverbaasd. Daarom moet een *sādhaka*, of beoefenaar van *bhakti*, altijd onbevreesd zijn.

Sattva-saṁsuddhi betekent ‘de zuiverheid van het zelf’. Het gedrag van iemand, die *bhakti* beoefent, is zuiver. Vooral *sannyāsīs* en *brahmacārīs* in het bijzonder, die huis, vrouw en kinderen hebben opgegeven, mogen geen intieme relaties met vrouwen onderhouden. Voor hen is het verboden om op een afgelegen plek met een vrouw grapjes te maken of zelfs te spreken. Śrī Caitanya Mahāprabhu was, wat dit betreft, zeer strikt. Dit betekent niet, dat Hij boze gevoelens jegens vrouwen in het algemeen koesterde. Hij stelde dit regulerende principe in voor *sannyāsīs* en *brahmacārīs*, die hun gezinsleven hebben afgelegd. Voor mannen is de intieme associatie met vrouwen verboden en voor vrouwen is de intieme associatie met mannen verboden. Śrī Caitanya Mahāprabhu gaf Zijn dierbare toegewijde Choṭa Haridāsa definitief op, omdat hij zich met een vrouw ophield. *Strī-saṅga* (vrije associatie met vrouwen) betekent ook ‘ieder willekeurig object bezien met een verlangen om ervan te genieten’. Kṛṣṇa is de Allerhoogste Genieter van iedereen en iedereen is voor Zijn

plezier bestemd. Een *sādhaka* dient rein te blijven en zich te beschouwen als de dienaar van Kṛṣṇa.

Bezig blijven met het cultiveren van *tattva-jñāna*, kennis van de Absolute Waarheid, wordt *jñāna-yoga-vyavasthitih* genoemd. *Saṅkīrtana-yajña* is geaccepteerd geworden als de beste van alle offers, of *yajñas*. *Himsā* betekent ‘geweld jegens de *jīva*’. Geen pijn veroorzaken aan de *jīva*, niet fysiek, mentaal of verbaal, is ware geweldloosheid. Men mag in het bijzonder niet gewelddadig zijn jegens de dieren. Het is gewelddadig om de voortgang naar hogere niveau’s van bewustzijn te onderbreken en dat geldt voor iedere *jīva*. Als een belichaamd wezen ontijdig sterft, moet het in dezelfde levenssoort opnieuw worden geboren en nadat het gedurende het restant van zijn voorbestemde tijd in dat lichaam heeft gewoond, gaat het een andere levenssoort binnen. Men mag van geen enkel levend wezen de vooruitgang onderbreken ten behoeve van persoonlijke voorkeur of eigenbelang. Hiervan afzien is geweldloosheid.

De zesentwintig kwaliteiten, die in dit vers worden beschreven, zijn goddelijk. Door ze te ontwikkelen kan men geleidelijk het hoogste platform van zelfrealisatie bereiken.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura schrijft, “Śrī Bhagavān zegt, ‘Welnu, Arjuna, je kunt twijfelen aan de geldigheid van diverse uitspraken in *śāstra*, waarin wordt geadviseerd om *sāttvika* kwaliteiten te cultiveren, terwijl men streeft naar *jñāna*’. Om deze twijfel op te heffen zegt Śrī Bhagavān, ‘De *āsvattha*-boom van de materiële wereld heeft twee vruchten. De ene vrucht bindt de levende entiteit strak aan de materiële wereld, terwijl de andere hem ervan bevrijdt. Wanneer het bestaan van de *jīva* volkomen is gezuiverd, wordt hij onbevreesd. Het bestaan van de levende entiteit is samengesteld uit zuiver geest (*suddha-sattva*), maar in de gebonden staat wordt deze zuivere natuur gedomineerd door de drie geaardheden van de natuur. Alle geschriften hebben het proces van *jñāna-yoga* gegeven met de bedoeling om zijn bestaan te zuiveren. De geaardheid goedheid is

geschikt voor het cultiveren van kennis, die tot bevrijding leidt. Al deze kwaliteiten zijn goddelijke rijkdommen, die de levende entiteit assisteren bij het verwezenlijken van zijn zuivere bestaan. Alles, dat het bereiken van de zuivere staat van de levende entiteit blokkeert, is demonisch (*āsuri-sampad*). Onbevreesdheid, zuiverheid van bestaan, *jñāna-yoga*, liefdadigheid, zintuiglijke beheersing, het brengen van offers, boetedoening, eenvoud, studie van de Veda's, gewelddoosheid, eerlijkheid, gebrek aan woede, verzaking, kalmte, het opgeven van kritiek op anderen, zachtmoedigheid, afwezigheid van hebzucht, vriendelijkheid, verlegenheid, gebrek aan wispelturigheid, kracht, vergevingsgezindheid, mentale en emotionele kracht, reinheid en gebrek aan afgunst en trots zijn de zesentwintig goddelijke kwaliteiten genaam *daivi-sampad*. Als men op een gunstig moment wordt geboren, ontvangt men deze kwaliteiten.”

VERS 4

दम्भो दर्पोऽभिमानश्च क्रोधः पारुष्यमेव च
अज्ञानं चाभिजातस्य पार्थ सम्पदमासुरीम्

***dambho darpo 'bhimānaś ca krodhaḥ pārūṣyam eva ca
ajñānam cābhijātasya pārtha sampadam āsurīm***

dambhaḥ – schijnheiligheid (religie volgen voor faam); *darpaḥ* – valse trots vanwege rijkdom, opleiding, enz; *abhimānaḥ* – door anderen vereerd willen worden; *ca* – en; *krodhaḥ* – woede; *pārūṣyam* – wreedheid; *eva* – zeker; *ca* – en; *ajñānam* – gebrek aan discriminatie; *ca* – en; *abhijātasya* – voor iemand die is geboren; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *sampadam* – kwaliteiten; *āsurīm* – demonisch.

O Pārtha, trots, hypocrisie, arrogantie, bedrog, woede, wreedheid en gebrek aan onderscheidingsvermogen worden aangetroffen in degenen, die zijn geboren met demonische

eigenschappen. Zij, die worden geboren op een ongunstig tijdstip, krijgen deze eigenschappen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Nu geeft Śrī Bhagavān uitleg over de vruchten, die binden aan het materiële bestaan. Zich voordoen als een religieus persoon zonder religieus te zijn wordt *dambhaḥ*, hypocrisie of schijnheiligheid, genoemd. Trots zijn op zijn rijkdom en opvoeding wordt *darpah*, arrogantie, genoemd. Respect van anderen verlangen en gehecht zijn aan vrouw en kinderen wordt *abhimānaḥ*, eigendunk, genoemd. De betekenis van het woord *krodhaḥ* (woede) is duidelijk. *Pāruṣyam* betekent ‘wreed of hartvochtig zijn’. *Ajñānam* betekent ‘gebrek aan onderscheidingsvermogen’. *Āsurī-sampad* (demonische eigenschappen) wijst ook op *rākṣasī-sampad* (eigenschappen van een Rākṣasa). Iemand, die wordt geboren op een tijdstip, dat toegang geeft aan kwaliteiten in de geaardheden hartstocht en onwetendheid, krijgen dergelijke eigenschappen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Degenen, die op een ongunstig tijdstip worden geboren, omdat hun ouders hebben nagelaten de heilzame zuiveringsriten (*samskāras*) uit te voeren, hebben een demonische aard. Zulke mensen maken een vertoning van hun religie en vooruitgang in het spirituele leven en bedriegen op die manier simpele en onschuldige mensen. Ze gaan ervan uit, dat het leven is bedoeld voor het verzamelen van rijkdom, vrouwen en prestige. Hoewel ze de instructies van de geschriften zelf niet volgen, vertonen ze een onmetelijke eigenwaan. Ze worden kwaad om futiliteiten en beschikken niet over een zweem van nederigheid. Ze zijn hartvochtig en gaan in gebreke van onderscheidingsvermogen. Al deze eigenschappen zijn *āsurika*, demonisch, en men dient te proberen zich te allen tijde hiertegen te beschermen.

VERS 5

दैवी सम्पद्धिमोक्षाय निबन्धायासुरी मता
मा शुचः सम्पदं दैवीमभिजातोऽसि पाण्डव

*daivī sampad vimokṣāya nibandhāyāsūrī matā
mā śucaḥ sampadam daivīm abhijāto ‘si pāṇḍava*

daivī – goddelijke; *sampad* – kwaliteiten; *vimokṣāya* – leiden tot bevrijding; *nibandhāya* – tot gebondenheid; *āsūrī* – de demonen; *matā* – beschouwd; *mā śucaḥ* – treuren niet; *sampadam* – kwaliteiten; *daivīm* – een goddelijk; *abhijātāḥ* – geboren; *asi* – jij bent; *pāṇḍava* – O zoon van Pāṇḍu.

Goddelijke kwaliteiten zijn de oorzaak van bevrijding en demonische kwaliteiten zijn de oorzaak van gebondenheid. O zoon van Pāṇḍu, treur niet, want jij bent met goddelijke kwaliteiten geboren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Welnu, in dit vers, dat begint met *daivī*, laat Śrī Bhagavān zien, hoe deze twee naturen functioneren. Arjuna kan klagen, “Alas, alas! Ik moet wel demonische eigenschappen hebben, zoals hartvochtigheid en woede, want ik wil mijn verwanten met pijlen gaan ombrengen.” In antwoord hierop antwoordt Śrī Bhagavān, “*mā śucaḥ* – treur niet” enzovoort om hem te troosten. “Jij bent in een dynastie van *kṣatriyas* geboren. Geschriften, die handelen over moraal (*dharma-sāstra*), staan een *kṣatriya* toe om in een oorlog hartvochtig en woedend te zijn, maar gewelddadigheid enzovoort onder andere omstandigheden is demonisch.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Alleen met goddelijke kwaliteiten kan men een poging ondernemen om te worden bevrijd en alleen door demonische eigenschappen raakt men aan deze wereld gebonden. O Arjuna, door het ontwikkelen van

jñāna-yoga en het volgen van *varṇāśrama-dharma* kun je de zuivering van jouw bestaan bewerkstelligen. Je bent gezegend met goddelijke eigenschappen, omdat je bent geboren in een nobele *kṣatriya*-familie. Het is niet demonisch om in een religieuze oorlog jouw verwanten om te brengen door hen met pijlen te beschieten, of andere dergelijke activiteiten uit te voeren in overeenstemming met de sommaties van *sāstra*. Nu je deze instructie hebt vernomen, moet jij jouw verdriet opgeven.”

VERS 6

द्वौ भूतसर्गौ लोकेऽस्मिन् दैव आसुर एव च
दैव विस्तरशः प्रोक्त आसुरं पार्थ मे शृणु

*dvau bhūta-sargau loke 'smin daiva āsura eva ca
daiva vistaraśaḥ prokta āsuram pārtha me śṛṇu*

dvau – twee soorten; *bhūta-sargau* – geschapen wezens; *loke* – wereld; *asmin* – in deze; *daivaḥ* – goddelijk; *āsuraḥ* – demonisch; *eva* – zeker; *ca* – en; *daivaḥ* – de goddelijke; *vistaraśaḥ* – uitvoerig; *proktaḥ* – is over gesproken; *āsuram* – van de demonen; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *me* – van Mij; *śṛṇu* – hoor nu.

O Pārtha, in deze wereld leven twee soorten geschapen wezens, die goddelijk zijn of demonisch. De goddelijke kwaliteiten zijn uitvoerig beschreven. Hoor nu van Mij over de demonische aard.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Bhagavān geeft de wanhopige Arjuna een gedetailleerde beschrijving van demonische eigenschappen. De goddelijke eigenschappen zijn reeds in detail beschreven in de reeks verzen beginnend met *abhayaṁ sattva-saṁsuddhi*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Bhagavān Śrī Kṛṣṇa geeft nu een gedetailleerde beschrijving van demonische eigenschappen, zodat men kan weten, welke dat zijn en ze geheel kan opgeven. De *Padma Purāṇa* verklaart,

*dvau bhūta-sargau loke 'smin daiva āsura eva ca
viṣṇu-bhaktāḥ smṛto daiva āsuras tad-viparyayaḥ*

Toegewijden, die Bhagavān vereren, worden halfgoden genoemd. Degenen daarentegen, die afgunstig zijn op Bhagavān en Zijn toegewijden, worden demonen genoemd. Degenen, die de instructies van *sāstra* volgen, vrij zijn van wereldse gehechtheid, vrij zijn van haat en zich bezighouden met *bhakti* aan Śrī Bhagavān, dienen te worden beschouwd als *devas*, of halfgoden. Degenen, die de instructies van *sāstra* veronachtzamen, omdat ze door materiële gehechtheid en haat worden gedreven en zich bezighouden met onreligieuze activiteiten, worden *asuras*, of demonen, genoemd.

VERS 7

प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च जना न विदुरासुराः
न शौचं नापि चाचारो न सत्यं तेषु विद्यते

*pravṛttim ca nivṛttim ca janā na vidur āsurāḥ
na śaucam nāpi cācāro na satyam teṣu vidyate*

pravṛttim – neiging tot deugdzaamheid; *ca* – en; *nivṛttim* – afzien van ondeugd; *ca* – en; *janāḥ* – personen; *na vidur* – begrijpen niet; *āsurāḥ* – demonisch; *na* – noch; *śaucam* – properheid; *na* – noch; *api* – zelfs; *ca* – en; *ācārah* – goed gedrag; *na* – noch; *satyam* – eerlijkheid; *teṣu* – in hen; *vidyate* – bestaat.

Degenen, die demonisch zijn, hebben geen idee van deugd-zame tendensen, noch hoe ze van ondeugd kunnen afzien. Reinheid, juist gedrag en eerlijkheid worden in hen niet aangetroffen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *pravṛtti* betekent ‘neiging tot deugdzaamheid’ (*dharma*) en *nivṛtti* betekent ‘afzien van ondeugd’.

VERS 8

असत्यमप्रतिष्ठं ते जगदाहुरनीश्वरम्
अपरस्परसम्भूतं किमन्यत्कामहेतुकम्

asatyam apratiṣṭham te jagad āhur anīśvaram
aparaspara-sambhūtam kim anyat kāma-hetukam

asatyam – valsheid of illusie; *apraṭiṣṭham* – zonder oorzaak; *te* – zij; *jagat* – de wereld; *āhuḥ* – zeggen; *anīśvaram* – zonder een bestuurder; *aparaspara-sambhūtam* – geboren uit seksuele vereniging, of automatisch geprocreeerd; *kim* – wat; *anyat* – anders; *kāma-hetukam* – veroorzaakt door lust.

De demonen beschrijven de wereld als onecht, zonder basis en goddeloos. Ze zeggen, dat hij is een product is van seksuele vereniging, of dat hij uit zichzelf tot stand is gekomen. Niet alleen dit, ze zeggen zelfs, dat hij een gevolg is van lust.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān beschrijft de filosofie van de demonen. “Ze zeggen, dat de materiële wereld *asatyam* is, onecht en een gevolg van illusie. Datgene, dat geen toevlucht of basis heeft, wordt *apraṭiṣṭha* genoemd. Ze zeggen, dat deze materiële wereld geen basis heeft, evenals een bloem in de lucht geen basis heeft.” *Anīśvaram* betekent, dat – aangezien de wereld onecht is – hij niet is geschapen door de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods; integendeel, de wereld is door toeval tot stand gekomen zonder enige wederzijdse vereniging, ‘zoals transpiratie enzovoort verschijnt, zo verschijnen de levende entiteiten’.

“Dit niet alleen, ze zeggen, dat deze wereld alleen het gevolg is van lust, de wens om zich voort te planten. Aangezien ze beweren,

dat deze wereld onecht is, hebben ze het idee, dat ze het recht hebben er speculatieve verklaringen voor te geven. Verder beweren sommigen, dat de bewijsvoering gegeven in de Veda's en de Purāna's vals is. Demonische personen zeggen, “*trayo vedasya karttāro muni-bhaṇḍa-niśācarāḥ* – denkers, goochelaars, jakhalzen en uilen hebben de Veda's samengesteld.”

Apratiṣṭham betekent, dat *dharma* en *adharma* niet in de Veda's zijn vastgesteld en dat beide het gevolg van illusie zijn. *Aniśvaram* betekent, dat zelfs *Īśvara* als gevolg van illusie is uitgedokterd. “Als iemand zegt, dat deze materiële wereld zich schijnt te manifesteren uit de vereniging van man en vrouw, antwoorden de demonen hierop met *aparaspara-sambūtam*, dat er geen dergelijke oorzaak en gevolg achter schuil gaan en dat de geboorte van een kind uit ouders ook berust op illusie. Ze zeggen, als een pottenbakker een pot van klei maakt, weet hij wat hij doet, maar wanneer ouders een kind voortplanten, weten ze niet hoe het gebeurt; daarom is het proces van het krijgen van een kind ook illusie. O Arjuna, wat kan Ik nog meer zeggen? Demonen zeggen, dat de enige oorzaak van het universum zelfzuchtig verlangen is. Volgens hun logica zijn atomen, de begoochelende materiële energie, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods en wat dan ook de oorzaak van de schepping van de wereld.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het huidige vers legt Śrī Bhagavān de filosofie uit van degenen met een diabolische aard. De essentie van het commentaar van Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa op dit vers is als volgt:

- 1) Naar de opvatting van de *māyāvādis* is deze materiële wereld *asatya*, *apratīṣṭhita* en *aniśvara*. Ze zeggen, dat hij *asatya* is, omdat hij een illusie is, zoals een touw kan worden aangezien voor een slang. Ze zeggen, dat de wereld *apratīṣṭhita* is, omdat hij geen basis heeft, zoals een bloem in de lucht, en dat hij *aniśvara* is, omdat *Īśvara* niet de oorzaak van schepping is.

- 2) Volgens een bepaalde, boeddhistische sekte – de *svabhāvavādīs* – is de materiële wereld *aparaspara-sambūtam*, niet voortgekomen uit wederzijdse vereniging van man en vrouw, maar uit de natuur. Ze zeggen, dat de natuurlijke en noodzakelijke actie van substanties volgens hun inherente eigenschappen het universum produceert en ondersteunt.
- 3) Volgens de filosoof Cārvāka is deze materiële wereld *kāmahaitukam*, ontstaan uit de stroom van wellust tussen man en vrouw.
- 4) Volgens de jains is zelfzuchtig verlangen de oorzaak van deze wereld. Op basis van hun speculatieve logica veronachtzamen ze de gezaghebbende vedische literatuur en trachten de oorzaak van deze materiële wereld tevergeefs vast te stellen.

De uitspraak van Śrī Kṛṣṇa, *mayādhyakṣeṇa prakṛtiḥ sūyate sa-carācaram* (Gītā 9.20) laat heel duidelijk zien, dat deze hele materiële wereld bestaande uit bewegende en niet-bewegende wezens onder Zijn supervisie door de materiële natuur (*prakṛti*) is geschapen. Aangezien deze wereld tot stand is gekomen door de wil van Bhagavān, die *satya-saṅkalpa* is, Hij wiens wensen moeten worden verwezenlijkt, is de wereld echt, maar ook veranderlijk en vergankelijk. De demonen dokteren uiteenlopende soorten tijdelijke, atheïstische filosofieën uit, omdat ze niet beschikken over zuivere en volmaakte wijsheid.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Degenen met een demonisch temperament noemen deze wereld *asatya* – illusoir; *apraṭiṣṭhita* – zonder basis; en *anīśvara* – zonder een Allerhoogste Wezen. Volgens hun filosofie heeft het geen zin om het bestaan van een Allerhoogste Bestuurder te aanvaarden, aangezien de verhouding tussen oorzaak en gevolg niet de basis vormt van de schepping van het universum. Anderen zeggen, dat Īśvara wel bestaat, maar dat Hij werd beïnvloed door Zijn zelfzuchtige verlangens, toen Hij de we-

reld schiep, en dat Hij daarom niet is gekwalificeerd om het object van onze verering te zijn.”

VERS 9

एतां दृष्टिमवष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः
प्रभवन्त्युग्रकर्माणः क्षयाय जगतोऽहिताः

*etām dr̥ṣṭim avaṣṭabhya naṣṭātmāno’lpa-buddhayaḥ
prabhavanty ugra-karmāṇaḥ kṣayāya jagato ‘hitāḥ*

etām – deze; *dr̥ṣṭim* – filosofie; *avaṣṭabhya* – toevlucht nemen; *naṣṭa-ātmānaḥ* – zonder kennis van de ziel (in het lichaamsbewustzijn van het leven); *alpa-buddhayaḥ* – met schamele intelligentie; *prabhavanti* – worden geboren; *ugra-karmāṇaḥ* – houden zich bezig met wrede activiteiten, enz.; *kṣayāya* – voor de destructie; *jagataḥ* – van de wereld; *ahitāḥ* – de destructieve demonen [de impersonalistisch nihilistische filosofen die speculatieve commentaren op de *Vedānta-sūtra* schrijven].

Aangezien het hen ontbreekt aan kennis van de ziel, beschouwen de domme demonen het lichaam als het zelf. Omdat ze hun toevlucht nemen tot dit diabolische gezichtspunt, nemen ze louter voor de destructie van deze wereld een geboorte en houden zich voor dat doel bezig met wrede activiteiten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Op deze manier zijn een aantal van deze demonen totaal verloren. Sommigen beschikken over zeer weinig intelligentie en anderen houden zich bezig met verdorven daden, zijn lichtzinnig en bestemd voor de hel. Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān elf achtereenvolgende verzen, waarvan het eerste hier begint met *etām*. *Avaṣṭabhya* betekent ‘toevlucht nemen’.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Démonen ontbreekt het aan kennis van het zelf, of *ātma-jñāna*. Ze vinden allerlei soorten machines uit onder voorwendsel van de vooruitgang van de civilisatie. Ze produceren een overvloed aan wapens en apparatuur om een maximum aantal mensen in een minimum van tijd te vermoorden, waaraan zelfs mensen op veraf gelegen continenten niet ontsnappen. De demonen zijn erg trots op zulke uitvindingen, die de wereld op ieder moment kunnen vernietigen. In de demonische samenleving bestaat geen vertrouwen in Īśvara of de Veda's en daardoor zijn de demonen bezig de wereld te vernietigen, ze zijn niet bezig met het ontwikkelen van vrede en geluk voor de bevolking.

VERS 10

काममाश्रित्य दुष्पूरं दम्भमानमदान्विताः
मोहाद्गृहीत्वाऽसद्ग्राहान् प्रवर्तन्तेऽशुचिव्रताः

kāmam āsṛitya duṣpūraṁ dambha-māna-madānvitāḥ
mohād grhītvā 'sad-grāhān pravarttante 'suci-vratāḥ

kāmam – lust; *āsṛitya* – toevlucht nemen; *duṣpūram* – van onverzadigbare; *dambha* – hypocrisie; *māna* – trots; *mada* – en arrogantie; *anvitāḥ* – vol van; *mohāt* – uit begoocheling; *grhītvā* – aanvaarden; *asad-grāhān* – tijdelijke zintuigobjecten; *pravarttante* – ze houden zich bezig (met de verering van onbeduidende halfgoden); *āsuci-vratāḥ* – beëdigd tot zedenloosheid.

Deze begoochelde personen worden gedreven door onverzadigbare verlangens, ze zijn vol schijnheiligheid, trots en arrogantie en hunkeren constant naar tijdelijke lustobjecten. Ze zijn ingezworen tot zedenloosheid en houden zich bezig met de verering van onbeduidende halfgoden.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Asad-grāhān pravarttante* betekent, dat ze de neiging hebben om bogus ideologieën te volgen en *āsuci-vratāḥ*

verwijst naar degenen, die rechtschapen gedrag hebben opgegeven en zich op een abominabele manier zijn gaan gedragen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Personen met een demonisch temperament, die geen Allerhoogste Bestuurder en niet de vedische conclusies aanvaarden, beweren dat het succes van het menselijk leven louter bestaat uit het vergaren van rijkdom om daarmee hun zelfzuchtige verlangens te bevredigen. Om deze reden blijven ze gehecht aan onzuivere activiteiten, zoals het drinken van wijn, het eten van vlees, het hebben van onwettig seksueel verkeer en gokken. Ze maken de vedische conclusies belachelijk, omdat ze volkomen zijn vergiftigd door trots en vals-ego. In een moderne, atheïstische maatschappij worden alleen dergelijke mensen verheerlijkt. Ofschoon ze de samenleving op de drempel van de destructie brengen, beschouwen ze zichzelf uitermate intelligent.

VERZEN 11 – 12

चिन्तामपरिमेयां च प्रलयान्तामुपाश्रिताः
कामोपभोगपरमा एतावदिति निश्चिताः

आशापाशशतैर्बद्धाः कामक्रोधपरायणाः
ईहन्ते कामभोगार्थमन्यायेनार्थसञ्चयान्

*cintām aparimeyām ca pralayāntām upāśritāḥ
kāmapabhoga-paramā etāvad iti niścītāḥ*

*āsā-pāśa-satair baddhāḥ kāma-krodha-parāyaṇāḥ
īhante kāma-bhogārtham anyāyenārtha-sañcayān*

cintām – bezorgdheid; *aparimeyām* – in onbeperkte; *ca* – en; *pralaya-antām* – tot de dood; *upāśritāḥ* – toevlucht nemen; *kāma-upabhoga* – van de materiële zintuigen genieten; *paramāḥ* – het hoogste (doel van het leven); *etāvat*

– aldus; *iti* – dat; *niścītāḥ* – bepalen; *āsā* – van verlangen; *pāśa* – van koor-
den; *śataiḥ* – met honderden; *baddhāḥ* – gebonden; *kāma-krodha* – in lust
en woede; *parāyaṇāḥ* – geabsorbeerd; *ihante* – ze doen moeite; *kāma-bhoga*
– van zinnelijk plezier; *artham* – met het doel; *anyāyena* – op een volslagen
onjuiste manier; *artha* – van rijkdom; *sañcayān* – voor de opeenhoping.

Omdat ze denken, dat lustbevrediging het hoogste doel van het leven is, worden ze tot hun dood belaagd door eindeloze angst en spanning. Ze zitten in de koorden van onbegrensde verlangens verstrikt en terwijl ze constant in lust en woede verdiept zijn, proberen ze zich op iedere onbetamelijke manier van rijkdom te verzekeren omwille van de verzadiging in sensueel plezier.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Pralayāntām* betekent ‘tot de dood’. *Etāvad iti* verwijst naar degenen, die uit *śāstra* de conclusie trekken, dat de zintuigen in lustbevrediging gedrenkt moeten blijven. “Waarom zouden we ons om iets anders druk hoeven maken?”

VERS 13

इदमद्य मया लब्धमिदं प्राप्त्ये मनोरथम्
इदमस्तीदमपि मे भविष्यति पुनर्धनम्

idam adya mayā labdham idam prāpsyē manoratham
idam astīdam api me bhaviṣyati punar dhanam

idam – dit; *adya* – vandaag; *mayā* – door mij; *labdham* – is verkregen; *idam* – dit; *prāpsyē* – ik zal krijgen; *manar-ratham* – verlangen; *idam* – dit; *asti* – is (van mij); *idam* – dit; *api* – ook; *me* – mijn; *bhaviṣyati* – zal zijn; *punar* – toenemen; *dhanam* – van rijkdom.

Ze denken, “Vandaag heb ik zoveel bereikt en in de toekomst zorg ik ook, dat ik al mijn gekoesterde verlangens in vervul-

ling breng. Zoveel rijkdom is nu van mij en dit zal in de toekomst steeds verder toenemen.”

VERS 14

असौ मया हतः शत्रुर्हनिष्ये चापरान् अपि
ईश्वरोऽहमहं भोगी सिद्धोऽहं बलवान् सुखी

asau mayā hataḥ śatruḥ haniṣye cāparān api
īśvaro ‘ham aham bhogī siddho ‘ham balavān sukhī

asau – dit; *mayā* – door mij; *hataḥ* – is verslagen; *śatruḥ* – vijand; *haniṣye* – ik ga verslaan; *ca* – en; *aparān* – de andere vijanden; *api* – ook; *īśvaraḥ* – God; *aham* – ik; *aham* – ik; *bhogī* – de genieter; *siddhaḥ* – perfect; *aham* – ik; *balavān* – sterk; *sukhī* – gelukkig.

“Ik heb deze vijand verslagen en ik ga ook nog anderen verslaan. Ik ben een grote heerser en genieter. Ik ben volmaakt, sterk en gelukkig.”

VERS 15

आढ्योऽभिजनवान् अस्मि कोऽन्योऽस्ति सदृशो मया
यक्ष्ये दास्यामि मोदिष्य इत्यज्ञानविमोहिताः

ādhyo ‘bhijanavān asmi ko ‘nyo ‘sti sadṛśo mayā
yakṣye dāsyaṃ modīṣya ity ajñāna-vimohitāḥ

ādhyah – rijk; *abhijanavān* – uit een nobel geslacht; *asmi* – ik ben; *kaḥ* – wie; *anyah* – anders; *asti* – is daar; *sadṛśah* – gelijk; *mayā* – met mij; *yakṣye* – ik zal offeren; *dāsyaṃ* – ik zal in liefdadigheid geven; *modīṣye* – ik zal gelukkig zijn; *iti* – dus; *ajñāna-vimohitāḥ* – personen begoocheld door onwetendheid.

“Ik ben rijk en kom uit een nobel geslacht. Wie is gelijk aan mij? Ik ga rituele offers brengen en zaken in liefdadigheid weggeven; op die manier zal ik van groot geluk genieten.” Omdat ze worden begoocheld door onwetendheid, spreken ze op deze manier.

VERS 16

अनेकचित्तविभ्रान्ता मोहजालसमावृताः
प्रसक्ताः कामभोगेषु पतन्ति नरकेऽशुचौ

*aneka-citta-vibhrāntā moha-jāla-samāvṛtāḥ
prasaktāḥ kāma-bhogeṣu patanti narake 'śucau*

aneka – door vele; *citta* – zorgen; *vibhrāntāḥ* – verbijsterd; *moha* – van begoocheling; *jāla* – in een net; *samāvṛtāḥ* – gevangen; *prasaktāḥ* – extreem gehecht; *kāma-bhogeṣu* – lustbevrediging; *patanti* – ze vallen; *narake* – hel; *śucau* – onrein.

Ze worden geteisterd door vele wensen en zorgen, ze zitten gevangen in een web van illusie, ze zijn extreem gehecht aan zinnelijke genoegens en belanden in een smerige hel.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Aśucau narake* betekent ‘in hellen, zoals Vaitaraṇī’ [een eindeloze rivier van bloed, pus en urine].

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Demonische personen zien zichzelf als Īśvara, de Allerhoogste Bestuurder, zelfs al worden ze van diverse onbeduidende zorgen nerveus en zitten ze gevangen in een web van illusie. Ze worden zelfs counselors en brengen op hun volgelingen hun eigen verdorven ideeën over, “Jij bent zelf de Allerhoogste Bestuurder en je kunt doen wat je leuk vindt. Alleen een idioot gelooft in een andere Bestuurder. Een dergelijk wezen bestaat niet.”

Deze mensen beelden zich in, dat ze een speciaal voertuig kunnen ontwikkelen, waarmee ze naar iedere hogere planeet kunnen reizen. Ze hebben geen vertrouwen in vedische offers en rituelen, noch in het proces van *bhakti*. Van dergelijke demonen was Rāvana prominent. Hij had het plan gemaakt om een trap naar de hemelse planeten te bouwen, zodat een gewoon persoon er naartoe kon gaan zonder vedisch offer uit te voeren. Hij werd echter gedood door Śrī Rāmacandra en zijn plan liep in duigen.

Op dit momen zijn degenen met een demonische aanleg bezig om met verscheidene soorten ruimteschepen naar hogere planeten te reizen. Ze weten echter niet, dat ze zich op het pad van destructie bevinden. Hier betekenen de woorden *moha-jāla-samāvṛtāḥ*, dat een vis verstrikt raakt in een visnet en het leven laat vanwege de beluste aard van zijn tong. Op dezelfde manier komen degenen met een demonische aard in een netwerk van begoocheling terecht, waaruit geen ontsnapping mogelijk is. Op die manier treft hen destructie.

VERS 17

आत्मसम्भाविताः स्तब्धा धनमानमदान्विताः
यजन्ते नामयज्ञैस्ते दम्भेनाविधिपूर्वकम्

***ātma-sambhāvitāḥ stabdhā dhana-māna-madānvitāḥ
yajante nāma-yajñais te dambhenāvidhi-pūrvakam***

ātma-sambhāvitāḥ – zelfbedrogen; *stabdhāḥ* – zonder nederigheid; *dhana* – wegens rijkdom; *māna-mada-anvitāḥ* – bedweldmd door het verlangen te worden geëerd; *yajante nāma-yajñaiḥ* – voeren offers uit in naam alleen (zonder de geest van het offeren); *te* – zij; *dambhena* – vol schijnheiligheid, etaleren; *avidhi-pūrvakam* – zonder de sommaties te volgen die zijn voorgeschreven in de geschriften.

Deze demonen zitten vol eigendunk, onbescheidenheid en arrogantie en terwijl ze wegens hun rijkdom worden bedwelmd door vals prestige, voeren ze op hoogdravende wijze alleen in naam ritualistische offers uit, waarbij ze de sommaties van de geschriften veronachtzamen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Ātma-sambhāvitāḥ* betekent, dat ze zichzelf eerbiedwaardig achten; daardoor zijn ze *stabdhāḥ*, niet bescheiden maar arrogant. Geen enkele *sādhu* betuigt hen echter respect. *Nāma-yajñaiḥ* betekent ‘handelingen, die alleen in naam vedische offers voorstellen’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat Arjuna de symptomen en activiteiten van degenen met goddelijke en demonische naturen heeft begrepen, vraagt hij aan Kṛṣṇa, “Sommige mensen geven de regels en reguleringen van de geschriften op en gaan onbeduidende halfgoden vereren volgens hun eigen speculatieve ideeën. In welke categorie hoort hun verering thuis?” Het is nu zo, dat de meeste mensen de halfgoden en andere persoonlijkheden volgens hun eigen speculatieve bevestigingen vereren en de regels van *sāstra* negeren. In dit verband moeten we de instructies horen, die door Śrī Kṛṣṇa worden gegeven.

VERS 18

अहङ्कारं बलं दर्पं कामं क्रोधं च संश्रिताः
मामात्मपरदेहेषु प्रद्विषन्तोऽभ्यसूयकाः

***ahaṅkāraṁ balaṁ darpaṁ kāmaṁ krodhaṁ ca saṁśritāḥ
mām ātma-para-deheṣu pradviṣanto 'bhyasūyakāḥ***

ahaṅkāraṁ – van het vals-ego; *balaṁ* – fysieke kracht; *darpaṁ* – grofheid, trots; *kāmaṁ* – lust; *krodhaṁ* – woede; *ca* – en; *saṁśritāḥ* – toevlucht ne-

men; *mām* – Mij; *ātma-para* – van degenen die zijn gewijd aan de Allerhoogste Ziel; *deheṣu* – in de lichamen; *pradviṣantaḥ* – ze haten; *abhyasūyakāḥ* – en benijden (schrijven fouten toe aan de goede eigenschappen van heiligen).

De demonen nemen hun toevlucht tot vals-ego, lichamelijke kracht, trots, lust en woede en haten Mij, de Allerhoogste Ziel, die woont in het lichaam van de heiligen, wier hart constant is gewijd aan Mijn dienstverlening. Ze schrijven fouten toe aan de goede kwaliteiten van heilige personen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Ze zijn afgunstig op Mij, Paramātmā, door Me te negeren. Of, *ātma-parāḥ*, ze verachten de heilige personen, omdat Ik altijd in het lichaam woon van degenen, die zich aan Paramātmā hebben gewijd. Dus afgunstig zijn op een *sādhu* is zowaar afgunstig zijn op Mij.” *Abhyasūyakāḥ* betekent ‘de goede eigenschappen van heilige personen zien als fouten’.

VERS 19

तान् अहं द्विषतः क्रूरान् संसारेषु नराधमान्
क्षिपाम्यजस्रमशुभान् आसुरीश्वेव योनिषु

*tān aham dviṣataḥ krūrān saṁsāreṣu narādhamān
kṣipāmy ajasram aśubhān āsurīśv eva yoniṣu*

tān – diegenen; *aham* – Ik; *dviṣataḥ* – omdat ze afgunstig zijn op heiligen; *krūrān* – wreed; *saṁsāreṣu* – in materialistische; *nara-adhamān* – verdorven mensen; *kṣipāmi* – werpen; *ajasram* – voor altijd; *aśubhān* – en ongunstige werken; *āsurīsu* – demonisch; *eva* – zeker; *yoniṣu* – baarmoeders (levenssoorten).

Omdat ze afgunstig zijn op zulke heiligen, werp Ik die wrede en verdorven personen, die de meest ongunstige handelingen

verrichten, telkens weer in het wereldse bestaan tussen diverse demonische levenssoorten.

VERS 20

आसुरीं योनिमापन्ना मूढा जन्मनि जन्मनि
मामप्राप्यैव कौन्तेय ततो यान्त्यधमां गतिम्

*āsūrīm yonim āpannā mūḍhā janmani janmani
mām aprāpyaiva kaunteya tato yānty adhamām gatim*

āsūrīm – demonisch; *yonim* – geboorten; *āpannāḥ* – krijgen; *mūḍhāḥ* – die dwazen; *janmani janmani* – geboorte na geboorte; *mām* – Mij; *aprāpya* – niet bereiken; *eva* – zeker; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *tataḥ* – dan; *yānti* – gaan; *adhamām* – de meest afgrijpselijke; *gatim* – bestemming.

O zoon van Kuntī, doordat ze de ene geboorte na de andere in demonische levenssoorten aanvaarden, kunnen zulke dwazen Me nooit bereiken en op die manier dalen ze steeds verder af naar de laagste en meest afgrijpselijke bestemmingen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “*Mām aprāpyaiva* betekent, dat ze in een gedegradeerde levenssoort vervallen, doordat ze Mij niet bereiken. Wanneer Ik echter op het eind van Dvāpara-yuga in de achtentwintigste *catur-yuga* van Vaivasvata Manu verschijn, krijgen degenen, zoals Kaṁsa, die afgunstig op Me zijn, bevrijding op het moment, dat ze voor Me staan. Ik, die een oceaan van oneindig mededogen is, schenk die zeldzame bevrijding, die wordt bereikt in het gerijpte stadium van *bhakti-miśra-jñāna*, kennis vermengd met toewijding, zelfs aan zondaren, zoals Kaṁsa. In de gebeden van de Gepersonificeerde Veda’s in *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.87.23) wordt gezegd, ‘O Prabhu! Door eenvoudig onafgebroken aan U te denken, hebben Uw vijanden dezelfde Allerhoogste Absolute Realiteit bereikt als de grote wijzen, die in *yoga* zijn verankerd en U vereren door op een

solitaire plek te wonen en hun ademhaling, geest, zintuigen enzovoort te beheersen’. Hiermee is Mijn suprematie, zoals eerder beschreven, gevestigd.” Dit wordt ook aangetroffen in een vers uit *Laghu-Bhāgavatāmṛta*, waarin wordt gezegd, dat zolang degenen, die afgunstig zijn op Kṛṣṇa, Hem niet bereiken, zullen achterblijven in een gedegradeerde levenssoort. Dit is overduidelijk.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het negentiende vers zegt Śrī Kṛṣṇa, dat Hij mensen, die afgunstig zijn op *sādhus* en wreed zijn en behoren tot de meest gedegradeerde mensensoort, in onzalige, demonische levenssoorten werpt. Door deze uitspraak kan iemand het gedrag van Bhagavān in twijfel trekken en zeggen, dat Hij niet onpartijdig is, maar juist het tegenovergestelde. Hoewel Īśvara het vermogen heeft om alles te doen, “*karttum akarttum anyathā karttum samarthaḥ* – Bhagavān kan iets doen en weer terugdraaien, zoals Hij verkiest”, krijgt de levende entiteit doorgaans de resultaten van zijn eigen activiteiten te proeven. Daarom moeten zondige mensen, die gekant zijn tegen de Veda’s, de toegewijden en Bhagavān, keer op keer demonische levenssoorten binnengaan om de resultaten van hun acties te ondergaan. Vanwege hun herhaalde geboorten in demonische levenssoorten krijgen ze geen kans om van hun overtredingen bevrijd te worden. Indien de overtredingen en zonden, die in het mensenleven zijn begaan, niet worden uitgeboet in het menselijke bestaan, krijgt de persoon niet meer de kans deze te vereffenen, wanneer hij belandt in lagere levenssoorten, zoals vogels en zoogdieren. De geboorte in alle levenssoorten, behalve de mensensoort, is louter bedoeld om de gevolgen van verleden *karma* te incasseren. In dit verband schrijft Śrīla Madhusūdana Sarasvatī,

*ihaiḥ narakavyādheś cikitsāṁ na karoti yaḥ
gatvā nirauśadhaṁ sthānaṁ sarujāḥ kiṁ kariṣyati*

Als iemand in dit menselijke lichaam de ziekte van het afglijden naar een hels leven niet kan helen, wat gaat hij dan doen in een lagere levenssoort, waar geen remedie aanwezig is?

God of Īśvara is nooit partijdig Dit werd eerder in detail uitgelegd. Hier dient men op te merken, dat Hiraṇyakaśipu, Hiraṇyākṣa, Rāvaṇa, Kumbhakarṇa, Śiśupāla en Dantavakra, omdat ze waren vervloekt, in de dynastieën van *kṣatriyas* werden geboren. In die geboorte stelden ze zich rechtstreeks op tegen de incarnaties van Bhagavān, zoals Śrī Nṛsimha, Śrī Varāha, Śrī Rāma en Śrī Kṛṣṇa, en beschouwden Hen als hun vijand. Maar omdat ze door deze incarnaties werden gedood, kregen ze een gunstige bestemming en lieten hun demonische aard achterwege. Degenen, die specifiek door Śrī Kṛṣṇa werden omgebracht, kregen de hoogste bestemming. Verder dient te worden opgemerkt, dat al deze persoonlijkheden vertrouwen hadden in de Veda's en in vedische activiteiten en allemaal vedische offers hadden uitgevoerd. Ze geloofden indirect in een hoogste bestuurder, in de factor tijd en in de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods.

Śrī Kṛṣṇa's suprematie over alle incarnaties van God, Zijn glorieuze positie en Zijn specifieke eigenschap om de hoogste bevrijding te geven aan degene, die Hij doodt, is hiermee vast komen staan. Wanneer de demonen, die afgunstig zijn op Bhagavān, worden omgebracht door andere incarnaties dan Kṛṣṇa Zelf, ontvangen ze immers plezier in de hemelse planeten en op andere plaatsen, of ze worden geboren in een hoge-klasse familie. Maar wanneer ze persoonlijk door Śrī Kṛṣṇa, de bron van alle incarnaties, worden gedood, krijgen ze bevrijding of *mukti*, bereiken ze ofwel een gedaante overeenkomstig met die van Bhagavān (*sārūpya*), verblijf op dezelfde planeet als Bhagavān (*sālokya*), rijkdommen als die van Bhagavān (*sārṣṭi*) of nabije associatie van Bhagavān (*sāmīpya*). Ze kunnen zelfs als een van Zijn metgezellen dienst aan Hem verkrijgen. Daarom is naar zeggen alleen Śrī Kṛṣṇa de bron van alle incarnaties: “*ete*

cāṁśa-kalā puṁśaḥ kṛṣṇas tu bhagavān svayaṁ – alle genoemde incarnaties zijn ofwel plenaire delen of delen van plenaire delen van Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, de oorspronkelijke Persoonlijkheid Gods” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 1.3.28). Kṛṣṇa beloonde zelfs Pūtana met de positie van Zijn voedster. En toen Hij afdaalde in de gedaante van Śrī Caitanya Mahāprabhu, schonk Hij zuivere liefde voor Bhagavān aan Jagāi, Madhāi en de Chānd Kāzī.

In de woorden *mām aprāpyaiva* drukt Kṛṣṇa Zelf dit diepe geheim uit met het woord *eva*, dat ‘zeker’ betekent. “Zolang iemand Mij niet bereikt of het pad gaat, dat tot Mij leidt, is het zeker, dat er geen kans bestaat om volkomen te worden bevrijd van het miserabele, materiële leven.”

VERS 21

त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः
कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतच्चयं त्यजेत्

*tri-vidham narakasyedam dvāram nāśanam ātmanaḥ
kāmaḥ krodhas tathā lobhas tasmād etat trayam tyajet*

tri-vidham – drie soorten; *narakasya* – naar de hel; *idam* – dit; *dvāram* – van poorten; *nāśanam* – ze veroorzaken de destructie; *ātmanaḥ* – van de ziel; *kāmaḥ* – lust; *krodhaḥ* – woede; *tathā* – en; *lobhaḥ* – hebzucht; *tasmāt* – daarom; *etat* – deze; *trayam* – drie; *tyajet* – men dient op te geven.

Lust, woede en hebzucht zijn de drie poorten, die leiden tot de hel en die de destructie van de ziel veroorzaken. Daarom dient men ze helemaal op te geven.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De demonische eigenschappen zijn nu in detail uiteengezet. “O Arjuna, maak je geen zorgen, want jij bent geboren met goddelijke kwaliteiten” (*Gītā* 16.5). Deze uitspraak is zeker juist. Deze kwaadaardige mentaliteiten (lust, woede en heb-

zucht) vormen de aard van demonen alleen; daarom spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *tri-vidham*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De demonische eigenschappen, die hierboven zijn aangegeven, zijn niet alleen destructief voor zichzelf, maar leiden ook tot de hel. Drie van deze eigenschappen – lust, woede en hebzucht – vormen de basis voor alle andere demonische eigenschappen. Ieder mens, die zijn eigen welzijn wenst, dient ze daarom helemaal op te geven. Het is zelfs voor *karmīs*, *jñānīs* en *yogīs* ondanks hun uiteenlopende pogingen niet mogelijk deze neigingen te beheersen, maar een zuivere toegewijde betreft onder de krachtige invloed van geheiligde associatie (*sādhu-saṅga*) deze drie vijanden gemakkelijk in de dienst van Śrī Hari en laat op die manier een buitengewoon voorbeeld zien van de manier, waarop ze kunnen worden onderdrukt.

VERS 22

एतैर्विमुक्तः कौन्तेय तमोद्वारैस्त्रिभिर्नरः
आचरत्यात्मनः श्रेयस्ततो याति परां गतिम्

*etaiṛ vimuktaḥ kaunteya tamo-dvārais tribhīr naraḥ
ācaraty ātmanaḥ śreyas tato yāti parāṃ gatim*

etaiḥ – van deze; *vimuktaḥ* – volkomen bevrijde; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *tamo-dvāraiḥ* – poorten naar de hel; *tribhīḥ* – drie; *naraḥ* – een mens; *ācarati* – praktiseert; *ātmanaḥ* – voor zichzelf; *śreyas* – voorspoed; *tataḥ* – daarna; *yāti* – bereikt hij; *parāṃ* – de hoogste; *gatim* – bestemming.

O zoon van Kuntī, iemand die is bevrijd van deze drie poorten naar de hel, handelt voor het welzijn van zijn eigen zelf. Hiermee bereikt hij de hoogste bestemming.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Door vrij te worden van deze drie poorten naar de duisternis dient een persoon te handelen voor de verheffing van zijn ziel. Hiermee bereikt hij de allerhoogste bestemming.” Het betekent, dat men door religiositeit of *dharma* te praktiseren en een gereguleerd leven te leiden als middel tot zelf-zuivering *kṛṣṇa-bhakti* bereikt, hetgeen de allerhoogste bestemming is. De geschriften hebben *karma* en *jñāna* beschreven als middel en doel, maar hun ware intentie hiervoor is om vast te stellen, dat de *jīva* alleen door een juiste relatie met zuiver werk (*karma*) en zuivere kennis (*jñāna*) te onderhouden onbevreesd kan worden in de vorm van een zuiver spirituele existentie. Dit is *mukti*, de dienstmaagd van Bhakti-devī.”

VERS 23

यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्त्तते कामचारतः
न स सिद्धिमवाप्नोति न सुखं न परां गतिम्

*yaḥ śāstra-vidhim utsrjya varttate kāma-cārataḥ
na sa siddhim avāpnoti na sukhaṁ na parāṁ gatim*

yaḥ – hij die; *śāstra-vidhim* – de gedragscodes van de geschriften; *utsrjya* – naast zich neerlegt; *varttate* – gedragen; *kāma-cārataḥ* – onder invloed van verlangen; *na* – noch; *saḥ* – hij; *siddhim* – perfectie; *avāpnoti na* – bereikt ook niet; *sukdham* – geluk; *na* – noch; *parāṁ* – de allerhoogste; *gatim* – bestemming.

Hij die de sommaties van de geschriften naast zich neerlegt en handelt volgens zijn eigen bevestigingen, bereikt geen perfectie en geen geluk, noch de allerhoogste bestemming.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Theïsme is uiterst heilzaam. Vanwege deze betekenis spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *yaḥ*. *Kāma-cārataḥ* betekent ‘wispelturig handelen’ en dat leidt naar de

hel. Alleen theïsten zijn *sādhus* en alleen zij bereiken de allerhoogste bestemming. Atheïsten gaan naar de hel. Dit is de essentie van dit hoofdstuk.

Aldus eindigt de *bhāvānuvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's
Sārārtha-varṣiṇī-ṭikā (het commentaar dat de toegewijden plezier
doet en door alle heilige personen wordt aanvaard) op
Hoofdstuk Zestien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Onbeheerste mensen, die de gedragscodes van de geschriften negeren, kunnen de hoogste bestemming niet bereiken. In *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (1.2.101) staat,

*śruti-smṛti-purāṇādi-pañcarātra-vidhiṃ-vinā
aikāntikī harer bhaktir utpātāyaiva kalpate*

Ook al houdt men zich bezig met exclusieve toewijding aan Śrī Hari, als men de regulerende principes, zoals vermeld in de Śruti, Smṛti, Purāṇa's en *Nārada-pañcarātra*, overschrijdt, ontstaat er groot onheil (*anarthas*).

VERS 24

तस्माच्छास्त्रं प्रमाणं ते कार्याकार्यव्यवस्थितौ
ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्म कर्तुमिहार्हसि

***tasmāc chāstram pramāṇam te kāryākārya-vyavasthitau
jñātvā śāstra-vidhānoktam karma kartum ihārhasi***

tasmāt – daarom; *śāstram* – geschrift; *pramāṇam* – autoriteit; *te* – jouw; *kārya* – datgene dat moet worden gedaan; *akārya* – datgene dat niet moet worden gedaan; *vyavasthitau* – door te verzekeren; *jñātvā* – door te kennen; *śāstra* – van de vedische geschriften; *vidhāna* – in de voorschriften; *uktam* – hetgeen is gesproken; *karma* – jouw werk; *kartum* – uitvoeren; *iha* – in deze wereld; *arhasi* – je moet.

Het geschrift is daarom de gezagdrager met betrekking tot juiste en onjuiste activiteit. Dus nu je bewust bent van de instructies van het geschrift wat betreft de uitvoering van jouw voorgeschreven plichten, wees eenvoudig een instrument.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VRṬTI: Nu men op de hoogte is met de sommaties van *sāstra*, is het aangewezen voor degenen, die eeuwige voorspoed wensen, om volgens hun respectievelijke kwalificatie *bhakti* aan Śrī Hari te cultiveren onder leiding van de disciplinaire opvolging van geestelijk leermeesters (*guru-varga*). Het is niet de plicht van een intelligent persoon om tegen de gedragscodes van *sāstra* in te handelen door de ideeën van zogenaamde leraren, die door niet-toegewijden worden verheerlijkt, als gezaghebbend in overweging te nemen. De Śruti's zijn de enige autoriteit om vast te stellen wat plicht is en wat niet, want ze zijn *apuaruṣeyā*, niet gecomponeerd door een menselijk wezen, en ze zijn vrij van de vier gebreken van illusie, nalatigheid, zintuiglijke imperfectie en van de neiging om anderen te bedriegen. De instructies van iemand met deze vier defecten zijn niet gezaghebbend.

Speciale instructie – De basisovertreding van de levende entiteit is zijn zelf gekozen afkeer van de dienst aan Śrī Bhagavān. Het gevolg is, dat *māyā*, de dienstmaagd van Bhagavān, de *jīva* in hechtenis neemt. Als hij eenmaal door *māyā* is gebonden, geeft hij die *sāttvika* natuur op, die hem in staat stelt om Bhagavān te begrijpen. Door de kwaliteiten van onwetendheid te aanvaarden wordt de *jīva* vervolgens demonisch. Op dat moment gaan zich allerlei overtredingen manifesteren, zoals het bekritisieren van *sādhus*, het idee erop nahouden, dat er vele goden zijn, of dat er helemaal geen God is, de *guru* niet gehoorzamen, de geschriften negeren, denken dat de glorie van *bhakti* zoals beschreven in *sāstra* denkbeeldig is, zich voorstellen dat *karma* en *jñāna* in feite *bhakti* zijn, geen vertrouwen in

bhakti hebben en ongekwalificeerde mensen instructies over *bhakti* geven.

De les van dit hoofdstuk is, dat het verplicht is om zich met vertrouwen bezig te houden met de beoefening van de negen onderdelen van *bhakti* en de principes te volgen, die in de geschriften worden aangegeven, nadat men deze demonische natuur heeft opgegeven.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Daarom is alleen *sāstra* gezaghebbend voor het bepalen van hetgeen correct is en niet correct en het is de conclusie van de geschriften, dat men *bhakti* dient uit te voeren. Nu je dit weet, moet je gekwalificeerd worden om te handelen. Theïsten bereikten de allerhoogste bestemming vanwege hun vertrouwen in Bhagavān en goddeloze atheïsten gaan naar de hel. Dit is de betekenis van dit hoofdstuk.”

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmi Mahārāja
op Hoofdstuk Zestien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

Śraddhā-Traya-Vibhāga-Yoga

Yoga door onderscheid van drie soorten vertrouwen

VERS 1

अर्जुन उवाच
ये शास्त्रविधिमुत्सृज्य यजन्ते श्रद्धयान्विताः
तेषां निष्ठा तु का कृष्ण सत्त्वमाहो रजस्तमः

*arjuna uvāca –
ye śāstra-vidhim utsrjya yajante śraddhayānvitāḥ
teṣāṃ niṣṭhā tu kā kṛṣṇa sattvam āho rajas tamaḥ*

arjuna uvāca – Arjuna zei; *ye* – wie; *śāstra-vidhim* – de sommaties van de geschriften; *utsrjya* – opgeven; *yajante* – verering; *śraddhayā anvitāḥ* – met vertrouwen; *teṣāṃ* – hun; *niṣṭhā* – conditie; *tu* – zowaar; *kā* – wat; *kṛṣṇa* – O Kṛṣṇa; *sattvam* – goedheid; *āho* – of; *rajaḥ* – hartstocht; *tamaḥ* – duisternis.

Arjuna informeerde: O Kṛṣṇa, welke is de positie van degenen, die de sommaties van de geschriften opgeven, maar wel verering met vertrouwen uitvoeren? Bevindt hun conditie zich in goedheid, hartstocht of onwetendheid?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit Hoofdstuk Zeventien legt Śrī Bhagavān goedheid, hartstocht en onwetendheid uit in antwoord op de vraag van Arjuna, “Je hebt de aard van de demonen beschreven en

gezegd, dat degenen, die schriftuurlijke reguleringen overtreden en wispelturig handelen geen perfectie, geluk en niet de hoogste bestemming bereiken (*Gītā* 16.23). Nu heb ik een vraag. Wat is de basis van het vertrouwen of *niṣṭhā* van degenen, die de sommaties van de geschriften overtreden en zonder gevoel van plezier maar wel met vertrouwen op een impulsieve manier offers brengen, zoals soberheid, *jñāna* en *mantra (japa)*? Is dit *sāttvika*, *rājasika* of *tāmāsika*? Zou Je dit alsjeblieft willen uitleggen?”

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura geeft zijn commentaar en zegt, dat Arjuna bij het horen van de samenvatting van het laatste hoofdstuk zei, “O Kṛṣṇa, ik snap iets niet. Eerder (*Gītā* 16.39) zei Je, dat alleen mensen met vertrouwen *jñāna* bereiken. Daarna (*Gītā* 16.23) zei Je, dat degenen, die de sommaties van *sāstra* overtreden en zich gedreven door aardse verlangens bezighouden met vruchtdragende werken, geen perfectie, geluk of de hoogste bestemming bereiken. Mijn vraag is, ‘Welke positie hebben degenen, die op trouwhartige wijze iets cultiveren, dat is tegengesteld aan *sāstra*? Kunnen mensen met dergelijk wispelturig vertrouwen hun bestaan zuiveren als gevolg van *jñāna-yoga* en andere *yoga*-processen? Kun Je me duidelijk maken wat de uitkomst is voor degenen, die de sommaties van *sāstra* opgeven, maar wel hun verering met vertrouwen uitvoeren? Bevinden zij zich in de geardheid goedheid, hartstocht of onwetendheid?’”

VERS 2

श्री भगवान् उवाच
 त्रिविधा भवति श्रद्धा देहिनां सा स्वभावजा
 सात्त्विकी राजसी चैव तामसी चेति तां शृणु

*śrī bhagavān uvāca –
tri-vidhā bhavati śraddhā dehinām sā svabhāva-jā
sāttvikī rājasī caiva tāmasī ceti tām śṛṇu*

śrī bhagavān uvāca – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods zei; *tri-vidhā* – van drie soorten; *bhavati* – is; *śraddha* – het vertrouwen; *dehinām* – van mensen; *sā* – dat (vertrouwen); *svabhāva-jā* – voortkomend uit de natuur gevormd in voorgaande levens; *sāttvikī* – goedheid; *rājasī* – hartstocht; *ca* – en; *eva* – zeker; *tāmasī* – onwetendheid; *ca* – en; *iti* – over; *tām* – dat; *śṛṇu* – hoor nu.

Śrī Bhagavān antwoordde: Het vertrouwen van mensen bestaat in drie geaardheden – goedheid, hartstocht en onwetendheid en deze komen voort uit indrukken uit voorgaande levens. Het is in het bewustzijn gevormd geworden door de gezamenlijke indrukken van ervaringen in vele levens. Nu moet je het volgende horen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “O Arjuna, eerst moet je horen over de *niṣṭhā* of het besluit van degenen, die *bhājana* uitvoeren in overeenstemming met de gedragscodes van *śāstra*. Daarna zal Ik spreken over de *niṣṭhā* van degenen, wier verering de regels overtreedt. Het woord *sva-bhāva-jā* betekent ‘datgene dat voortkomt uit voorgaande indrukken’. Dit bestaat ook in drie soorten.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Sommigen denken, dat het moeilijk is om de sommaties van *śāstra* te volgen, terwijl anderen ze opgeven uit gemakzucht en vanwege een wereldse opvatting, die is voortgekomen uit indrukken uit voorgaande levens, waardoor ze op frivole wijze allerlei halfgoden gaan vereren. Het vertrouwen van deze mensen bestaat in drie geaardheden: goedheid, hartstocht of onwetendheid (*sāttvika*, *rājasika* of *tāmasika*). Het vertrouwen echter, dat gericht is op het cultiveren van *bhakti* aan Śrī Bhagavān onder leiding van zuivere toegewijden, die goed op de hoogte zijn

met de geschriften, is *nirguṇā* of transcendent aan de geaardheden. In dit verband kan nog iets anders in ogenschouw worden genomen. In de beginstadia kan het vertrouwen van een *bhakti-sādhaka* in de geaardheid goedheid zijn, maar onder invloed van heilige personen kan het snel in transcendentie worden verankerd. In die fase kan een *sādhaka* vooruitgang maken op het pad van *bhakti*, terwijl hij nauwgezet de regels en regulerende principes van *sāstra* volgt en zich met sterk vertrouwen bezighoudt met horen, chanten en herinneren van de heilige naam en van *hari-kathā*.

VERS 3

सत्त्वानुरूपा सर्वस्य श्रद्धा भवति भारत
श्रद्धामयोऽयं पुरुषो यो यच्छ्रद्धः स एव सः

sattvānurūpā sarvasya śraddhā bhavati bhārata
śraddhāmayo 'yaṁ puruṣo yo yac-chraddhaḥ sa eva saḥ

sattva – met hun innerlijke mentale staat; *anurūpa* – in overeenstemming; *sarvasya* – van iedereen; *śraddhā* – vertrouwen; *bhavati* – ontstaat; *bhārata* – O nakomeling van Koning Bharata; *śraddhāmayaḥ* – vol vertrouwen; *ayaṁ* – dat; *puruṣaḥ* – persoon; *yaḥ* – hij die; *yac-śraddhaḥ* – ieder object van vertrouwen; *saḥ* – dat; *eva saḥ* – dezelfde (natuur).

O nakomeling van Bharata, ieders vertrouwen wordt bepaald door de aanleg van zijn innerlijke, mentale staat. Ieder persoon heeft vertrouwen en ontwikkelt een aanleg, die overeenstemt met het vererenswaardige object van zijn vertrouwen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Sattvam* verwijst naar het innerlijke zintuig, het verstand, of *citta*. Dit kan zich in goedheid (*sāttvika*), hartstocht (*rajasika*) of onwetendheid (*tāmasika*) bevinden. Iemand met een hart in *sāttvika* heeft *sāttvika* vertrouwen, iemand met een *rājasika* hart heeft *rājasika* vertrouwen en iemand met een hart in *tāmasika*

heeft een *tāmasika* vertrouwen. *Yac-chraddhaḥ* betekent, dat de geardheid zich ontwikkelt in overeenstemming met het vererenswaardige object. Dit betekent, dat de natuur van een persoon overeenkomt met de persoon, die hij vereert – halfgod, demon of Rāk-ṣasa.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De inherente gesteldheid van een levende entiteit is het vertrouwen of de *rati*, die hij in zijn grondrechtelijke positie heeft. Dat vertrouwen is alleen aan Bhagavān gerelateerd en bevindt zich onomstreden buiten de geardheden van de natuur. In de gebonden staat echter raakt de grondrechtelijke natuur van de levende entiteit vervormd. Als de levende entiteit in contact komt met materie en bijgevolg gunstige of ongunstige activiteiten verricht, is het resultaat een vervormd vertrouwen en dit vertrouwen heet *sāttvika*, *rājasika* of *tāmasika* in overeenstemming met de vererenswaardige godheid van die levende entiteit.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O Bharata, iedereen beschikt over vertrouwen. Iemands vertrouwen komt overeen met zijn mentale aanleg en dat ontwikkelt zich volgens de natuur van de godheid, waarin hij zijn vertrouwen heeft gevestigd. In werkelijkheid heeft de levende entiteit geen materiële kwaliteiten, omdat hij constitutioneel Mijn *aṁsa* of deel is, maar omdat hij zijn relatie met Mij is vergeten, is hij door de geardheden van de natuur gebonden geraakt. Die materialistische natuur heeft hij verkregen als gevolg van indrukken uit het verleden, toen hij van Mij was afgekeerd en deze afkeer vormt de natuur of aanleg van het verstand (*citta* of *sattva*). Zodra dit is gezuiverd, is het resultaat onbevreesdheid. Het vertrouwen van een gezuiverd hart is het zaad van *bhakti*, die *nirguṇā* is of zich buiten de geardheden van de natuur bevindt, terwijl het vertrouwen van een onzuiver hart *saguṇa* is of wordt gebonden door de geardheden. Zolang dit ver-

trouwen niet *nirguṇā* wordt of op *nirguṇā* (Bhagavān) wordt gericht, wordt het *kāma* of lust genoemd. Ik zal nu vertrouwen uitleggen in de geaardheden van de natuur, dat wordt gekenmerkt door materiële verlangens. Luister.”

VERS 4

यजन्ते सात्त्विका देवान् यक्षरक्षांसि राजसाः
प्रेतान् भूतगणांश्चान्ये यजन्ते तामसा जनाः

yajante sātṭvikā devān yakṣa-rakṣāṁsi rājasāḥ
pretān bhūta-gaṇāṁś cānye yajante tāmasā janāḥ

yajante – verering; *sātṭvikāḥ* – degenen in goedheid; *devān* – de halfgoden; *yakṣa* – een soort hemelse entiteit die in staat is grote rijkdom te schenken; *rakṣāṁsi* – demonen; *rājasāḥ* – degenen in hartstocht; *pretān* – spoken; *bhūta-gaṇān* – geesten; *ca* – en; *anye* – anderen; *yajante* – verering; *tāmasāḥ* – in duisternis; *janāḥ* – personen.

Personen in de geaardheid goedheid vereren halfgoden met dezelfde aanleg als die van henzelf. Degenen in de geaardheid hartstocht vereren Yakṣa’s en Rākṣasa’s met dezelfde aard als zichzelf en degenen in de geaardheid onwetendheid vereren spoken en geesten, die aan hen verwant zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Nu wijdt Śrī Bhagavān uit over het onderwerp, dat eerder werd genoemd. Degenen met hun verstand in de geaardheid goedheid beschikken over vertrouwen in die geaardheid. Ze vereren de halfgoden, die *sātṭvika* zijn of zich in goedheid bevinden in overeenstemming met de sommaties van geschriften in de geaardheid goedheid. Omdat hun vertrouwen is gericht op de halfgoden, worden zij ook halfgoden genoemd, aangezien ze dezelfde natuur en eigenschappen ontwikkelen. Dit principe is ook van toepassing op degenen met een *rājasika* en *tāmasika* mentaliteit.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers legt Śrī Bhagavān de diversiteit uit van het aardse vertrouwen van personen, die diverse halfgoden vereren. Śrī Bhagavān is de enige vererenswaardige entiteit, maar sommige mensen worden gedreven door uiteenlopende soorten materiële verlangens en vestigen hun vertrouwen in de verering van verscheidene halfgoden en andere entiteiten. Dat vertrouwen kan zich in drie geaardheden bevinden: goedheid, hartstocht of onwetendheid. Degenen met vertrouwen in de geaardheid goedheid vereren halfgoden, zoals Brahmā, Śiva, Indra, Candra en Sūrya. En op dezelfde manier vereren degenen met vertrouwen in de geaardheid hartstocht Durgā, Yakṣa's, Rakṣasa's enzovoort en degenen met vertrouwen in de geaardheid onwetendheid vereren spoken en geesten.

Soms wordt één halfgod vereerd door degenen in drie verschillende geaardheden. Bijvoorbeeld, Mārkaṇḍeya Ṛṣi's verering van Śrī Śiva ten tijde van de vernietiging bevond zich in de geaardheid goedheid evenals de verering van Śiva door Kāgabhuṣuṇḍi. Als gevolg van hun *sāttvika* verering bleef Mārkaṇḍeya Ṛṣi gedurende een hele dag van Śrī Brahmā in leven en verkreeg kennis over de schepping van het universum enzovoort, en Kāgabhuṣuṇḍi kreeg *bhakti* aan Bhagavān Śrī Rāmacandra. De verering van Śrī Śiva uitgevoerd door Bāṇāsura en Rāvaṇa enzovoort is *rājasika* en de verering van Śiva door Bhaśmāsura enzovoort is *tāmasika*. Durgā devī wordt ook vereerd door degenen met drie vormen van vertrouwen. Onder invloed van geheiligd gezelschap echter kan vertrouwen in de geaardheid onwetendheid worden getransformeerd in vertrouwen in de geaardheid hartstocht. Dit vertrouwen kan dan worden getransformeerd in de geaardheid goedheid, dat zich op zijn beurt kan transformeren in transcendentaal vertrouwen buiten de geaardheden van de natuur.

Het vertrouwen van *nirviśeṣavādīs*, degenen die het vormloze aspect van de Absolute Waarheid vereren, bevindt zich ook in de ge-

aardheid goedheid. Ze beschouwen *brahma*, de Absolute Waarheid, als vormloos en zonder eigenschappen en ze stellen zich voor, dat de gedaanten van de vijf halfgoden representaties zijn van die vormloze realiteit en vereren hen als zodanig. Op deze manier trachten ze hun hart te zuiveren en vervolgens *jñāna* te krijgen.

VERZEN 5 – 6

अशास्त्रविहितं घोरं तप्यन्ते ये तपो जनाः
दम्भाहङ्कारसंयुक्ताः कामरागबलान्विताः

कर्शयन्तः शरीरस्थं भूतग्राममचेतसः
मां चैवान्तःशरीरस्थं तान् विद्वद्यासुरनिश्चयान्

*aśāstra-vihitam ghoram tapyante ye tapo janāḥ
dambhāhaṅkāra-samyuktāḥ kāma-rāga-balānvitāḥ*

*karśayantaḥ śarīra-stham bhūta-grāmam acetasaḥ
mām caivāntaḥ-śarīra-stham tān viddhy āsura-niścayān*

aśāstra-vihitam – niet voorgeschreven in de geschriften; *ghoram* – verschrikkelijk; *tapyante* – uitvoeren; *ye* – wie; *tapāḥ* – soberheid; *janāḥ* – personen; *dambha-ahaṅkāra* – trots en vals-ego; *samyuktāḥ* – verenigd met; *kāma* – verlangen; *rāga* – gehechtheid; *bala* – kracht; *anvitāḥ* – geabsorbeerd in; *karśayantaḥ* – ze brengen pijn toe; *śarīra-stham* – in het lichaam geplaatst; *bhūta-grāmam* – in de elementen; *acetasaḥ* – die niet onderscheiden; *mām* – aan Mij; *ca* – en; *eva* – zeker; *antaḥ-śarīra-stham* – in het lichaam gesitueerd; *tān* – degenen; *viddhi* – je moet weten; *āsura-niścayān* – vertrouwen in demonische vormen van religie.

Met trots, vals-ego, lust, gehechtheid en kracht bedeed brengen ze pijn toe aan de elementen van hun lichaam en aan Mij, die Zich in het hart van hun hart bevindt. Ze voeren zware soberheden uit, die niet in de geschriften worden voorge-

schreven, en hebben vertrouwen in demonische vormen van religie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Kṛṣṇa zei, “O Arjuna, je hebt gevraagd naar de status van degenen, die de voorschriften van *sāstra* naast zich neerleggen en desondanks met vertrouwen verering uitvoeren; bevinden zulke personen zich in de geaardheid, goedheid, hartstocht of onwetendheid? Verneem Mijn antwoord nu in de twee verzen, die beginnen met *asāstra*. Vertrouwen en verzaking van zelfzuchtige verlangens manifesteren zich ook in degenen, die zware soberheden uitvoeren en worden gekenmerkt door ongeauthoriseerde *mantras*, *yajñas* enzovoort, die in levende wezens angst veroorzaken. Degenen, die trots en egoïstisch zijn, zullen zeker de regels van de geschriften overtreden. *Kāma* verwijst naar verlangens, zoals eeuwige jeugdigheid, onsterfelijkheid en een koninkrijk. *Rāga* betekent gehechtheid aan soberheden en *bala* betekent de capaciteit om soberheden uit te voeren, zoals Hiraṇyakaśipu. Vanaf het eerste begin van hun uitvoering van soberheid folteren ze de *bhūta-grāmam*, de groep elementen zoals aarde, waaruit het lichaam bestaat, en brengen onnodige pijn toe aan Mij en aan Mijn deexpansie, de *jīva*. De aanleg van dergelijke personen is *āsurika*, of demonisch.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier vertelt Śrī Kṛṣṇa aan Arjuna, dat degenen, die *sāstra* veronachtzamen en zware soberheden uitvoeren, zoals vasten, om hun materiële verlangens te verwezenlijken, niet behoren tot degenen, die de *sāttvika*, *rājasika* en *tāmasika* activiteiten uitvoeren, zoals eerder uiteengezet. Zulke figuren zijn erg onfortuinlijk. Ze worden beïnvloed door de associatie van huichelaars, die zware soberheden uitvoeren, welke niet door *sāstra* worden aanbevolen, om daarmee gewone mensen te intimideren. Waardeloze, pijnlijke soberheden, zoals vasten, het offeren van zijn eigen vlees, een mens of een dier en de uitvoering van meer van

dergelijke gewelddaden geven pijn aan zichzelf, maar ook aan Paramātmā. Dergelijke mensen met wrede naturen dienen te worden beschouwd als demonisch.

Tegenwoordig vasten mensen uit eigenbelang of om een politiek belang, hetgeen niet in *śāstra* wordt aangeraden. De voorwaarde voor het vasten, die wordt bepaald door *śāstra*, is uitsluitend bedoeld om het bereiken van het transcendentale doel te faciliteren. Op Ekādaśī bijvoorbeeld kan men van alles vasten, zelfs van water, en gedurende de nacht wakker blijven om *hari-kīrtana* uit te voeren. Een dergelijke vasten wordt niet uitgevoerd voor politieke of sociale doeleinden. Maar tegenwoordig blijven mensen 's nachts wakker en eten vlees, drinken wijn en zingen vulgaire, weezinwekkende liederen. Op die manier overtreden ze de regels van *śāstra*. Dergelijke activiteiten behoren niet tot de drie soorten *śraddhā* of vertrouwen en leiden eenvoudig tot ellende; niemand heeft er voordeel van. Zulke bezigheden worden in feite uitgevoerd vanwege trots, ego, lust en excessieve gehechtheid aan materiële lustbevrediging. Iemand, die dergelijke soberheid uitvoert, veroorzaakt onnodige pijn aan het lichaam en verstoort zijn innerlijke rust en de rust van anderen. Soms zelfs sterven mensen aan deze fanatieke vastenacties. Terwijl ze herhaaldelijk door demonische levenssoorten heen zwerfen, oogsten ze louter ellende. Maar als ze door de wil van de voorzienigheid de associatie van een zuivere toegewijde krijgen, kunnen ze voorspoed oogsten. Voorbeelden hiervan zijn Nalakūvera, Manigrīva en Mahārāja Surat.

VERS 7

आहारस्त्वपि सर्वस्य त्रिविधो भवति प्रियः
यज्ञस्तपस्तथा दानं तेषां भेदमिमं शृणु

*āhāras tv api sarvasya tri-vidho bhavati priyaḥ
yajñas tapas tathā dānaṁ teṣāṁ bhedam imam śṛṇu*

āhārah – het voedsel; *tu* – inderdaad; *api* – zelfs; *sarvasya* – van alle levende wezens; *tri-vidhaḥ* – volgens de drie kwaliteiten; *bhavati* – is; *priyaḥ* – dierbaar; *yajñah* – offer; *tapah* – soberheid; *tathā* – ook; *dānam* – liefdadigheid, donatie; *teṣāṃ* – al deze; *bhedam* – onderverdeling; *imam* – dit; *śṛṇu* – hoor nu.

Zelfs het voedsel, dat iemand dierbaar is, bestaat in drie soorten overeenkomstig zijn individuele geardheid. Hetzelfde geldt voor het offer, soberheid en liefdadigheid. Luister nu naar de verschillen ertussen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Degenen, die de sommaties van de geschriften naast zich neerleggen en naar eigen denken handelen, gaan de demonische levenssoort binnen. Dit werd in het voorgaande hoofdstuk aangegeven. Dit hoofdstuk beschrijft, hoe degenen met een demonische aard, die Yakṣa's, Rākṣasa's en geesten vereren, ook de demonische levenssoort binnengaan. Men kan mensen categoriseren als goddelijk of demonisch volgens het soort voedsel, dat ze consumeren. Dit wordt uitgelegd in dertien achtereenvolgende verzen, die hier beginnen met *āhāras tu*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat Bhagavān Śrī Kṛṣṇa de drie categorieën van *śraddhā* of vertrouwen heeft uitgelegd, beschrijft Hij nu het specifieke voedsel, de offers enzovoort, die ermee corresponderen. Personen met een bepaalde geardheid zijn geneigd tot voedsel, offers, soberheden en liefdadigheid in dezelfde geardheid. Tegenwoordig beelden sommige mensen zich in, dat voedsel geen relatie heeft met religieuze principes, terwijl anderen denken, dat de bescherming en instandhouding van het lichaam de basis vormt van alle religieuze praktijk (*śarīram ādyam khalu dharma sādhanam*). Daaruit kan men opmaken, dat degenen, die lustbevrediging zien als het enige doel van het menselijke leven, groot genoeg scheppen in het consumeren van alcohol, vlees,

eieren en zelfs rundvlees. Gelukkig begrijpen sommige mensen, dat de neiging tot lustbevrediging de oorzaak is van hun gebondenheid aan *māyā*, waardoor ze leven na leven zoveel ellende ondergaan. Voor degenen, die ernaar verlangen om vrij te worden van alle narigheid, is het hoogst noodzakelijk om het verlangen zich te verzadigen in lustbevrediging achterwege te laten. Alleen degenen in dit menselijke leven, die een dergelijk bewustzijn hebben ontwikkeld, begrijpen de noodzaak om zuiver *sāttvika* voedsel te accepteren. In hun poging om de drie geaardheden van de materiële energie te transcenderen proberen ze eerst aan de geaardheid onwetendheid te ontkomen door naar de geaardheid hartstocht te gaan; daarna ontstijgen ze de geaardheid hartstocht door naar *sattva-guṇa*, de geaardheid goedheid, te gaan. Tenslotte elimineren ze de aardse kwaliteit goedheid en komen naar het platform van zuivere spiritualiteit, *suddha-sattva*, waar ze vrij zijn van de geaardheden van de natuur.

Heilige personen en de geschriften stellen vast, dat beheersing van de geest inderdaad de basis is van alle religie. Meest nabij aan het lichaam is het verstand en de mentaliteit wordt goed of slecht afhankelijk van het soort voedsel, dat men tot zich neemt. Het bewijs hiervan is algemeen zichtbaar. De meeste mensen in de wereld van vandaag de dag consumeren oneetbare en demonische voedingsmiddelen en verzadigen zich in onwettig seksueel verkeer, in bedriegen, dubbele moraal en geweld. Het juiste, morele gedrag is zeldzaam. Daarom moeten degenen, die wijs zijn, zorgvuldig in overweging nemen, dat ze alleen voedingsmiddelen kunnen aanvaarden, die het lichaam voeden en de intelligentie zuiveren. Om deze reden heeft Śrī Bhagavān de drie soorten voedsel beschreven, die de drie geaardheden manifesteren. We zien, dat degegen, die zich richten op de geaardheid goedheid, ongeïnteresseerd raken in voedsel in de geaardheden hartstocht en onwetendheid en alleen door *sāttvika* voeding worden aangetrokken.

Śrī Rāmānujācārya heeft in zijn commentaar op dit vers over voedsel twee bewijsvoeringen uit de Śruti's geciteerd. (1) “*Annamayam hi saumya manaḥ* – iemand, die granen eet, heeft een rustige geest” en (2) “*Āhāra-suddhau sattva-suddhiḥ* – als iemands voedsel zuiver is, wordt zijn bestaan gezuiverd.” De Śruti's hebben ons ook gewaarschuwd, dat de zuiverheid van het voedsel de zuiverheid van de geest bepaalt. Dit kan door deze bewijsvoeringen gemakkelijk worden begrepen. Daarom moeten we al het voedsel opgeven, dat *sāstra* verbiedt. Śrī Kṛṣṇa heeft dit Zelf helder uitgelegd in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.28),

*pathyaṁ pūtam anāyas tam āhāryaṁ sāttvikaṁ smṛtam
rājasam cendriya-preṣṭham tāmasam cārtti-dāśuci*

Voedsel, dat volwaardig en zuiver is en zonder moeite kan worden verkregen, is in de geaardheid goedheid. Voedsel, dat erg scherp, zuur en zout is en alleen is bedoeld om de zintuigen te bevredigen, bevindt zich in de geaardheid hartstocht en voedsel, dat is geol-lecteerd op een onzuivere plaats, dat besmet is en pijn veroorzaakt, is in de geaardheid onwetendheid. Maar het voedsel, dat wordt goedgekeurd door *sāstra* en aan Mij wordt geofferd, bevindt zich buiten de geaardheden van de natuur.

Uit het woord *ca* (en) in dit vers (11.25.28) hebben zowel Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura als Śrīla Śrīdhara Svāmī de conclusie getrokken, dat ieder object, dat aan Bhagavān wordt geofferd, *nir-guṇa* is. Degenen, die deze instructies van de geschriften overtreden en iedere soort onzuiver voedsel gebaseerd op hun bevestigingen accepteren, vallen zeker in de categorie van *asuras* (demonen).

VERS 8

आयुःसत्त्वबलारोग्यमुखप्रीतिविवर्धनाः
रस्याः स्निग्धाः स्थिराहृद्या आहाराः सात्त्विकप्रियाः

***āyuh-sattva-balārogya-sukha-prīti-vivardhanāḥ
rasyāḥ snigdḥāḥ sthirā-ḥṛdyā āhārāḥ sāttvika-priyāḥ***

āyuh – levensduur; *sattva* – enthousiasme; *bala* – kracht; *ārogya* – goede gezondheid; *sukha* – blijdschap; *prīti* – tevredenheid; *vivardhanāḥ* – die verhogen; *rasyāḥ* – smakelijk; *snigdḥāḥ* – vettig; *sthirāḥ* – onderhouden; *ḥṛdyāḥ* – plezierig voor het hart; *āhārāḥ* – voeding; *sāttvika-priyāḥ* – dierbaar aan degenen in goedheid.

Voeding, die de levensduur verlengt, die enthousiasme, kracht, gezondheid, blijdschap en voldoening schenkt en die sappig, vettig, onderbouwend en prettig is voor de geest, is dierbaar aan personen in de geardheid goedheid.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Het is in deze wereld een bekend feit, dat het eten van voedsel in de geardheid goedheid de levensduur verlengt. Het woord *sattvam* betekent ‘energiek maken’. *Rasyā* verwijst naar stoffen, zoals ongeraffineerde suiker, die weliswaar smakelijk (*rasyā*) zijn, maar ook droog zijn. Śrī Bhagavān noemt vervolgens voedingsstoffen, zoals melk en room, die zowel smakelijk (*rasyā*) als vettig (*snigdḥā*) zijn, maar die geen vaste stoffen (*sthirāḥ*) zijn. Dan spreekt Hij van voedsel, dat smakelijk, vettig en vast is, zoals jackfruit. Hoewel jackfruit in de bovengenoemde categorieën past, is het ongezond voor het hart en de maag; daarom noemt Śrī Bhagavān specifiek voedsel, dat gezond is voor het hart en de maag. Zuivelproducten, zoals melk en yoghurt van de koe, evenals suiker en granen, zoals tarwe en *śali* (een rijstsoort), hebben vier *sāttvika* kwaliteiten. Dit is de reden, waarom ze worden gewaardeerd door mensen in de geardheid goedheid. Dit dient te worden begrepen. *Sāttvika* mensen houden niet van onzuiver voedsel, zelfs niet wanneer het over de bovengenoemde eigenschappen beschikt. Om die reden wordt in dit vers het bijvoeglijk naamwoord *pavitra* (zuiver) gebruikt. In *Gītā* 17.10 wordt het bijvoeglijk naamwoord *amedhya*

(onzuiver) gebruikt voor mensen, die houden van voedsel in de geaardheid onwetendheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān informeert Arjuna in het huidige vers over de overeenkomst van de geaardheid van de natuur met het soort voeding, dat men geconsumeert. Iemand met zijn eigen welzijn voor ogen dient alleen voedsel in de geaardheid goedheid te aanvaarden, omdat het niet alleen goed is voor de gezondheid, maar ook de levensduur verlengt. Omdat het zuiver is, is het bovendien gunstig voor het leiden van een religieus leven. En aangezien het lichaam en geest zuivert, is het in ieder opzicht gunstig. Het drinken van melk heeft een aanzienlijk ander effect op de geest dan het drinken van wijn of alcohol. Slecht gezelschap, onjuiste kennis en gebrek aan de juiste indrukken vormen de oorzaken van het negeren van voedsel in de geaardheid goedheid.

VERS 9

कढ्मूलवणात्युष्णतीक्ष्णरुक्षविदाहिनः
आहारा राजसस्येष्टा दुःखशोकामयप्रदाः

kaṭv-amlā-lavaṇāty-uṣṇa-tikṣṇa-rukṣa-vidāhinaḥ
āhārā rājasasyeṣṭā duḥkha-śokāmaya-pradāḥ

kaṭu – bitter; *amla* – zuur; *lavaṇa* – zilt; *aty-uṣṇa* – zeer scherp; *tikṣṇa* – zuur; *rukṣa* – droog; *vidāhinaḥ* – brandend; *āhārāḥ* – voeding; *rājasasya* – de persoon in hartstocht; *iṣṭāḥ* – dierbaar; *duḥkha* – pijn; *śoka* – verdriet; *āmaya* – ziekte; *pradāḥ* – ze grieven.

Voedingsstoffen, die erg bitter, zuur, zout, heet, scherp, droog of brandend zijn en die pijn, ellende en ziekte veroorzaken,

worden geapprecieerd door mensen met een hartstochtelijke natuur.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *ati* (zeer) wordt gebruikt voor zeven woorden, waarvan het eerste *kaṭu* is. Voedingsstoffen, die erg bitter zijn (zoals *neem*), erg zuur, erg zout, erg heet, erg kruidig (zoals radijs), vergif, zwarte peper en andere kruiden, of stoffen die erg droog zijn (zoals asafoetida of *hing*), of erg branden (zoals geroosterde zwarte *gram*) veroorzaken pijn, ziekte en verdriet. Hier verwijst het woord *duḥkha* naar onmiddellijke ellende veroorzaakt aan de ogen, keel enzovoort tijdens het eten, en het woord *śoka* verwijst naar bezorgdheid over de reacties, die gaan komen. Het woord *āmaya* betekent ‘ziekte’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Men krijgt onmiddellijk een brandend gevoel op de tong, in de keel en de maag bij het eten van voedingsstoffen in de geaardheid hartstocht, waarna windrigheid en verstopping volgen. Daarna raakt de geest verstoord door onplezierige gedachten en bezorgdheid, waarna zich diverse vormen van ziekten gaan ontwikkelen. Op deze manier wordt het leven een lijdensweg. Afgezien daarvan, de geest wordt afgeleid van religieuze activiteiten en raakt de interesse ervoor kwijt. Mensen met een *sāttvika* natuur accepteren dergelijk voedsel daarom niet.

VERS 10

यातयामं गतरसं पूति पर्युषितं च यत्
उच्छिष्टमपि चामेध्यं भोजनं तामसप्रियम्

*yātayāmaṃ gata-rasaṃ pūti paryuṣitaṃ ca yat
ucchiṣṭam api cāmedhyaṃ bhojanaṃ tāmasa-priyam*

yāta-yāmam – gekookt voedsel dat daarna is afgekoeld; *gata-rasam* - smake-loos; *pūti* – kwalijkriekend; *paryuṣitam* – kwalijkriekend; *ca* – en; *yat* - het-geen dat; *ucchiṣtam* – voedsel dat reeds werd gegeten door anderen; *api ca* – en ook; *amedhyam* – onzuiver; *bhojanam* – voeding; *tāmasa-priyam* – ge-liefd door degenen in de geaardheid duisternis.

Mensen, die worden beïnvloed door de geaardheid onwe-tendheid, houden van voedsel, dat langer dan drie uur vóór consumptie is gekookt en van koud, onwelriekend, smake-loos, verrot en oud voedsel en voedsel, waarvan een deel reeds door anderen is gebruikt, en onzuiver voedsel.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het woord *yāta-yāmam* betekent voedsel, dat drie uur, voordat het wordt gegeten, werd gekookt en dat koud is geworden. *Gata-rasam* betekent ‘datgene dat zijn natuurlijke smaak heeft verloren’, of ‘datgene waaruit het sap is verwijderd’, zoals de schil of de pit van een gekookte mango. *Pūti* betekent ‘kwa-lijkriekend’. *Paryuṣitam* betekent ‘de vorige dag gekookt’. *Ucchiṣtam* betekent ‘iemand’s restanten’. Dit is niet van toepassing op de restanten van personen met hoog aanzien, zoals eerbiedwaardige geestelijk leermeesters. *Amedhya* betekent ‘datgene dat niet ge-schikt is te worden geconsumeerd’, zoals vlees en tabak. Daarom moeten degenen, die zorg hebben voor hun eigen welzijn, alleen *sāttvika* voedsel gebruiken. Vaiṣṇava’s echter mogen zelfs geen *satt-vika* voedsel gebruiken, als het niet eerst aan Bhagavān is geofferd. We leren van *Śrīmad-Bhāgavatam*, dat voedsel geofferd aan Bhaga-vān *nirguṇā* is of transcendent aan de geaardheden van de natuur. Alleen dit voedsel is de toegewijden dierbaar.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het doel van voeding is om het lichaam gezond en sterk te houden, de geest te zuiveren, de levensduur te verlengen en om de persoon te betrekken in zijn spirituele welzijn. In antieke tijden accepteerden degenen, die ge-

leerd en wijs waren, alleen voeding, die hen gezond hield en hun levensduur verlengde. Melk, yochurt, suiker, rijst, tarwe, fruit en groenten zijn geliefd bij *sāttvika* mensen.

Veel mensen denken, dat het onschadelijk is om voedsel te eten, zoals vlees en wijn, dat ze in de verering van de halfgoden hebben geofferd. Hoewel de geschriften dergelijke handelingen accommoderen, berusten deze ideeën volkomen op illusie. Deze bepaling in *śāstra* voor het doden van dieren en het drinken van wijn in een eredienst is alleen voor degenen, die diep in de geaardheid ontwekendheid zijn weggezonden en volkomen gehecht zijn aan lustbevrediging. Dit is een tijdelijke accommodatie om hen op deskundige wijze tot onthouding van dergelijke handelingen te leiden. Dit wordt ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.5.11) bevestigd,

*loke vyavāyāmiṣa-madya-sevā
nityā hi jantor na hi tatra codanā
vyavasthitis teṣu vivāha-yajña
surā-grahair āsu nivṛttir iṣṭā*

We zien, dat mensen in de materiële wereld van nature de neiging hebben om wijn te drinken, vlees te eten en seks te hebben. De geschriften moedigen dit nimmer aan. Er zijn tot op zekere hoogte regelingen getroffen voor het seksleven binnen een geheiligd huwelijk en voor het eten van vlees en het drinken van wijn in een offer genaam *śautrāmaṇi*. Het doel van deze voorzieningen is om een bandeloze natuur te leren beheersen en deze binnen morele begrenzingen onder te brengen. De werkelijke, diepe bedoeling van de Veda's is mensen aan te moedigen om hiervan geheel afstand te doen.

Verder staat in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.5.13),

*yad ghrāṇa-bhakṣo vihitaḥ surāyās
tathā paśor ālabhanam na himsā*

Het geschrift bepaalt het ruiken van wijn op het moment van een offer, maar niet het drinken ervan en alleen ten behoeve van de

eerder genoemde bedoeling om geleidelijk tot volkomen verzaking te komen. Op dezelfde manier autoriseert het geschrift niemand tot het doden van een dier en het eten van het vlees. Het staat toe het dier slechts aan te raken en het vervolgens vrij te laten.

Sommige mensen denken, dat het weliswaar zondig is om vlees te eten, maar dat het niet zondig is om vis te eten, omdat vissen zoïets zijn als de bloemen of vruchten van het water. *Manu-saṁhitā* echter verbiedt het eten van vis volkomen,

*yo yasya māṁsam aśnāti sa tan-māṁsād ucyate
matsyādaḥ sarva-māṁsādas tasmān matsyān vīvarjayet*

Degenen, die het vlees van een bepaald dier eten, heten de consumenten te zijn van dat bepaalde dier, maar degenen, die vis eten, eten het vlees van alle wezens, omdat een vis het vlees eet van alle levende entiteiten, zoals koeien en varkens. Vissen eten zelfs verrotte organismen. Degenen, die vis eten, eten in feite het vlees van alle wezens.

Het eten van vis dient daarom geheel te worden opgegeven. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.5.14) wordt verder gezegd,

*ye tv anevaṁ-vido 'santaḥ stabdhāḥ sad-abhimāninaḥ
paśūn druhyanti viśrabdhāḥ pretya khādanti te ca tān*

Degenen, die geen idee hebben van religieuze principes, die kortzichtig zijn, vergiftigd door vals-ego en die onbevreesd dieren eten, nadat ze deze hebben gedood, zullen in hun volgende leven door diezelfde dieren worden verslonden.

Met betrekking tot het woord *māṁsa* (vlees) staat in *Manu-saṁhitā*,

*māṁs sa bhakṣayitāmutra yasya māṁsam ihādmy aham
etan māṁsasya māṁsatvaṁ pravādanti maṇiṣiṇaḥ*

‘Datgene, dat ik hier zit te eten, zal mij in mijn volgende leven eten.’ Om deze reden zeggen de geleerden, dat vlees wordt genoemd *māṁsa* (een repeterende daad: ik eet hem; hij eet mij).

Het eten van voedsel in de geaardheid goedheid verhoogt de geaardheid goedheid, maar hier dient tevens te worden verstaan, dat zelfs het eten van dergelijk voedsel niet geheel vrij is van zonde, want er bevindt zich ook leven in kruipplanten, groenten, planten en bomen. Er blijft dus in de toebereiding van vegetarisch voedsel een zweem van zonde achter, omdat er in zekere mate geweld bij wordt betrokken. Om deze reden aanvaarden zuivere toegewijden alleen *mahā-prasāda*, voedsel dat aan Bhagavān is geofferd. Alleen *mahā-prasāda* is geschikt om te eten, omdat het transcendent is aan de geaardheden van de natuur en volkomen vrij is van zonde. Voedsel, dat niet is geofferd, dient geheel te worden afgewezen. Dit staat ook geschreven in de *Brahma-vaivarta* en in de *Padma Purāṇa*, “*annaṁ viṣṭhā jalaraṁ mūtraṁ yad viṣṇor anivedanam* – het gebruiken van voedsel en water, die niet zijn geofferd aan Śrī Viṣṇu, wordt vergeleken met het eten van ontlasting en urine.”

VERS 11

अफलाकाङ्क्षिभिर्यज्ञो विधिदिष्टो य इज्यते
यष्टव्यमेवेति मनः समाधाय स सात्त्विकः

aphalākāṅkṣibhir yajño vidhi-diṣṭo ya ijyate
yaṣṭavyam eveti manaḥ samādhāya sa sāttvikah

aphala-ākāṅkṣibhiḥ – door personen zonder verlangens naar het resultaat; *yajñah* – offer; *vidhi-diṣṭah* – datgene dat wordt aangegeven door de sommaties (van het geschrift); *yah* – datgene; *ijyate* – wordt uitgevoerd; *yaṣṭavyam* – offer dient plichtsgetrouw te worden uitgevoerd; *eva* – zeker; *iti* – aldus; *manaḥ* – het verstand; *samādhāya* – uitmonden; *saḥ* – dat; *sāttvikah* – in goedheid.

“De uitvoering van het offer (*yajña*) is verplicht.” Als een offer wordt uitgevoerd met een dergelijk sterke vastbeslotenheid van geest binnen de aanwijzingen van schriftuurlijke

sommaties en zonder verwachting van beloning, bevindt het zich in de geaardheid goedheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Nu beschrijft Śrī Bhagavān de drie vormen van het offer (*yajña*). Als men zich afvraagt, hoe men *yajña* doet zonder verwachting van het resultaat, zegt Śrī Bhagavān, “Hij concludeert, dat het noodzakelijk is om *yajña* uit te voeren, omdat het zijn plicht is en omdat het in de geschriften als zijn plicht wordt voorgeschreven.”

VERS 12

अभिसन्धाय तु फलं दम्भार्थमपि चैव यत्
इज्यते भरतश्रेष्ठ तं यज्ञं विद्धि राजसम्

*abhisandhāya tu phalam dambhārtham api caiva yat
ijyate bharata-śreṣṭha taṁ yajñam viddhi rājasam*

abhisandhāya – met verlangen; *tu* – echter; *phalam* – voor de resultaten; *dambha-artham* – uit een gevoel van trots; *api ca* – en ook; *eva* – zeker; *yat* – datgene dat; *ijyate* – wordt uitgevoerd; *bharata-śreṣṭha* – beste in Bharata’s lijn; *taṁ* – dat; *yajñam* – offer; *viddhi* – je moet begrijpen; *rājasam* – de geaardheid hartstocht.

O beste der Bharatadynastie, je moet begrijpen, dat het offer, dat op pretentieuze wijze ter meerdere glorie van zichzelf wordt uitgevoerd met een verlangen naar de vruchten, wordt bestuurd door de geaardheid hartstocht.

VERS 13

विधिहीनमसृष्टान्नं मन्त्रहीनमदक्षिणम्
श्रद्धाविरहितं यज्ञं तामसं परिचक्षते

***vidhi-hīnam asṛṣṭānnaṁ mantra-hīnam adakṣiṇam
śraddhā-virahitam yajñam tāmasam paricakṣate***

vidhi-hīnam – de voorschriften van *śāstra* veronachtzamen; *asṛṣṭa* – waar niet wordt uitgedeeld; *annam* – van *prasādam* (voedsel geheiligd door offergave aan God en aanvaard als Zijn zegen); *mantra-hīnam* – zonder het uitspreken van *mantras*, heilige namen van God om de geest te zuiveren; *adakṣiṇam* – waarbij geen giften aan de priesters worden gegeven; *śraddhā-virahitam* – zonder vertrouwen; *yajñam* – dat offer; *tāmasam* – in de geaardheid duisternis; *paricakṣate* – is naar zeggen.

Het offer, waarbij de sommaties van *śāstra* worden veronachtzaamd, waarbij geen geheiligd voedsel wordt uitgedeeld, geen vedische *mantras* worden gechant, geen giften aan de priesters worden geschonken en zonder vertrouwen wordt uitgevoerd, wordt door de geleerden beschreven als te worden beïnvloed door de geaardheid onwetendheid.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Asṛṣṭānnaṁ* betekent ‘zonder distributie van voedsel’.

VERS 14

देवद्विजगुरुप्राज्ञपूजनं शौचमार्जवम्
ब्रह्मचर्यमहिंसा च शारीरं तप उच्यते

***deva-dvija-guru-prājña-pūjanam śaucam ārjavam
brahmacaryam ahimsā ca śārīram tapa ucyate***

deva – van de halfgoden (de 33 miljoen bestuursleden van het universum); *dvija* – de *brāhmaṇas*; *guru* – de geestelijk voorgangers; *prājña* – de wijzen; *pūjanam* – verering; *śaucam* – reinheid; *ārjavam* – eenvoud; *brahmacaryam* – celibaat; *ahimsā* – geweldloosheid; *ca* – en; *śārīram* – van het lichaam; *tapaḥ* – soberheid; *ucyate* – is naar zeggen.

De soberheid van het lichaam bestaat uit het aanbieden van respect aan de halfgoden, aan de *brāhmaṇas*, aan zijn *gurus* en aan geleerde personen. Ook reinheid, eerlijkheid, celibaat en geweldloosheid behoren tot de soberheden van het lichaam.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Soberheden bestaan ook in drie soorten. Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān eerst over soberheden in de geaardheid goedheid in drie achtereenvolgende verzen, die hier beginnen met *deva-dvija*.

VERS 15

अनुद्वेगकरं वाक्यं सत्यं प्रियं हितं च यत्
स्वाध्यायाभ्यसनं चैव वाङ्मयं तप उच्यते

*anudvega-karam vākyaṃ satyaṃ priyā-hitam ca yat
svādhyāyābhyasanam caiva vāṅ-mayaṃ tapa ucyate*

anudvega-karam – geen verontrustende; *vākyaṃ* – spraak; *satyaṃ* – hetgeen waar is; *priyā-hitam* – gunstig; *ca* – en; *yat* – datgene dat; *svādhyāya* – van de recitatie van de vedische literatuur; *abhyasanam* – de beoefening; *ca* – ook; *eva* – zeker; *vāṅ-mayaṃ* – van spraak; *tapaḥ* – soberheid; *ucyate* – zijn naar zeggen.

Het spreken van woorden, die geen verontrusting veroorzaken en waarheidsgetrouw, plezierig en gunstig zijn, evenals het reciteren van de Veda's zijn naar zeggen allemaal soberheden van het spraakgebruik.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Anudvega-karam* betekent 'spraakgebruik dat geen verontrusting bij anderen wekt'.

VERS 16

मनःप्रसादः सौम्यत्वं मौनमात्मविनिग्रहः
भावसंशुधिरित्येतत्तपो मानसमुच्यते

*manaḥ-prasādaḥ saumyatvaṁ maunam ātma-vinigrahaḥ
bhāva-saṁśuddhir ity etat tapo mānasam ucyate*

manaḥ-prasādaḥ – mentale voldoening; *saumyatvam* – eenvoud; *maunam* – stilte; *ātma-vinigrahaḥ* – mentale discipline; *bhāva-saṁśuddhiḥ* – geen dubbele moraal; *iti* – als volgt; *etat* – dit; *tapah* – soberheid; *mānasam* – van het verstand; *ucyate* – zijn naar zeggen.

Soberheden van de geest bestaan uit tevredenheid, eenvoud, stilte, onderhouden van een mentale discipline en gedrag zonder dubbele moraal.

VERS 17

श्रद्धया परया तप्तं तपस्तत्रिविधं नरैः
अफलाकाङ्क्षिभिर्युक्तैः सात्त्विकं परिचक्षते

*śraddhayā parayā taptam tapas tat tri-vidham naraiḥ
aphalākāṅkṣibhir yuktaiḥ sāttvikam paricakṣate*

śraddhayā – vertrouwen; *parayā* – met grote; *taptam* – uitgeoefende; *tapah* – soberheid; *tat* – deze; *tri-vidham* – drievoudige, in goedheid, hartstocht en onwetendheid; *naraiḥ* – door mensen; *aphala-ākāṅkṣibhiḥ* – zonder verlangen naar resultaten; *yuktaiḥ* – met een geconcentreerd en onverdeeld verstand; *sāttvikam* – in de geaardheid goedheid; *paricakṣate* – is naar zeggen.

Deze drievoudige soberheid uitgevoerd met groot vertrouwen en enkelvoudige aandacht door degenen, die vrij zijn van verlangens naar beloning, wordt door geleerde personen naar zeggen bestuurd door de geaardheid goedheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *tri-vidham* verwijst naar soberheden van lichaam, spraak en geest, die beschikken over symptomen zoals hierboven beschreven.

VERS 18

सत्कारमानपूजार्थं तपो दम्भेन चैव यत्
क्रियते तदिह प्रोक्तं राजसं चलमध्रुवम्

*satkāra-māna-pūjārtham tapo dambhena caiva yat
kriyate tad iha proktam rājasam calam adhravam*

satkāra – erkenning; *māna* – eer; *pūjā* – adoratie; *artham* – met het doel te bereiken; *tapaḥ* – soberheid; *dambhena* – met trots; *ca* – en; *eva* – zeker; *yat* – datgene dat; *kriyate* – wordt uitgevoerd; *tat* – dat; *iha* – in deze wereld; *proktam* – wordt verklaard; *rājasam* – in de geaardheid hartstocht; *calam* – tijdelijk; *adhravam* – onzeker.

Soberheid, die vol trots wordt uitgevoerd omwille van erkenning, eer en adoratie, wordt naar zeggen bestuurd door de geaardheid hartstocht. Deze soberheid is tijdelijk en de voordelen zijn onzeker.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *satkāraḥ* betekent ‘iemand vereeren met vleierij door hem te zeggen, dat hij heilig is, of iemand eren met flatterende woorden’. *Māna* betekent ‘lichamelijke verering, zoals opstaan om iemand te begroeten, wanneer hij binnenkomt, en hem naar de deur begeleiden, wanneer hij vertrekt’. Hier betekent *pūjā* ‘mentale verering in de hoop rijkdom en andere materiële faciliteiten te verkrijgen’. De soberheden, die worden uitgevoerd met trots deze bijbedoelingen, zijn *rājasika*. Het woord *calam* betekent ‘hetgene dat slechts kortstondig blijft bestaan’ en *adhravam* betekent, dat het verkregen resultaat, zoals erkenning, tijdelijk is.

VERS 19

मूढग्राहेणात्मनो यत्पीडया क्रियते तपः
परस्योत्सादनार्थं वा तत्तामसमुदाहृतम्

*mūḍha-grāheṇātmano yat pīḍayā kriyate tapaḥ
parasyotsādanārtham vā tat tāmasam udāhṛtam*

mūḍha-grāheṇa – wegens dwaze eigenzinnigheid; *ātmanaḥ* – zijn zelf; *yat* – datgene dat; *pīḍayā* – pijn geven; *kriyate* – uitgevoerd; *tapaḥ* – soberheid; *parasya* – aan een ander; *utsādana* – ruïneren; *artham* – met het doel; *vā* – of; *tat* – dat; *tāmasam* – de geaardheid duïsternis; *udāhṛtam* – is naar zeggen.

Soberheid, die uit dwaze eigenzinnigheid wordt uitgevoerd en aan zichzelf pijn berokkent of is bedoeld om een ander te ruïneren, wordt naar zeggen bestuurd door de geaardheid duïsternis.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Mūḍha-grāheṇa* betekent ‘wegens het aanvaarden van dwaasheid’. *Parasya utsādanārtham* betekent, dat soberheid uitgevoerd om anderen te vernietigen zich in de geaardheid onwetendheid bevindt.

VERS 20

दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे
देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विकं स्मृतम्

*dātavyam iti yad dānam dīyate ‘nupakāriṇe
deśe kāle ca pātre ca tad dānam sāttvikam smṛtam*

dātavyam – dient te worden gegeven; *iti* – aldus bepalen; *yat* – datgene dat; *dānam* – liefdadigheid; *dīyate* – wordt gegeven; *anupakāriṇe* – aan iemand die niet kan teruggeven; *deśe* – op een geschikte plek zoals een heilige plaats; *kāle* – op een gunstig moment; *ca* – en; *pātre* – aan een waardige

ontvanger; *ca* – en; *tat* – dat; *dānam* – geven in liefdadigheid; *sāttvikam* – in de geaardheid goedheid; *smṛtam* – is naar zeggen.

“Een aalmoes dient te worden gegeven aan iemand, die niet kan teruggeven, in een heilige plaats, op een gunstig moment en aan een waardig persoon.” Liefdadigheid met dit voornemen wordt beschouwd te worden bestuurd door de geaardheid goedheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *dātavyam* betekent ‘de gekwalificeerde ontvanger van liefdadigheid bepalen en aan hem op het juiste moment doneren’. Een aalmoes geven in de verwachting iets terug te krijgen is geen liefdadigheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het huidige vers legt Śrī Bhagavān de drie soorten liefdadigheid uit. Hij zegt, dat liefdadigheid zich in de geaardheid goedheid bevindt, als het uit plichtsbesef wordt uitgevoerd en de gever geen verwachting koestert iets terug te krijgen en als de gever doneert aan een persoon, die onzelfzuchtig is en nooit activiteiten voor zijn eigen welzijn onderneemt, of aan iemand, die zelf niet over het vermogen beschikt om anderen welzijn te schenken. In dit verband is het ook noodzakelijk de juiste tijd, plaats en persoon in ogenschouw te nemen.

VERS 21

यत्तु प्रत्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः
दीयते च प्ररिकृष्टं तद्दानं राजसं स्मृतम्

***yat tu pratyupakārārtham phalam uddīśya vā punaḥ
dīyate ca prarikṣṭam tad dānam rājasam smṛtam***

yat – datgene dat; *tu* – maar; *pratyupakāra* – terugkrijgen; *artham* – met het verlangen; *phalam* – iets van voordeel krijgen; *uddīśya* – de intentie; *va* – of;

punaḥ – verder; *dīyate* – gegeven; *ca* – en; *parikliṣtam* – helaas; *tat* – dat; *dānam* – liefdadigheid, donatie; *rājasam* – in de geardheid hartstocht; *smṛtam* – is naar zeggen.

Maar de donatie, die wordt gegeven met de verwachting iets terug te krijgen, of die met pijn en moeite wordt afgestaan, wordt naar zeggen bestuurd door de geardheid hartstocht.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Parikliṣtam* betekent, dat iemand, nadat hij een donatie heeft gegeven, spijt heeft, “Waarom heb ik zoveel weggegeven?” Het betekent ook, ‘weggegeven op verzoek van superieuren, zoals de *guru*, zonder bereid te zijn te geven’. Hier betekent het woord *parikliṣtam*, dat een object of een daad van liefdadigheid, die besmet is met dergelijke ongunstige gevoelens, zich in de geardheid hartstocht bevindt.

VERS 22

अदेशकाले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते
असत्कृतमवज्ञातं तत्तामसमुदाहृतम्

*adeśa-kāle yad dānam apātrebhyaś ca dīyate
asat-kṛtam avajñātam tat tāmasam udāhṛtam*

adeśa-kāle – op een ongeschikte plaats en tijd; *yad* – datgene dat; *dānam* – liefdadigheid, donatie; *apātrebhyaḥ* – aan onwaardige ontvangers; *ca* – en; *dīyate* – wordt gegeven; *asat-kṛtam* – zonder respect; *avajñātam* – met afgrijzen; *tat* – dat; *tāmasam* – in de geardheid duisternis; *udāhṛtam* – is naar zeggen.

Een donatie gegeven op een onzuivere plaats en op een ongeschikt moment aan een onwaardige ontvanger met een gevoel van weerzin en gebrek aan respect wordt naar zeggen bestuurd door de geardheid onwetendheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Asat-kāraḥ* betekent ‘het gevolg van gebrek aan respect’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Een donatie, die wordt gegeven op een onzuivere plaats en op een ongeschikt moment aan een ongekwificeerd persoon, zoals een danser of een prostituée, aan iemand, die het niet nodig heeft, of aan een zondig persoon, bevindt zich in de geardheid onwetendheid. Liefdadigheid, die zonder respect aan een waardig persoon wordt toegekend, bevindt zich ook in de geardheid onwetendheid.

VERZEN 23 – 24

ॐ तत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः
ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः पुरा

तस्मादो इत्युदाहृत्य यज्ञदानतपःक्रियाः
प्रवर्तन्ते विधानोक्ताः सततं ब्रह्मवादिनाम्

***om tat sad iti nirdeśo brahmaṇas tri-vidhaḥ smṛtaḥ
brāhmaṇās tena vedās ca yajñās ca vihitāḥ purā***

***tasmād om ity udāhṛtya yajña-dāna-tapaḥ-kriyāḥ
pravartante vidhānuktāḥ satatam brahma-vādinām***

om tat sat – de transcendentale lettergrepen, of namen *om*, *tat* en *sat*; *iti* – dus; *nirdeśaḥ* – wijzend op; *brahmaṇaḥ* – de Allerhoogste *brahma*; *tri-vidhaḥ* – uit drie soorten; *smṛtaḥ* – men zegt; *brāhmaṇāḥ* – de *brāhmaṇas* die op de hoogte zijn met de Allerhoogste *brahma*; *tena* – met deze (gesproken woorden); *vedāḥ* – de Veda’s; *ca* – en; *yajñāḥ* – offers; *ca* – en; *vihitāḥ* – werden geschapen; *purā* – in antieke tijden; *tasmāt* – daarom; *om* – de heilige lettergreep *om*; *iti* – aldus; *udāhṛtya* – bij het uitspreken; *yajña* – van het offer; *dāna* – liefdadigheid; *tapaḥ* – en soberheid; *kriyāḥ* – activiteiten; *pra-*

variante – uitgevoerd; *vidhāna-uktāḥ* – volgens de geschriften; *satatam* – altijd; *brahma-vādinām* – van degenen die de vedische versie volgen.

Men zegt, dat *om*, *tat* en *sat* drie namen zijn, die worden gebruikt om *brahma*, de Allerhoogste Absolute Realiteit, aan te duiden. De *brāhmaṇas*, de Veda's en de offers werden oorspronkelijk uit deze drie woorden gecreëerd. Daarom vangen toegewijde volgelingen van de Veda's hun uitvoering van het offer, liefdadigheid, soberheid en andere religieuze activiteit voorgeschreven in de geschriften altijd aan met het uitspreken van de heilige lettergreep *om*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Over het algemeen wordt uitgelegd, dat ieder mens een van de drie soorten soberheden, offers, enzovoort volgens hun kwalificatie kan uitvoeren. Van degenen in de geardheid goedheid beginnen de *brahmavādīs* hun uitvoering van het offer met een aanroeping van *brahma*, of God. Daarom zegt Śrī Bhagavān, dat heilige personen Hem memoreren en eren met de drievoudige aanroeping van *brahma*: *om tat sat*.

Van alle invocaties in de Veda's is de vermaarde, heilige lettergreep *om* vooraanstaand en vertegenwoordigt zeker de naam van *brahma*. *Tat* (*brahma*) is wel zeker bekend als de oorzaak van het universum. *Tat* drijft ook *atat* (*māyā*) uit. *Sat* wordt in de *Chāndogya Upaniṣad* (6.2.1) als volgt omschreven, “O zachtmoedige, in den beginne was alleen *sat* (de Allerhoogste Absolute Eeuwige Realiteit).”

De *brāhmaṇas*, de Veda's en een reeks offers werden alleen geschapen uit *brahma*, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, die wordt vertegenwoordigd door de namen *om*, *tat* en *sat*. Het gevolg is, dat de huidige volgelingen van de Veda's *yajñas* uitvoeren door de heilige lettergreep *om* uit te spreken.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Luister, Ik leg de betekenis van deze verzen uit. De uitvoering van soberheid, offers, liefdadigheid en het gebruiken van voedsel bevindt zich in een van deze drie geaardheden: *sāttvika*, *rājasika* en *tāmasika*. Het vertrouwen, waarmee de geconditioneerd levende entiteiten deze activiteiten uitvoeren, hetzij eerste, tweede, of derde klasse, blijft besmet met de geaardheden en is waardeloos. Deze activiteiten krijgen alleen betekenis bij het bereiken van het stadium van onbevreesdheid in de vorm van de zuivering van zijn bestaan, wanneer ze worden uitgevoerd met *nirguṇā-śraddhā*, dat wil zeggen, met vertrouwen, dat *bhakti* opwekt. In alle geschriften wordt aangegeven, dat voorgeschreven plichten dienen te worden uitgevoerd met dergelijk transcendentaal vertrouwen, of *śraddhā*. De geschriften bevatten drie principes, die wijzen op *brahma*, de Allerhoogste Absolute Waarheid: *om*, *tat* en *sat*. Deze drie namen beschrijven tevens de *brāhmaṇas*, de Veda’s en het offer.

“*Śraddhā* of vertrouwen, dat veroorzaakt, dat men de gedragscodes van de geschriften verwaarloost, is besmet met de geaardheden van de natuur. Het is zelfs bij lange na niet gericht op het bereiken van de Allerhoogste Persoon en zal alleen het gewenste, materiële resultaat opleveren. Daarom is bij de uitvoering van schriftuurlijk voorgeschreven activiteiten onwankelbaar vertrouwen hoogst noodzakelijk. Jouw twijfel aan de geschriften en jouw gebrek aan vertrouwen ontstaan wegens gebrek aan het juiste onderscheid. Daarom voeren volgelingen van de Veda’s, die *brahma* als hun doel hebben, al hun activiteiten voorgeschreven in *sāstra*, zoals offers, liefdadigheid en soberheden, uit door de heilige lettergreep *om* uit te spreken.”

VERS 25

तदित्यनभिसन्धाय फलं यज्ञतपःक्रियाः
दानक्रियाश्च विविधाः क्रियन्ते मोक्षकाङ्क्षिभिः

*tad ity anabhisandhāya phalaṁ yajña-tapaḥ-kriyāḥ
dāna-kriyās ca vividhāḥ kriyante mokṣa-kāṅkṣibhiḥ*

tat – de lettergreep *tat*; *iti* – aldus; *anabhisandhāya* – zonder te wensen; *phalam* – de vruchten [van hun activiteiten]; *yajña-tapaḥ* – offer, soberheden; *kriyāḥ* – religieuze praktijken; *dāna-kriyāḥ* – liefdadigheid; *ca* – en; *vividhāḥ* – diverse soorten; *kriyante* – worden gedaan; *mokṣa-kāṅkṣibhiḥ* – degenen die bevrijding verlangen.

Bij het uitspreken van de lettergreep *tat* voeren degenen, die bevrijding zoeken, verscheidene soorten soberheden, offers, liefdadigheid en andere, dergelijk religieuze activiteiten uit zonder enig verlangen te koesteren naar de vruchten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Zoals in het voorgaande vers werd beschreven dienen *yajña* en andere religieuze activiteiten te worden uitgevoerd door het woord *tat* uit te spreken. Het woord *anabhisandhāya* betekent, dat men zijn diverse voorgeschreven plichten dient uit te voeren zonder naar hun resultaten te verlangen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het woord *idam* verwijst naar deze zichtbare wereld en *tat* verwijst naar *brahma* (Realiteit) buiten deze wereld. *Yajñas* mogen alleen worden uitgevoerd met het doel om *para-tattva*, de Allerhoogste Realiteit, te bereiken.

VERS 26

सद्भावे साधुभावे च स इत्येतत्प्रयुज्यते
प्रशस्ते कर्मणि तथा सच्छब्दः पार्थ युज्यते

*sad-bhāve sādhu-bhāve ca sa ity etat prayujyate
prasaste karmaṇi tathā sac-chabdaḥ pārtha yujyate*

sat-bhāve – in de zin van de kwaliteit van *brahma*, de Allerhoogste Absolute Waarheid; *sādhu-bhāve* – in de zin van de natuur van de *sādhu*, de toegewijde van *brahma*; *ca* – en; *sat* – het woord *sat*; *iti* – aldus; *etat* – deze; *prayujyate* – wordt gebruikt; *prasaste* – in gunstige; *karmaṇi* – activiteiten; *tathā* – ook; *sat-śabdaḥ* – het woord *sat*; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *yujyate* – wordt gebruikt.

O Pārtha, het woord *sat* verwijst naar de definiërende kwaliteit van de Allerhoogste Absolute Waarheid en Zijn vereerders. *Sat* wordt ook gebruikt in verband met gunstige daden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *sat* vertegenwoordigt *brahma* en wordt gebruikt bij heilzame of lovenswaardige daden, zowel materieel als transcendent. Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān deze twee verzen, waarvan het eerste begint met *sad-bhāve*. *Sad-bhāve* (beschikkend over de natuur van eeuwige Realiteit) is een geschikte beschrijving van *brahma* en voor de vereerders van *brahma*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De heilige lettergreep *om* is de naam van de Absolute Waarheid. Hij wordt ook *ta* genoemd. Op dezelfde manier wijst het woord *sat* erop, dat Hij eeuwig bestaat en dat Hij de oorzaak van alles is. Hij alleen is de ware entiteit, *sat-vastu*. Dit staat ook in de Śruti's, "*sad eva saumya idam agra āsita* – O zachtmoedige, voorheen bestond deze materiële wereld in Hem, de ene zonder tweede, en vóór de schepping bestond alleen Hij, die een eeuwige (*sat*) gedaante heeft" (*Chāndogya Upaniṣad* 6.2.1). Als deze eeuwige waarheid (*sat*) alles is, dat aanwezig is in iemands hart, is die persoon een *sādhu*. Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.25.25) wordt gezegd *satām prasāṅgān*. Hier wordt ook het woord *sat* gebruikt om de toegewijden van Bhagavān aan te duiden, die de Absolute Waarheid hebben gerealiseerd. Over het algemeen wor-

den heilzame daden in deze materiële wereld ook als *sat-kārya* gekend. In *Sat-kriya-sāra-dīpikā* heeft Śrīla Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī, een vooraanstaand Gauḍīya Vaiṣṇava geestelijk leermeester en de beschermer van Gauḍīya Vaiṣṇava schriftuurlijke begrippen, *sat* als volgt gedefinieerd, “De eenpuntig geconcentreerde toegewijden van Śrī Govinda zijn toegewijd aan *sat* (eeuwige) gedachten. Omdat al hun activiteiten worden uitgevoerd voor het plezier van Bhagavān, worden hun activiteiten *sat* genoemd. Alle andere activiteiten zijn *asat* en zijn daarom verboden.”

In dit verband legt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa de betekenis uit van het woord *sat* in deze twee verzen, waarvan het eerste begint met het woord *sad-bhāve*. “O Pārtha, het woord *sat* wordt gebruikt voor *sad-bhāva* (hetgeen is gericht op *brahma*) en ook voor *sādhu-bhāva* (de uiterst deugdzame natuur en activiteiten van Kṛṣṇa’s eenpuntig overgegeven toegewijden). Op dezelfde manier wordt het woord *sat* ook gebruikt voor heilzame daden.”

Het woord *sat* wordt gebruikt voor *brahma*, de Absolute Waarheid. Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa, die almachtig is, de oorzaak van alle oorzaken en het fundament en de basis van alle *rasa*, is Zelf de complete, eeuwige entiteit. Het woord *sat* wordt ook gebruikt voor Zijn metgezellen, Zijn woonplaats, al Zijn incarnaties (*avatāras*), de woonplaatsen van die *avatāras*, Zijn zuivere, eenpuntig geconcentreerde toegewijden, de presiderende godheid van de *gāyatrī-mantra*, *brāhmaṇas*, *bhakti* enzovoort. Het wordt ook gebruikt voor Śrī Bhagavāns naam, eigenschappen, gedaante, spel enzovoort. *Om tat sat* wordt uitgesproken bij het geven van inwijding (*dīkṣā*) aan een trouwhartig persoon en bij het geven van de heilige draad. Śrī *gurudeva*, die de *gāyatrī-mantra* en *hari-nāma* geeft, wordt ook *sat* genoemd (dat wil zeggen, hij is *sad-guru*, een bonafide geestelijk leermeester). De leerling, die deze *mantras* aanvaardt, wordt *sat-śiṣya* genoemd en het proces van *dīkṣā* wordt *sat* of *sad-anuṣṭhāna*, spirituele rite of ceremonie, genoemd. Op deze manier accepteert

śāstra het gebruik van het woord *sat* in alle devotionele sentimenten (*bhāvas*), diensten, activiteiten en objecten, die zijn gerelateerd aan Bhagavān Śrī Kṛṣṇa.

VERS 27

यज्ञे तपसि दाने च स्थितिः सदिति चोच्यते
कर्म चैव तदर्थीयं सदित्येवाभिधीयते

yajñe tapasi dāne ca sthitiḥ sad iti cocyate
karma caiva tad-arthīyaṁ sad ity evābhidhīyate

yajñe – in het offer; *tapasi* – in soberheid; *dāne* – in liefdadigheid; *ca* – en; *sthitiḥ* – offers en andere religieuze daden; *sat* – spiritueel, deugdzaam, of eeuwig; *iti* – als; *ca ucyate* – wordt ook van gesproken; *karma* – acties (zoals het schoonmaken van de tempel van God); *ca* – en; *eva* – zeker; *tad-arthīyam* – geschikt voor de dienst van *brahma* (de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods); *sat* – *sat*; *iti* – als; *eva abhidhīyate* – zeker beschreven.

Evenwichtigheid in de uitvoering van het offer, soberheid en liefdadigheid worden ook als *sat* gekend. En activiteiten, zoals het schoonmaken van de tempel voor het plezier van *brahma* (Śrī Bhagavān), worden ook *sat* genoemd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Sthitiḥ* betekent ‘regelmaat betrachten in de uitvoering van offers, enzovoort’. *Tad-arthīyaṁ karma* betekent ‘het dienen van *brahma* (Śrī Bhagavān) door activiteiten uit te voeren, zoals het schoonmaken van de tempel’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “De betekenis van het woord *sat* kan ook worden toegepast op het offer, soberheden en liefdadigheid, indien ze worden uitgevoerd voor de voldoening van *brahma*, zo niet, zijn ze allemaal *asat* (zinloos). Alle aardse activiteiten zijn tegengesteld aan

de *svarūpa* van de *jīva*, of zijn intrinsieke, spirituele natuur. Als men besluit om *brahma* te dienen, houdt men zich bezig met activiteiten, die transcendentale devotie opwekken. Pas dan worden ze zinvol voor het zuiveren van het bestaan van de levende entiteit, dat wil zeggen, voor het schenken van perfectie, of voor de dienst aan Śrī Kṛṣṇa.”

VERS 28

अश्रद्धया हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत्
असदित्युच्यते पार्थ न च तत्प्रेत्य नो इह

*aśraddhayā hutam dattam tapas taptam kṛtam ca yat
asad ity ucyate pārtha na ca tat pretya no iha*

aśraddhayā – zonder vertrouwen; *hutam* – offervuur (als een offergave aan Śrī Bhagavān); *dattam* – liefdadigheid; *tapah* – soberheid; *taptam* – ondergaan; *kṛtam* – gedaan; *ca* – en; *yat* – datgene dat; *asad* – onbestendig; *iti* – als; *ucyate* – wordt beschreven; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *na* – noch; *ca* – en wat dan ook; *tat* – dat; *pretya* – in de volgende wereld; *na u* – noch; *iha* – in deze wereld.

O zoon van Pṛthā, het offer, soberheid, liefdadigheid, of enig andere daad zonder vertrouwen uitgevoerd worden *asad* genoemd. Dergelijke activiteiten geven geen transcendentaal resultaat, hetzij in deze wereld of de volgende.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Ik heb gehoord van *sat-karma*, spiritueel deugdzame daden, maar wat is *asad-karma*?” Śrī Bhagavān had deze vraag van Arjuna verwacht en spreekt dit vers, dat begint met *aśraddhayā*. Alle vuur *yajñas* (*hutam*), liefdadigheid (*dattam*), boetedoening (*tapah*) en de rest, die zonder vertrouwen worden uitgevoerd, zijn *asad*. Dit wil zeggen, hoewel *yajña* kan worden uitgevoerd, is het in werkelijkheid geen *yajña*; donaties kunnen worden

gegeven, maar ze zijn geen echte liefdadigheid; soberheden kunnen worden uitgevoerd, maar het zijn eigenlijk geen soberheden; en alles dat nog meer kan worden gedaan is in feite zinloos, indien het zonder vertrouwen wordt uitgevoerd. Het levert zelfs geen goede gevolgen op in deze wereld, laat staan in de volgende: *tat na pretya no iha*.

In het huidige hoofdstuk wordt uitgelegd, dat de diverse soorten voorgeschreven activiteiten uitgevoerd met *śraddhā* in de geaardheid goedheid tot bevrijding of *mokṣa* leiden.

Aldus eindigt de *bhāvānuvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's *Sārārtha-varṣiṇī-ṭikā* (het commentaar dat de toegewijden plezier doet en door alle heilige personen wordt aanvaard) op
Hoofdstuk Zeventien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Alle activiteiten uitgevoerd met het doel om Bhagavān, *śrī guru* en de Vaiṣṇava's te dienen, zoals het collecteren van aalmoezen, het graven van waterputten en vijvers, het maken van bloementuinen en tuinen voor Tulasī, het planten van bomen en het bouwen van tempels, zijn *tad-arthīyaṁ-karma*, activiteiten uitgevoerd voor Zijn genoegen, en deze zijn *sat*.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O Arjuna, alle activiteiten, offers, liefdadigheid en soberheden, die zonder *nirguṇā-śraddhā*, vertrouwen transcendent aan de geaardheden, worden uitgevoerd, zijn *asat*, tijdelijk en zinloos. Dergelijke activiteiten leveren nooit enig voordeel op, hetzij nu in deze wereld, of in de toekomst in de volgende wereld. Daarom geeft *sāstra* ons instructie in *nirguṇā-śraddhā*. Als men de sommaties van de geschriften naast zich neerlegt, wil dat zeggen, dat men *nirguṇā-śraddhā* achterwege heeft gelaten, het zaad van de wensvervullende kruipplant van devotie.”

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja
op Hoofdstuk Zeventien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

HOOFDSTUK ACHTTIEN

Mokṣa-Yoga

De Yoga van bevrijding

VERS 1

अर्जुन उवाच
सन्न्यासस्य महाबाहो तत्त्वमिच्छामि वेदितुम्
त्यागस्य च हृषीकेश पृथक् केशिनिषूदन

*arjuna uvāca –
sannyāsasya mahā-bāho tattvam icchāmi veditum
tyāgasya ca hṛṣīkeśa prthak keśi-niṣūdana*

arjuna uvāca – Arjuna zei; *sannyāsasya* – van het verzaken van actie; *mahā-bāho* – O sterkbewapende; *tattvam* – principe, grondbeginsel; *icchāmi* – ik wil; *veditum* – weten; *tyāgasya* – over afzien van de vruchten van actie; *ca* – en; *hṛṣīkeśa* – O meester der zintuigen; *prthak* – onderscheidend; *keśi-niṣūdana* – O vernietiger van de demon Keśi.

Arjuna zei: O sterkbewapende, O vernietiger van Keśi, O Hṛṣīkeśa, meester der zintuigen, ik zou op heldere wijze het onderscheid willen weten tussen de principes van het verzaken van actie (*sannyāsa*) en het afzien van de vruchten van actie (*tyāga*).

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit hoofdstuk worden de volgende onderwerpen belicht: de drie soorten *sannyāsa*, *jñāna* en *karma*, het sa-

menvattende begrip van bevrijding (*mukti*) en de meest vertrouwelijke essentie van *bhakti*.

In het voorgaande hoofdstuk zei Śrī Bhagavān, “Nadat ze geen materiële verlangens meer hebben, voeren degenen, die bevrijding zoeken, allerlei soorten offers uit, doneren in liefdadigheid en voeren boetedoening uit, waarbij ze het woord *tat* uitspreken (*Gītā* 17.25). In de uitspraak van Śrī Bhagavān wordt *mokṣa-kāṅkṣī* (een zoeker naar bevrijding) alleen gebruikt om een *sannyāsī* aan te duiden. Maar wie is degene, aan wie dit woord refereert, die geen *sannyāsī* is? Śrī Bhagavān zegt in *Gītā* (12.11), “*sarva karma-phala-tyāgam tataḥ kuru yatātmavān* – je dient jezelf met een beheerste geest met jouw voorgeschreven plicht bezig te houden en de vruchten van alle actie te verzaken.”

Arjuna informeert nu bij Bhagavān over degenen, die de vruchten van hun activiteiten verzaken (waarnaar wordt verwezen in *Gītā* 12.11). Welke is de soort verzaking (*tyāga*) van dergelijke verzakers? En welke is de soort *sannyāsa* van dergelijke *sannyāsīs* (verwezen in *Gītā* 17.25)? Arjuna, die nieuwsgierig en wijs is, sprak dit vers, dat begint met *sannyāsasya* om deze onderwerpen goed te kunnen begrijpen. Hij heeft het woord *prthak* gebruikt, waarmee hij aangeeft, “Indien de woorden *sannyāsa* en *tyāga* verschillende betekenissen hebben, wil ik de waarheid van hun respectievelijke naturen weten. Ook al hebben ze naar Jouw mening of volgens anderen dezelfde betekenis, wil ik toch het verschil tussen de twee weten. O Hṛṣīkeśa, Jij alleen wekt mijn intelligentie op en daarom verschijnt deze onzekerheid alleen door Jouw inspiratie. O Keśi-niṣūdana, moordenaar van demoon Keśi, vernietig deze twijfel van mij op dezelfde manier, als waarop Je Keśi hebt vernietigd. O sterkbewapende, Jij bent on-eindig machtig, terwijl mijn macht minimaal is. De relatie tussen ons is een van vriendschap, omdat we een paar vergelijkbare eigenschappen hebben, maar mijn eigenschappen kunnen niet worden vergeleken met Jouw kwaliteiten, zoals alwetendheid. Ik ben in staat

Jou deze vraag op argeloze wijze te stellen, alleen omdat Jij me iets van Jouw gevoel van vriendschap (*sakhya-bhāva*) hebt geschonken.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In sommige delen van de *Gītā* heeft Bhagavān Śrī Kṛṣṇa instructies gegeven over verzaking van actie (*karma-sannyāsa*) en in andere gedeelten heeft Hij de instructie gegeven om actie niet geheel achterwege te laten, maar de vruchten van actie te verzaken. Op het eerste gezicht lijkt er een tegenstelling tussen deze twee instructies te bestaan. Arjuna wil, dat Kṛṣṇa de twijfels wegneemt van mensen met een grove, wereldse intelligentie en daarom stelt hij deze vragen over de ware betekenissen van *tyāga* en *sannyāsa*, over het verschil ertussen en over de unieke kenmerken ervan.

De namen Keśi-niṣūdana, Hṛṣīkeśa en Mahā-bāhuḥ, die Arjuna in dit vers gebruikt, hebben een specifieke, diepere betekenis. Kṛṣṇa vermoordde een angswekkend verdorven demoon genaamd Keśi en daarom wordt Hij Mahā-bāhuḥ, ‘oersterk’ genoemd. Dus Arjuna zegt, “O Śrī Bhagavān, Je bent volkomen in staat de demoon van mijn twijfels te vernietigen. Deze twijfel verscheen in mijn hart alleen door Jouw inspiratie, want Jij, Hṛṣīkeśa, bent de impuls en meester van mijn zintuigen. Jij alleen kunt mijn twijfels helemaal wegnemen en in mijn hart de waarheid verlichten van de ziel (*ātmā-tattva*), van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (*bhagavat-tattva*) en van toegewijde dienst (*bhakti-tattva*).” Dit is de verborgen betekenis van deze drie aanspreekvormen. Als iemand zich aan Bhagavān overgeeft en evenals Arjuna aan Hem bidt om transcendentale kennis te geven, is dat *prema-bhakti* en Śrī Bhagavān zal zijn wens zeker vervullen.

VERS 2

श्री भगवान् उवाच
 काम्यानां कर्मणां न्यासं सन्न्यासं कवयो विदुः
 सर्वकर्मफलत्यागं प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः

*śrī bhagavān uvāca –
 kāmyānām karmaṇām nyāsaṁ sannyaśaṁ kavayo viduḥ
 sarva-karma-phala-tyāgaṁ prāhus tyāgaṁ vicakṣaṇāḥ*

śrī bhagavān uvāca – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods zei; *kāmyānām* – van vruchtdragende; *karmaṇām* – activiteiten; *nyāsaṁ* – het achterwege laten; *sannyaśaṁ* – als verzaking; *kavayaḥ* – de wijzen; *viduḥ* – begrijp; *sarva-karma-phala* – van de vruchten van alle activiteiten; *tyāgaṁ* – opgeven; *prāhuḥ* – ze verklaren; *tyāgaṁ* – onthechting; *vicakṣaṇāḥ* – verlicht.

Śrī Bhagavān zei: Volgens verlichte wijzen is het volkomen opgeven van vruchtdragende actie verzaking (*sannyaśa*) en wordt het afzien van de vruchten van actie onthechting (*tyāga*) genoemd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Om de verschillende betekenissen van de twee woorden *sannyaśa* en *tyāga* op basis van antieke doctrines uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *kāmyānām*.

De term *sannyaśa* betekent het volkomen opgeven van alle *kāmya-karma* (materieel gemotiveerde actie), zoals het uitvoeren van een *yajña* om een zoon te krijgen of het bereiken van de hemelse planeten. Maar het impliceert niet, dat men *nitya-karma* (eeuwige verplichtingen) kan opgeven, zoals het herinneren van *gāyatrī-mantras*.

De term *tyāga* verwijst naar het afstaan van de vruchten van alle materieel gemotiveerde en verplichte acties, maar niet het achterwege laten van de activiteiten zelf. Zelfs de uitvoering van *nitya-karma* (eeuwige verplichtingen) levert resultaat op, zoals het berei-

ken van Pitṛ-loka, de planeet van de voorouders, en het vrij worden van zonden. Dit wordt door alle Śruti's benadrukt. Dus *tyāga* betekent het uitvoeren van acties zonder naar hun resultaten te verlangen. *Sannyāsa* daarentegen betekent het uitvoeren van al zijn noodzakelijke plichten (*nitya-karma*) zonder verlangen te hebben naar de resultaten en het volkomen opgeven van vruchtdragende actie. Dit is het verschil tussen deze twee termen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān brengt de opvatting over van hoog verheven persoonlijkheden, die volkomen op de hoogte zijn met het ware grondbeginsel. Verzaking (*sannyāsa*) betekent zeker niet het volkomen achterwege laten van zijn eeuwige verplichtingen (*nitya-karma*) of religieuze gelegenhedsplichten voor bepaalde omstandigheden (*naimittika-karma*), maar wel het volkomen opgeven van vruchtdragende actie (*sakāma-karma*). En onthechting (*tyāga*) betekent vruchtdragende actie (het zelfzuchtig uitvoeren van die plicht) of verplichte en gelegenhedssacties niet helemaal opgeven, maar eenvoudig alleen hun resultaten opgeven. Beraadslaging over deze beide begrippen is op diverse plaatsen door de geschriften heen zichtbaar. Hier echter, waar we de opvatting leren kennen van Śrī Bhagavān Zelf en van Zijn toegewijden, die met de grondbeginselen van de Waarheid op de hoogte zijn, is het mogelijk om met beide hierboven genoemde begrippen een absolute overeenstemming te bereiken.

Door Uddhava het object van Zijn instructie te maken heeft Śrī Kṛṣṇa in *Śrīmad-Bhāgavatam* de drie typen *yoga* uitgelegd, namelijk *karma*, *jñāna* en *bhakti* in overeenstemming met de bekwaamheid van verschillende individuen. Aan degenen, die gehecht zijn aan *karma* en zijn resultaten, adviseert Hij (*niṣkāma*) *karma-yoga*, het pad van spirituele vooruitgang door het offeren van de vruchten van zijn voorgeschreven actie aan Bhagavān. Aan uiterst verzakende personen, die volkomen zijn onthecht van de resultaten van *karma*, voorgeschreven plichten, adviseert Hij *jñāna-yoga*, het pad van spiri-

tuele vooruitgang door transcendentale kennis. Maar aan gematigde personen, die niet overdreven gehecht zijn aan de resultaten van hun voorgeschreven plicht en ook geen droge verzakers zijn, geeft Hij instructies voor *bhakti-yoga*, het pad van liefdevolle toewijding aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods.

Een geconditioneerde ziel heeft in de beginstadia over het algemeen alleen de kwalificatie (*adhikāra*) om *karma*, zijn voorgeschreven plicht, uit te voeren. Om hem het stadium (*adhikāra*) van *jñāna* te laten binnengaan wordt de instructie gegeven om van de resultaten van voorgeschreven actie (*karma-phala-tyāga*) af te zien en actie in zijn geheel te verzaken (*karma-sannyāsa*). Eerst dient men het volkomen achterwege laten van vruchtdragende actie (*sakāma-karma*) te beoefenen en daarna dient men geleidelijk ook de vruchten van noodzakelijke en gelegenheidsverplichtingen (*nitya-* en *nai-mittika-karma*) achterwege te laten. Nadat men deze praktijk enige tijd heeft uitgevoerd, wordt het hart gezuiverd en komt men naar een hoger platform, *jñāna*. De kwalificatie om zijn voorgeschreven plicht (*karma*) uit te voeren komt dan te vervallen. In dat stadium wordt het mogelijk om *karma* in zijn geheel te verzaken. Volgens de stelling, “*jñānam ca mayi sannyaset* – om Mij te bereiken moet ook *jñāna* worden verzaakt” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.19.1), dient zelfs *jñāna* te worden verzaakt, zodra men er perfectie in bereikt. Anders dan *karmīs* en *jñānīs* echter, hoeven degenen, die *bhakti* beoefenen hun *bhakti* bij het bereiken van perfectie niet op te geven. Integendeel, *bhakti* wordt in het geperfectioneerde stadium op de meest zuivere, meest ontwikkelde wijze uitgevoerd.

Daarom heeft Bhagavān Śrī Kṛṣṇa Zelf de volgende uitspraken gedaan, “*tāvat karmāṇi kurvīta* – men dient *karma* te blijven uitvoeren, zolang men er niet van is verzadigd, of zolang het zich niet heeft ontwikkeld tot *śraddhā* in het horen en reciteren van onderwerpen over Mij” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.20.9); “*jñāna-niṣṭho-virakto vā* – het gedrag van degenen, die zich hebben gewijd aan het

ontwikkelen van transcendentale kennis en daardoor onthecht zijn, en het gedrag van Mijn exclusieve toegewijden bevindt zich buiten het bereik van regels en regulerende principes” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.18.28); “*yas tv ātma-ratir eva syād* – iemand echter, die genoegene scheidt in het zelf, die tevreden is in het zelf, hoeft geen plichten na te komen” (*Gītā* 3.17); en “*sarva-dharmān parityajya* – laat alles volkomen achterwege en neem uitsluitend jouw toevlucht tot Mij” (*Gītā* 18.66). De *Yoga-vāsiṣṭha* stelt eveneens, “*na karmāni tyajeta yogī karmabhisi yajyate hy asāv iti* – een *yogī* mag zijn voorgeschreven plicht niet opgeven, want de voorgeschreven plicht zelf zal de *yogī* laten verzaken, zodra hij een verheven niveau heeft bereikt.”

De geschriften geven aan geconditioneerde zielen over het algemeen niet de instructie om hun voorgeschreven plicht op te geven; integendeel, ze adviseren hen om gewoon baatzuchtige acties op te geven of de resultaten van hun acties op te geven. Dit wordt geadviseerd, omdat de levende entiteit in zijn gebonden staat over het algemeen zeer gehecht is aan het uitvoeren van baatzuchtige actie (*sakāma-karma*). Indien hij in het beginstadium van zijn beoefening de instructie krijgt om de vruchten van zijn actie op te geven, zal hij dit idee bepaald niet omarmen. Dergelijke instructies worden gegeven om hem geleidelijk op een hoger platform te brengen.

Met dit stapsgewijze proces van eerst het beoefenen van verzaaking van de vruchten van actie wordt het hart gezuiverd. Alleen daarna is het pas mogelijk om actie volkomen op te geven, wanneer men *ātma-rati* (vreugde in het zelf) vindt. Om deze reden geeft Śrī Bhagavān de instructie *na buddhi-bhedam janayet...* – men mag minder intelligente lieden, die gehecht zijn aan *karma*, of aan schriftuurlijk voorgeschreven actie, niet de instructie geven om het op te geven. Vanwege hun onrijpe intelligentie raken ze in de war en wijken ze van het spirituele pad af. Je moet hen daarentegen instructies geven op basis van voorbeeldig gedrag, namelijk hoe ze moeten

werken zonder gehecht te zijn” (*Gītā* 3.26). Men dient er echter ook aan te denken, dat het alleen voor iemand, die de kwalificatie heeft ontwikkeld zich met *kevalā-bhakti* bezig te houden, mogelijk is om alle voorgeschreven actie (*nitya-karma*, *naimittika-karma* en *kāmya-karma*) volkomen op te geven.

Alleen om deze reden wordt het vers *sarva-dharmān parityajya* pas op het eind van dit hoofdstuk gesproken. Śrīla Viśvanātha Ca-kravartī Ṭhākura schrijft in zijn commentaar op dit vers, “Zodra iemand gekwalificeerd is om onvermengde toewijding aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods uit te voeren, wordt hij als gevolg van het grote geluk, dat tot stand is gekomen door de genade van grote heiligen, niet langer aangeroerd door fouten of zonden, zelfs al voert hij helemaal geen algemeen voorgeschreven plichten (*nitya-karma*) meer uit. Als hij in die staat doorgaat zich bezig te houden met zijn schriftuurlijk voorgeschreven, regelmatige en gelegenheidsverplichtingen (*nitya-naimittika-karma*), trekt hij zondige reacties aan, want door dit te doen overschrijdt hij Mijn instructie. Met andere woorden, het uitvoeren van *nitya-naimittika-karma* is niet gunstig voor de uitoefening van *kevalā-bhakti*.”

Hier verwijst *nitya-karma* naar dagelijks verplichte activiteiten, zoals de verering van diverse halfgoden en goddinnen, die worden beschreven in de sectie, die handelt over het pad van *karma* (baatzuchtige activiteit) in de Veda’s. *Naimittika-karma* betekent ‘religieuze gelegenheidsactiviteiten’ zoals de verering van voorouders en halfgoden in de *śraddhā* ceremonie (uitgevoerd voor overleden familieleden).

De persoon gaat het goddelijke gebied van zuivere devotie (*kevalā-bhakti*) aan Śrī Kṛṣṇa binnen, alleen wanneer hij deze activiteiten geheel opgeeft.

Door *Sat-kriyā-sāra-dīpikā* van Śrīmad Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī, de grote Gauḍiya Vaiṣṇava *ācārya* en beschermer van Gauḍiya Vaiṣṇava begrippen, te bestuderen kunnen we zien, dat geen enkel ge-

zaghebbend geschrift de eenpuntig geconcentreerde toegewijden van Śrī Kṛṣṇa sommaties geeft om de voorouders en halfgoden te vereren ongeacht hun *varṇa* of *āśrama*. Integendeel, als exclusieve toegewijden van Śrī Kṛṣṇa zich bezighouden met de verering van voorouders of halfgoden, begaan ze een overtreding tegen de toegewijde dienst (*sevā-aparādha*) en tegen de heilige naam (*nāma-aparādha*).

Śrīmad Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī gebruikt bewijsmateriaal uit de geschriften om aan te tonen, dat een toegewijde geen enkele zondige reactie aantrekt of de fout van nalatigheid begaat, als hij Śrī Kṛṣṇa met zijn exclusieve toewijding een plezier doet, zelfs al geeft hij alle andere voorgeschreven actie op. Dergelijke enkelvoudig geconcentreerde toegewijden krijgen een gunstige positie, of zij zich nu binnen dit universum of er buiten bevinden.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Śrī Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “*Sannyāsa* betekent het compleet opgeven van alle materieel gemotiveerde, vruchtdragende activiteit (*kāmya-karma*) en het uitvoeren van de regelmatige (*nitya*) en gelegenheidsverplichtingen (*naimittika-karma*) zonder naar hun vruchten te verlangen. *Tyāga* betekent het opgeven van de vruchten van alle vormen van *karma* – regelmatige (*nitya*), per gelegenheid (*naimittika*) en baatzuchtige (*kāmya*). De geleerden leggen dit uit als het verschil tussen *sannyāsa* en *tyāga*.”

VERS 3

त्याज्यं दोषवदित्येके कर्म प्राहुर्मनीषिणः
यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यमिति चापरे

*tyājyaṃ doṣa-vad ity eke karma prāhur manīṣiṇaḥ
yajña-dāna-tapaḥ-karma na tyājyaṃ iti cāpare*

tyājyam – dient te worden verzaakt; *doṣa-vat* – als een fout; *iti* – dat; *eke* – enkele; *karma* – actie; *prāhuḥ* – zeggen; *manīṣiṇaḥ* – de intelligente (vertegenwoordigers van *sāṅkhya*); *yajña-dāna-tapaḥ-karma* – offer, liefdadigheid, soberheid en actie; *na tyājyam* – dienen niet te worden opgegeven; *iti* – dat; *ca* – en; *apare* – andere volgelingen van *mīmāṃsaka*.

Bepaalde denkers, zoals de *sāṅkhyavādīs*¹, zeggen, dat actie dient te worden opgegeven, omdat iedere actie is bedekt met fouten. Anderen, zoals de *mīmāṃsakas*², zeggen, dat het offer, liefdadigheid en soberheid nooit mogen worden opgegeven.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān bespreekt wederom uiteenlopende opvattingen met betrekking tot verzaking in dit vers, dat begint met *tyājyam*. Sommige *sāṅkhyavādīs* hebben de opvatting, dat *karma* volkomen dient te worden opgegeven, omdat het fouten, zoals geweld, in zich draagt. Anderen, zoals de *mīmāṃsakas*, zeggen, dat van activiteiten, zoals het offer, niet mag worden afgestapt, omdat ze in *śāstra* worden voorgeschreven.

VERS 4

निश्चयं शृणु मे तत्र त्यागे भरतसत्तम
त्यागो हि पुरुषव्याघ्र त्रिविधः संप्रकीर्तितः

*nīścayaṃ śṛṇu me tatra tyāge bharata-sattama
tyāgo hi puruṣa-vyāghra tri-vidhaḥ samprakīrtitaḥ*

1 Sāṅkhyavādīs analyseren de materie en concluderen, dat materie de oorzaak van de schepping is. Daardoor is hun filosofie atheïstisch.

2 De *mīmāṃsaka* filosofen benadrukken vrome actie, waarmee ze denken God te kunnen verplichten dit te beantwoorden. Ze verklaren in feite, dat dit het pad naar God is.

nīścayam – definitieve conclusie; *śṛṇu* – hoor; *me* – Mij; *tatra* – over dit punt; *tyāge* – met betrekking tot verzaking; *bharata-sattama* – O beste uit de lijn van Bharata; *tyāgaḥ* – verzaking; *hi* – zowaar; *puruṣa-vyāghra* – O beste onder de mensen; *tri-vidhaḥ* – in drie soorten; *saṁprakīrtitaḥ* – verklaard.

O beste der Bharata's, hoor Mijn samenvattende mening met betrekking tot verzaking. O beste onder de mensen, verzaking bestaat naar zeggen in drie geaardheden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Nu geeft Śrī Bhagavān Zijn mening in dit vers, dat begint met *nīścayam*. Verzaking kent drie vormen: *sātvika*, *rājasika* en *tāmasika*. Śrī Bhagavān zegt in de *Gītā* (18.7), dat het niet gepast is om schriftuurlijk voorgeschreven, regelmatige plichten (*nitya-karma*) op te geven. Over de verzaking van degenen, die deze plichten vanwege hun mentale verwarring wel opgeven, wordt geschreven, dat deze verzaking zich in de geaardheid onwetendheid bevindt. In de *Gītā* (18.7) wordt naar verzaking verwezen als *sannyāsa*. Naar de mening van Śrī Bhagavān zijn *tyāga* en *sannyāsa* daarom synoniem.

VERS 5

यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यं कार्यमेव तत्
यज्ञो दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणाम्

yajña-dāna-tapaḥ-karma na tyājyaṁ kāryam eva tat
yajño dānaṁ tapaś caiva pāvanāni manīṣiṇām

yajña – offer; *dāna* – liefdadigheid; *tapaḥ* – soberheid; *karma* – actie; *na tyājyaṁ* – mag niet worden opgegeven; *kāryam eva* – dient te worden uitgevoerd; *tat* – dat; *yajñaḥ* – offer; *dānam* – liefdadigheid; *tapaḥ* – soberheid; *ca* – en; *eva* – zowaar; *pāvanāni* – zuiveraars (van het hart); *manīṣiṇām* – van de wijzen.

De uitvoering van het offer, liefdadigheid en soberheid mag niet worden opgegeven, want deze activiteiten zijn verplicht. Het offer, liefdadigheid en soberheid zuiveren zowaar zelfs het hart van de wijzen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Naar de mening van Śrī Bhagavān dienen zelfs in *kāmya-karma*, of zelfzuchtig gemotiveerde voorgeschreven plichten, de *sāttvika* handelingen van het offer, liefdadigheid en soberheid allemaal te worden uitgevoerd zonder naar hun resultaten te verlangen. Hij zegt, dat het uitvoeren van het offer enzovoort verplicht is, omdat dit het hart zuivert.

VERS 6

एतान्यपि तु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा फलानि च
कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम्

*etāny api tu karmāṇi saṅgam tyaktvā phalāni ca
kartavyānīti me pārtha niścitam matam uttamam*

etāni – deze; *api tu* – echter; *karmāṇi* – activiteiten; *saṅgam* – gehechtheid (het gevoel dat men zelf de doener is); *tyaktvā* – opgeven; *phalāni* – aan de resultaten; *ca* – en; *kartavyāni* – dient te worden uitgevoerd; *iti* – dergelijk; *me* – Mij; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *niścitam* – definitief; *matam* – opvatting; *uttamam* – hoogste.

O Pārtha, men dient al deze activiteiten uit te voeren zonder het ego te koesteren de uitvoerder te zijn en iedere gehechtheid aan de resultaten van actie op te geven. Dit is Mijn definitieve en hoogste opvatting.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: In dit vers, dat begint met *etāny api*, legt Śrī Bhagavān uit, hoe deze activiteiten het hart kunnen zuiveren. Het woord *saṅgam* betekent, dat men voorgeschreven plichten zonder

enig verlangen naar de resultaten dient uit te voeren en zonder het vals-ego in stand te houden de uitvoerder van actie te zijn. Verzaking is *tyāga*, wanneer zowel baatzuchtige verlangens als het ego de uitvoerder te zijn worden losgelaten. Dit wordt ook *sannyāsa* genoemd.

VERS 7

नियतस्य तु सन्न्यासः कर्मणो नोपपद्यते
मोहात्तस्य परित्यागस्तामसः परिकीर्तितः

*niyatasya tu sannyāsaḥ karmaṇo nopapadyate
mohāt tasya parityāgas tāmasaḥ parikīrītaḥ*

niyatasya – van verplichte actie; *tu* – zowaar; *sannyāsaḥ* – verzaking; *karmaṇaḥ* – *nitya-karma*, dagelijkse zuiveringsactie (zoals *sandhya-vandana*, het chanten van *gāyatrī-mantras*); *na* – niet; *upapadyate* – te doen; *mohāt* – uit illusie; *tasya* – van dat; *parityāgaḥ* – verzaking; *tāmasaḥ* – bestuurd door de geaardheid duisternis; *parikīrītaḥ* – wordt beschreven.

Het verzaken van noodzakelijke plichten is zowaar niet juist. Als iemand dit uit illusie doet, wordt hij naar zeggen beheerst door de geaardheid duisternis.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Hier wordt verzaking in de geaardheid onwetendheid uitgelegd. *Mohāt* wijst op verzaking, die in onwetendheid van de bedoeling van *sāstra* wordt uitgevoerd. Een *sannyāsi* kan de uitvoering van zelfzuchtig gemotiveerde activiteit (*kāmya-karma*) achterwege laten, omdat hij dit onnodig acht, maar het is voor hem niet juist om zijn regelmatige, voorgeschreven plicht (*nitya-karma*) op te geven. Dit wordt geïmpliceerd door het woord *tu*. *Mohāt* betekent ‘onwetendheid’. Het gevolg van *tāmasika* verzaking is eveneens onwetendheid, waardoor de gewenste kennis niet wordt verkregen.

VERS 8

दुःखमित्येव यत्कर्म कायकेशभयात्त्यजेत्
स कृत्वा राजसं त्यागं नैव त्यागफलं लभेत्

*duḥkham ity eva yat karma kāya-kleśa-bhayāt tyajet
sa kṛtvā rājasam tyāgam naiva tyāga-phalam labhet*

duḥkham – een oorzaak van ellende; *iti* – zoals; *eva* – zeker; *yat* – datgene dat; *karma* – werk; *kāya-kleśa-bhayāt* – uit angst voor lichamelijk lijden; *tyajet* – kan opgeven; *saḥ* – men; *kṛtvā* – heeft uitgevoerd; *rājasam* – in de geaardheid hartstocht; *tyāgam* – verzaking; *na eva* – doet zeker niet; *tyāga-phalam* – het resultaat van verzaking; *labhet* – verkrijgen.

Als iemand zijn *karma* (schriftuurlijk voorgeschreven plicht) als een bron van ellende beschouwt en deze achterwege laat uit angst voor lichamelijk ongerief, wordt zijn verzaking beschouwt zich te bevinden in de geaardheid hartstocht en hij slaagt er niet in het eigenlijke resultaat van verzaking te verkrijgen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het is noodzakelijk zijn regelmatige, voorgeschreven plicht uit te voeren, hetgeen een goed resultaat oplevert. In de uitvoering hiervan is geen fout aanwezig. Ondanks dit te weten, denken sommigen, “Maar waarom zou ik die plicht uitvoeren en onnodig pijn in mijn lichaam krijgen?” De verzaking van dergelijke lieden bevindt zich in de geaardheid onwetendheid. Zij krijgen niet de kennis, die het resultaat is van de juiste verzaking.

VERS 9

कार्यमित्येव यत्कर्म नियतं क्रियतेऽर्जुन
सङ्गं त्यक्त्वा फलं चैव स त्यागः सात्त्विको मतः

***kāryam ity eva yat karma niyatam kriyate 'rjuna
saṅgam tyaktvā phalam caiva sa tyāgaḥ sāttviko mataḥ***

kāryam – het begrijpen als een plicht; *iti* – zoals; *eva* – zeker; *yat* – datgene dat; *karma-niyatam* – *nitya-karma*, verplichte actie; *kriyate* – wordt uitgevoerd; *arjuna* – O Arjuna; *saṅgam* – het ego de uitvoerder te zijn; *tyaktvā* – opgeven; *phalam* – het resultaat verlangen; *ca* – en; *eva* – zeker; *saḥ* – dat; *tyāgaḥ* – verzaking; *sāttvikāḥ* – de geaardheid goedheid; *mataḥ* – beschouwd.

O Arjuna, de verzaking van iemand, die zijn verantwoordelijkheden met plichtsgevoel uitvoert en alle gehechtheid aan de vruchten van actie alsmede het ego van uitvoerder opgeeft, wordt beschouwd zich in de geaardheid goedheid te bevinden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: ‘Het is hoogst noodzakelijk dit te doen.’ Als *nitya-karma* of verplichte actie met deze houding wordt uitgevoerd, bevindt het zich in de geaardheid goedheid. Dergelijke mensen krijgen de kennis, die het gewenste resultaat van verzaking is.

VERS 10

न देवेष्ट्यकुशलं कर्म कुशले नानुषङ्गते
त्यागी सत्त्वसमाविष्टो मेधावी छिन्नसंशयः

***na deveṣṭy akuśalam karma kuśale nānuṣajjate
tyāgī sattva-samāviṣṭo medhāvī chinna-saṁśayaḥ***

na dveṣṭi – haat niet; *akuśalam* – lastig; *karma* – werk; *kuśale* – werk dat geluk geeft; *na* – noch; *anuṣajjate* – is hij gehecht; *tyāgī* – verzaker; *sattva-samāviṣṭaḥ* – geabsorbeerd in de geaardheid goedheid; *medhāvī* – verankerd in intelligentie; *chinna-saṁśayaḥ* – wiens twijfels zijn verdreven.

De verzaker, die is verzonken in de geaardheid goedheid, wiens intelligentie standvastig is en die vrij is van alle twijfel,

heeft geen hekel aan werk, dat lastig is, en raakt niet gehecht aan werk, dat hem tot blijdschap stemt.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: In dit vers, dat begint met de woorden *na dveṣṭy*, legt Śrī Bhagavān de kenmerken uit van degenen, die standvastig zijn in *sāttvika* verzaking. *Akuśalam* betekent, dat ze niet afkerig zijn van activiteiten, die pijn of ongerief veroorzaken, zoals het nemen van een ochtendbad in de winter. En *kuśale* betekent, dat ze niet gehecht raken aan activiteiten, die plezierig zijn, zoals het nemen van een koud bad in de zomer.

VERS 11

न हि देहभृता शक्यं त्यक्तुं कर्माण्यशेषतः
यस्तु कर्मफलत्यागि न त्यागीत्यभिधीयते

*na hi deha-bhṛtā śakyaṃ tyaktuṃ karmāṇy aśeṣataḥ
yaś tu karma-phala-tyāgi na tyāgīty abhidhīyate*

na – niet; *hi* – zeker; *deha-bhṛtā* – door een belichaamd wezen; *śakyaṃ* – mogelijk; *tyaktum* – verzaken; *karmāṇi* – activiteiten; *aśeṣataḥ* – compleet; *yaḥ* – hij die; *tu* – echter; *karma-phala-tyāgi* – de resultaten van zijn activiteiten verzaakt; *saḥ* – hij; *tyāgi* – een verzaker; *iti* – als; *abhidhīyate* – is naar zeggen.

Een belichaamd wezen kan actie niet geheel opgeven, maar hij, die de gehechtheid aan de resultaten van zijn acties opgeeft, is naar zeggen een ware verzaker.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Aangezien het voor de belichaamde *jīva* onmogelijk is om alle activiteit geheel te verzaken, dient hij alleen de activiteiten uit te voeren, die worden voorgeschreven in de geschriften. Śrī Bhagavān spreekt het vers, dat begint met *na hi*, om dit te benadrukken. Afzien van alle activiteit is onmogelijk. Śrī Bhaga-

vān heeft eerder in de *Gītā* (3.5) gezegd, “*na hi kaścit kṣaṇam api jātu tiṣṭhaty akarma-kṛt* – men kan zelfs niet voor een moment bestaan zonder werk uit te voeren.”

VERS 12

अनिष्टमिष्टं मिश्रं च त्रिविधं कर्मणः फलम्
भवत्यत्यागिनां प्रेत्य न तु सन्न्यासिनां क्वचित्

*aniṣṭam iṣṭam miśram ca tri-vidham karmaṇaḥ phalam
bhavaty atyāginām pretya na tu sannyāsinām kvacit*

aniṣṭam – ongewenst (hel); *iṣṭam* – gewenst (hemel); *miśram* – gemengd (de middelste planeten zoals de Aarde); *ca* – en; *tri-vidham* – de drievoudige; *karmaṇaḥ* – van actie; *phalam* – resultaten; *bhavati* – bestaan; *atyāginām* – voor degenen die niet verzaken; *pretya* – na de dood; *na* – niet; *tu* – maar; *sannyāsinām* – voor de verzakers; *kvacit* – op ieder moment.

Na het afleggen van het sterfelijke omhulsel boeken degenen, die geen verzaking hebben gepraktiseerd, zoals voorheen beschreven, drie soorten resultaten: de hel, de hemelse planeten, of een menselijke geboorte in deze wereld. De ware verzakers echter treffen nimmer een dergelijk resultaat.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Er worden fouten gemaakt, wanneer men geen verzaking uitvoert, zoals voorheen beschreven. Men krijgt ellende in de hel (*aniṣṭam*), tijdelijk geluk op de hogere planeten (*iṣṭam*) of een combinatie van geluk en ellende in het menselijke leven (*miśram*). Dit is alleen van toepassing op degenen, die niet verzaken. Dit is niet van toepassing op verzakers. *Pretya* betekent ‘de volgende wereld’.

VERS 13

पञ्चैतानि महाबाहो कारणानि निबोध मे
सांख्ये कृतान्ते प्रोक्तानि सिद्धये सर्वकर्मणाम्

*pañcaitāni mahā-bāho kāraṇāni nibodha me
sāṅkhye kṛtānte proktāni siddhaye sarva-karmaṇām*

pañca – vijf; *etāni* – deze; *mahā-bāho* – O sterkbewapende Arjuna; *kāraṇāni* – oorzaken; *nibodha* – wees geïnformeerd; *me* – door Mij; *sāṅkhye* – in de analyse van actie in Vedānta; *kṛta-ante* – voor het beëindigen van de acties en reacties (van vruchtdragend werk); *proktāni* – beschreven; *siddhaye* – voor de voltooiing; *sarva-karmaṇām* – van alle acties.

O sterkbewapende Arjuna, hoor nu van Mij over de vijf oorzaken, die betrokken zijn bij de voltooiing van iedere actie. Ze worden in de Vedānta beschreven en als je die begrijpt, helpen ze bij het verbreken van de verstrengeling in de actie en reactie van vruchtdragend werk.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Hoe kan iemand, die zijn voorgeschreven plicht uitvoert, niet het resultaat ontvangen? Śrī Bhagavān had deze vraag verwacht en spreekt nu vijf verzen, die beginnen met *pañcaitāni*, om vast te stellen, dat men niet in de resultaten van *karma* betrokken raakt, wanneer men vrij wordt van het vals-ego, dat denkt dat men zelf de uitvoerder is. “Hoor van Mij over de vijf oorzaken van actie, die voor de voltooiing van alle activiteiten verantwoordelijk zijn.”

Datgene, dat Paramātmā in zijn geheel beschrijft, wordt *sāṅkhya* genoemd [*saṅ* – compleet; *khyā* – beschrijft] en wordt ook gekend als *Vedānta-sāstra*. *Sāṅkhya* legt uit, hoe de reactie op een activiteit, die reeds is uitgevoerd, kan worden opgeheven.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Voor de belichaamde, geconditioneerde ziel is het onmogelijk om af te zien van werk. Verder is het voor een ongekwalficeerd persoon nadelig en ongunstig om van alle soorten werk af te zien. Degenen in het beginstadium van de beoefening van *yoga* zijn alleen gekwalficeerd om zich met *karma*, voorgeschreven plicht, bezig te houden. Om deze reden wordt hen de instructie gegeven om af te zien van *akarma*, het niet uitvoeren van die plichten, en van *vikarma*, verboden daden, maar wel hun regelmatige en gelegenheidsverplichtingen (*nitya-* en *nai-mittika-karma*) uit te voeren. Wanneer iemands gehechtheid aan de vruchten van zijn voorgeschreven plicht geleidelijk afneemt, is het voor hem gunstig om door te gaan met de uitvoering van het *karma*, dat in *sāstra* wordt voorgeschreven, eenvoudig bij wijze van plicht. Volgens Kṛṣṇa is het symptoom van een *sannyāsī* en een *yogī*, dat ze *karma* uitvoeren bij wijze van plicht zonder verlangen om van de resultaten te genieten. Degenen, die dit kunnen, zijn ware *sannyāsīs* en *yogīs*. Wanneer dergelijke personen de associatie van Vaiṣṇava's krijgen, kunnen ze het gebied van *bhakti* binnengaan en heel snel de hoogste bestemming bereiken.

VERS 14

अधिष्ठानं तथा कर्ता करणं च पृथग्विधम्
विविधाश्च पृथक् चेष्टा दैवं चैवात्व पञ्चमम्

***adhiṣṭhānam tathā kartā karam ca pṛthag-vidham
vividhāś ca pṛthak ceṣṭā daivam caivātva pañcamam***

adhiṣṭhānam – het lichaam; *tathā* – ook; *kartā* – de doener, uitvoerder (de ziel en passieve materie tesamen gebonden door de knoop van het vals-ego); *karam* – de zintuigen; *ca* – en; *pṛthak* – onderscheiden; *vidham* – verscheidene; *vividhāḥ* – veelvoudig; *ca* – en; *pṛthak* – onderscheiden; *ceṣṭāḥ* – activiteiten (zoals de bewegingen van inkomende en uitgaande ademha-

lingen); *daivam* – de inwonende getuige, de Superziel; *ca eva atra* – zeker temidden van deze andere oorzaken; *pañcamam* – de vijfde.

Het lichaam, de doener, de zintuigen, de diverse soorten pogingen en temidden hiervan de inwonende fluisteraar (Antaryāmi) zijn de vijf oorzaken van actie genoemd in Vedānta.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Nu noemt Śrī Bhagavān al die oorzaken van actie op. *Adhiṣṭhānam* betekent het lichaam en *kartā* (de bemiddelaar of doener) wijst op de knoop van vals-ego, die de bewuste ziel aan de passieve materie bindt. *Karaṇam* betekent ‘zintuigen zoals ogen en oren’, *prthag-vidham* betekent ‘diverse soorten pogingen’, dat wil zeggen, de functie van de levensadem, zoals de inkomende en uitgaande ademhaling, en *daivam* betekent ‘Antaryāmi, de inwonende souffleur van iedereen’. Deze zijn de vijf oorzaken van actie.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De vijf oorzaken van actie genoemd in het voorgaande vers worden hier in detail uiteengezet. Hier dient te worden begrepen, dat het woord *adhiṣṭhānam* in dit vers ‘dit lichaam’ betekent, want actie kan alleen worden uitgevoerd, wanneer een geconditioneerde ziel wordt belichaamd. De ziel, die zich in dit lichaam bevindt, wordt de doener genoemd, omdat hij degene is, die actie (*karma*) uitvoert, zelfs al heeft de zuivere ziel in werkelijkheid niets met actie te maken. Alleen vanwege zijn vals-ego denkt hijzelf de doener te zijn, waardoor hij de genietter van de resultaten van zijn actie wordt.

Daarom wordt de ziel zowel de kenner als de doener genoemd. Dit wordt ook in de Śruti’s aangegeven, “*eṣa hi draṣṭā sraṣṭā* – het is in feite de ziel, die ziet en handelt” (*Praśna Upaniṣad* 4.9). Ook de *Vedānta-sūtra* stelt, “*jñō ‘ta eva* – de ziel is waarlijk de kenner” (*Brahma-sūtra* 2.3.27) en “*kartā sāstrārthavattvāt* – de *jīvātmā* wordt begrepen als de doener, zoals in het geschrift bevestigd” (*Brahma-sūtra* 2.3.31). Al deze uitspraken onderbouwen de bovengenoemde

conclusie. De zintuigen zijn de instrumenten om actie uit te voeren. De ziel voltooit diverse soorten werk alleen met behulp van de zintuigen. Iedere activiteit vraagt om een afzonderlijke poging en iedere activiteit is afhankelijk van de sanctie van Parameśvara, die zich in ieders hart bevindt als getuige, vriend en bestuurder. Daarom is alleen Parameśvara de hoogste oorzaak. Degenen, die worden geïnspireerd door een verheven, geperfectioneerde persoonlijkheid, die volkomen op de hoogte is van de schriftuurlijke conclusies, en worden geïnspireerd door Parameśvara, zijn in staat om vast te stellen, welke actie voor hen verplicht is en welke niet. Dus ze houden zich bezig met de uitvoering van *bhakti* en bereiken heel snel de hoogste bestemming. Ze worden niet gebonden door de reacties van hun goede of slechte daden.

VERS 15

शरीरवाङ्मनोभिर्यत्कर्म प्रारभते नरः
न्याय्यं वा विपरीतं वा पञ्चैते तस्य हेतवः

*śarīra-vāṅ-manobhir yat karma prārabhate naraḥ
nyāyyam vā viparītam vā pañcaite tasya hetavaḥ*

śarīra-vāṅ-manobhiḥ – met dit lichaam, deze woorden of dit verstand; *yat* – wat dan ook; *karma* – activiteit; *prārabhate* – onderneemt; *naraḥ* – een mens; *nyāyyam* – deugdzaam; *vā* – of; *viparītam* – onjuist; *vā* – of; *pañca* – vijf; *ete* – deze; *tasya* – voor; *hetavaḥ* – de oorzaken.

Deze zijn de vijf oorzaken achter iedere deugdzame of onjuiste actie, die een persoon met zijn lichaam, spraak of verstand kan uitvoeren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Śarīra-vāṅ-manobhiḥ*. Er zijn drie soorten actie: actie uitgevoerd door het lichaam (*kāyika*), actie uitgevoerd

door spraak (*vācika*) en actie uitgevoerd door het verstand (*mānasi-ka*). Die actie kan verder worden ingedeeld als deugdzaam (*dharmika*) en verdorven (*adharmika*). Deze zijn de vijf oorzaken van actie.

VERS 16

तत्रैवं सति कर्तारमात्मानं केवलम् तु यः
पश्यत्यकृतबुद्धित्वान् न स पश्यति दुर्मतिः

*tatraivaṃ sati kartāram ātmānam kevalam tu yaḥ
paśyaty akṛta-buddhitvān na sa paśyati durmatih*

tatra – dan; *evam sati* – hoewel dit zo is; *kartāram* – doener; *ātmānam* – hijzelf; *kevalam* – de enige; *tu* – zowaar; *yaḥ* – hij die; *paśyati* – beschouwt; *akṛta-buddhitvāt* – vanwege een onzuivere intelligentie; *na* – niet; *saḥ* – hij; *paśyati* – op de juiste wijze zien; *durmatih* – de dwaas.

Ofschoon dit zo is, kan een dwaas persoon, wiens intelligentie onzuiver is, dit niet goed begrijpen en denkt, dat hij al zijn acties in zijn eentje uitvoert.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zegt, dat men vanwege zijn onzuivere intelligentie wordt gezien als een dwaas (*durmatih*), die de zuivere ziel – de levende entiteit, die geen associatie met materie heeft – ziet als de enige doener, ook al bevinden deze vijf oorzaken zich achter iedere actie. Hij ziet niet goed. Van een dergelijk onwetend persoon wordt gezegd, dat hij blind is.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Een persoon in onwetendheid kan niet begrijpen, dat een afzonderlijke, individuele entiteit, die wordt gekend als Paramātmā, zich in zijn hart bevindt als een getuige, bestuurder en vriend, die al zijn activiteiten reguleert. Ook al zijn het lichaam, de doener, de diverse pogingen en de zintuigen allemaal materiële oorzaken van actie, de belangrijkste oor-

zaak is Paramātmā. Men dient dus in te zien, dat Paramātmā, die zich in het hart bevindt, de hoogste oorzaak van actie is en niet alleen, dat deze vier materiële oorzaken een actie volbrengen. Degeenen, die het niet op deze manier kunnen zien, denken, dat zij het zelf zijn, die actie uitvoeren, en blijven voortdurend verontrust.

VERS 17

यस्य नाहङ्कृतो भावो बुद्धिर्यस्य न लिप्यते
हत्वापि स इमालोकान् न हन्ति न निबध्यते

*yasya nāhankṛto bhāvo buddhir yasya na lipyate
hatvāpi sa imāl lokān na hanti na nibadhyate*

yasya – wiens; *na ahankṛtaḥ* – zonder vals-ego de doener te zijn; *bhāvaḥ* – bewustzijn; *buddhiḥ* – intelligentie; *yasya* – wiens; *na lipyate* – is onthecht (van het resultaat van actie); *hatvā* – doden; *api* – zelfs al; *saḥ* – hij; *imān* – deze; *lokān* – mensen; *na hanti* – slaan niet neer; *na* – noch; *nibadyate* – hij wordt gebonden (als gevolg van actie).

Zelfs hij, die levende wezens doodt, doodt niet echt en wordt niet gebonden door het gevolg van zijn actie, indien hij vrij is van het ego de doener te zijn en indien zijn intelligentie niet is gehecht aan de gevolgen van zijn activiteiten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Wie heeft dan een gezuiverde intelligentie en wie kan werkelijk zien?” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān het vers, dat begint met *yasya nāhankṛto bhāvaḥ*. “Iemand, die niet over het vals-ego beschikt de doener te zijn, raakt niet gehecht aan de gedachte, ‘Dit is plezierig; dat is niet plezierig’. Daardoor raakt hij niet gebonden door de gevolgen van *karma*. Wat kan Ik in dit verband nog meer zeggen? Of het werk, dat hij uitvoert, gunstig is of ongunstig, in werkelijkheid is hij niet de doener van dat werk. In materieel opzicht kan het lijken, dat hij deze mensen vermoordt,

maar gezien vanuit zijn eigen perspectief doet hij dat niet, want hij wordt niet gemotiveerd door zelfzuchtige verlangens. Daardoor raakt hij niet gebonden door de gevolgen van *karma*.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Zij die weten, dat ze ondergeschikt zijn aan Parameśvara en hun werk uitvoeren zonder verlangen de vruchten ervan te incasseren en niet het vals-ego hebben de doener te zijn, zijn zeker intelligent. De gevolgen van *karma* kan hen niet binden.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O Arjuna, je verkeerde over deze oorlog in illusie vanwege jouw vals-ego. Als je bewust was geweest van de vijf factoren, die Ik heb beschreven als oorzaken van alle actie, was je niet zo in de war geweest. Degenen, wier intelligentie niet is verwickeld in het valse ego de doener te zijn, doden niet, zelfs al vermoorden ze de hele mensheid, noch raken ze gebonden door het gevolg van een dergelijke slachtpartij.”

VERS 18

ज्ञानं ज्ञेयं परिज्ञाता त्रिविधा कर्मचोदना
करणं कर्म कर्तेति त्रिविधः कर्मसङ्ग्रहः

***jñānam jñeyam parijñātā tri-vidhā karma-codanā
karaṇam karma karteti tri-vidhaḥ karma-saṅgrahaḥ***

jñānam – kennis; *jñeyam* – het gekende; *parijñātā* – de kenner; *tri-vidhā* – de drie typen; *karma-codanā* – impulsen van actie; *karaṇam* – het instrument; *karma* – de activiteit; *kartā* – de bemiddelaar; *iti* – aldus; *tri-vidhaḥ* – de drievoudige; *karma-saṅgrahaḥ* – basis van actie.

Kennis, het gekende en de kenner vormen de drievoudige impuls tot het uitvoeren van actie. Het instrument, de activiteit en de bemiddelaar vormen de drievoudige basis van actie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Daarom wordt naar de mening van Śrī Bhagavān aan *jñānis* de instructie gegeven van *sannyāsa*, verzaking in de geaardheid goedheid. De toegewijden wordt echter complete verzaking van *karma-yoga* aangeraden. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.11.32) zegt Śrī Bhagavān, “O Uddhava, degenen die hun beroepsmatige plicht, zoals door Mij in de Veda’s is voorgeschreven, opgeven, nadat ze de positieve en negatieve aspecten van vrome en zondige actie nauwgezet hebben geanalyseerd en zich zodoende met de verering van Mij bezighouden, zijn zowaar *sattamaḥ*, de besten onder de mensen.” Śrīla Śrīdhara Svāmī heeft de betekenis van dit vers als volgt uitgelegd, “Degenen, die verering van Mij uitvoeren en hun beroepsmatige plicht, zoals door Mij in de Veda’s is geïnstrueerd, opgeven, zijn de besten onder de mensen.”

Hier rijst een vraag, “Als iemand zijn voorgeschreven beroepsmatige plicht opgeeft uit onwetendheid, of vanwege zijn atheïstische neigingen, wordt hij dan toch beschouwd als *sattamaḥ*, de beste onder de mensen?” In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “Nee. Degenen, die *sattamaḥ* zijn, weten dat gunstige kwaliteiten, zoals zuiverheid van bestaan voortkomend uit de uitvoering van religieuze activiteiten (voorgeschreven plichten volgens *varṇa* en *āśrama*) evenals de afwijkingen veroorzaakt door verwaarlozing van dergelijke activiteiten afleiden van de meditatie op Mij. Degenen die dit weten zijn *sattamaḥ*. Zij beschikken over de sterke vastberadenheid, dat alles kan worden bereikt door *bhakti* aan Mij uit te voeren, dus ze houden zich alleen bezig met verering van Mij en geven alle andere religieuze activiteiten op.”

De woorden *dharmam santyajya* in het bovenstaande vers van *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.11.32) betekenen niet louter de resultaten

van *dharma* opgeven, maar *dharma* zelf opgeven. Dit is de opvatting gegeven in de uitspraken van Bhagavān en deze wordt gesteund door degenen, die de uitspraken hebben uitgelegd. *Jñāna* is zeker afhankelijk van de zuiverheid van hart. De uitvoering van *niṣkāma-karma*, de onzelfzuchtige uitvoering van voorgeschreven actie om *jñāna* te bereiken, stelt in staat verschillende niveau's van dergelijke zuivering te bereiken en bovendien neemt *jñāna* toe in proportie tot de zuiverheid van hart. Er is geen andere manier, waarop *jñāna* kan verschijnen. Daarom is het voor *sannyāsīs* zelfs noodzakelijk om *niṣkāma-karma* te praktiseren met het doel om *jñāna* in hun hart te laten verschijnen.

Zodra de uitvoering van *karma* het hart volkomen heeft gezuiverd, is *karma* niet langer vereist. Zoals ook in de *Gītā* (6.3) staat, “*Karma* is de *sādhana* voor degenen, die *jñāna-yoga* verlangen, maar voor degenen, die reeds in *jñāna* zijn gevestigd, is de *sādhana* het verzaken van dit *karma*, aangezien het afleiding veroorzaakt.” Bovendien staat in de *Gītā* (3.17), “Er bestaat geen voorgeschreven plicht voor iemand, die genoeg scheidt in het zelf en die blij en tevreden is in het zelf alleen.”

Bhakti, die zeer onafhankelijk en uiterst krachtig is, is dan ook niet afhankelijk van de zuiverheid van hart. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.33.39) staat, “Degenen met transcendentaal vertrouwen, die horen over het spel van Śrī Kṛṣṇa met de *gopīs* van Vraja, krijgen bovenzinnelijke toewijding aan Hem en worden zodoende heel snel vrij van de ziekte van het hart: aardse lust.” Hoe kan dat? Eerst gaat transcendentale devotie het hart binnen van een persoon, die lijdt aan materiële wellust, en zuivert zijn hart. Het gevolg is, dat de lust en de ongewenste verlangens (*anarthas*) van een dergelijk gekwalificeerde persoon teniet worden gedaan. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (2.8.5) wordt verder gezegd, “Kṛṣṇa gaat via het oor de lotushartjes van de toegewijden binnen en gooit al hun onzuiverheden eruit, zoals het najaarseizoen de rivieren reinigt.”

Waarom zouden toegewijden zich dan moeten bezighouden met *karma*, als alleen *bhakti* het hart zuivert? Om dit punt duidelijk te maken wordt nu het huidige vers gesproken. *Jñāna* bestaat niet eenvoudig uit de wetenschap, dat de ziel afzonderlijk van het lichaam bestaat. Men moet ook weten, wat is *ātma-tattva*, de fundamentele waarheid van de ziel. De enige ware *jñānis* zijn degenen, die tot zulke kennis hun toevlucht hebben genomen. Maar de drie samenstellende delen van *jñāna*, namelijk kennis (*jñāna*), het object van kennis of het gekende (*jñeya*) en de kenner (*jñātā*) hebben ook een relatie met *karma*. Het is de plicht van *sannyāsīs* om dit te begrijpen. Met dit oogmerk spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met het woord *jñānam*. Hier betekent het woord *codanā* ‘sommatie’ of ‘proces’. Śrīla Gopala Bhaṭṭa Gosvāmī zegt, dat de woorden *codanā* (sommatie), *upadeśa* (instructie) en *vidhī* (regels en regulerende principes) synoniem zijn.

Nu gaat Bhagavān Zelf de tweede helft van dit vers, dat begint met *karaṇam karma*, uitleggen. *Jñāna* is datgene, dat ons helpt iets te weten. Volgens deze omschrijving is *jñāna* het instrument van kennis; *jñeya* (*jīvātmā-tattva*) is het gekende; en iemand, die deze waarheid over de *jīvātmā* kent, is *jñātā*, de kenner, of de bezitter van kennis.

In een actie zijn drie ingrediënten aanwezig: *karaṇa* (het object of instrument van actie); *karma* (de actie zelf) en *kartā* (het subject of de uitvoerder van actie). Deze drie factoren heten *karma-saṅgrahaḥ* en zijn gerelateerd aan *niṣkāma-karma*. Dit is de uitleg van het samengestelde woord *karma-codanā*. Met andere woorden, de uitvoering van *niṣkāma-karma-yoga* is gebaseerd op deze drie principes: kennis (*jñāna*), het object van kennis (*jñeya*) en de kenner (*jñātā*).

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De inspiratie om *karma* uit te voeren, de basis van *karma* en het resultaat van *karma* zijn allemaal producten van de drie geaardheden van de natuur; ze heb-

ben dus geen grondrechtelijke relatie met de ziel. De exclusieve toegewijden van Bhagavān, die zich helemaal aan Hem hebben overgegeven, beschikken over perfecte kennis van de ziel. Ofschoon ze activiteiten uitvoeren – door de wil van Kṛṣṇa of voor Zijn plezier – worden ze nooit *karmīs* (materialisten) genoemd. De enige benaming, die hen siert, is ‘*bhakta*’; daarom raken zij niet verwickeld in het web van *karma*.

Śrīla Bhaktivinoda Thākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Kennis (*jñāna*), het object van kennis (*jñeya*) en de kenner (*jñātā*) zijn de drie impulsen voor actie, die *karma-codanā* heten.

“Het instrument (*karāṇa*), het object (*karma*) en de doener (*kartā*) vormen de drievoudige basis van *karma*, die we kennen als *karma-saṅgrahaḥ*. Iedere actie, die een persoon uitvoert, kent twee staten: inspiratie (*codanā*) en basis (*saṅgrahaḥ*). Het proces, dat aan iedere actie voorafgaat, wordt *codanā* genoemd. Inspiratie vormt het subtiële bestaan van de actie en is het vertrouwen, dat in de geest bestaat, voordat de grove fase van actie zich manifesteert.

“Het stadium, dat aan actie voorafgaat, wordt onderverdeeld in drie componenten: (1) kennis van het instrument van actie; (2) het kenbare object van actie en (3) de kenner van actie. De externe manifestatie van actie heeft drie onderverdelingen: (1) *karāṇa* (het instrument); (2) *karma* (het object) en (3) *kartā* (het subject).”³

VERS 19

ज्ञानं कर्म च कर्ता च त्रिधैव गुणभेदतः
प्रोच्यते गुणसंख्याने यथावच्छृणु तान्यपि

3 Voorbeeld – De student pakt het boek. In deze actie bevindt zich kennis van het instrument van actie (de hand van de student), het kenbare object van actie (een boek en hoe het moet worden gepakt) en de kenner (de student). Dan komt de activiteit zelf. De combinatie van deze drie componenten heet *saṅgrahaḥ*. De hand van de student is het instrument (*karāṇa*), het boek is het object (*karma*) en de student is het subject (*kartā*).

***jñānam karma ca kartā ca tridhaiva guṇa-bhedataḥ
procyate guṇa-saṅkhyāne yathāvac chr̥ṇu tāny api***

jñānam – kennis; *karma* – actie; *ca* – en; *kartā* – de agent, bemiddelaar; *ca* – en; *tridhā* – drievoudig; *eva* – zeker; *guṇa-bhedataḥ* – volgens de verdeling van de drie materiële geaardheden; *procyate* – worden verklaard te zijn; *guṇa-saṅkhyāne* – in de geschriften die de drie geaardheden van de materiële natuur op analytische wijze beschrijven; *yathāvat* – zoals ze zijn; *śr̥ṇu* – je moet horen; *tāni* – over deze; *api* – ook.

De geschriften, die de drie geaardheden van de natuur op analytische wijze bespreken, beschrijven tevens, dat kennis, actie en de uitvoerder van actie door de geaardheden goedheid, hartstoch en onwetendheid worden bestuurd. Hoor nu van Mij over hun feitelijke hoedanigheid.

VERS 20

सर्वभूतेषु येनैकं भावमव्ययमीक्षते
अविभक्तं विभक्तेषु तज्ज्ञानं विद्धि सात्त्विकम्

***sarva-bhūteṣu yenaikam bhāvam avyayam iḅṣate
avibhaktam vibhakteṣu taj jñānam vidḍhi sāttvikam***

sarva-bhūteṣu – levende wezens; *yena* – door welke kennis; *ekam* – één; *bhāvam* – natuur, geaardheid; *avyayam* – onvergankelijk; *iḅṣate* – men ziet; *avibhaktam* – onverdeeld; *vibhakteṣu* – onder de verdeelden; *taj* – dat; *jñānam* – kennis; *vidḍhi* – je moet begrijpen; *sāttvikam* – de geaardheid goedheid.

Door kennis in de geaardheid goedheid kan men zien, dat de talloze zielen in uiteenlopende lichamen, zoals mensen, halfgoden, zoogdieren en vogels, allemaal ondeelbaar en onvergankelijk zijn en dat ze allemaal over dezelfde kwaliteit van

bewustzijn beschikken, terwijl ze allemaal individueel verschillende resultaten van hun acties ervaren.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Hier legt Śrī Bhagavān kennis in de geaardheid goedheid uit. *Ekaṁ bhāvam* betekent, dat dezelfde ziel achtereenvolgens verschillende gedaanten aanvaardt, zoals die van een halfgod, een menselijk wezen, of dat van een zoogdier, vogel enzovoort in de lagere levenssoorten om de uiteenlopende resultaten van hun individuele *karma* te ondergaan. Hoewel de ziel leeft temidden van datgene, dat vergankelijk is, is hijzelf niet vergankelijk. Individueel zijn de diverse levende wezens verschillend van elkaar (*vibhakteṣu*) en tegelijkertijd zijn ze allemaal identiek (*eka-rūpam*), omdat ze over dezelfde bewuste natuur beschikken. Het begrip, waarin men alles in relatie tot individueel *karma* ziet, bevindt zich in de geaardheid goedheid.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Dit vers heeft een zeer diepe betekenis. De oorzaak van alle oorzaken, de bestuurder van alle bestuurders en de bron van iedereen is de primordiale God, Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa. Hoewel Hij één is, manifesteert Hij Zich in dit universum als verscheidene incarnaties. Ze zijn in essentie allemaal één, zowel wat betreft Hun *svarūpa* als Hun *tattva*, maar ieder van Hen heeft unieke eigenschappen, die Hen gradueel rangschikt volgens *rasa* (bovenzinnelijke smaken) en *vilāsa* (goddelijk spel). En desondanks zijn Ze één. De *jīvas*, die zich uit Hem als afgescheiden deeltjes of *vibhinnāṁśa* manifesteren, zijn zeer subtiële entiteiten. Hun aantal is onbeperkt. In *Śvetāśvatara Upaniṣad* (5.9) wordt gezegd,

*bālāgra-śata-bhāgasya śatadhā kalpitasya ca
bhāgo jīvaḥ sa vijñeyah sa cānantyāya kalpate*

Men zegt, dat de levende entiteit de afmeting heeft van een honderdste van de punt van een haar, die nog eens in honderd delen is

verdeeld. Van dergelijke levende entiteiten wordt gezegd, dat ze eeuwig zijn.

Zoals eerder uitgelegd vallen *jīvas* in twee typen uiteen: *baddha* (gebonden) en *mukta* (bevrijd). Hoewel hun aantal onbeperkt is, zijn ze allemaal één in *tattva* met betrekking tot hun bewuste natuur. Ze zijn door hun essentiële constitutie allemaal dienaren van Kṛṣṇa, hoewel ze worden geboren in uiteenlopende levenssoorten, zoals halfgoden, mensen, zoogdieren en vogels. Met de bedoeling om deze *siddhānta* vast te stellen, legt Śrī Kṛṣṇa uit, dat men door middel van kennis in de geaardheid goedheid ziet, dat er een ongelimiteerd aantal levende entiteiten bestaat in uiteenlopende lichamen, zoals halfgoden, demonen, mensen, zoogdieren en vogels om de uiteenlopende vruchten van hun individuele *karma* te ervaren. Gezien vanuit het perspectief van *cit-tattva*, of bewuste realiteit, wordt de kennis, waarmee men hen als ondeelbaar, onveranderlijk en één in natuur waarneemt, *sātvika-jñāna*, kennis in de geaardheid goedheid, genoemd.

VERS 21

पृथक्केन तु यज्ज्ञानं नानाभावान् पृथग्विधान्
वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तज्ज्ञानं विद्धि राजसम्

***pr̥thaktvena tu yaj jñānam nānā-bhāvān pr̥thag-vidhān
vetti sarveṣu bhūteṣu taj jñānam viddhi rājasam***

pr̥thaktvena – afzonderlijk; *tu* – echter; *yaj* – waardoor; *jñānam* – kennis; *nānā-bhāvān* – vele naturen; *pr̥thag-vidhān* – van verschillende levenssoorten; *vetti* – beschouwt; *sarveṣu bhūteṣu* – in alle levende entiteiten; *taj* – dat; *jñānam* – kennis; *viddhi* – je moet weten; *rājasam* – bestuurd door de geaardheid hartstocht.

Die kennis echter, door middel waarvan een persoon verschillende soorten wezens waarneemt in verschillende levenssoorten, zoals halfgoden en mensen, en daardoor ziet, dat alle levende entiteiten tot verschillende klassificaties behoren en voor verschillende doeleinden bestaan, wordt gekend als kennis bestuurd door de geardheid hartstocht.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Hier legt Śrī Bhagavān kennis in de geardheid hartstocht uit. De demonen zeggen, dat er karakteristieke verschillen bestaan tussen de zielen in alle wezens en dat de ziel wordt vernietigd, wanneer het lichaam wordt vernietigd. Met andere woorden, ze zien, dat zich afzonderlijke typen zielen in verschillende lichamen bevinden. Onder invloed van kennis in de geardheid hartstocht kan men concluderen, dat de ziel door geluk en verdriet wordt beïnvloed, of dat geluk en verdriet geen basis hebben. Anders gezegd, men ziet hun voorval als louter toeval. De kennis, waarmee men de passieve, de bewuste, de alomtegenwoordige, of de atomisch kleine deeltjes ziet als enigszins overeenkomstig, wordt gekend als kennis bestuurd door de geardheid hartstocht.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Kennis in de geardheid hartstocht, of *rājasika-jñāna*, geeft aanleiding tot ongelijke begripsvorming. Dit betekent, dat degenen zeggen, die niet in het bestaan van een transcendentale wereld geloven, dat het lichaam zelf de ziel is. De jains zeggen, dat de ziel wordt beperkt door het lichaam, ook al is de ziel verschillend van het lichaam. De boeddhisten zeggen, dat de ziel gedurende een beperkte tijdsduur bewust is. De logicisten zeggen, dat de ziel de basis vormt van negen soorten speciale kwaliteiten, dat wil zeggen, de ziel is verschillend van het lichaam en niet passief of inert. De kennis, waarmee deze uiteenlopende begrippen in relatie tot de ziel verschijnen, wordt bestuurd door de geardheid onwetendheid.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Degenen met *rājasika-jñāna* zeggen, dat de levende entiteiten, die zich bevinden in verschillende levenssoorten, zoals mensen, zoogdieren en vogels, tot verschillende klassen behoren en dat hun grondrechtelijke natuur ook verschillend is.”

VERS 22

यत्तु कृत्स्नवदेकस्मिन् कार्ये सक्तमहैतुकम्
अतत्त्वार्थवदल्पं च तत्तामसमुदाहृतम्

*yat tu kṛtsna-vad ekasmin kārye saktam ahaitukam
atattvārtha-vad alpam ca tat tāmasam udāhṛtam*

yat – waarmee; *tu* – maar; *kṛtsna-vat* – compleet; *ekasmin* – aan één; *kārye* – activiteit (lichamelijke instandhouding zoals baden en eten enz.); *saktam* – gehecht; *ahaitukam* – zonder enige oorzaak (van nature gebeuren); *atattva-ārtha-vat* – dat zonder een feitelijk begrip van het doel van het leven is; *alpam* – schamel (zoals dat van een dier); *ca* – en; *tat* – die kennis; *tāmasam* – kennis bestuurd door de geardheid duisternis; *udāhṛtam* – is naar zeggen.

En door kennis in de geardheid duisternis raakt men verzonken in activiteiten, die uitsluitend betrekking hebben op het tijdelijke, materiële lichaam, zoals baden en eten, waarbij men zulke bezigheden als de hoogste perfectie beschouwt. Die kennis is irrationeel, verstoken van ieder begrip van spirituele realiteit en is zo schamel als die van de dieren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Nu legt Śrī Bhagavān kennis uit, die wordt bestuurd door de geardheid onwetendheid, *tāmasika-jñāna*. Dergelijke kennis ontbreekt het aan iedere spirituele basis en voedt louter gehechtheid aan de natuurlijke handelingen van het lichaam, zoals baden, eten, drinken en plezier maken met vrouwen, alsmede de diverse methoden om dergelijk plezier te verkrijgen. Het voedt

geenszins gehechtheid aan vedische activiteiten, zoals de uitvoering van het offer en liefdadigheid. Kennis in de geardheid onwetendheid gaat ook in gebreke van substantieel filosofische begripvorming, dat wil zeggen, het ontbreekt aan begrip in relatie tot *tattva*, is niet substantieel en onbelangrijk, zoals de kennis of het instinct van dieren.

Kortom, kennis van de Absolute Realiteit, die zich buiten het lichaam bevindt, is in de geardheid goedheid; kennis van *nyāya-sāstras* bijvoorbeeld, die vol staan met allerlei argumenten en tegenargumenten, is in de geardheid hartstocht; en materialistische kennis, die eenvoudig betrekking heeft op de eisen van het lichaam, zoals baden en eten, bevindt zich in de geardheid onwetendheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “De kennis van degenen, die lichamelijke activiteiten, zoals baden en eten, als de belangrijkste beschouwen, en die gehechtheid aan dergelijke handelingen aanmoedigt, is schamel en wordt kennis in de geardheid onwetendheid genoemd. Hoewel deze kennis onjuist is, lijkt het natuurlijk te zijn, maar is in feite zonder betekenis.

“Samenvattend, kennis van de Absolute Realiteit, die buiten het lichaam omgaat, wordt kennis in de geardheid goedheid genoemd. Kennis van verscheidene geschriften, zoals *nyāya*, de wetenschap der logica, die verschillende confronterende filosofieën vestigt, wordt kennis in de geardheid hartstocht genoemd. En kennis, die handelt over lichamelijke activiteiten, zoals baden en eten, wordt kennis in de geardheid onwetendheid genoemd.”

VERS 23

नियतं सङ्गरहितमरागद्वेषतः कृतम्
अफलप्रेप्सुना कर्म यत्तत्सात्त्विकमुच्यते

***niyatam saṅga-rahitam arāga-dveṣataḥ kṛtam
aphala-prepsunā karma yat tat sāttvikam ucyate***

niyatam – bestendig; *saṅga-rahitam* – met onhechting; *arāga-dveṣataḥ* – vrij van voorkeur en afkeer; *kṛtam* – uitgevoerd; *aphala-prepsunā* – zonder verlangen naar het resultaat; *karma* – werk; *yat* – hetgeen; *tat* – dat; *sāttvikam* – bestuurd door de geaardheid goedheid; *ucyate* – is naar zeggen.

De onvermijdelijke plicht (*nitya-karma*), die een persoon zonder gehechtheid en zonder verlangen naar het resultaat uitvoert en die vrij is van iedere persoonlijke voorkeur of afkeer, wordt naar zeggen bestuurd door de geaardheid goedheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Nadat Śrī Bhagavān de drie soorten kennis heeft uitgelegd, zet Hij nu de drie soorten actie of *karma* uiteen. Wanneer men *nitya-karma* (regelmatige plichten zoals in de geschriften voorgeschreven) uitvoert zonder eraan gehecht te zijn en zonder erin verzonken te raken – dat wil zeggen, zonder voorkeur of afkeer of enig verlangen naar het resultaat te hebben – wordt het actie in de geaardheid goedheid genoemd.

VERS 24

यत्तु कामेप्सुना कर्म साहङ्कारेण वा पुनः
क्रियते बहुलयासं तद्राजसमुदाहृतम्

***yat tu kāmepsunā karma sāhaṅkāreṇa vā punaḥ
kriyate bahulāyāsaṁ tad rājasam udāhṛtam***

yat – hetgeen dat; *tu* – maar; *kāma-ipsunā* – met een verlangen naar het resultaat; *karma* – werk; *sa-ahaṅkāreṇa* – met het idee dat hij de uitvoerder van zijn acties is (vals-ego); *vā punaḥ* – en ook; *kriyate* – wordt uitgevoerd;

bahula-āyāsam – met grote moeilijkheid; *tat* – dat; *rājasam* – bestuurd door de geardheid hartstocht; *udāhṛtam* – is naar zeggen.

De actie echter, die met grote moeite wordt uitgevoerd door een zelfingenomen persoon, die probeert zijn verlangens te vervullen, wordt naar zeggen bestuurd door de geardheid hartstocht.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Kāmeṣunā* betekent ‘in het bezit van een gering vals-ego’ en *sāhankāreṇa* betekent ‘in het bezit van een immens vals-ego’.

VERS 25

अनुबन्धं क्षयं हिंसामनपेक्ष्य च पौरुषम्
मोहादारभ्यते कर्म यत्तत्तामसमुच्यते

*anubandham kṣayam hiṁsām anapekṣya ca pauruṣam
mohād ārabhyate karma yat tat tāmasam ucyate*

anubandham – (ellendige) consequenties; *kṣayam* – destructie (van deugd); *hiṁsām* – zelf-destructie of geweld jegens anderen; *anapekṣya* – zonder in overweging te nemen; *ca* – en; *pauruṣam* – zijn eigen vermogen; *mohāt* – uit illusie; *ārabhyate* – wordt ondernomen; *karma* – activiteit; *yat* – hetgeen; *tat* – dat; *tāmasam* – bestuurd door de geardheid duisternis; *ucyate* – is naar zeggen.

Actie uitgevoerd in begoocheling wordt naar zeggen bestuurd door de geardheid duisternis. Als gevolg ervan neemt de persoon de ellendige consequenties van zijn actie, zoals de destructie van kennis en religiositeit alsmede het lijden, dat hij zichzelf en anderen toebrengt, niet in overweging. Hij kan zijn eigen vermogen niet op reële wijze inschatten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het voorvoegsel *anu* in het woord *anubandham* betekent ‘hetgeen in de toekomst plaats heeft, nadat het *karma* is uitgevoerd geworden’. Met andere woorden, het betekent de consequenties van actie. *Bhandha* betekent ‘gebondenheid onder dwang van mensen, zoals de staatspolitie of de Yamadūta’s’. Iedere materialistische onderneming, die aanvangt in illusie zonder op de juiste wijze de toekomstige ellende, die eruit voortkomt, in overweging te nemen, wordt actie in de geaardheid onwetendheid genoemd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In de bovenstaande drie verzen legt Śrī Bhagavān de drie soorten *karma* uit. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.23) wordt ook gezegd,

*mad-arpaṇaṁ niṣphalaṁ vā sāttvikaṁ nija-karma tat
rājasam phala-saṅkalpaṁ himsā-prāyādi tāmasam*

Alleen *nitya-karma*, dat als een offer onzelfzuchtig aan Bhagavān wordt uitgevoerd, bevindt zich in de geaardheid goedheid. *Karma* uitgevoerd met een verlangen naar de vruchten ervan bevindt zich in de geaardheid hartstocht en *karma* uitgevoerd met geweld en afgunst bevindt zich in de geaardheid onwetendheid.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Actie in de geaardheid onwetendheid leidt tot de neiging tot wreedheid. Het wordt uitgevoerd in een staat van begoocheling zonder de toekomstige ellende, die eruit kan voortkomen, of de destructie van kennis en religiositeit, die het kan veroorzaken, in overweging te nemen. Of het is gewelddadig en leidt tot verlies aan anderen en aan zichzelf.”

VERS 26

मुक्तसङ्गोऽनहंवादी धृत्युत्साहसमन्वितः
सिद्धयसिद्धयोर्निर्विकारः कर्ता सात्त्विक उच्यते

***mukta-saṅgo 'naham-vādi dhrty-utsāha-samanvitaḥ
siddhi-asiddhyoḥ nirvikārah kartā sāttvika ucyate***

mukta-saṅgaḥ – die vrij is van gehechtheid; *anaham-vādi* – vrij van vals-ego; *dhr̥ti* – met geduldige vastbeslotenheid; *utsāha* – en enthousiasme; *samanvitaḥ* – geschonken; *siddhi-asiddhyoḥ* – onder succes en mislukking; *nirvikārah* – die onaangeroerd is; *kartā* – de uitvoerder van actie; *sāttvikaḥ* – bestuurd door de geaardheid goedheid; *ucyate* – is naar zeggen.

De uitvoerder van actie, die geen verlangen heeft naar de vruchten van zijn acties, vrij is van vals-ego, beschikt over kracht en enthousiasme en onaangeroerd blijft onder het slagen of mislukken van zijn acties, wordt naar zeggen beïnvloed door de geaardheid goedheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān heeft eerst de drie soorten *karma* of actie uiteengezet. Nu legt Hij de drie soorten *kartā* of uitvoerders van actie uit.

VERS 27

रागी कर्मफलप्रेप्सुर्लुब्धो हिंसात्मकोऽशुचिः
हर्षशोकान्वितः कर्ता राजसः परिकीर्तितः

***rāgī karma-phala-prepsur lubdho hiṁsātmako 'śuciḥ
harṣa-śokānvitaḥ kartā rājasah parikīr̥titaḥ***

rāgī – die diep is gehecht; *karma-phala* – aan de resultaten van zijn werk; *prepsuḥ* – die zeer hunkert; *lubdhaḥ* – die hebzuchtig is; *hiṁsa-ātmakaḥ* – gewelddadig; *aśuciḥ* – onrein; *harṣa* – opgetogenheid; *śoka* – en tegenspoed; *anvitaḥ* – verzonken in; *kartā* – een uitvoerder van actie; *rājasah* – bestuurd door de geaardheid hartstocht; *parikīr̥titaḥ* – wordt beschreven.

De uitvoerder van actie, die sterk gehecht is aan en hunkert naar de vruchten van zijn activiteiten, die gehecht is aan lust-objecten, dol is op geweld, onrein is en wordt overweldigd door verrukking en verdriet, wordt naar zeggen beïnvloed door de geaardheid hartstocht.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Rāgī* betekent ‘gehecht aan actie’. *Lubdhah* betekent ‘verzonken in zintuigobjecten’.

VERS 28

अयुक्तः प्राकृतः स्तब्धः शठो नैष्कृतिकोऽलसः
विषादी दीर्घसूत्री च कर्ता तामस उच्यते

*ayuktaḥ prākṛtaḥ stabdhaḥ śaṭho naiṣkṛtiko ‘alasaḥ
viṣādī dīrgha-sūtrī ca kartā tāmasa ucyate*

ayuktaḥ – dol op onjuiste acties; *prākṛtaḥ* – wiens pogingen overeenstemmen met zijn aangeleerde natuur; *stabdhaḥ* – opstandig; *śaṭhaḥ* – bedriegelijk; *naiṣkṛtikaḥ* – anderen beledigend; *alasaḥ* – lui; *viṣādī* – wanhopig; *dīrgha-sūtrī* – uitstellend; *ca* – en; *kartā* – de uitvoerder van actie; *tāmasaḥ* – bestuurd door de geaardheid duisternis; *ucyate* – wordt naar zeggen.

De uitvoerder, die dol is op onjuiste actie, die pogingen doet in overeenstemming met zijn eigen verkregen natuur, die weerbarstig en bedriegelijk is, die anderen beledigt en lui is, die wanhopig is en uitstelt, wordt naar zeggen bestuurd door de geaardheid duisternis.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Ayuktaḥ* betekent ‘iemand die verkeerde acties uitvoert’. *Prākṛtaḥ* betekent ‘iemand die zich in zijn eigen verkregen natuur bevindt’. Dergelijke personen handelen volgens de voorschriften van hun verstand. Ze volgen niet eens de opdrach-

ten van hun *guru*. *Naiṣkṛtīkaḥ* betekent ‘iemand die anderen beleedigt’.

“*Jñānīs* dienen daarom verzaking te betrachten in de geaardheid goedheid, die beschikt over de eigenschappen, die eerder zijn beschreven. Men dient zijn toevlucht te nemen tot alleen kennis, die verankerd is in de geaardheid goedheid. Dit is immers verplicht. Men dient een *kartā* of uitvoerder van actie in de geaardheid goedheid te zijn. Dit is de *sannyāsa* van de *jñānīs* en dit is kennis in relatie tot Mij. Het is ook gerelateerd aan het zelf en dit is de essentie van dit onderwerp. De kennis van de toegewijden bevindt zich echter buiten de drie bindende geaardheden van de natuur. Het werk, dat voor Mij wordt uitgevoerd, bevindt zich buiten de invloed van de drie geaardheden en wordt *bhakti* genoemd. De uitvoerder van die actie bevindt zich eveneens buiten deze geaardheden.” Zoals *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.24) zegt, “*Kaivalya-jñāna*, kennis van het zelf, is in de geaardheid goedheid; *jñāna* gebaseerd op dualiteit of veelvoudige diversiteit, is in de geaardheid hartstocht; materiële kennis is in de geaardheid onwetendheid; en kennis, die in Mij is verankerd, is *nirguṇā*, buiten de drie geaardheden van de natuur.” Dit is de eigenschap van *nirguṇā-bhakti-yoga*, zoals beschreven in *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.29.11-12).

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.26) stelt, “De uitvoerder van actie, die onhechts is van het resultaat van zijn activiteit, wordt bestuurd door de geaardheid goedheid; hij, die gehecht is aan het resultaat, wordt betuurd door de geaardheid hartstocht; en hij, die zijn onderscheidingsvermogen is kwijtgeraakt, wordt bestuurd door de geaardheid onwetendheid. Maar de uitvoerder van actie, die zich aan Mij heeft overgegeven, is transcendent aan de drie geaardheden van de natuur.”

Verder zijn het niet alleen de kennis, de actie en de uitvoerder van actie, die aan *bhakti* zijn gerelateerd en zich daardoor buiten de geaardheden van de natuur bevinden, maar alles gerelateerd aan

bhakti is aan de natuur ontstegen. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.27) staat ook een uitpraak met betrekking tot vertrouwen (*śraddhā*), “*Śraddhā* gerelateerd aan kennis van het zelf wordt bestuurd door de geaardheid goedheid, *śraddhā* gebaseerd op actie is in de geaardheid hartstocht en *śraddhā* gebaseerd op non-religie is in de geaardheid onwetendheid. Maar *śraddhā* in dienst aan Mij is aan alle materiële geaardheden ontstegen.”

Met betrekking tot woonplaats stelt *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.25), “In het bos leven is in de geaardheid goedheid, in het dorp leven is in de geaardheid hartstocht en leven in het gokhuis (of de stad, het centrum van allerlei verdorven activiteiten) is in de geaardheid onwetendheid. Maar de plaats, waar Ik of Mijn toegewijden wonen (of worden vereerd) bevindt zich buiten de materiële geaardheden.”

Over geluk zegt *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.29), “Het geluk, dat voortkomt uit het zelf, wordt bestuurd door de geaardheid goedheid; geluk voortkomend uit zintuigobjecten wordt betuurd door hartocht; geluk voortkomend uit begoocheling en kwaadaardigheid wordt bestuurd door onwetendheid en geluk als gevolg van overgave aan Mij is aan deze drie geaardheden ontstegen.”

“Daarom bevindt het persoonlijke geluk, dat Mijn transcendentaal gesitueerde toegewijden ontlene aan de kennis, de actie en het vertrouwen gerelateerd aan *bhakti*, zich buiten de geaardheden van de natuur. Alles gerelateerd aan de kennis van *jñānīs*, die zich in de geaardheid goedheid bevinden, is *sāttvika* (in goedheid). Alles gerelateerd aan *karmīs*, die zich in de geaardheid hartstocht bevinden, is *rājasika* (in hartstocht) en alles gerelateerd aan onbeteugelde mensen, die zich in de geaardheid onwetendheid bevinden, is *tāmasika* (onwetend).” Dit onderscheid wordt gemaakt op basis van uitspraken in *Bhāgavad-gītā* en *Śrīmad-Bhāgavatam*. In Hoofdstuk Veertien van de *Gītā* wordt ook gezegd, dat de *jñānīs* uiteindelijk vrijheid krijgen van de materiële geaardheden van de natuur alleen door

zuivere toewijding uit te voeren, die zich uitsluitend manifesteert, nadat het pad van *jñāna* is verlaten.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.26) beschrijft de uitvoerders van actie (*kartā*) in drie soorten,

*sātvikāḥ kārako 'saṅgī rāgāndho rājasah smṛtaḥ
tāmasah smṛti-vibhraṣṭo nirguṇo mad-apāśrayaḥ*

De uitvoerder van actie, die onhecht is, bevindt zich in de geaardheid goedheid; hij die excessief gehecht is aan actie en haar resultaten, bevindt zich in de geaardheid hartstocht; hij die het aan onderscheidingsvermogen ontbreekt, bevindt zich in de geaardheid onwetendheid en hij, die zich aan Mij heeft overgegeven, is transcendent aan de drie bindende geaardheden van de materiële natuur.

VERS 29

बुद्धेर्भेदं धृतेश्चैव गुणतस्त्रिविधं शृणु
प्रोच्यमानमशेषेण पृथक्त्वेन धनञ्जय

*buddher bhedaṁ dhṛteś caiva guṇatas tri-vidhaṁ śṛṇu
procyamānam aśeṣeṇa pṛthaktvena dhanañjaya*

buddheḥ – van intelligentie; *bhedam* – verdeling; *dhṛteḥ* – van besluitvaardigheid; *ca* – en; *eva* – zowaar; *guṇataḥ* – volgens de geaardheden van de materiële natuur; *tri-vidham* – de drie; *śṛṇu* – hoor nu; *procyamānam* – beschreven; *aśeṣeṇa* – en compleet; *pṛthaktvena* – onderscheiden; *dhanañjaya* – O winnaar van rijkdom.

O Dhanañjaya, luister naar Mijn volledige beschrijving van de drie onderverdelingen van intelligentie en besluitvaardigheid in overeenstemming met de bindende geaardheden van de materiële natuur.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Alles, dat is gerelateerd aan de *jñānīs*, wordt bestuurd door de geaardheid goedheid en is daarom heilzaam. Nu beschrijft Śrī Bhagavān de drie onderverdelingen van intelligentie en besluitvaardigheid in dit vers, dat begint met *buddheḥ*.

VERS 30

प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च कार्याकार्ये भयाभये
बन्धं मोक्षं च या वेत्ति बुद्धिः सा पार्थ सात्त्विकी

*pravṛttim ca nivṛttim ca kāryākārye bhayābhaye
bandham mokṣam ca yā veti buddhiḥ sā pārtha sāttvikī*

pravṛttim – wanneer betrokken te zijn; *ca* – en; *nivṛttim* – wanneer zich te onttrekken; *ca* – en; *kārya-akārye* – wat is juiste en onjuiste actie; *bhaya-abhaye* – wat dient te worden gevreesd en wat dient niet te worden gevreesd; *bandham* – wat is gebondenheid; *mokṣam* – wat is bevrijding; *ca* – en; *yā* – hetgeen dat; *veti* – begrijpt; *buddhiḥ* – intelligentie; *sā* – dat; *pārtha* – O zoon van Prthā; *sāttvikī* – bestuurd door de geaardheid goedheid.

O Pārtha, iemands intelligentie wordt beschouwd zich in de geaardheid goedheid te bevinden, wanneer hij in staat is onderscheid te maken tussen juiste en onjuiste bezigheid, tussen hetgeen dient te worden gevreesd en hetgeen niet dient te worden gevreesd en tussen hetgeen bindt en bevrijdt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Bhayābhaye* verwijst naar de oorzaak van zowel verwikkeling in de materiële wereld als bevrijding ervan.

VERS 31

यया धर्ममधर्मं च कार्यं चाकार्यमेव च
अयथावत्प्रजानाति बुद्धिः सा पार्थ राजसी

***yayā dharmam adharmam ca kāryam cākāryam eva ca
ayathāvat prajānāti buddhiḥ sā pārtha rājasi***

yayā – door hetgeen; *dharmam* – deugd; *adharmam* – ondeugdzaam; *ca* – en; *kāryam* – hetgeen moet worden gedaan, plicht; *ca* – en; *akāryam* – hetgeen niet moet worden gedaan; *eva* – zeker; *ca* – en; *ayathāvat* – incorrect; *prajānāti* – men onderscheidt; *buddhiḥ* – intelligentie; *sā* – dat; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *rājasi* – bestuurd door de geaardheid hartstocht.

O Pārtha, de intelligentie van een persoon is bedekt door de geaardheid hartstocht, als hij verkeerd onderscheid maakt tussen religie en niet-religie en tussen hetgeen dient te worden gedaan en hetgeen niet dient te worden gedaan.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Ayathāvat* betekent ‘incorrect’.

VERS 32

अधर्मं धर्ममिति या मन्यते तौमसावृता
सर्वार्थान् विपरीतांश्च बुद्धिः सा पार्थ तामसी

***adharmam dharmam iti yā manyate taumasāvṛtā
sarvārthān viparītāṁś ca buddhiḥ sā pārtha tāmāsī***

adharmam – non-religie; *dharmam* – religie; *iti* – aldus; *ya* – hetgeen; *manya-te* – beschouwt; *tāmasa-avṛtā* – bedekt door duisternis; *sarva-arthān* – alle dingen; *viparītān* – naar zeggen tegengesteld; *ca* – en; *buddhiḥ* – intelligentie; *sā* – dat; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *tāmāsī* – bestuurd door de geaardheid duisternis.

O Pārtha, iemand wiens intelligentie wordt afgedekt door de duistere geaardheid onwetendheid, beschouwt onreligie als ware religie en ware religie als onreligie en alles, dat hij waarneemt, is tegenovergesteld aan de realiteit. Deze intelligentie,

die wordt afgedekt door de geaardheid onwetendheid, is *tāmasika*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Yā manyate* verwijst naar een intelligentie, die ziet, dat een bijl onafhankelijk hakt. [Met andere woorden, iemand die alleen de externe functie waarneemt (bijvoorbeeld, een hakkende bijl), kan het innerlijke begrip niet opbrengen, dat de ziel de eigenlijke uitvoerder van het hakken is en niet de bijl, die alleen als instrument dient.]

VERS 33

धृत्या यया धारयते मनःप्राणेन्द्रियक्रियाः
योगेनाव्यभिचारिण्या धृतिः सा पार्थ सात्त्विकी

***dhṛtyā yayā dhārayate manaḥ-prāṇendriya-kriyāḥ
yogenāvyaḥcārīṇyā dhṛtiḥ sā pārtha sāttvikī***

dhṛtyā – door vast te stellen; *yayā* – datgene; *dhārayate* – dragen; *manaḥ* – van het verstand; *prāṇa* – levensenergie; *indriya* – en zintuigen; *kriyāḥ* – de activiteiten; *yogena* – door middel van de beoefening van *yoga*; *avyāhicārīnyā* – door onwankelbare; *dhṛtiḥ* – vastbeslotenheid; *sa* – dat; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *sāttvikī* – bestuurd door de geaardheid goedheid.

O Pārtha, de onwankelbare vastbeslotenheid, die wordt verkregen door de beoefening van *yoga*, waarmee een persoon de functies van zijn verstand, levensenergie en zintuigen beheerst, wordt bestuurd door de geaardheid goedheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Nu beschrijft Śrī Bhagavān de drie soorten vastbeslotenheid, of emotionele en mentale kracht (*dhṛti*).

VERS 34

यया तु धर्मकामार्थान् धृत्या धारयतेऽर्जुन
प्रसङ्गेन फलाकाङ्क्षी धृतिः सा पार्थ राजसी

*yayā tu dharma-kāmārthān dhṛtyā dhārayate 'rjuna
prasaṅgena phalākāṅkṣī dhṛtiḥ sā pārtha rājasī*

yayā – hetgeen; *tu* – maar; *dharma-kāma-arthān* – de bezigheden van *dharma*, lustbevrediging en economische ontwikkeling; *dhṛtyā* – door bepalen; *dhārayate* – men steunt; *arjuna* – O Arjuna; *prasaṅgena* – door sterke gehechtheid; *phala-ākāṅkṣī* – hunkert naar de resultaten; *dhṛtiḥ* – vastbeslotenheid; *sā* – dat; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *rājasī* – bestuurd door de geaardheid hartstocht.

O Arjuna, zoon van Pṛthā, de vastbeslotenheid, waarmee een persoon vasthoudt aan religieuze praktijken, activiteiten voor zintuiglijk plezier en pogingen om zijn economische situatie te verbeteren, waarbij hij wordt gedreven door een intense gehechtheid aan het genieten van de resultaten van zijn werk, wordt bestuurd door de geaardheid hartstocht.

VERS 35

यया स्वप्नं भयं शोकं विषादं मदमेव च
न विमुञ्चति दुर्मेधा धृतिः सा तामसी मता

*yayā svapnam bhayaṁ śokaṁ viṣādam madam eva ca
na vimuñcati durmedhā dhṛtiḥ sā tāmasī matā*

yayā – waarbij; *svapnam* – buitensporig veel slapen; *bhayaṁ* – angst; *śokaṁ* – beklag; *viṣādam* – depressie; *madam* – waanzin; *eva ca* – en zeker; *na* – nooit; *vimuñcati* – kan overstijgen; *durmedhā* – onintelligent; *dhṛtiḥ* – vastbeslotenheid; *sā* – dat; *tāmasī* – bestuurd door de geaardheid duisternis; *matā* – beschouwd.

Maar de vastbeslotenheid van een onintelligent persoon, die hem niet in staat stelt om excessieve slaap, angst, verdriet, depressie en waanzin te boven te komen, wordt beschouwd te worden beïnvloed door de geardheid onwetendheid.

VERS 36

सुखं त्विदानीं त्रिविधं शृणु मे भरतर्षभ
अभ्यासाद्रमते यत्र दुःखान्तं च निगच्छति

*sukham tv idānīm tri-vidham śṛṇu me bharatarṣabha
abhyāsād ramate yatra duḥkhāntam ca nigacchati*

sukham – van geluk; *tu* – maar; *idānīm* – nu; *tri-vidham* – de drie soorten; *śṛṇu* – hoor; *me* – van Mij; *bharata-ṛṣabha* – O beste van Bharata's lijn; *abhyāsāt* – door (constante) cultivering; *ramate* – proeft; *yatra* – dat geluk dat; *duḥkha-antam* – op het eind van het lijden (is geluk in de geardheid goedheid); *ca* – en; *nigacchati* – geeft hem.

O beste der Bharatadynastie, hoor nu van Mij over de drie soorten geluk. Door het regelmatig cultiveren van geluk bestuurd door de geardheid goedheid en door eraan gehecht te zijn brengt een persoon de ellende van de kringloop van geboorte en dood tot stilstand.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In het volgende anderhalve vers beschrijft Śrī Bhagavān geluk in de geardheid goedheid, zijn aard en hoe men er door constante cultivering aan gehecht raakt. Dit geluk verschilt van het geluk, dat wordt ontleend aan zintuigobjecten en dat verschijnt door sensatie van zintuiglijke prikkels. *Duḥkhāntam ca nigacchati* betekent 'de gehechtheid, waarmee men de ellende van het materiële bestaan kan overstijgen'.

VERS 37

यत्तदग्रे विषमिव परिणामेऽमृतोपमम्
तत्सुखं सात्त्विकं प्रोक्तमात्मबुद्धिप्रसादजम्

*yat tad agre viṣam iva pariṇāme 'mr̥topamam
tat sukhaṁ sāttvikam proktam ātma-buddhi-prasāda-jam*

yat – hetgeen; *tat* – dat; *agre* – in het begin; *viṣam* – vergif; *iva* – zoals; *pariṇ-āme* – op het eind; *amṛta-upamam* – als nectar; *tat* – dat; *sukham* – geluk; *sāttvikam* – bestuurd door de geaardheid goedheid; *proktam* – verklaard; *ātma* – gericht op het zelf; *buddhi* – intelligentie; *prasāda* – van zuivere; *jam* – dat wordt gegenereerd.

Het geluk, dat in het begin lijkt op vergif, maar op het eind op nectar en dat voortkomt uit zuivere intelligentie in relatie tot het transcendentale zelf, wordt verklaard te worden bestuurd door de geaardheid goedheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Viṣam iva* (als vergif) wijst erop, dat het in het begin behoorlijk lastig is de zintuigen en het verstand onder controle te brengen.

VERS 38

विषयेन्द्रियसंयोगाद्यत्तदग्रेऽमृतोपमम्
परिणामे विषमिव तत्सुखं राजसं स्मृतम्

*viṣayendriya-samyogād yat tad agre 'mr̥topamam
pariṇāme viṣam iva tat sukhaṁ rājasam smṛtam*

viṣaya – met de zintuigobjecten; *indriya* – van de zintuigen; *samyogāt* – uit het contact; *yat* – hetgeen; *tat* – dat; *agre* – in het begin; *amṛta-upamam* – als nectar; *pariṇāme* – op het eind; *viṣam* – vergif; *iva* – zoals; *tat* – dat; *sukham*

– geluk; *rājasam* – bestuurd door de geardheid hartstocht; *smṛtam* - beschouwd.

Geluk in de geardheid hartstocht wordt gekend als te worden geproduceerd door contact van de zintuigen met hun zintuigobjecten. Het is als nectar in het begin, maar als vergif op het eind.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Yad amṛta-upamam* verwijst naar het geluk, dat wordt ervaren, wanneer men met andere vrouwen dan zijn eigen echtgenote plezier maakt, enzovoort.

VERS 39

यदग्रे चानुबन्धे च सुखं मोहनमात्मनः
निद्रालस्यप्रमादोत्थं तत्तामसमुदाहृतम्

*yad agre cānubandhe ca sukham mohanam ātmanah
nidrālasya-pramādottham tat tāmasam udāhṛtam*

yat – hetgeen dat; *agre* – in het begin; *ca* – en; *anubandhe* – op het eind; *ca* – en; *sukham* – geluk; *mohanam* – begoocheling; *ātmanah* – van het *ātmā*; *nidrā* – slaap; *ālasya* – gemakzucht; *pramāda* – bedwelming; *uttham* - geboren uit; *tat* – dat; *tāmasam* – bestuurd door de geardheid duisternis; *udāhṛtam* – naar zeggen.

Het geluk, dat van begin tot eind de natuur van de spirituele ziel afdekt en dat uit slaap, gemakzucht, zinloze activiteit enzovoort voortkomt, wordt naar zeggen bestuurd door de geardheid duisternis.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Geluk bestaat ook in drie soorten. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.29) wordt gezegd,

*sāttvikaṁ sukham ātmotthaṁ viṣayotthaṁ tu rājasam
tāmasaṁ moha-dainyotthaṁ nirguṇaṁ mad-apāśrayam*

Geluk ontleend aan de realisatie van het zelf bevindt zich in goedheid, geluk ontleend aan zintuiglijk plezier bevindt zich in hartstocht, geluk dat voortkomt uit een begoochelde, verdorven conditie, bevindt zich in ontwetendheid en het geluk, dat voortkomt uit de verheerlijking van Śrī Bhagavān en het zich herinneren van Hem, bevindt zich buiten de materiële geaardheden.

VERS 40

न तदस्ति पृथिव्यां वा दिवि देवेषु वा पुनः
सत्त्वं प्रकृतिजैर्मुक्तं यदेभिः स्यात्त्रिभिर्गुणैः

*na tad asti pṛthivyām vā divi deveṣu vā punaḥ
sattvaṁ prakṛti-jair muktaṁ yad ebhiḥ syāt tribhir guṇaiḥ*

na – nooit; *tad* – daar; *asti* – bestaat; *pṛthivyām* – op Aarde; *vā* – of; *divi* – in de hemelse planeten; *deveṣu* – onder de goden; *vā* – of; *punaḥ* – zelfs; *sattvaṁ* – een wezen of object; *prakṛti-jaiḥ* – geboren uit de materiële natuur; *muktaṁ* – vrij; *yad* – hij die; *ebhiḥ* – van deze; *syāt* – kan zijn; *tribhiḥ* – drie; *guṇaiḥ* – bindende kwaliteiten.

In deze hele materiële schepping is er niet één onder de mensheid en in andere levenssoorten op Aarde, en zelfs niet onder de halfgoden in de hemelse planeten, die vrij is van de invloed van de drie geaardheden van de natuur.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān sluit dit onderwerp af door iets uit te leggen, dat Hij nog niet had besproken. *Tad sattvaṁ* betekent, dat geen enkel levend wezen of object in de schepping ontheven is van de drie geaardheden, die voortkomen uit de materiële natuur. Daardoor is alles samengesteld uit de drie geaardheden van de materiële natuur. Alleen datgene, dat *sāttvika* is, is bruikbaar;

maar datgene, dat *rājasika* en *tāmasika* is, niet. Dit is de betekenis van dit onderwerp.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān sluit dit onderwerp af door te zeggen, dat alles, dat is gerelateerd aan deze materiële wereld, is samengesteld uit de drie geaardheden van de materiële natuur. De superieuriteit van iets, dat *sāttvika* is of in de geaardheid goedheid, is hier vastgesteld geworden. Men wordt de instructie gegeven om volijverig zijn toevlucht te nemen en alleen datgene te aanvaarden, dat *sāttvika* is. Echter, om vrij te worden van de gebondenheid aan deze materiële wereld is het noodzakelijk zijn toevlucht te nemen tot datgene, dat *nirguṇā* of transcendent is aan de geaardheden. Bhagavān, de toegewijde (*bhakta*) en toewijding (*bhakti*), evenals de emoties en de gebruiksartikelen aangewend in dienst van Śrī Bhagavān, zijn *nirguṇā*. Zonder dit over te nemen is het voor een levende entiteit niet mogelijk zijn hoogste verdienste te bereiken. Daarom is het de hoogste plicht van intelligente individuen om onder invloed van *sādhu-saṅga* te trachten boven de drie geaardheden van de materiële natuur uit te stijgen. Door zodoende in hun transcendentale natuur te zijn gesitueerd gaan ze bovenzinnelijke, liefdevolle dienst aan Bhagavān binnen.

Nu wordt een overzicht van dit onderwerp gepresenteerd, zodat beoefenaars van *bhakti* het gemakkelijk kunnen begrijpen en het gebied kunnen binnengaan, dat boven de drie bindende geaardheden van de materiële natuur ligt.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.30-31) worden de bovengenoemde onderwerpen beschreven, die zich binnen de drie *guṇas* en erboven bevinden. Daar zegt Śrī Bhagavān tegen Uddhava,

*dravyaṃ deśaḥ phalaṃ kālo jñānaṃ karma ca kāraṇaḥ
śraddhāvasthāḥkṛtīr niṣṭhā trai-guṇyaḥ sarva eva hi*

*sarve guṇa-mayā bhāvāḥ puruṣavyakta-dhiṣṭhitāḥ
dīṣṭāṃ śrutam anudhyātāṃ buddhyā vā puruṣarṣabha*

Verscheidene objecten, plaatsen, gevolgen van activiteiten, tijd, kennis, actie, uitvoerders van actie, vertrouwen, bewustzijn en vast besluit bestaan allemaal uit de drie geaardheden van de materiële natuur. O beste onder de mensen, alles, dat wordt gezien, gehoord of met het verstand wordt bevat, bevindt zich in *prakṛti* en *puruṣa* en is daarom samengesteld uit de drie geaardheden.

Hoe kan men de drie geaardheden overwinnen? In dit verband zegt Śrī Bhagavān in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.32),

*etāḥ saṁsṛtayaḥ puṁso guṇa-karma-nibandhanāḥ
yeneme kirjūtāḥ saumya guṇā jīvena citta-jāḥ
bhakti-yogena man-niṣṭho mad bhāvāya prapadyate*

O zachtmoedige, omdat de levende entiteit het lichaam aanziet voor het zelf, wordt hij gebonden door de geaardheden en door actie. Zodoende verplaatst hij zich door diverse levenssoorten. De genen, die onder invloed van toegewijden staan, beoefenen *bhakti-yoga*. Als gevolg daarvan overwinnen ze de materiële geaardheden, die zich in het verstand manifesteren als het ego, dat het lichaam aanziet voor het zelf, en raken stevig aan Mij toegewijd. Aldus krijgen ze dienst aan Mij in Mijn hoogste woonplaats.

Śrī Bhagavān is de waarheid, die zich buiten de geaardheden van de materiële natuur bevindt. De toegewijden, die hun toevlucht tot Hem nemen, bevinden zich eveneens buiten de geaardheden. Exclusieve *bhakti* en haar onderdelen bevinden zich ook buiten de geaardheden. De diverse objecten en stemmingen, die toegewijden aanvaarden als bruikbare instrumenten in *bhakti* en die ze gebruiken in dienst van Bhagavān, worden door Zijn onbevattelijke vermogen transcendent aan de geaardheden. Dit principe is op diverse plaatsen in de geschriften, zoals *Śrīmad-Bhāgavatam*, vastgesteld geworden.

VERS 41

ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां च परन्तप
कर्माणि प्रविभक्तानि स्वभावप्रभवैर्गुणैः

***brāhmaṇa-kṣatriya-viśāṃ śūdrāṇām ca parantapa
karmāṇi pravibhaktāni svabhāva-prabhavair guṇaiḥ***

brāhmaṇa – van de priesters of intellectuelen; *kṣatriya* – van de krijgers of bestuursambtenaren; *viśāṃ* – van de kooplieden of beschermers van koeien; *śūdrāṇām* – van de handwerklieden; *ca* – en; *parantapa* – O knechter van de vijand; *karmāṇi* – de activiteiten; *pravibhaktāni* – verdeeld; *svabhāva-prabhavaiḥ* – die voortkomen uit hun respectievelijke naturen (die worden aangelegd door indrukken van daden uit voorgaande levens); *guṇaiḥ* – volgens hun geaardheden.

O overwinnaar van de vijand, de voorgeschreven plichten van de *brāhmaṇas*, *kṣatriyas*, *vaiśyas* en *śūdras* zijn geselecteerd in overeenstemming met de aanleg, die voortkomt uit hun respectievelijke natuur.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Bovendien worden de levende entiteiten, die onderhevig zijn aan de invloed van de drie geaardheden van de materiële natuur, succesvol en perfect door de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Parameśvara, te vereren en de handelingen uit te voeren, die in overeenstemming met hun respectievelijke kwalificatie in de geschriften worden voorgeschreven. Nu gaat Śrī Bhagavān de volgende zes verzen spreken, die beginnen met *brāhmaṇa-kṣatriya-viśāṃ* om dit principe uit te leggen.

Svabhāva-prabhavait-guṇaiḥ betekent ‘werk voortkomend uit de eigen natuur in overeenstemming met overheersende geaardheden’. De diverse soorten actie worden volgens deze geaardheden op geschikte wijze onderverdeeld en zijn voor de *brāhmaṇas*, *kṣatriyas*

enzovoort voorgeschreven, dus ze bepalen de individuele verplichtingen van die personen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Met het doel om menselijke wezens over de drie geaardheden van de materiële natuur heen te tillen en hen geleidelijk naar een hogere kwalificatie te brengen heeft Bhagavān Śrī Kṛṣṇa *varṇa-dharma* ingesteld, waarbij Hij voorgeschreven plichten heeft ingedeeld volgens de respectievelijke kwaliteiten (*gunas*) en acties (*karma*) van de mens. De organisatie van het zuivere kastensysteem is zeer wetenschappelijk en heilzaam en gunstig voor de menselijke samenleving. In de loop der tijd echter heeft de gewone man zijn vertrouwen in dit systeem verloren, omdat hij getuige is geweest van diverse gebreken in zogenaamde volgelingen. Dit vertrouwen is dermate geschonden, dat nu zelfs de gewone mensen in de Indiase samenleving het *varṇāśrama* systeem de schuld geven van de verdeeldheid en wederzijdse vijandigheid, die door de kasten zijn gecreëerd. Ze beweren ook, dat *varṇa-dharma* de hoofdoorzaak van de sociale, politieke en economische ineenstorting van India vormt en dat de Indiase bevolking vanwege *varṇāśrama-dharma* minder ontwikkeld is dan die van andere landen. De meerderheid van de Indiase bevolking raakt vastbesloten om *varṇa-dharma* helemaal af te schaffen en een atheïstische, klassenloze maatschappij zonder *varṇa* in te richten. Zo gemakkelijk als het is een bruikbaar ding kapot te maken, zo moeilijk is het om een ideale zaak te initiëren en te propageren. Moge Śrī Bhagavān hen goede intelligentie schenken. Nemen ze dit standpunt in na zorgvuldige beraadslaging? Of worden ze eenvoudig door hun sentimenten meegesleept en zijn ze een sterk besluit aan het ontwikkelen om zowel het individu als de samenleving aan de wortel uit te roeien? In dit verband zullen we enkele betekenisvolle onderdelen citeren uit Śrī Caitanya-sikṣāmrta van Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura. We verzoee-

ken de trouwe lezer nederig deze zorgvuldig te onderzoeken en te begrijpen.

“Onze natuurlijke aanleg of kwaliteiten zijn uitsluitend afhankelijk van onze natuur. Een persoon dient in overeenstemming met die individuele natuur werken, anders wordt zijn werk geen succes. In de Engelse taal wordt het woord ‘genius’ (genie) gebruikt om te wijzen op een bepaald facet van onze natuur. Het is voor een persoon niet gemakkelijk om zijn gerijpte natuur te wijzigen; daarom dient hij voor zijn levensonderhoud en zijn spirituele perfectie ermee in overeenstemming te werken. In India zijn de mensen volgens vier soorten aanleg in vier kasten verdeeld, waardoor ze op de juiste plek in de samenleving terecht komen, nadat ze de sommaties van het kastenstelsel hebben gevolgd. Hun sociale activiteiten gaan vrucht dragen en de mensheid wordt volkomen heilzaam. De basis van het kastenstelsel is soliede en wetenschappelijk. Een samenleving met een dergelijk fundament is het respect van de hele mensheid waard.

“Sommigen kunnen twifelen aan het *varṇāśrama* systeem en zeggen, ‘Niemand in Europa en Amerika volgt de sommaties gebaseerd op kastenverdeling en toch zijn ze verder ontwikkeld en worden meer gerespecteerd voor hun economie en wetenschap enzovoort dan de Indiërs’ en concluderen, dat het zinloos is een systeem zoals *varṇāśrama* te aanvaarden. Zulke twijfels zijn echter ongegrond, want de Europese samenlevingen is nogal jong. Mensen uit dergelijke, moderne samenlevingen zijn over het algemeen sterker en moediger en daarom voeren ze verscheidene activiteiten in de wereld uit, waarvoor ze delen van kennis, wetenschap en kunsten overnemen, die door oudere civilisaties geconserveerd zijn geworden. Maar deze jonge samenlevingen zullen geleidelijk uitsterven, omdat hun sociale organisatie geen wetenschappelijke basis kent. Symptomen van het oorspronkelijke kastenstelsel, dat in de Āryan gemeenschap

van Oud-India bestond, kunnen in de huidige Indiase samenleving toch nog worden waargenomen, ook al zijn ze nu oud en verzwakt.

“Vroeger waren de Romeinse en Griekse culturen veel sterker en beter ontwikkeld dan de moderne, Europese cultuur, maar hoe ziet hun benarde situatie er op dit moment uit? Ze zijn hun eigen, klassieke kastenstelsel kwijtgeraakt. Ze hebben de religies en het stelsel van moderne samenlevingen dusdanig omarmd, dat de mensen van die kasten zelfs niet meer opscheppen over de glorie van hun nobele voorouders. Hoewel de Āryan samenleving van India veel ouder is dan die van het Oude Rome en Griekenland, zijn de huidige Āryans trots op hun grote, heroïsche voorouders. Waarom? Omdat het fundament van de Āryan samenleving diep geworteld was in het *varṇāśrama* stelsel, waardoor die trekken in hun maatschappij of kasten nog steeds aanwezig zijn. De nakomelingen van Rāma, die werden verslagen door de *mlecchas* (onaanraakbaren, of vleeseters), beschouwen zichzelf nog steeds als de heroïsche afstammelingen van Śrī Rāmacandra. Zolang de kastenorganisatie in India zal bestaan, zullen de mensen zeker Āryan blijven. Ze kunnen ongeacht hoezeer ze in verval raken nooit niet-Āryan worden vanwege die versleten, antiquarische aard van de Indiase samenleving.

“De Europese Āryan nakomelingen, zoals de Romeinen, hebben zich vermengd met de laagste kasten, zoals Hāna en Bhāṇḍāla, en zijn met hen geïntegreerd. Als we de structuur van de huidige Europese samenleving bestuderen, zien we, dat welke charme er ook in aanwezig is, dit te danken is aan het feit, dat deze gemeenschappen op de een of andere manier de principes van het *varṇa* stelsel hebben omarmd, dat zich in overeenstemming met de natuurlijke aanleg van de bevolking had gemanifesteerd. In Europa beschouwen degenen met een *vaiśya* natuur het voordelig zich met commerciële zaken bezig te houden en alleen daarom maken ze economische vooruitgang. Degenen met de natuur van de *kṣatriya* worden vrijwillig soldaat en degenen met de aard van de *sūdra* geven er over het

algemeen de voorkeur aan om handmatige onderhoudsdiensten te verrichten. In feite kan geen enkele samenleving bestaan zonder in een of andere vorm het *varṇa-dharma* stelsel toe te passen. Zelfs wanneer een huwelijk wordt gearrangeerd, worden de kasten en de aanleg van bruid en bruidegom onderzocht en wordt de hogere of lagere status in relatie tot elkaar in ogenschouw genomen.

“Ondanks dat *varṇa-dharma* in Europa deels wordt geaccepteerd, is het nooit in zijn volkomen, wetenschappelijk gebaseerde vorm toegepast geworden. Waar kennis en civilisatie ware vooruitgang maken, manifesteert *varṇa-dharma* zich in dezelfde proportie. Bij iedere activiteit kunnen twee methoden worden gebruikt: de onwetenschappelijke en de wetenschappelijke. Een activiteit wordt onwetenschappelijk uitgevoerd, totdat een wetenschappelijk proces wordt aanvaard. Bijvoorbeeld, vóór de uitvinding van schepen op stoom waren mensen gewend te reizen in zeilboten ontworpen om zich op de wind voort te bewegen. Maar toen wetenschappelijk gebouwde stoomschepen werden geïntroduceerd, vervingen ze de zeilschepen als primair vervoer over water. Hetzelfde principe kan worden toegepast op de samenleving. Totdat het kastenstelsel op de juiste wijze in een land wordt ingevoerd, blijft de samenleving van dat land bestuurd worden door een of ander onwetenschappelijk, rudimentair systeem. Op dit moment is in alle landen ter wereld een rudimentair en primitief kastenstelsel operationeel, behalve in India [waar het zich verder heeft ontwikkeld]. India werd daarom *karma-kṣetra* genoemd, het land, waar voorgeschreven plichten op de juiste wijze werden uitgevoerd.

“Op dit punt in onze discussie kan men zich afvragen, of het *varṇa* of kastenstelsel in het India van vandaag de dag eigenlijk goed functioneert. Het antwoord is, dat het absoluut niet goed functioneert. Ofschoon dit kastenstelsel vroeger in zijn geheel was geïmplementeerd, is het in de loop der tijd ziek geworden en deze gedegeneerde conditie is nu in India zichtbaar. We kunnen ons afvra-

gen, ‘Waaruit bestaat die ziekte?’ De volgende uitleg voorziet in het antwoord.

“Aan het begin van Tretā-yuga had de Āryan samenleving het hoogtepunt van haar ontwikkeling bereikt en werd op dat moment het *varṇāśrama* systeem ingesteld. Er was een methode ontwikkeld om de kaste van ieder persoon op basis van zijn natuurlijke aanleg vast te stellen. Om verzekerd te zijn van de bijkomende kwalificaties (*adhikāra*) mocht hij plichten uitvoeren, die alleen voor die bepaalde kaste waren voorgeschreven. Op deze manier waren de activiteiten in de wereld door middel van het wetenschappelijke systeem van arbeidsverdeling en de bepaling van natuurlijke aanleg heel comfortabel georganiseerd. Een persoon, wiens vader niet tot een kaste behoorde, werd in de juiste kaste toegelaten, nadat zijn natuurlijke aanleg was bepaald. De vedische geschiedenissen van Jābālī, Gaurama, Jānaśruti en Citraratha enzovoort dienen als voorbeelden. Van een persoon, wiens vaders kaste wel bekend was, werd de kaste bepaald op basis van zijn natuurlijke aanleg alsmede zijn familielijn. In de dynastie van Nariṣyanta, werd Agniveśa zelf de grote heilige, die we kennen als Jātukaṛṇa. Uit hem komt de beroemde *brāhmaṇa* dynastie geheten Agniveśyāyana voort. In de Aila dynastie kreeg Jahnu, de zoon van Hotra, de status van een *brāhmaṇa*. Uit de dynastie van Bharadvāja, die in de dynastie van Bharata was geboren en bekend stond als Koning Vitatha, kwamen twee dynastieën voort. Het nageslacht van Nara werd *kṣatriyas* en het nageslacht van Garga werd *brāhmaṇas*. In de dynastie van Koning Bharyasva werden *maudgalya gotra brāhmaṇas*, zoals Śatānanda en Kṛpācārya, geboren. De geschriften getuigen van veel van dergelijke voorbeelden, waarvan hier slechts enkele zijn aangehaald.

“Toen het kastenstelsel op de juiste wijze functioneerde, verspreidde de roem van India zich over de wereld als de sterke gloed van de middagzon. Mensen uit alle landen ter wereld betuigden hun eer aan India en waren bereid haar heersers, bestuurders en geeste-

lijk leermeesters als van zichzelf te aanvaarden. Mensen in landen, zoals Egypte en China, kregen met groot vertrouwen en ontzag instructies van mensen uit India.

“De bovengenoemde *varṇāśrama-dharma* bleef in India lange tijd in zijn zuivere vorm behouden. Onder invloed van de tijd werden later de *kṣatriyas*, Jamadagni en zijn zoon Paraśurāma, op onwettige wijze als *brāhmaṇas* geaccepteerd, hoewel ze die kaste uiteindelijk opgaven, omdat deze niet strookte met hun natuurlijke aanleg. Daarop ontketende zich een dispuut tussen *brāhmaṇas* en *kṣatriyas*, dat de wereldvrede verstoorde. Deze ruzie droeg een ongunstig resultaat in zich: binnen het kastenstelsel zou meer nadruk komen te liggen op geboorte. Dit geperverteerde kastenstelsel werd heimelijk geïntroduceerd; het infiltreerde zelfs geschriften, zoals de *Manu-smṛti*. De *kṣatriyas* verloren alle hoop op bevordering naar een hogere kaste en kwamen in opstand, waarbij ze de boeddhistische religie steunden en al hun energie richtten op de destructie van de *brāhmaṇas*. Iedere nieuwe activiteit of opvatting wordt gedwarsboemd in dezelfde mate, als waarin deze wordt gepropageerd. Toen leden van het boeddhistische systeem, dat zich verzet tegen de Veda's, opstond om een confrontatie met de *brāhmaṇas* aan te gaan, raakte het kastenstelsel gebaseerd op erfelijkheid zelfs nog dieper geworteld. Er ontstond een geschil tussen de voorstanders van dit slecht begrepen stelsel en degenen, die de geest van het nationalisme aanhingen. Dit heeft geleid tot de disintegratie van de Āryan civilisatie in India.

“De zogenaamde *brāhmaṇas*, die door eigenbelang werden gedreven en niet over de ware, brahmaanse kwaliteiten beschikten, gingen hun eigen religieuze geschriften schrijven, waarmee ze de andere kasten begonnen te bedriegen. De zogenaamde *kṣatriyas*, die de ware geest van de *kṣatriya* en zijn kwaliteiten waren kwijtgeraakt, keerden zich af van iedere betrokkenheid bij de strijd en begonnen hun koninkrijk te verliezen. Ze gingen op het laatst de vergelijkbaar

onbeduidende en inferieure boeddhistische doctrine prediken. De *vaiśyas*, die niet over de ware, zakelijke eigenschappen en schran-derheden beschikten, gingen religies, zoals het jainisme, propageren. Onder deze omstandigheden namen de wereldwijde handelsonder-nemingen van India geleidelijk af en de *sūdras*, die niet langer be-schikten over de ware *sūdra* mentaliteit, werden praktisch bandie-ten, omdat ze geen werk konden vinden, dat bij hun natuurlijke aanleg paste. Het gevolg was, dat discussies over bonafide geschrif-ten, zoals de Veda's, geleidelijk wegebden. Toen vielen op een ge-schikt moment de heersers uit de landen van de *mlecchas* India bin-nen en namen haar bestuur over. Vanwege hun slechte leiding kreeg de overzeese transportindustrie van India te lijden en kwam tenslot-te tot stilstand. Op deze manier werd de invloed van Kali intensie-ver. Alas! Het Āryan ras van India, dat ooit als bestuurder en *guru* van alle andere samenlevingen op Aarde functioneerde, raakte in verval tot de betreurenswaardige conditie, die het vandaag de dag heeft. De reden van deze onfortuinlijke ontwikkeling is niet de ou-derdom van de Indiase civilisatie, maar de talloze gebreken, die het kastenstelsel zijn binnengedrongen.

“Parameśvara is de oorspronkelijke bestuurder van alle systemen en stelsels en levende entiteiten. Hij heeft het vermogen om alle ongunstige elementen te verdrijven en voorspoed te schenken. Als Hij dat wil, kan Hij Zijn bekrachtigde vertegenwoordiger sturen om *varṇāśrama-dharma* opnieuw in te voeren. De schrijvers van de Pu-rāṇa's verzekeren ons, dat Śrī Kalkideva zal komen om de smettelo-ze vorm van *varṇāśrama-dharma* in al zijn glorie te herinstalleren. Het verhaal van Koning Maru en Devāpi beschrijft een overeen-komstige verwachting. Nu gaan we de regels binnen *varṇāśrama-dharma* bespreken.

“De geschriften, waarin morele principes (*dharma-sāstra*) in kaart zijn gebracht, geven een gedetailleerde uiteenzetting van het *karma* (voorgeschreven plichten), waartoe personen in iedere kaste het

recht hebben dit uit te voeren. De details van dat onderwerp kunnen in de context van dit boek niet in hun geheel worden gepresenteerd.

“Tot de voorgeschreven activiteiten van *brāhmaṇas* behoren het serveren van voedsel aan gasten, driemaal daags baden voor hygiëne, het vereren van de halfgoden en godinnen, het bestuderen van de Veda’s, het geven van spirituele instructies, het uitvoeren van *pūjā* en het in acht nemen van geloften, zoals het aanvaarden van de heilige draad en het celibaat (*brahmacarya* en *sannyāsa*). *Kṣatriyas* hebben de kwalificaties om activiteiten uit te voeren, zoals strijden voor religieuze principes, het besturen van een koninkrijk, het beschermen van onderdanen en op vrijgeevige wijze liefdadigheid betrachten. *Vaiśyas* zijn geschikt voor plichten, zoals het beschermen van dieren en het uitoefenen van zakelijke ondernemingen. Het recht van de *sūdras* is het uitvoeren van diensten aan de halfgoden zonder *mantras* uit te spreken en het verlenen van voorkomende diensten aan de andere drie kasten.

“Afgezien van de activiteiten, die uitsluitend voor hun respectievelijke kaste zijn voorgeschreven, beschikken alle mannen en vrouwen over het algemene recht om activiteiten uit te voeren, zoals trouwen, het uitvoeren van *bhakti* aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, welzijnsactiviteiten, het betrachten van algemene liefdadigheid, dienstverlening aan de *guru*, het eren van gasten, het uitvoeren van zuiveringsriten, het vieren van festivals, het dienen van koeien, het produceren van nageslacht en het volgen van voorgeschreven gedragscodes. Het specifieke recht van een vrouw is zich bezig te houden met de dienst aan haar echtgenoot. Het basisprincipe is, dat de persoon over de bekwaamheid dient te beschikken om plichten uit te voeren, die in het verlengde van zijn eigen natuurlijke aanleg liggen. Met een beetje intelligentie kan iedereen zijn eigen kwalificatie voor de uitoefening van werk vaststellen. Als iemand daarin niet slaagt, dient hij een bonafide *guru* te benaderen, die zijn natuurlijke aanleg en kwalificatie wel kan vaststellen. Vaiṣṇava’s,

die zich buiten de geaardheden van de natuur bevinden en die erin geïnteresseerd zijn om meer over dit onderwerp te weten, kunnen het werk *Sat-kriyā-sāra-dīpikā* van Śrīla Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī bestuderen.”

VERS 42

शमो दमस्तपः शौचं क्षान्तिरार्जवमेव च
ज्ञानं विज्ञानमास्तिक्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजम्

*śamo damas tapaḥ śaucam kṣāntir ārjavam eva ca
jñānam vijñānam āstikyam brahma-karma svabhāva-jam*

śamaḥ – beheersing van het verstand; *damaḥ* – beheersing van de zintuigen; *tapaḥ* – lichamelijke soberheid vermeld in de geschriften; *śaucam* - innerlijke en uiterlijke hygiëne; *kṣāntiḥ* – tolerantie; *ārjavam* – eenvoud; *eva* - zeker; *ca* – en; *jñānam* – transcendentale kennis; *vijñānam* – gerealiseerde kennis; *āstikyam* – vast vertrouwen in de filosofische conclusies van de geschriften met betrekking tot het bestaan van God; *brahma* – van de *brāhmaṇas*; *karma* – de juiste plichten; *svabhāva-jam* – voortkomend uit hun eigen natuur.

Beheersing van geest en zintuigen, soberheid, hygiëne, tolerantie, eenvoud, transcendentale kennis, realisatie van die kennis en het hebben van vast vertrouwen in het bestaan van God zijn de karakteristieke plichten van de *brāhmaṇas* voortkomend uit hun natuurlijke aanleg.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Nu wordt het *karma* (plicht) beschreven van *brāhmaṇas*, die voornamelijk worden beïnvloed door de geaardheid goedheid. *Śamaḥ* wijst op beheersing van het innerlijke zintuig, het verstand. *Damaḥ* betekent ‘beheersing van de externe, fysieke zintuigen’. *Tapaḥ* verwijst naar het voorgeschreven werk uitgevoerd door het lichaam. *Jñāna-vijñāne* betekent ‘kennis en realisatie van

het geschrift'. *Āstikatā* betekent 'sterk vertrouwen in de bedoeling en de betekenis van het geschrift'. Deze zijn allemaal de natuurlijke bezigheden van de *brāhmaṇas*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In *Śrīmad-Bhāgavatam* (7.11.21) worden de kwaliteiten van de *brāhmaṇas* als volgt beschreven: beheersing van de geest en de zintuigen, boetedoening, reinheid, tevredenheid, tolerantie, eenvoud, kennis, genade, eerlijkheid en toewijding aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods.

*śamo damaḥ tapaḥ śaucaṁ santoṣaḥ kṣāntir ārjavam
jñānaṁ dayācyutātmatvaṁ satyaṁ ca brahma-lakṣaṇam*

Eveneens in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.17.16) zegt Śrī Kṛṣṇa tegen Uddhava, dat beheersing van verstand en zintuigen, boetedoening, reinheid, tevredenheid, tolerantie, eenvoud, toewijding aan Bhagavān, genade en eerlijkheid de kwaliteiten van de *brāhmaṇas* zijn.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (5.5.24) zegt Rṣabhadeva,

*dhṛtā tanūr uśatī me purāṇī
yeneha sattvaṁ paramaṁ pavitram
śamo damaḥ satyam anugrahaś ca
tapas titikṣānubhavaś ca yatra*

Wie kunnen aan de *brāhmaṇas* superieur zijn? Door hun studie steunen ze de Veda's, die Mijn zeer fraaie oervorm zijn en als transcendentaal geluid zijn geïncarneerd. Ze beschikken over de acht uiterst zuivere eigenschappen in de geaardheid goedheid: beheersing van het verstand, beheersing van de zintuigen, eerlijkheid, genade, boetedoening, tolerantie, kennis en realisatie (*bhakti*).

Hier dient te worden begrepen, dat een ware *brāhmaṇa*, die over dergelijke eigenschappen beschikt, geen schade kan toebrengen of gewelddadig kan zijn tegen wie dan ook, de samenleving, de gemeenschap of de natie. Dergelijke individuen zijn ongetwijfeld de

bestwensende vrienden van ieder levend wezen. Deze uitspraak is absoluut waar. Maar degenen, die als *brāhmaṇas* paraderen zonder te beschikken over brahmaanse kwaliteiten, veroorzaken grote schade aan de samenleving. Hierover bestaat geen twijfel.

Desondanks is het niet juist om het hele kastensysteem vanwege dit gebrek te verachten en als gevolg daarvan ernaar te streven het met de grond gelijk te maken. De juiste werkwijze is het corrigeren van zichtbare gebreken, die dit systeem in de loop der tijd zijn binnengeslopen, en diegenen te eren, die werkelijk over goede kwaliteiten beschikken.

Volgens de *Gītā* dient een persoon bij het vaststellen van zijn kaste op geschikte wijze te worden geëerd, hetgeen wordt bepaald door zijn kwaliteiten, activiteiten, natuurlijke aanleg en de indrukken uit zijn voorgaande levens. Dit zal het voor *brāhmaṇas*, zoals Vasiṣṭha, Nārada en Vyāsa, mogelijk maken in onze samenleving te verschijnen. Geluk en vrede zullen in de hele wereld worden bewerkstelligd, als zulke verheven *brāhmaṇas* en dappere *kṣatriyas*, zoals Śrī Rāma, Arjuna, Bhīma en Mahārāja Bharata, hier hun geboorte kunnen nemen.

De goddeloze samenleving, die op dit moment vorm krijgt, heeft geen enkele boodschap aan kaste of indeling van de voorgeslachten. Moord, diefstal, gewapende overval, bedrog en andere zondige activiteiten zijn prominent. Overal heerst opwindning en angst. Nooit eerder heeft de wereld een dergelijke, miserabele conditie gekend. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (7.11.35) wordt gezegd,

*yasya yal-lakṣaṇaṁ proktaṁ puṁso varṇābhivyañjakam
yad anyatrāpi dṛśyeta tat tenaiva vinirdiśet*

Iemands kaste kan worden bepaald door specifieke symptomen in hem op te merken en hem in overeenstemming hiermee een geschikte, sociale positie toe te kennen. Kaste kan niet louter door geboorte worden bepaald.

In het huidige, moderne tijdvak heeft *nitya-lilā-praviṣṭa om viṣṇupāda aṣṭottara-śata Śrī Śrīmad Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura Prabhupāda*, de stichter van de wereldwijde Gauḍīya Missie, *daiva-varṇāśrama-dharma* opnieuw ingesteld gebaseerd op verscheidene onderbouwende uitspraken uit Śruti en Smṛti en tijdgebonden gebruiken.

VERS 43

शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे चाप्यपलायनम्
दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म स्वभावजम्

*śauryaṃ tejo dhṛtir dākṣyaṃ yuddhe cāpy apalāyanam
dānam īśvara-bhāvaś ca kṣātram karma svabhāva-jam*

śauryam- heldenmoed; *tejah* – pracht en praal; *dhṛtiḥ* – besluit; *dākṣyaḥ* - deskundigheid; *yuddhe* – in de strijd; *ca* – en; *api* – ook; *apalāyanam* – niet vluchten; *dānam* – vrijgevigheid; *īśvara-bhāvaḥ* – leiderschap; *ca* – en; *kṣātram* – van de bestuurlijke of strijdende klasse; *karma* – het voorgeschreven werk; *svabhāva* – uit hun eigen natuur; *jam* – geboren.

Heldenmoed, rijkdom, besluitvaardigheid, deskundigheid, standvastigheid in de strijd, vrijgevigheid en leiderschap zijn de voorgeschreven werken van de kṣatriyas voortkomend uit hun eigen natuurlijke aanleg.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Dit vers beschrijft de activiteiten van *kṣatriyas*, bij wie de geardheid hartstocht over de geardheid goedheid domineert. *Śaurya* betekent ‘leef’ of ‘dapperheid’; *tejah* betekent ‘moed’ (courage, het hart hebben); *dhṛtiḥ* betekent ‘vastbeslotenheid’ en *īśvara-bhāvaḥ* betekent ‘het vermogen en de neiging om mensen onder controle te houden’. Deze zijn de wezenlijke plichten van een *kṣatriya*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In *Śrīmad-Bhāgavatam* (7.11.22) wordt ook gezegd,

*śauryaṃ vīryaṃ dhṛtis tejasa tyāgaś cātma-jayaḥ kṣamā
brahmaṇyatā prasādaś ca rakṣā ca kṣatra-lakṣaṇam*

Enthousiasme in de strijd, heldenmoed, onbuigzaamheid, vermetelheid, offerbereidheid, beheersing van het verstand, vergevingsgezindheid, toewijding aan de *brāhmaṇas*, genade, en bescherming van onderdanen zijn de eigenschappen van *kṣatriyas*.

VERS 44

कृषिगोरक्ष्यवाणिज्यं वैश्यकर्म स्वभावजम्
परिचर्यात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजम्

*kṛṣi-go-rakṣya-vāṇijyaṃ vaiśya-karma svabhāva-jam
paricaryātmakam karma śūdrasyāpi svabhāva-jam*

kṛṣi – het product van het land verbouwen; *go-rakṣya* – bescherming van de koe; *vāṇijyam* – handel; *vaiśya* – van de *vaiśyas*; *karma* – werk; *sva-bhāva-jam* – dat is geboren uit hun eigen natuur; *paricarya* – van dienstverlenen; *ātmakam* – van de natuur; *karma* – het werk; *śūdrasya* – van de *śūdras*; *api* – en; *svabhāva-jam* – geboren uit hun eigen natuur.

De voorgeschreven plicht van de *vaiśyas* voortkomend uit hun natuurlijke aanleg bestaat uit landbouw, bescherming van koeien, koopmanschap en ruilhandel. De voorgeschreven plicht van de *śūdras*, die ook voortkomt uit hun eigen aanleg, bestaat uit het verlenen van diensten aan de andere klassen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: In *vaiśyas* overheerst de geaardheid harts-tocht en de geaardheid onwetendheid is minder overheersend. *Vaiśyas* hebben van nature de neiging tot het uitoefenen van landbouw, het houden van koeien, ruilhandel enzovoort. Omdat ze koeien fokken en houden, worden ze in feite *go-rakṣaka* genoemd. In *sū-*

dras overheerst de geardheid onwetendheid, niet de geardheid hartstocht. Hun *karma* is van nature het verlenen van diensten aan *brāhmaṇas*, *kṣatriyas* en *vaiśyas*.

VERS 45

स्वे स्वे कर्मण्यभिरतः संसिद्धिं लभते नरः
स्वकर्म निरतः सिद्धिं यथा विन्दति तच्छृणु

***sve sve karmany abhirataḥ samsiddhim labhate naraḥ
sva-karma nirataḥ siddhim yathā vindati tac chṛṇu***

sve sve – aan het respectievelijke; *karmaṇi* – werk; *abhirataḥ* – gehecht zijn; *samsiddhim* – complete perfectie (bekwaamheid voor het verkrijgen van transcendentale kennis); *labhate* – krijgt; *naraḥ* – een man; *sva-karma* – aan zijn eigen voorgeschreven werk; *nirataḥ* – een man gehecht; *siddhim* – perfectie; *yathā* – how; *vindati* – hij krijgt; *tat* – van dat; *śṛṇu* – hoor nu.

Als de mannen trouw blijven aan hun respectievelijke werk, kunnen ze complete perfectie bereiken in de vorm van kwalificatie voor transcendentale kennis. Hoor nu, hoe een persoon, die zich met zijn voorgeschreven plicht bezighoudt, perfectie bereikt.

VERS 46

यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं ततम्
स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य सिद्धिं विन्दति मानवः

***yataḥ pravṛttir bhūtānām yena sarvam idam tatam
sva-karmaṇā tam abhyarcya siddhim vindati mānavaḥ***

yataḥ – uit hetgeen; *pravṛttiḥ* – is voortgekomen; *bhūtānām* – van alle wezens; *yena* – door wie; *sarvam* – hele (wereld); *idam* – deze; *tatam* – door-

drong; *sva-karmaṇā* – door uitvoering van zijn voorgeschreven werk; *tam* – Hem, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods; *abhyaṛcya* – door vereren; *siddhim* – perfectie; *vindati* – bereikt; *mānavaḥ* – een menselijk wezen.

Alle levende entiteiten zijn voortgekomen uit de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, die het totale universum doordringt. Een mens bereikt perfectie door Hem eer te bewijzen met de uitvoering van zijn voorgeschreven werk.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Men dient Parameśvara, uit wie alle levende entiteiten voortkomen, te bereiken door het uitvoeren van *pūjā* en *arcana* aan Hem met de smeekbede, “Moge Parameśvara er genoegen in scheppen, dat ik dit werk (*karma*) uitvoer.” Het vereren van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (Parameśvara) met een dergelijk gevoel is werkelijke eerbetuiging.

VERS 47

श्रेयान् स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात्
स्वभावनियतं कर्म कुर्वन् नाप्नोति किल्बिषम्

*śreyān sva-dharmo viguṇaḥ para-dharmāt svanuṣṭhitāt
svabhāva-niyatam karma kurvan nāpnoti kilbiṣam*

śreyān – beter; *svadharmah* – zijn eigen beroepsplicht; *viguṇaḥ* – imperfect uitgevoerd; *para-dharmāt* – dan de plicht van iemand anders; *su-anuṣṭhitāt* – heel mooi uitgevoerd; *svabhāva-niyatam* – gereguleerd door zijn eigen natuur; *karma* – werk; *kurvan* – door uitvoeren; *na āpnoti* – effectueert geen; *kilbiṣam* – zonde.

Het uitvoeren van zijn eigen, beroepsmatige plicht (*sva-dharma*) is gunstiger, ook al wordt het op imperfecte wijze gedaan, dan het uitvoeren van iemand anders' plicht (*para-dharma*), ook al wordt het op perfecte wijze gedaan. Door het

uitvoeren van werk in overeenstemming met zijn eigen, natuurlijke aanleg trekt men geen zondige reacties aan.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Het is niet juist om zich bezig te houden met activiteiten in de geardheid goedheid, louter omdat men de belangstelling is kwijt geraakt voor zijn eigen plicht (*sva-dharma*) met de overweging, dat die plicht zich slechts in de geardheid harts-tocht bevindt.” Om deze reden spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *sreyān*. Men zou niet in staat kunnen zijn om zijn eigen ondergeschikte *sva-dharma* op de juiste wijze uit te voeren, maar het is toch beter dat te doen dan het op de juiste wijze uitvoeren van *para-dharma*, de voorgeschreven plicht van iemand anders, die superieur lijkt te zijn. “Daarom, O Arjuna, is het onjuist om jouw *sva-dharma* van vechten te verzaken, alleen omdat je denkt, dat het doden van verwanten verkeerd is, en in plaats daarvan de plicht van een zwervende bedelmonnik aan te nemen.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In de context van het huidige vers dient te worden begrepen, dat men zijn eigen, voorgeschreven plicht dient uit te voeren en niet de plicht van een ander, indien het woord *sva-dharma varṇāśrama-dharma* impliceert. Maar als *sva-dharma* wordt gebruikt om *ātma-dharma*, de natuurlijke aanleg van toewijding van de ziel aan Śrī Hari te impliceren, moet men die plicht en geen andere uitvoeren in overeenstemming met de conclusie van verzen, zoals *sarva-dharmān parityajya*. Daar, waar *sva-dharma* (zijn eigen plicht) *ātma-dharma* (de inherente plicht van de ziel) betekent, betekent het woord *para-dharma* (de plicht van iemand anders) ‘activiteiten gerelateerd aan lichaam en verstand’. Totdat men vertrouwen in de plicht van de ziel ontwikkelt, is het gunstig om voorgeschreven plichten uit te voeren volgens zijn materiële aanleg. Zoals in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.9) wordt gezegd,

*tāvāt karmāṇi kurvīta na nirvidyeta yāvātā
mat-kathā-śravanādau vā śraddhā yāvan na jāyate*

Zolang men nog niet is verzadigd van vruchtdragende activiteit en zolang zijn smaak voor *bhajana* met horen en chanten enzovoort nog niet is gewekt, dient men de principes van de geschriften te volgen.

Śrīla Bhaktivinoda Thākura zegt, “Het is beter om op gebrekkige wijze plichten in overeenstemming met zijn eigen aanleg uit te voeren dan zich op deskundige wijze bezig te houden met de plichten van iemand anders. *Sva-dharma* betekent plichten voorgeschreven volgens zijn natuurlijke aanleg en aangeboren kwaliteiten. Daarom is het uitvoeren van *sva-dharma*, plicht volgens persoonlijke aanleg, altijd gunstig, zelfs als deze niet deskundig wordt uitgevoerd. In feite bestaat er geen mogelijkheid om door het uitvoeren van *sva-dharma* terugslag van zondige reacties op te roepen.”

VERS 48

सहजं कर्म कौन्तेय सदोषमपि न त्यजेत्
सर्वारम्भा हि दोषेण धूमेनाग्निर्वावृताः

*saha-jam karma kaunteya sa-doṣam api na tyajet
sarvārambhā hi doṣeṇa dhūmenaṅnir ivāvṛtāḥ*

saha-jam – geboren uit zijn natuur; *karma* – het voorgeschreven werk; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *sa-doṣam* – afgedekt door fouten; *api* – zelfs al; *na tyajet* – men mag niet opgegeven; *sarva-ārambhāḥ* – alle pogingen; *hi* – omdat; *doṣeṇa* – door fouten; *dhūmena* – door rook; *agniḥ* – vuur; *iva* – zoals; *avṛtāḥ* – bedekt.

O zoon van Kuntī, men mag het werk, dat *śāstra* in overeenstemming met zijn natuurlijke aanleg voorschrijft, niet opgeven, zelfs al gaat dat werk met enig defect gepaard. Alle on-

dernemingen worden bedekt door enig gebrek, zoals vuur wordt bedekt door rook.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het is niet juist te denken, dat alleen zijn eigen plicht gebrek vertoont, want er is zeker ook enig gebrek in de plicht van iemand anders. Om dit punt te verhelderen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *saha-jam*. Men dient te werken in overeenstemming met zijn natuurlijke aanleg, want al het werk (*karma*) – hetzij gemanifesteerd, hetzij ongemanifesteerd – bevat een vleug van tekortkoming, zoals vuur wordt bedekt door rook. Men ziet het gebrek van een vuur met rook over het hoofd en gebruikt het licht en de hitte om duisternis en kou te verdrijven. Op dezelfde wijze moet men ten behoeve van de zuivering van zijn bestaan de positieve aspecten van zijn voorgeschreven plicht aanvaarden en het aspect van tekortkoming negeren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Over het algemeen worden plichten, die worden voorgeschreven volgens zijn natuurlijke aanleg, *sva-dharma* genoemd. Door dergelijke plichten na te komen kan men zijn leven heel gemakkelijk in stand houden en bovendien kan men geleidelijk het spirituele leven binnengaan. Als iemand de voorgeschreven plichten van anderen aanvaardt, omdat hij enig gebrek in zijn eigen plicht heeft waargenomen, kan hij zelfs nog meer terugslag van zonden verwachten. Als men zijn *kṣatriya-dharma* opgeeft, omdat men het als een gewelddadige bezigheid beschouwt, en de plicht van een *brāhmaṇa* aanvaardt en denkt, dat die plicht wel vrij is van dergelijke gebreken, bestaat de mogelijkheid zich onbetamelijk te gaan gedragen, want zelfs de plichten voorgeschreven voor een brahmaanse natuur zijn onderhevig aan de drie geaardheden. Aangezien de instrumenten, die worden gebruikt voor het uitvoeren van brahmaanse handelingen materieel zijn, blijft er altijd een of ander gebrek bestaan in handelingen, die ermee worden uitgevoerd. Bijvoorbeeld, bij de uitvoering van een vuur

yajña bestaat altijd de mogelijkheid, dat er levende entiteiten omkomen. Om deze reden wordt hier het voorbeeld van vuur gegeven. Vuur blijft bedekt door rook. Dit is een gebrek van vuur. Toch wordt vuur tegen de kou gebruikt, om te koken en voor andere doeleinden. Volgens dezelfde redenering is het gunstig om zich alleen met zijn eigen voorgeschreven activiteiten bezig te houden. Iemand gebruikt het vuur, nadat hij een deel van de rook heeft verdreven. Op dezelfde manier dient men de gebreken van zijn voorgeschreven plicht te overwinnen door deze aan Bhagavān te offeren en daarna met het oog op zelf-realisatie dat aspect van zijn voorgeschreven plicht, dat *jñāna* oplevert, te aanvaarden.

Śrīla Bhaktivinoda Thākura citeert Śrī Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O zoon van Kuntī, zelfs al zijn de plichten volgens zijn natuurlijke aanleg gebrekkig, men mag er onder geen voorwaarde van afzien. Iedere onderneming wordt bedekt door een of ander gebrek. Evenals vuur altijd wordt bedekt door rook, zo wordt iedere actie bedekt en besmet door een of ander gebrek. Een mens dient datgene te accepteren, dat positief is voor zijn voorgeschreven plicht, die volgens zijn natuurlijke aanleg tot stand is gekomen met het doel zijn bestaan te zuiveren – en daarom dient hij het gebrekkige aspect ervan over het hoofd te zien.”

VERS 49

असक्बुद्धिः सर्वत्र जितात्मा विगतस्पृहः
नैष्कर्म्यसिद्धिं परमां सन्न्यासेनाधिगच्छति

***asakta-buddhiḥ sarvatra jītātmā vigata-spr̥haḥ
naiṣkarmya-siddhim paramām sannyaśenādhigacchati***

asakta-buddhiḥ – iemand die onthecht is wegens intelligent begrip (van de wetenschap van de ziel); *sarvatra* – naar alle materiële objecten; *jīta-ātma* – wiens verstand beheerst is; *vigata-spr̥haḥ* – vrij van hunkering; *naiṣkarmya* –

door actie die geen reactie genereert; *siddhim* – perfectie; *paramām* – hoogste; *sannyāseṇa* – door te verzaken (van de resultaten van zijn voorgeschreven plichten); *adhigacchati* – krijgt.

Iemand, wiens intelligentie niet gehecht is aan materie, wiens verstand beheerst is en vrij is van alle verlangens, zelfs het verlangen naar het geluk van Brahma-loka, verzaakt zijn voorgeschreven plichten volkomen. Hij bereikt de hoogste perfectie in de vorm van actie, die vrij is van reactie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Actie (*karma*) wordt gebrekkig, wanneer een persoon zich vanwege zijn vals-ego als de doener beschouwt en naar de vruchten van zijn activiteit verlangt. Het eerste stadium van *sannyāsa* is deze defecte mentaliteit op te geven en zich te blijven bezighouden met voorgeschreven actie. Zodra echter de praktijk van de *sannyāsī* geleidelijk rijper wordt en hij in *yoga* (*yogārūḍha*) bedreven raakt, kan hij zijn voorgeschreven plichten geheel opgeven. Dit is het tweede stadium van *sannyāsa* en dit is hetgeen, waar hier naar wordt verwezen. *Asakta-buddhiḥ* verwijst naar iemand, wiens intelligentie vrij is van gehechtheid aan materiële objecten. *Jitātmā* betekent ‘iemand wiens verstand onder controle is’ en *vigata-sprhaḥ* betekent ‘iemand die zelfs niet naar het geluk van Brahma-loka verlangt’. Dergelijke personen bereiken de hoogste perfectie in de vorm van *naiṣkarmya* (vrijheid van voorgeschreven plicht en zijn reactie) door al het *karma*, voorgeschreven plicht, volkomen op te geven. Wanneer ze in *yoga* bekwaam worden, bereikt hun *naiṣkarmya* perfectie in de hoogste zin van het woord.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier legt Śrī Bhagavān uit, hoe men het positieve aspect van zijn voorgeschreven plicht kan aanvaarden door een verkeerde mentaliteit op te geven. Śrīla Bhaktinoda Ṭhākura zegt, “Degenen, wier intelligentie volkomen vrij is van gehechtheid aan alles, dat materieel is, wier verstand onder

controle is en die zelfs geen verlangen hebben naar het geluk van Brahma-loka, bereiken de hoogste perfectie in de vorm van vrijheid van voorgeschreven plichten door hun besluit om voorgeschreven plichten uit te voeren geheel op te geven.”

VERS 50

सिद्धिं प्राप्तो यथा ब्रह्म तथाप्नोति निबोध मे
समासेनैव कौन्तेय निष्ठा ज्ञानस्य या परा

*siddhīm prāpto yathā brahma tathāpnoti nibodha me
samāseṇaiva kaunteya niṣṭhā jñānasya yā parā*

siddhīm – perfectie; *prāptaḥ* – iemand die heeft bereikt; *yathā* – hoe; *brahma* – spirituele realisatie; *tathā* – ook; *āpnoti* – bereikt; *nibodha* – hoor; *me* – van Mij; *samāseṇa* – in het kort; *eva* – zowaar; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *niṣṭhā* – stadium van stabiliteit; *jñānasya* – van transcendentale kennis; *yā* – hetgeen; *parā* – de hoogste.

Hoor van Mij in het kort, O zoon van Kuntī, welke de methode is voor iemand, die perfectie heeft bereikt [in de vorm van *naiṣkarmya*, of vrijheid van de reacties op vruchtdragend werk], om de spirituele waarheid te realiseren, die het top-punt is van transcendentale kennis.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “En nu moet je van Me horen, hoe hij vervolgens *brahma*, de Allerhoogste Waarheid, bereikt en realiseert.” *Niṣṭhā parā* verwijst naar de complete beëindiging van onwetendheid door middel van de beoefening van verscheidene typen *yoga*. Volgens de *Amara-koṣa* betekent *niṣṭhā* ‘afronding’ of ‘voltooiing’, ‘destructie’ of ‘eind’. “Probeer te begrijpen, dat ook kennis begint te worden vernietigd, wanneer onwetendheid bijna is verdreven. En zodra men tenslotte helemaal van *jñāna* afstapt, realiseert men *brahma*.”

VERZEN 51 – 53

बुद्ध्या विशुद्धया युक्तो धृत्यात्मानं नियम्य च
शब्दादीन् विषयांस्त्यक्त्वा रागदेवेषु व्युदस्य च

विविक्तसेवी लघ्वाशी यतवाक्कायमानसः
ध्यानयोगपरो नित्यं वैराग्यं समुपाश्रितः

अहङ्कारं बलं दर्पं कामं क्रोधं परिग्रहम्
विमुच्य निर्ममः शान्तो ब्रह्मभूयाय कल्पते

*buddhyā viśuddhayā yukto dhṛtyātmānaṁ niyamya ca
śabdādīn viṣayāṁs tyaktvā rāga-deveṣau vyudasya ca*

*vivikta-sevī laghv-āśī yata-vāk-kāya-mānasaḥ
dhyāna-yoga-paro nityaṁ vairāgyaṁ samupāśritaḥ*

*ahaṅkāraṁ balaṁ darpaṁ kāmaṁ krodhaṁ parigrahaṁ
vimucya nirmamaḥ śānto brahma-bhūyāya kalpate*

buddhyā – intelligentie; *viśuddhayā* – volkomen gezuiverd; *yuktaḥ* – beschikkend over; *dhṛtyā* – vastbesloten; *ātmānaṁ* – het verstand; *niyamya* – beheersen; *ca* – en; *śabda-ādīn* – zoals geluid; *viṣayān* – zintuigobjecten; *tyaktva* – opgeven; *rāga-dveṣau* – voorkeur en afkeer; *vyudasya* – naast zich neerleggen; *ca* – en; *vivikta-sevī* – terugtrekken op solitaire plaatsen; *laghu-āśī* – licht eten; *yata* – beheersen; *vāk* – en spraak; *kāya* – lichaam; *mānasaḥ* – verstand; *dhyāna-yoga* – verbonden in beschouwende meditatie (op Bhag-avān); *paraḥ* – verzonken zijn; *nityam* – altijd; *vairāgyam* – van verzaking; *samupāśritaḥ* – volkomen toevlucht nemen; *ahaṅkāraṁ* – vals-ego; *balaṁ* – kracht; *darpaṁ* – arrogantie; *kāmaṁ* – verlangen; *krodhaṁ* – woede; *parigrahaṁ* – onnodig verzamelen van bezittingen; *vimucya* – bevrijd zijn van; *nirmamaḥ* – vrij van bezitsdrang; *śāntaḥ* – rustig; *brahma-bhūyāya* – voor *brahma*-realisatie; *kalpate* – is gekwalificeerd.

De persoon, die beschikt over zuivere intelligentie, heeft vast besloten zijn geest te beheersen. Hij ziet af van lustobjecten, zoals geluid en beeld. Hij is vrij van voorkeur en afkeer en leeft op een geheiligde, afgezonderde plek, eet weinig, beheerst zijn lichaam, verstand en spraak en neemt constant zijn toevlucht tot *yoga* door op Bhagavān te mediteren. Hij geeft zich over aan onthechting, is volkomen vrij van vals-ego, valse gehechtheid, arrogantie, verlangen, woede, onnodige opeenhoping van bezittingen, kent geen bezitsdrang en is rustig. Een dergelijk persoon is gekwalificeerd om *brahma* te realiseren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Degenen, die in staat zijn met intelligentie en lankmoedigheid hun verstand in de geaardheid goedheid te beheersen en hun toevlucht te nemen tot de hoogste *yoga* van meditatie op Śrī Bhagavān, worden bekwaam om *brahma* (de Allerhoogste Waarheid) te realiseren. Hier betekent het woord *bala* niet ‘kracht’ of ‘vermogen’, maar ‘gehechtheid aan materiële verlangens’. Nadat ze van vals-ego enzovoort hebben afgezien, worden dergelijke personen gekwalificeerd om *brahma* te realiseren. Dit heet de beëindiging van onwetendheid. In een dergelijke staat wordt zelfs de geaardheid goedheid onderdrukt. Alleen dit wordt de verzaking van kennis genoemd. In *Śrīmad-Bhāgavatam*, Canto Elf, wordt gezegd, “Verzaak zelfs kennis voor Mij”. Men kan *brahma* niet realiseren zonder zowel onwetendheid als kennis te verzaken. *Brahma-bhūyāya kalpate* betekent ‘het vermogen krijgen om *brahma* te realiseren’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het hart van een *sād-haka* wordt gezuiverd door aan Bhagavān de resultaten van zijn acties in de geaardheid goedheid voortkomend uit zijn natuurlijke aanleg te geven. Door zijn zintuigen, die voldaan zijn vanwege zijn onthechting van zintuigobjecten, te depriveren wordt de geest van

de beoefenaar zuiver en blijft hij verankerd in een staat van trance. Op deze manier worden alle gehechtheden en antipathieën verdreven. In een dergelijke staat raakt hij vrij van vals-ego, dat het lichaam als het zelf beschouwt. Hij zoekt niet naar materieel geluk en hij wordt nooit overweldigd door verdriet. Doordat hij in deze staat onafgebroken in evenwicht is, hetgeen *brahma-bhūta* wordt genoemd, geeft hij zelfs het subtiele lichaam op en raakt in zijn ware zelf gesitueerd.

VERS 54

ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा न शोचति न काङ्क्षति
समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम्

*brahma-bhūtaḥ prasannātmā na śocati na kāṅkṣati
samaḥ sarveṣu bhūteṣu mad-bhaktim labhate parām*

brahma-bhūtaḥ – iemand die is gesitueerd in spirituele realisatie; *prasanna-ātmā* – een volkomen blijmoedige ziel; *na śocati* – hij klaagt niet; *na* – noch; *kāṅkṣati* – hunkert; *samaḥ* – gelijk; *sarveṣu* – jegens alle; *bhūteṣu* – wezens; *mad-bhaktim* – Mijn zuivere *bhakti*; *labhate* – hij krijgt; *parām* – die is gezegend met de symptomen van *prema*.

De persoon, die zich op deze wijze in de realisatie van *brahma* bevindt, wordt volkomen blijmoedig. Hij klaagt niet en hunkert nergens naar. Terwijl hij gelijkgestemd is jegens alle wezens, krijgt hij Mijn zuivere *bhakti*, die met de symptomen van *prema* is gezegend.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Een *sādhaka-jīva* krijgt de natuur van *brahma* (*brahma-bhūta*), wanneer de besmettende bedekkingen – de onzuivere aandoeningen van goedheid, hartstocht en onwetendheid – zijn verdreven. Met andere woorden, hij bereikt de staat van zuiver bewustzijn, dat vrij is van iedere bedekking, en daardoor wordt

hij volkomen blijmoedig (*prasannātmā*). Nu hij dit hogere bewustzijn heeft bereikt, klaagt hij niet om hetgeen hij is verloren en hunkert niet naar hetgeen hij niet heeft, maar is vrij van vals-ego, dat het lichaam als het zelf beschouwt. *Sarveṣu bhūteṣu* betekent ‘in alle wezens, goed of slecht’. *Samah* betekent, dat hij – evenals een kind – alles met gelijkgestemde blik bekijkt, waardoor hij vrij wordt van externe overwegingen. Zijn verlangen naar *jñāna* raakt voldaan, zoals een vuur uitdooft, zodra de brandstof is verbruikt. Op dat moment krijgt hij Mijn onvergankelijke *bhakti* in de vorm van *śra-vaṇam* en *kīrtanam*, die wezenlijk vol kennis is.

“*Bhakti* is een functie van Mijn innerlijke vermogen, de *svarūpa-śakti*. Omdat ze is afgescheiden van Mijn begoochelende vermogen, blijft zij bestaan, wanneer ontwetendheid en kennis zijn opgehouden te bestaan. Het woord *parām* betekent daarom ‘afgescheiden van of superieur aan *jñāna*’. Met andere woorden, het betekent zuivere devotie, die geen *niṣkāma-karma*, *jñāna* enzovoort bevat. Het woord *labhate* betekent, dat de *bhakti*, die zich deels in kennis en verzaking bevond en zocht naar bevrijding, niet vanzelfsprekend werd gerealiseerd, zoals ook de inwonende Superziel, die Zich in alle wezens bevindt, niet gemakkelijk kan worden waargenomen. Om deze reden is het woord *labhate* (verkrijgen) gebruikt in plaats van het woord *kurute* (doet). De *bhakti*, die eerder was vermengd met kennis (*jñāna*) en verzaking (*vairāgya*), kan onbeschadigd worden hersteld, zodra *jñāna* en *vairāgya* zijn verdreven, zoals een gouden juweel, dat in de *mūṅg* of *urad dāl* is gevallen, kan worden teruggevonden, wanneer de peulvruchten worden verbrand, omdat het juweel vergelijkenderwijs onvergankelijk is.”

Dit is het meest geschikte moment om *prema-bhakti* te krijgen. Het resultaat van dergelijke *bhakti* is nooit de bevrijding van één worden met Gods uitstraling, daarom betekent *parām* hier ‘*bhakti* die over de symptomen van *prema* (*prema-lakṣaṇā-bhakti*) beschikt’.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat *brahma-bhūta*, de staat van transcendentie, is bereikt, is het toch nog noodzakelijk, dat men bovenzinnelijke devotie (*parā-bhakti*) koestert om een begrip te krijgen van Parabrahma Śrī Kṛṣṇa. Dit wordt in het huidige vers uitgelegd. De verklaringen van verscheidene commentatoren van het woord *brahma-bhūta* brengen praktisch dezelfde betekenis over. Alleen een levende entiteit, die vrij is van alle materiële geaardheden en zich op het spirituele platform van *brahma* bevindt, wordt *brahma-bhūta* genoemd. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura schrijft, dat *brahma-bhūta* de zuivere staat van transcendentie is, die een *jīva* bereikt, wanneer hij vrij is van alle fysieke en subtiele aanduidingen. Dit weerlegt volkomen de stelling, dat *brahma-bhūta* betekent zijn individuele bestaan totaal verliezen door samen te vloeien en één te worden met *brahma*, Gods lichtuitstraling. Dit idee is tegengesteld aan de schriftuurlijke conclusies en wordt daarom unaniem afgewezen door Śrīla Śrīdhara Svāmī, Śrī Rāmānujācārya, Śrī Madhvācārya, Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa en anderen.

De *kevala-advaitavādīs*, of absoluut monisten, verklaren de volgende vier uitspraken als de hoogste axiomata van de Veda's: *ahaṁ brahmāsmi* (ik ben *brahma*); *tat tvam asi* (gij zijt dat); *sarvaṁ khalv idaṁ brahma* (alles is immers *brahma*); en *prajñānaṁ brahma* (ware kennis is *brahma* realisatie). Ze trachten de *māyāvāda* filosofie te vestigen op basis van een foutieve interpretatie van deze uitspraken, maar hun bedriegelijke propaganda misleidt eenvoudig de gewone mensen.

Deze vier uitspraken van de Veda's zijn in werkelijkheid slechts terloopse uitspraken. Alleen *om* is de allerhoogste uitspraak en is de intrinsieke natuur, of *svarūpa*, van *brahma*. *Tat tvam asi* betekent in werkelijkheid 'Gij behoort tot Hem', of 'Gij zijt Zijn dienaar'. Dit werd ook eerder verhelderd. De *māyāvādīs* daarentegen interpreteren het als 'Jij bent ook dat (Hem)', hetgeen volslagen krom gedacht

en misleidend is. Verder, eenvoudig omdat de *jīva* kwalitatief overeenkomt met *brahma*, wordt naar de *jīva* verwezen als *brahma* in de uitspraak “*ahām brahmāsmi – ik ben brahma*”. De *jīva* is een afgescheiden deeltje van *brahma* en daarom is hij een bewuste entiteit en van nature spiritueel. Maar omdat hij slechts een afgescheiden deeltje is, kan hij door de begoochelende energie worden overheerst. Parabrahma daarentegen is de bestuurder van die energie of dat vermogen. De *jīva* is een atomisch kleine entiteit en Parabrahma is een oneindig grote entiteit. Daarom kunnen deze twee entiteiten nooit één worden.

De hele schepping, die zowel bewuste energie als passieve energie omvat, is uit Parabrahma gemanifesteerd. Bewustzijn en passieve materie zijn transformaties van het vermogen van *brahma*. Of-schoon ze deels één zijn met Hem, zijn ze niet volkomen één met Hem.

Alleen iemand, die de preciese betekenis van iedere *mantra* in de Upaniṣad in overweging heeft genomen, kan de ware invoer van de Veda's begrijpen. Hij beschouwt eerst iedere *mantra* afzonderlijk en daarna beraadslaagt hij over de *mantras* in hun gezamenlijke verband om hun betekenis als geheel te bevatten. De conclusie van iemand, die onnodig speculeert om de randuitspraken van de Veda's te interpreteren, is gedoemd fouten te maken. Om deze reden heeft Śrī Caitanya Mahāprabhu de Veda's vanuit ieder gezichtspunt onder de loupe genomen, voordat Hij de instructie van *acintya-bheda-abheda-tattva* overdroeg, die verklaart, dat materie en de levende entiteit op onbevattelijke wijze gelijktijdig één met en verschillend zijn van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods.

De Veda's staan vol met *mantras*, die het verschil tussen de *jīva* en *brahma* vaststellen,

- 1) “*pradhāna-kṣetra-jña-patir guṇeśaḥ – Hij is de bestuurder van de geaardheden van de materiële natuur en de meester van de le-*

- vende entiteiten, die *kṣetra-jña* zijn, of kenners van het veld van hun respectievelijke lichaam” (*Śvetāśvatara Upaniṣad* 6.16).
- 2) “*tam āhur agryam puruṣaṁ mahāntam* – de wijzen verklaren Hem de belangrijkste en grootste aller personen te zijn” (*Śvetāśvatara Upaniṣad* 3.19).
 - 3) “*yāthātathyato ‘rthān vyadadhāt* – Hij is degene, die in de vele benodigheden van de levende entiteiten voorziet” (*Īsopaniṣad* 8).
 - 4) “*tenedaṁ pūrṇaṁ puruṣeṇa sarvam* – door de regeling van de Allerhoogste Persoon is dit universum in ieder opzicht compleet” (*Śvetāśvatara Upaniṣad* 3.9).
 - 5) “*nityo nityānāṁ* – Hij is de allerhoogste van alle eeuwige wezens” (*Kaṭha Upaniṣad* 2.2.13, *Śvetāśvatara Upaniṣad* 6.13).

Deze uitspraken laten duidelijk zien, dat de levende entiteit nooit kan samenvloeien of één worden met *brahma*. Daarom wijst *brahma-bhūta* in werkelijkheid op de levende entiteit in zijn eeuwige, constitutionele positie. *Jivas* die het stadium van *brahma-bhūta* hebben bereikt, vertonen de volgende symptomen:

- 1) ***prasannātma*** – ze blijven altijd opgewekt, omdat ze vrij zijn van de effecten van het subtiele lichaam, dat is samengesteld uit de drie materiële geardheden.
- 2) ***na śocati*** – ze klagen nooit om hetgeen ze zijn kwijtgeraakt.
- 3) ***na kaṅkṣati*** – ze hunkeren niet naar enig materieel object. Ze identificeren zich niet met het lichaam en als gevolg daarvan hebben ze geen verlangen naar materieel plezier.
- 4) ***samaḥ sarveṣu bhūteṣu*** – evenals een kind bekijken ze alle levende wezens met gelijkgestemde blik, of ze nu goed zijn of slecht.
- 5) ***mad bhaktim parām*** – ze koesteren een brandend verlangen om de supreme, bovenzinnelijke *bhakti* aan Mij te verkrijgen.

In de associatie van verheven, heilige personen, die zelf over deze symptomen beschikken, bereikt de beoefenaar *parā-bhakti*, de hoogste, zuivere, liefdevolle toewijding aan Śrī Bhagavān. Op dit punt is het noodzakelijk om de ware betekenis van het woord *parā-bhakti* te leren kennen.

*anyābhilāṣitā-sūnyam̐ jñāna-karmādy-anāvṛtam
ānukūlyena kṛṣṇānuśīlanam̐ bhaktir uutamā*

Uttamā-bhakti betekent het cultiveren van activiteiten, die uitsluitend zijn bedoeld om Śrī Kṛṣṇa een plezier te doen. Met andere woorden, het betekent de ononderbroken stroom van dienstverlening aan Śrī Kṛṣṇa uitgevoerd met alle pogingen van lichaam, geest en spraak en door middel van het tot uitdrukking brengen van verscheidene spirituele gevoelens (*bhāvas*). Het wordt niet bedekt door kennis van eenheid met *brahma*, of door *nitya-karma*, *naimittika-karma*, *yoga*, *tapasyā* enzovoort. En het is verstoken van ieder ander type verlangen dan alleen de aspiratie om Śrī Kṛṣṇa gelukkig te maken.

Uttamā-bhakti vormt absoluut de kern van alle geschriften. Beeroemde voorstanders van zuiver monisme (*kevala-advaitavādīs*), zoals Ācārya Śaṅkara, Ānandagiri en Madhusūdana Sarasvatī, hebben in hun commentaar op het huidige vers van de *Gītā* geschreven, dat *parā-bhakti* wijst op die *bhakti*, welke wordt gekenmerkt door *jñāna*. In het bovenstaande vers uit *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* echter is het waard om op te merken, dat *parā-bhakti* pas wordt bereikt na het stadium van *brahma-bhūta*. Met andere woorden, het wordt bereikt door iemand, die zich op het platform van *brahma-bhūta* bevindt en daardoor superieur is aan dat platform. Het is overduidelijk, dat het niet verwijst naar *bhakti* vermengd met *jñāna* en dat het is gericht op het bereiken van *brahma-jñāna*, realisatie van Gods uitstraling. Bij het bereiken van dit stadium dient men volkomen kennis van Parabrahma Śrī Kṛṣṇa zien te krijgen. Een *brahma-jñānī* kan die kennis krijgen, indien hij – met goed geluk – zijn toevlucht

neemt tot transcendentale toewijding aan Śrī Kṛṣṇa in de associatie van toegewijden.

Op dit punt is het noodzakelijk om duidelijk het verschil te begrijpen tussen *parā-bhakti*, dat kennis verleent over de waarheid van Śrī Kṛṣṇa (*kṛṣṇa-tattva*), en die *bhakti*, welke wordt aangewend om kennis te verkrijgen over het onpersoonlijke aspect van de Absolute Waarheid (*brahma-jñāna*). Het woord *parā* (hoogst transcendentaal) is gebruikt om dit punt te verhelderen. Verder bestaat er een vertrouwelijke reden, waarom het woord *labhate* (verkrijgt) werd gebruikt in plaats van *kurute* (doet). Het is alleen mogelijk om *parā-bhakti* te verkrijgen, wanneer men de onbeduidendheid en inferioriteit van *brahma-jñāna* heeft gerealiseerd, zoals dat door een *brahma-jñānī* wordt bereikt. Aangezien *parā-bhakti* alleen kan worden verkregen door de grondeloze genade van Bhagavān of Zijn toegewijden, is het woord *labhate* gebruikt. Het woord *kurute* (doet, of maakt) zou van toepassing zijn geweest, indien *parā-bhakti* op eigen kracht bereikbaar zou zijn geweest, maar Śrī Bhagavān heeft dit woord niet gebruikt. Deze observatie dient ertoe om de betekenis van *parā-bhakti* te verhelderen: het enige doel is zuivere toewijding (ook gekend als *śuddha-bhakti*, *kevalā-bhakti* en *ananyā-bhakti*); het is niet gericht op *bhakti* vermengd met *jñāna*.

Śrī Caitanya Mahāprabhu heeft verkondigd, dat zelfs dit stadium van *brahma-bhūta* extern is, want iemand, die zich op dat vlak bevindt, ook al is hij vrij van de geaardheden, kan Goloka of Vaikuṅṭha niet realiseren. Deze gebieden kunnen alleen worden gerealiseerd door *parā-bhakti*. Het platform van *brahma-bhūta* is daarom niet het hoogste; het is louter het beginstadium van het allerhoogste spirituele bereik.

Hier dient te worden begrepen, dat twee typen personen het *brahma-bhūta* stadium bereiken. Het eerste type doet pogingen om samen te vloeien met de *brahma* uitstraling (*sāyujya-mukti*) en blijft daarmee doorgaan, zelfs nadat het platform van *brahma-bhūta* is

bereikt. Ze negeren de toegewijden van Bhagavān, evenals Zijn naam, gedaante, eigenschappen en spel, en ze luisteren niet haar *hari-kathā*, transcendentale vertellingen over de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Ze maken zich dus schuldig aan overtredingen. Ze krijgen nooit *mukti*, maar blijven in deze materiële wereld rondzwerven in de lichamen van demonische levenssoorten. Het tweede type respecteert wel de toegewijden en de naam, gedaante, eigenschappen en het spel van Bhagavān. Ze nemen wel hun toevlucht tot de toegewijden en bereiken gemakkelijk *parā-bhakti*, omdat ze zich niet aan een offensieve houding schuldig maken.

VERS 55

भक्त्या मामभिजानाति यावान् यश्चास्मि तत्त्वतः
ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विशते तदनन्तरम्

*bhaktyā māṁ abhijānāti yāvān yaś cāsmi tattvataḥ
tato māṁ tattvato jñātvā viśate tad-anantaram*

bhaktyā – door middel van zuivere toegewijde dienst; *mām* – Mij; *abhijānāti* – men kan geheel begrijpen; *yāvān* – hoe groot (Mijn vermogen); *yaś ca asmi* – wat Mijn *svarūpa* is; *tattvataḥ* – in werkelijkheid; *tataḥ* – dan; *mām* – Mij (Mijn eeuwige spel); *tattvataḥ* – in werkelijkheid; *jñātvā* – te hebben begrepen; *viśate* – men kan binnengaan; *tad-anantaram* – na die *jñāna* te hebben verlaten.

Alleen door middel van zuivere, toegewijde dienst kan men werkelijk de waarheid met betrekking tot Mijn glorie en de natuur van Mijn oorspronkelijke, transcendentale gedaante begrijpen. Iemand, die Mij op die manier begrijpt, zoals Ik ben, gaat krachtens *prema-bhakti* Mijn eeuwige spel binnen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Wat is het resultaat van het bereiken van *bhakti* aan Jou?” Śrī Bhagavān beantwoordt deze vraag in het vers,

dat begint met *bhaktiyā*. “Alleen door middel van *bhakti* kunnen *jñānīs* en diverse andere typen toegewijden de *tattva* van Mijn vermogens, Mijn alomtegenwoordigheid en Mijn *svarūpa* (*tat-padārtha*) begrijpen. Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.14.21) heb Ik gezegd, ‘Ik kan alleen door zuivere toewijding worden bereikt’. Zodra de *jñānīs* hun kenniscultus beëindigen, gaan ze Mij krachtens *bhakti* leren kennen en zullen ze in Mij opgaan. Met andere woorden, ze realiseren de zegen van *sāyujya*. Omdat Ik me buiten *māyā* bevind en aanzien onwetendheid (*avidyā*) *māyā* is, kan Ik alleen door ware kennis (*vidyā*) worden gekend.”

De vijf onderdelen van ware kennis worden vermeld in de *Nārada-pañcarātra*: kennis (*jñāna*), mystieke *yoga*, verzaking (*vairāgya*), soberheid (*tapa*) en toewijding aan Keśava (*bhakti*). *Bhakti* is een speciale functie van *vidyā*. Verder gaat slechts een deel van *bhakti*, dat een functie is van Śrī Bhagavāns innerlijke, pleziergevend vermogen (*hlādinī-śakti*), *vidyā* binnen om zijn succes te bewerkstelligen. En soms gaat een deel van *bhakti* in *karma* binnen om het succes van *karma-yoga* te faciliteren. Zonder *bhakti* betekent de beoefening van *karma*, *yoga*, *jñāna* enzovoort eenvoudig zinloos zwoegen, dat geen resultaat oplevert. *Vidyā* bevindt zich in de geardheid goedheid, maar *bhakti* bevindt zich buiten alle geardheden van de natuur, dus *bhakti* kan zich niet uit *vidyā* manifesteren. *Vidyā* verdrijft onwetendheid, terwijl *bhakti* in staat stelt om Śrī Bhagavān te kennen. Verder wordt in de *Gītā* (14.17) gezegd, “*Jñāna* komt voort uit de geardheid goedheid, of *sattva-guṇa*.” Daarom bevindt de *jñāna*, die voortkomt uit de geardheid goedheid, zich ook in de geardheid goedheid. *Vidyā* verwijst naar kennis in de geardheid goedheid, maar de kennis voortkomend uit *bhakti* is *bhakti* zelf. Op sommige plaatsen wordt die *bhakti* aangeduid met het woord *bhakti* en ergens anders met het woord *jñāna*. Het is dus noodzakelijk om te weten, dat *jñāna* ook uit twee typen bestaat.

Men bereikt alleen *brahma-sāyujya*, de bevrijding van samen-vloeien in Gods uitstraling, nadat men afziet van het eerste type *jñāna*, dat zich manifesteert uit de geaardheid goedheid, en nadat men vervolgens het tweede type *jñāna* heeft aangenomen, dat voortkomt uit *bhakti*. Degenen, die verstoken zijn van *bhakti*, proberen *sāyujya* te bereiken door middel van *jñāna* alleen, maar helaas oogsten dergelijke personen, die trots zijn op hun kennis, alleen pijn en worden aldus veroordeeld.

Dan zijn er degenen, die begrijpen, dat bevrijding niet alleen met behulp van *jñāna* kan worden bereikt en gaan zich vervolgens bezighouden met *bhakti* vermengd met *jñāna* (*jñāna-miśrā-bhakti*). Zij denken, dat het bestaan van Bhagavān materieel en tijdelijk is en dat Zijn lichaam uit de geaardheden van de materiële natuur bestaat. Zelfs nadat ze in *yoga* bedreven zijn (*yogārūḍha*) geworden, worden dergelijke personen, die op valse gronden denken, dat ze zijn bevrijd, veroordeeld. *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.5.2-3) verklaart, “De respectievelijke eigenschappen van de vier levensstadia (*āśramas*) en de vier soorten beroepsmatige plicht (*varṇas*) vinden hun oorsprong afzonderlijk in de mond, armen, dijbenen en voeten van de Allerhoogste Persoon, Śrī Bhagavān. Degenen, die geen respect opbrengen voor die zelfgeboren Bhagavān en Hem geen dienst verlenen, vallen van hun positie.” Dit betekent, dat degenen, die Hem niet vereren en degenen, die Hem niet het juiste respect bieden, zelfs terwijl ze Hem vereren, hun kennis verliezen en vallen, ook al zijn ze *sannyāsīs*. *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.2.32) stelt eveneens,

*ye 'nye aravindākṣa vimukta-māninas
tvayy asta-bhāvād avisuddha-buddhayaḥ
āruhya kṛcchreṇa param padam tataḥ
patanty adho 'nāḍṛta-yuṣmad-aṅghrayaḥ*

O lotusogige Bhagavān, iemand met valse trots op zijn bevrijding, die vanwege zijn vervuilde intelligentie geen *bhakti* aan U uitvoert, zal vallen, omdat hij Uw lotusvoeten geen respect betuigt, zelfs

nadat hij grote moeite heeft gedaan om de hoogste positie in verzaking te bereiken.

In het vers hierboven uit *Śrīmad-Bhāgavatam* verwijst het woord *anye* naar een ander persoon dan een toegewijde van Śrī Mādhava en het woord *aṅghri* wijst op *bhakti*. De lotusvoeten van Śrī Bhagavān respect weigeren betekent daarom *bhakti* respect weigeren.

Anāḍṛta-yuṣmad-aṅghrayaḥ betekent, dat het niet van respect getuigt om te denken, dat het lichaam van Śrī Bhagavān is samengesteld uit de drie geaardheden van de materiële natuur. Dit werd ook eerder in de *Gītā* (9.11) gezegd, “Dwaze lieden maken Me belachelijk, wanneer Ik in Mijn menselijke gedaante verschijn.” In werkelijkheid is die menselijke gedaante samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen (*sac-cid-ānanda*). Alleen onder invloed van het onbevattelijke genadevermogen (*kṛpā-śakti*) van Śrī Bhagavān wordt die gedaante zichtbaar. In *Nārāyaṇa-ādhyātmā-vacana* wordt gezegd, “Hoewel de *svarūpa* van Śrī Bhagavān altijd ongemantificeerd is, wordt Hij alleen zichtbaar onder invloed van Zijn eigen vermogen of *śakti*. Wie kan Zijn uiterst zegenrijke *svarūpa* zien zonder hulp van dat vermogen?” Op deze manier wordt de eeuwige, alwetende en volzegenrijke natuur van het lichaam van Bhagavān vastgesteld.

Honderden uitspraken uit Śruti en Smṛti stellen verder de *sac-cid-ānanda* natuur van de gedaante van Bhagavān vast, “*kliptaṁ sac-cid-ānanda-vigrahaṁ śrī vṛndāvana sura-bhūruha-talāsinam* – God wordt beschreven als Hij, wiens transcendentale gedaante van eeuwigheid, bewustzijn en zegen is gezeten aan de voet van een wensboom” (*Gopāla-tāpini Upaniṣad*) en “*śābdaṁ brahma dadhad vapuḥ* – Zijn bovenzinnelijke gedaante kan alleen door de Veda’s worden gekend” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 3.21.8).

Ondanks al deze verklaringen zijn er sommigen, die toch op basis van een enkele uitspraak in de *Śvetāśvatara Upaniṣad* (4.10) concluderen, dat Zijn naam, gedaante, eigenschappen enzovoort materieel

zijn: “*māyāṁ tu prakṛtiṁ vidyān māyinaṁ tu maheśvaram* – het verschijnsel van de materiële natuur is *māyā*, een tijdelijke illusie, en Parameśvara is *mayī*, samengesteld uit *māyā*.”

Er is echter nog een andere uitspraak uit *Śvetāśvatara Upaniṣad* geciteerd in *Śrī Madhva-bhāṣya*, “*ato māyāmayaṁ viṣṇuṁ pravadanti sanātānam* – ze verklaren daardoor Śrī Viṣṇu, de eeuwige Allerhoogste Persoon, te zijn samengesteld uit *māyā*.” Volgens deze uitspraak beschikt Bhagavān eeuwigdurend over een innerlijk vermogen genaamd *svarūpa-bhūta-māyā*, dat intrinsiek is aan Zijn eigen, transcendentale gedaante. Op basis hiervan verwijst het woord *māyā* in *māyāṁ tu* uit het hiervoor geciteerde vers (4.10) naar Zijn spirituele vermogen, de *cit-śakti*, die *svarūpa-bhūta* is. Dit betekent, dat het uit Zijn eigen transcendentale gedaante of *svarūpa* voortkomt en daarom niet-verschillend is van Bhagavān Zelf. Het verwijst niet naar de materiële energie bestaande uit de geaardheden van de natuur, die geen onderdeel uitmaken van Zijn transcendentale gedaante.

Zulke *jñānīs* echter aanvaarden deze betekenis niet. Ze accepteren zelfs de interpretatie niet, dat *māyā* de materiële natuur, of *prakṛti*, is en dat Maheśvara, of Śambhu Śiva, de meester van die *māyā* is. Vanwege deze offensieve houding jegens Bhagavān vallen ze, zelfs nadat ze de staat van *jīvan-mukta*, of bevrijding, hebben bereikt, terwijl ze nog in dit materiële lichaam aanwezig zijn. In het aanhangsel van *Vāsanā-bhāṣya* wordt ook gezegd, dat zelfs iemand, die *jīvan-mukta* is en op de een of andere manier Śrī Bhagavān, die over een onbevattelijke macht beschikt, beledigt, verweekeld raakt in materiële lustverlangens en opnieuw de kringloop van het materiële leven moet binnengaan. Hij valt, omdat hij bij het ontvangen van de resultaten van zijn praktijk afstapt met de gedachte, dat het verder geen zin meer heeft om ermee door te gaan.

Dit wil zeggen, dat hij bij het bereiken van het stadium van *jñāna-sannyāsa* niet alleen *jñāna* opgeeft, maar ook *bhakti*, die tot op zeke-

re hoogte in *jñāna* aanwezig is (*guṇī-bhūta-bhakti*) en dat hij het foutieve idee blijft hanteren, dat hij *brahma* rechtstreeks waarneemt. Vanwege zijn overtredingen tegen de gedaante van Bhagavān verdwijnt *bhakti* ook samen met *jñāna* en kan niet meer worden teruggewonnen. Zonder *bhakti* echter kan de Allerhoogste Absolute Waarheid niet worden gerealiseerd. De meditatie, die een dergelijk persoon op dat moment uitvoert, wordt gezien als zinloos, evenals zijn trots een *jīvan-mukta*, een bevrijde ziel in dit lichaam te zijn.

Śrīmad-Bhāgavatam (10.2.32) onderbouwt dit gezichtspunt door te stellen, *ye 'nye aravindākṣa vimukta-māninaḥ*. Bevrijde personen, die zich op de juiste wijze bezighouden met de beoefening van *bhakti-mīśra-jñāna* (kennis vermengd met toewijding) bestaan in twee typen. Beide erkennen, dat de gedaante van Śrī Bhagavān is samengesteld uit eeuwigheid, bewustzijn en zegen, en zulke personen krijgen *parā-bhakti*, nadat ze *vidyā* (kennis) en *avidyā* (onwetendheid) geleidelijk hebben opgegeven.

Het eerste type voert *bhakti* uit met het doel om met Hem één te worden (*sāyujya-mukti*). Omdat ze worden geholpen door *bhakti*, krijgen ze rechtstreekse realisatie van onpersoonlijk *brahma* en bereiken zodoende eenheid met Hem. Deze individuen zijn eerwaardig.

Het tweede type bestaat uit hoogst fortuinlijke personen, die onder invloed van de associatie van bezadigde *mahā-bhāgavatas* het verlangen naar bevrijding opgeven. Evenals Śukadeva Gosvāmī en anderen blijven ze verzonken in het proeven van de zoete smaken van *bhakti-rasa*. Dergelijke persoonlijkheden verdienen de hoogste achting. Zoals wordt gezegd in *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.7.10), “De kwaliteiten van Śrī Hari zijn zo wonderbaarlijk, dat zelfs grote wijzen, die *ātmārāma* of zichzelf volkomen genoeg zijn en de knoop van onwetendheid compleet hebben doorgehakt, door Zijn aantrek-

kelijke vermogen worden gefascineerd. Dus zij voeren onzelfzuchtige *bhakti* aan Śrī Kṛṣṇa uit, die wonderbaarlijke stunts uithaalt.”

Van deze vier typen *jñānis* blijven daarom de eerste twee gebonden en zijn waard te worden afgekeurd, terwijl de andere twee respectabel zijn en de materiële wereld overstijgen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het huidige vers legt Śrī Bhagavān het resultaat uit van transcendentale, zuivere toewijding, *parā-bhakti*, of *kevalā-bhakti*, die de symptomen van *prema* in zich draagt. Door een of ander groot geluk verkregen door de genade van een grote persoonlijkheid krijgt degene, die het *brahma-bhūta* stadium heeft bereikt, *parā-bhakti*. Hij verliest zijn verlangen naar bevrijding, laat *jñāna* achterwege en bereikt die *bhakti*, welke vrij is van de geaardheden van de natuur, en realiseert zich de fundamentele Waarheid van Śrī Kṛṣṇa evenals zijn eigen eeuwige gedaante als Kṛṣṇa's dienaar. Dit is *svarūpa-siddhi*. Zijn binnengaan in het spel en vermaak van Bhagavān, dat later plaats vindt, heet *vastu-siddhi*. Het volgende staat in *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.7.10),

*ātmārāmās ca munayo nirgranthā apy urukrame
kurvanty ahaitukīm bhaktim itthaṁ-bhūta-guṇo hariḥ*

Degenen, die van binnen voldaan zijn en uiterst fortuinlijk zijn, kunnen worden aangetrokken door de kwaliteiten van Śrī Bhagavān, indien ze de grondeloze genade van Śrī Bhagavān en Zijn toegewijden ontvangen. Ze kunnen dan verzonken raken in het proeven van de zoete smaken van *bhakti-rasa* door zich bezig te houden met grondeloze toewijding (*ahaitukī bhakti*) aan Hem.

Voorbeelden hiervan zijn de vier Kumāra's, die de genade kregen van Bhagavān, en Śrī Śukadeva Gosvāmī, die de genade kreeg van Śrī Vyāsadeva.

De verzen van de *Gītā*, zoals 11.54, 8.14 en 9.22 laten weten, dat Śrī Bhagavān alleen kan worden bereikt door *bhakti*. *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.14.21) stelt, “*bhaktyāham ekayā grāhyaḥ* – Ik kan

alleen worden bereikt door zuivere toegewijde dienst.” Toen Rāya Rāmānanda de vragen van Śrī Caitanya Mahāprabhu beantwoordde, zei hij, dat *bhakti*, die vrij is van *jñāna*, de essentie van alle perfectie vormt. Maar Śrī Caitanya Mahāprabhu accepteerde dit niet als het hoogste doel van het leven en verzocht hem nadere uitleg te geven. Op dat moment presenteerde Śrī Rāya Rāmānanda een vers uit *Bhāgavatam* als bewijsvoering – *jñāne prayāsam udapāsyā*. In dit vers wordt gezegd, dat niet alle geperfectioneerde en bevrijde personen *kṛṣṇa-tattva*, de realiteit van Śrī Kṛṣṇa, kunnen realiseren. Dit is besproken geworden in diverse verzen, zoals *Gītā* 7.3, “*manuṣyānām sahasreṣu... – slechts een uitermate zeldzaam persoon krijgt Mij werkelijk te kennen*”; *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.14.5), “*muktānām api siddhānām... – van miljoenen bevrijde zielen is er slechts één, die Mij werkelijk kent*”; en *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Madhya-līlā* 19.148), “*koṭi-mukta-madhye ‘durlabha’ eka kṛṣṇa-bhakta – onder miljoenen zielen, die werkelijk bevrijd zijn, is het zeer moeilijk iemand te vinden, die Mijn zuivere toegewijde is.*”

De Śruti’s, Smṛti’s, *Vedānta-sūtra*, *Śrīmad-Bhāgavatam*, *Bhāgavad-gītā* en andere geschriften voeren talrijk bewijsmateriaal aan, dat aantoonde, dat zelfs een *jīva*, die *mukti* heeft bereikt, in zijn eeuwige *svarūpa* kan worden geplaatst en de zegen van de dienstverlening aan Śrī Bhagavān kan proeven. In het commentaar van Śrīla Śrīdhara Svāmī op *Śrīmad-Bhāgavatam* genaamd *Dhṛta-sarvajña-bhāsya-kāra* zegt hij (refererend aan 10.87.21), “*muktā api līlayā vighrahaṁ kṛtvā bhagavantam bhajante – zelfs bevrijde wezens verlenen in hun transcendente lichaam constant diensten aan Bhagavān.*” In de Śruti’s vinden we ook uitspraken zoals deze, “*āprāyaṇāt tātrāpi hi dṛṣṭam – hetgeen men doet gedurende zijn leven, wordt duidelijk op het moment van de dood*” (*Brahma-sūtra* 4.1.12) en *mokṣe ca bhaktir anuvartate*, hetgeen beschrijft, dat *bhakti* zelfs in de bevrijde staat aanwezig is.

Hier heeft *viśate tad anantaram* (Gītā 18.55) een diepere, meer vertrouwelijke betekenis. Iemand, die Bhagavān kent en heeft gerealiseerd, gaat niet in Hem binnen om met Hem één te worden; integendeel, hij gaat Zijn spel en vermaak binnen. Wanneer bijvoorbeeld iemand een stad binnengaat of wanneer een vogel op zijn nest gaat zitten, betekent dat niet, dat de persoon de stad wordt en dat de vogel het nest wordt. Het betekent in feite, dat ze groot geluk ervaren aan de ontmoeting met hun familieleden.

De impersonalisten (*nirviśeṣavādīs*) gebruiken over het algemeen het voorbeeld van de rivier, die de oceaan binnenstroomt om de eenheid van de *jīva* met *brahma* tot uitdrukking te brengen. Ze zeggen, zoals de rivieren hun naam en vorm verliezen, wanneer ze de oceaan instromen (waarbij ze hun afzonderlijke identiteit opgeven), zo vloeit de *jīva* samen met het onpersoonlijk *brahma* en wordt er één mee. De toegewijden daarentegen, die de leer van het personalisme aanhangen (*saviśeṣavādī-bhaktas*), zeggen, dat een zuivere *jīva* zelfs na bevrijding zijn individuele bestaan blijft behouden, evenals waterdieren in de zee een afzonderlijk bestaan in de zee hebben en daar met hun familieleden leven. Om de zee te kennen is louter kennis van het oppervlaktewater niet toereikend. Het is noodzakelijk om ook de diverse waterdieren, die in de diepte van de oceaan leven, te leren kennen alsmede de parels, edelstenen en diverse andere hulpbronnen. En om Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa te leren kennen als Hij, die verzadigd is van zes complete vermogens en vol *rasa* is, betekent Hem te kennen in *tattva* en Hem dus volkomen te kennen. Alleen wanneer een *sādhaka*, of *bhāva-bhakta*, over deze kennis beschikt, kan hij het spel van Bhagavān binnengaan. Dit heeft plaats in het stadium van volkomen perfectie geheten *vastu-siddhi*, waarin hij de zegen proeft van dienstverlening aan Hem.

Iemand, die diep nadenkt over de uitspraken van de geschriften, kan goed begrijpen, dat *jñāna* alleen geen bevrijding toekent, tenzij geholpen door *bhakti*. “*Sreyaḥ sṛtiṁ bhaktim udasya...* – O Heer,

toegewijde dienst aan U is de belangrijkste bron van alle soorten voorspoed. Degenen, die dit pad opgeven om *jñāna* te cultiveren, zullen eenvoudig hard moeten werken, pijn moeten lijden en problemen krijgen, zoals het dorsen van lege hulzen zwaar werk vergt, maar geen rijst oplevert. U kunt worden bereikt door *bhakti* alleen, niet door speculatieve kennis” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.14.4). De *jñānīs* bestaan in twee soorten: degenen, die uitsluitend kennis cultiveren (*kevala-jñānīs*) en degenen, die *bhakti* vermengen met hun cultivering van *jñāna* (*bhakti-miśra-jñānīs*).

Bhakti-miśra-jñānīs bestaan ook in twee typen: degenen, die de gedaante van Bhagavān als een illusie beschouwen en degenen, die aanvaarden, dat de gedaante van Bhagavān is samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen. Degenen, die de gedaante van Bhagavān beschouwen als illusie, bereiken geen bevrijding vanwege hun overtreding aan Zijn lotusvoeten. Desondanks denken ze abusievelijk, dat ze bevrijd zijn. *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.2.32) doet de volgende uitspraak over dergelijke, opgeblazen *jñānīs*,

*ye ‘nye aravindākṣa vimukta-māninas
tvayy astabhāvād avīsuddha buddhayaḥ
āruhya kṛcchreṇa paraṁ padam tataḥ
patanty adho anādṛta yuṣmad-aṅghrayaḥ*

O lotusogige Bhagavān, hij die *jñāna* heeft gecultiveerd en valse trots koestert, beweert bevrijd te zijn. Het dient te worden begrepen, dat zijn intelligentie vervuild is, omdat hij geen idee heeft, dat *bhakti* een eeuwige bezigheid is. Hoewel hij in zijn cultivering van *jñāna* met behulp van negatie materiële objecten (*atat*) heeft afgewezen, benadert hij alleen de Absolute Realiteit (*tat*) en maakt geen vooruitgang meer. Omdat hij heeft nagelaten zijn toevlucht tot Uw lotusvoeten te nemen, zal hij uiteindelijk vallen.

Gītā (9.12) zegt eveneens,

*moghāśā mogha-karmāṇo mogha-jñānā vicetasah
rākṣasīm āsurīm caiva prakṛtiṁ mohinīm śrītāḥ*

De hoopvolle verwachting op bevrijding, materieel voordeel en de cultuur van kennis van dergelijke, verwarde personen is geheel tevergeefs. En met een verstand, dat daardoor wordt afgeleid, nemen ze de aard van begoochelde, onwetende en hartstochtelijke lieden over.

Het tweede type *jñāna* volgt het pad van *bhakti-misra-jñāna*, dat aanvaardt, dat de gedaante van Bhagavān wel is samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen. Een dergelijke *jñānī* krijgt de bevrijding van samenvloeien in Bhagavāns uitstraling, nadat hij kennis (*vidyā*) en onwetendheid (*avidyā*) heeft opgegeven, maar hij krijgt geen transcendentale *bhakti*. Enkelen van deze *jñānīs* zijn echter fortuinlijk genoeg om de genade van een geperfectioneerde heilige te krijgen. Dit stelt hen in staat het verlangen naar bevrijding los te laten en zodoende transcendentale *bhakti* te bereiken. Het volgende vers uit de *Bhāgavatam* (1.7.10) wordt gesproken onder verwijzing naar dergelijke, zelfgenoegzame *jñānīs* (*ātmārāmas*).

*ātmārāmās ca munayo nirgranthā apy urukrame
kurvanti ahaitukīm bhaktim ithambhūta guṇo hariḥ*

Śrī Kṛṣṇa heeft een dusdanig aantrekkelijk vermogen, dat zelfs de *ātmārāma-munis*, die de knoop van onwetendheid compleet hebben doorgehakt, zich door Hem voelen aangetrokken en zuivere, grondeloze, toegewijde dienst gaan uitvoeren aan Urukrama, de uitvoerder van wonderbaarlijke activiteiten. Wat valt er dan nog te zeggen over iemand, die is verzonken in de aantrekkelijkheid van aardse materie?

Alle hierboven geciteerde verzen verhelderen dit punt.

VERS 56

सर्वकर्माण्यपि सदा कुर्वाणो मद्ब्रह्मपाश्र्वयः
मत्प्रसादादवाप्नोति शाश्वतं पदमव्ययम्

***sarva-karmāṇi api sadā kurvāṇo mad-vyapāśrayaḥ
mat-prasādāt avāpnoti śāśvatam padam avyayam***

sarva-karmāṇi – alle soorten activiteit; *api* – zelfs hoewel; *sadā* – altijd; *kurvāṇaḥ* – uitvoeren; *mat-vyapāśrayaḥ* – Mijn exclusieve toegewijde; *mat-prasādāt* – met Mijn gratie; *avāpnoti* – bereikt; *śāśvatam* – de eeuwige; *padam* – gebied van Vaikuṅṭha; *avyayam* – onvergankelijk.

Door Mijn gratie bereikt Mijn exclusieve toegewijde het eeuwige en onvergankelijke gebied van Vaikuṅṭha, zelfs al houdt hij zich voortdurend bezig met uiteenlopende plichten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Eerder werd uitgelegd, dat een *jñānī* uiteindelijk het resultaat bereikt van *sāyujya-mukti*, samenvloeiing met Mijn uitstraling, door de resultaten van zijn voorgeschreven plichten, of *karma*, geleidelijk op te geven. Daarna geeft hij het *karma* zelf op en tenslotte stapt hij af van *jñāna*. Maar hoe bereiken Mijn toegewijden Mij?” Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *sarva*. “Als zelfs degenen, die inferieur zijn, dat wil zeggen, die *sakāma* zijn (materiële verlangens koesteren), de hoogste bestemming bereiken door hun toevlucht tot Mij te nemen, wat kan dan nog worden gezegd van de bestemming van toegewijden, die *niṣkāma* zijn (die dergelijke verlangens niet koesteren)?”

Zelfs als degenen, die zich met allerlei soorten voorgeschreven plichten bezighouden, zoals regelmatige (*nitya*), gelegenheidsverplichtingen (*naimittika*), baatzuchtige (*kāmya*) en sociale activiteiten en die hun zonen, dochters en anderen onderhouden, de onverwoestbare bestemming bereiken, wat valt er dan te zeggen van degenen, die afzien van voorgeschreven plichten, mystieke perfectie, kennis, toewijding aan verscheidene halfgoden en totaal geen andere materiële verlangens hebben?

“Hier betekent de term *āśrayate* (hij neemt toevlucht), dat hij Mij met heel zijn hart dient.” Het voorvoegsel *ān* van het woord *śraya*

impliceert, dat dienstverlening zeker overheerst. Het woord *api* (ook) in de zin *karmany api* wijst op de inferieuriteit van voorgeschreven plicht en impliceert, dat het voor dergelijke mensen secundair is. Met andere woorden, deze mensen voeren *bhakti* uit, die is vermengd met *karma*, voorgeschreven actie, niet voorgeschreven actie vermengd met *bhakti*. Dit wil zeggen, dat ze niet excessief zijn verwickeld in het *karma*, dat in de eerste zes hoofdstukken werd beschreven. De woorden *sāsvatām padam* betekenen ‘ze bereiken Mijn eeuwige woonplaatsen, zoals Vaikuṅṭha, Mathurā, Dvārakā en Ayodhyā’.

Maar hoe gaan deze plaatsen de totale vernietiging (*mahā-pralaya*) passeren? In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān *avyayam*. “Mijn woonplaatsen worden op dat moment niet verwoest; ze blijven onaangeroerd. Dit is alleen mogelijk door Mijn onbevattelijke vermogen.”

Men kan de volgende twijfel te berde brengen, “Aan de ene kant krijgt een *jñānī* de bevrijding van opgaan in de Hoogste Geest, *sāyujya*, alleen nadat hij *naiṣkarmya*, actie zonder reactie, heeft bereikt. Dit gebeurt als gevolg van het opgeven van lustbevrediging, het uitvoeren van pijnlijke soberheden over vele levens enzovoort. Jouw toegewijden daarentegen krijgen Jouw eeuwige woonplaats, zelfs al voeren ze hun plicht met materiële verlangens uit. Is dit alleen mogelijk, omdat ze hun toevlucht tot Jou hebben genomen?” In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “Dit gebeurt door Mijn genade. Je moet weten, dat Mijn zoete wil zich aan alle redenen onttrekt.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Dit vers illustreert de specialiteit van *bhakti* en van de *bhakta*. Als men zijn voorgeschreven plicht onzelfzuchtig uitvoert als een offer aan Bhagavān, raakt het hart in toenemende mate gezuiverd en krijgt men geleidelijk kennis, of *jñāna*. “Dergelijke *jñānīs* worden dan gekwalificeerd om *bhakti* aan Mij te krijgen. Door Mijn grondeloze genade kunnen

Mijn *aikāntika-bhaktas*, die uitsluitend aan Mij zijn toegewijd, in iedere conditie Mijn hoogste woonplaats bereiken eenvoudig door hun toevlucht te nemen tot zuivere toewijding. Ze worden niet gebonden door de resultaten van welke plicht dan ook, zelfs niet als ze verplichte (*nitya*), oorzakelijke (*naimittika*) en vruchtdragende (*kāmya*) activiteiten uitvoeren. Door Mijn genade bereiken ze snel Vaikuṅṭha en Goloka, Mijn eeuwige woonplaatsen.” Dit is een indicatie voor de buitengewoon genadevolle natuur van Bhagavān in relatie tot Zijn *aikāntika-bhaktas*. Bhagavān Zelf zegt in de *Gītā* (9.30), “*api cet su-durācāro bhajate mām ananya-bhāk* – zelfs iemand met uiterst verfoeilijk gedrag wordt als toegewijde aanvaard, als hij zich bezighoudt met exclusieve toewijding aan Mij.”

Śrīla Bhaktivinoda Thākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Ik heb uitgelegd, dat het vedische proces het vertrouwelijke pad is om Mij te bereiken. Eerst vereert men Bhagavān door Hem onzelfzuchtig de vruchten van zijn voorgeschreven plicht aan te bieden (*niṣkāma-karma-yoga*). Op die manier verkrijgt men kennis (*jñāna*). Door middel van die kennis krijgt men toewijding (*bhakti*). Ik beschrijf op heldere wijze het eerste van deze drie processen. Luister nu naar Mijn uitleg over de manier, waarop Ik word bereikt door het tweede proces, namelijk verering van Mij.

“Omdat hij in het bijzonder tot Mij wordt aangetrokken, neemt de toegewijde zijn toevlucht exclusief tot Mij, zelfs al houdt hij er materiele verlangens op na. Hij beschouwt Mij als de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods en biedt Mij al zijn activiteiten aan. Door Mijn genade krijgt hij tenslotte die *bhakti*, welke zich buiten de aardheden van de natuur bevindt. Dit is onze onvergankelijke en eeuwige positie.”

VERS 57

चेतसा सर्वकर्माणि मयि सन्न्यस्य मत्परः
बुद्धियोगमुपाश्रित्य मच्चित्तः सततं भव

*cetasā sarva-karmāṇi mayi sannyasya mat-paraḥ
buddhi-yogam upāśritya mac-cittaḥ satatam bhāva*

cetasā – door dergelijk bewustzijn (vrij van het ego van de doener); *sarva-karmāṇi* – alle activiteiten; *mayi* – aan Mij; *sannyasya* – te hebben overgegeven of geofferd; *mat-paraḥ* – toegewijd zijn aan Mij; *buddhi-yogam* – tot de *yoga* van (resolute) intelligentie; *upāśritya* – toevlucht nemen; *mat-cittaḥ* – bewust in Mij verzonken; *satatam* – altijd; *bhava* – zijn.

Blijf met jouw verstand vrij van het vals-ego de doener te zijn, waarbij je met heel jouw hart al jouw activiteiten aan Mij offert en geheel aan Mij bent toegewijd, terwijl je jouw toevlucht neemt tot de *yoga* van onwankelbare intelligentie, zodat je altijd in vol bewustzijn geabsorbeerd blijft in Mij.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: “Goed, wat ga Je me tenslotte opdragen te doen? Wil Je, dat ik een exclusieve toegewijde (*ananya-bhakta*) word, of een materialistische toegewijde (*sakāma-bhakta*), die behebt is met symptomen, die Je al eerder hebt beschreven?” Śrī Bhagavān beantwoordt de vraag van Arjuna als volgt, “Je bent niet in staat een top-*bhakta* te worden en je moet ook geen inferieure, *sakāma-bhakta*, worden. Eigenlijk zou je als een *madhyama-bhakta* gesitueerd moeten zijn, iemand in het middelste stadium van *bhakti*.” Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met het woord *cetasā*, om deze instructie te geven.

Sarva-karmāṇi wijst hierop, “Je moet een *niṣkāma-bhakta* worden door jouw dagelijkse activiteiten aan Mij te offeren. Hiertoe behoren ook de activiteiten met betrekking tot *varṇāśrama-dharma*. Ik ben het enige doel van dergelijke *niṣkāma* toegewijden. Ik heb dit

reeds uitgelegd in de *Gītā* (9.27), *yat karoṣi*.” Het woord *buddhi-yogam* betekent, “Je moet met een onwankelbare intelligentie constant in Mij verzonken blijven. Met andere woorden, je moet altijd aan Mij blijven denken, wanneer je jouw voorgeschreven plicht uitvoert, maar ook in iedere andere situatie.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier wil Arjuna weten, welke de verplichtingen zijn van een toegewijde met de kwalificatie om *bhakti* te beoefenen in het middenstadium, tussen dat van de zuivere *aikāntika-bhakta*, die transcendentale *bhakti* heeft bereikt, en de inferieure *sakāma-bhakta*, die nog materialistische neigingen heeft. Śrī Kṛṣṇa voelt Arjuna’s gedachten aan en geeft nu instructies voor degene, wiens kwalificatie overeenkomt met die van Arjuna. “Een dergelijk persoon dient het vals-ego op te geven de doener en de genietter van alle actie te zijn en hij dient al zijn activiteiten aan Mij te geven, waarbij hij constant aan Mij denkt.” Dit werd ook eerder gezegd, *yat karoṣi yad aśnāsi*. Het is echter belangrijk hier op te merken, dat de activiteit zelf als een offer dient te worden uitgevoerd, niet alleen het resultaat van de activiteit. Door dit te doen en door de invloed van *sādhu-saṅga* te ondergaan krijgt de *sādhaka* tenslotte transcendentale *bhakti*.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Ik heb al uitgelegd, dat *brahma*, Paramātmā en Bhagavān Mijn drie manifestaties zijn. Met behulp van *buddhi-yoga* (intelligentie verankerd in Mij), moet je jouw gedachten op Mijn manifestatie van Paramātmā richten en met jouw verstand offer je al jouw werk aan Mij. Word op die manier aan Mij toegewijd.”

VERS 58

मच्चित्तः सर्वदुर्गाणि मत्प्रसादात्तरिष्यसि
अथ चेत्त्वमहङ्कारान् न श्रोष्यसि विनङ्क्ष्यसि

*mac-cittaḥ sarva-durgāṇi mat-prasādāt tarisyasi
atha cet tvam ahaṅkārān na śroṣyasi vināṅsyasi*

mat-cittaḥ – door je verstand op Mij te richten; *sarva-durgāṇi* – van alle hindernissen; *mat-prasādāt* – door Mijn gratie; *tarisyasi* – zal je oversteken; *atha cet* – indien echter; *tvam* – jij; *ahaṅkārāt* – uit egoïsme; *na śroṣyasi* – niet luistert; *vināṅsyasi* – word je geruïneerd.

Door constant met heel jouw hart in toewijding aan Mij te denken zal je door Mijn gratie alle hindernissen kunnen overwinnen. Maar als je uit vals-ego Mijn instructies naast jou neerlegt, treft jou ruïnering in de vorm van een gecontinueerd materieel bestaan.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Wat zou als gevolg daarvan kunnen gebeuren?” In antwoord hierop spreekt Śrī Kṛṣṇa dit vers, dat begint met *mac-cittaḥ*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Door je verstand op deze manier op Mij te richten zal je in staat zijn ieder obstakel, dat zich in jouw leven aandient, te transcenderen. Indien je echter vanwege vals-ego niet op deze manier handelt, zal je uit jouw onsterfelijke *svarūpa* vallen en destructie aantrekken door in deze wereld te blijven.”

VERS 59

यदहङ्कारमाश्रित्य न योत्स्य इति मन्यसे
मिथ्यैव व्यवसायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति

*yad ahaṅkāram āśritya na yotsya iti manyase
mithyaiva vyavasāyas te prakṛtis tvāṁ niyoṣyati*

yat – hetgeen; *ahaṅkāram* – van vals-ego; *āśritya* – toevlucht hebben genomen; *na yotsye* – ik ga niet vechten; *iti* – dus; *manyase* – je denkt; *mithyā* – tevergeefs; *eva* – zeker; *vyavasāyaḥ* – besluit; *te* – jouw; *prakṛtiḥ* – Mijn begoochelende energie (zoals de geardheid hartstocht); *tvām* – jij; *niyokṣyati* – gaat je bezighouden (met vechten).

Jouw besluit om niet te vechten is louter te wijten aan dit vals-ego, maar het is tevergeefs, want Mijn materiële energie in de vorm van de geardheid hartstocht zal jou uiteindelijk toch dwingen te vechten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Ik ben een *kṣatriya* en vechten in een oorlog is mijn hoogste plicht, maar ik wil niet vechten, omdat ik vrees voor de grote zonden, die ik bega, door zoveel mensen om te brengen.” Śrī Bhagavān beantwoordt dit argument met een reprimande aan het adres van Arjuna en spreekt dit vers, dat begint met *yad ahaṅkāram*. Het woord *prakṛtiḥ* betekent *sva-bhāva*, of natuur. “O grote held, op dit moment wil je Mijn instructies niet aanvaarden, maar zodra zich jouw formidabele, natuurlijke enthousiasme om te vechten aandient, maak je Me aan het glimlachen bij het uitvechten van deze oorlog en het doden van zulke eerbiedwaardige persoonlijkheden als Bhīṣma.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Sādhakas* mogen hun onafhankelijkheid nimmer misbruiken en zich met lichtzinnige zaken bezighouden. In navolging van de instructies van Śrī Bhagavān dienen ze het vals-ego van de doener en de genier op te geven en te handelen als Zijn dienaren. Men dient deze instructie van Bhagavān ofwel van Bhagavān Zelf als *caitya-guru* van binnen te ontvangen, of van het geschrift, dat door Hem wordt gesproken. Of, door de instructies van de toegewijden te beschouwen als niet-verschillend van de Zijne, dient men alleen te werken met het doel Hem te dienen. Indien men echter werk uitvoert met het idee de doener en

de genieter te zijn, hetgeen is tegengesteld aan de instructie van Bhagavān, raakt men gedwongen de goede en slechte gevolgen van die acties leven na leven te ondergaan.

VERS 60

स्वभावजेना कौन्तेय निबद्धः स्वेन कर्मणा
कर्तुं नेच्छसि यन् मोहात्करिष्यस्यवशोऽपि तत्

*svabhāva-jenā kaunteya nibaddhaḥ svena karmaṇā
kartuṁ necchasi yan mohāt kariṣyasi avaśo 'pi tat*

svabhāva-jena – uit de natuur geboren; *kaunteyā* – O zoon van Kuntī; *nibaddhaḥ* – gebonden; *svena* – jouw eigen; *karmaṇā* – door jouw werk; *kartum* – doen; *na icchasi* – je wenst niet; *yat* – hetgeen; *mohāt* – uit illusie; *kariṣyasi* – je zal doen; *avaśaḥ* – hulpeloos; *api* – toch; *tat* – dat.

O zoon van Kuntī, je zal op hulpeloze wijze worden gedwongen de actie uit te voeren, die je nu in jouw begoochelde staat tracht te vermijden, omdat je gebonden bent te handelen in overeenstemming met jouw aangeboren natuur.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Dit vers wijdt uit op het voorgaande. “Wegens *saṁskāras*, of indrukken uit voorgaande levens, heb jij de natuur van een *kṣatriya*. Jij zal je zeker in de strijd gaan storten, omdat jij er door jouw natuurlijk aangeboren kwaliteiten, zoals ridderlijkheid, naartoe wordt gedreven.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De invoer van de uitspraak van Śrī Bhagavān in dit vers is als volgt, “Nu volg je Mijn instructies niet, omdat je in de war bent; dat is de reden, waarom je geen deel neemt aan de oorlog. Maar als jouw enthousiasme om te vechten aan kracht toeneemt, zal je in overeenstemming met jouw eigen natuur niet in staat zijn dit te onderdrukken. Je zal worden

gedwongen de gevolgen van die acties te ondergaan en je zal jezelf zien als een agent van de strijd, een krijger. Daarom is het voor jou gunstiger om in navolging van Mijn instructie te vechten.”

Volgens deze instructie dienen de *sādhakas* met een overeenkomstig kwalificatieniveau (zoals in voorgaande verzen besproken) vrij te worden van zowel hun grove als subtiele ego's om actie in dienst van Bhagavān uit te voeren, hetgeen gunstig is voor *bhakti*.

VERS 61

ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति
भ्रामयन् सर्वभूतानि यन्त्रारूढानि मायया

īśvaraḥ sarva-bhūtānām hṛd-deśe 'rjuna tiṣṭhati
bhrāmayan sarva-bhūtāni yantrārūḍhāni māyayā

īśvaraḥ – de inwonende Paramātmā; *sarva-bhūtānām* – van alle wezens; *hṛt-deśe* – in het gebied rond het hart; *arjuna* – O Arjuna; *tiṣṭhati* – is gesitueerd; *bhrāmayan* – Hij wordt gemotiveerd te zwerven; *sarva-bhūtāni* – alle levende wezens; *yantra-ārūḍhāni* – (alsof) gezeten op een machine [de 8.400.000 levenssoorten]; *māyayā* – door Zijn begoochelende energie.

O Arjuna, de inwonende Superziel bevindt Zich in het hart van alle levende wezens. Zijn begoochelend vermogen veroorzaakt, dat ze in de kringloop van geboorte en dood rondwentelen, alsof ze zich in een machine bevinden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān geeft nu Zijn eigen conclusies, nadat in de voorgaande twee verzen de opvatting is uiteengezet van de *svabhāvavādīs*, degenen die geloven, dat iedereen handelt volgens de tendenzen voortkomend uit zijn natuur. Śrī Nārāyaṇa, de inwonende getuige van iedereen, resideert in de levende entiteiten. *Bṛhad-āraṇyaka Upaniṣad* (3.6.3) zegt, dat Hij in de aarde woont, maar dat de aarde Hem niet kent. De aarde is Zijn lichaam en door

in de aarde te wonen, beheert en beweegt Hij haar. De Śruti's zeggen ook, "Śrī Nārāyaṇa doordringt alles, dat in dit universum te zien of te horen is, en alles, dat zich er binnen of er buiten bevindt."

Uit deze vedische uitspraken is vast komen staan, dat Īśvara Zich als de inwonende, alziende Superziel in het hart bevindt. Wat doet Hij daar? In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, "Door middel van Zijn *māyā-śakti* betreft Hij alle levende entiteiten in diverse activiteiten, waarmee Hij hen door deze materiële wereld laat ronddolen." Zoals een poppenspeler aan de touwtjes trekt om de poppen te laten bewegen, zo heeft *māyā* de controle over de levende entiteiten. *Yantrārūḍhāni* betekent ook 'jīvas, die zich in uiteenlopende lichamen bevinden'.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Parameśvara is de inwonende Superziel van de totale bewegende en niet-bewegende wereld. Dit werd eerder in de *Gītā* (15.15) gezegd, "*sarvasya cāham ḥṛdi sanniviṣṭo* – Ik zetel in ieders hart; alle herinnering, kennis en vergetelheid komen voort uit Mij alleen."

De Śruti's zeggen ook,

*eko devaḥ sarva-bhūteṣu gūḍhaḥ
sarva-vyāpi sarva-bhūtāntarātmā
karmādhyakṣaḥ sarva-bhūtādhivāsaḥ
sākṣi cetā kevalo nirguṇaś ca*

Śvetāśvatara Upaniṣad (6.11)

Hij is alomtegenwoordig en almachtig. Onder Zijn beheer rijdt de levende entiteit door deze materiële wereld in machines van subtiële en grove lichamen gemaakt door het begoochelende vermogen.

Sommigen denken, dat Īśvara, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, alle wezens beheert en hen aanzet tot acties. Ze concluderen, 'Daarom worden al onze goede en slechte acties door Hem geïnspi-

reerd'. Ze denken, dat de levende entiteit gewoon een pop is en in plaats van zijn ontvangst van de resultaten van zijn goede en slechte werken, zou alleen Īśvara de resultaten moeten incasseren en dat doet Hij ook. Dit idee is helemaal verkeerd. Het woord *yantrārūḍhāni* dient op de juiste wijze te worden verstaan. *Māyā* geeft de levende entiteiten, die tegen Bhagavān gekeerd zijn, een subtiel en een grofstoffelijk lichaam in overeenstemming met indrukken uit hun voorgaande acties, die zich reeds sinds onheuglijke tijden hebben opgestapeld. De levende entiteit wentelt rond in de kringloop van *karma* in lichamen, die hij in overeenstemming met zijn voorgaande acties krijgt. Dit heeft plaats op inspiratie van Īśvara en onder leiding van *māyā*. Īśvara betreft de geconditioneerde ziel niet rechtstreeks in actie. Omdat de geconditioneerde ziel zijn onafhankelijkheid niet helemaal wil opgeven en onder beheer van Bhagavān wil komen staan, krijgt hij zijn goede geluk niet. Aldus verklaart Śrī Caitanya Mahāprabhu duidelijk in *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Madhya-līlā* 20.117),

*kṛṣṇa bhūli' sei jīva anādi-bahirmukha
ataeva māyā tāre deya saṁsāra-duḥkha*

De levende entiteit is Kṛṣṇa sinds onheuglijke tijden vergeten; zodoende geeft *māyā* hem in zijn materiële bestaan allerlei soorten ellende.

Parameśvara treedt louter op als een getuige van dergelijke, rebellerende levende entiteiten en door middel van *māyā* laat Hij hen de gevolgen van hun goede en slechte activiteiten ondergaan. Maar voor Zijn toegewijden blijft Hij niet als een getuige onverschillig. Integendeel, Hij betreft hen in Zijn dienst. Dit is Zijn grote genade.

Śrīla Bhaktinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, "Ik alleen bevindt Me in het hart van alle levende wezens als Paramātmā en Paramātmā is inderdaad heer en meester van iedereen. Īśvara geeft de *jīvas* de vruchten van iedere actie, die ze

uitvoeren. Zoals een voorwerp rondwentelt in een machine, zo blijven de levende entiteiten volgens de regeling van de alles-beheersende eigenschap van Īśvara in de materiële wereld rondwentelen. In overeenstemming met jouw voorgaande actie zal je op inspiratie van Īśvara doorgaan volgens jouw natuur te functioneren.”

VERS 62

तमेव शरणं गच्छ सर्वभावेन भारत
तत्प्रसादात्परां शान्तिं स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वतम्

*tam eva śaraṇam gaccha sarva-bhāvena bhārata
tat prasādāt parāṁ śāntim sthānam prāpsyasi śāśvatam*

tam – van Hem (de Allerhoogste Bestuurder); *eva* – zowaar; *śaraṇam gaccha* – toevlucht nemen; *sarva-bhāvena* – op iedere manier; *bhārata* – O nakomeling van Bharata; *tat-prasādāt* – door Zijn genade; *parāṁ śāntim* – transcendentale rust; *sthānam* – de woonplaats; *prāpsyasi* – je krijgt; *śāśvatam* – eeuwig.

O nakomeling van Bharata, geef je compleet over aan Hem, die Allerhoogste Bestuurder. Met Zijn gratie krijg je transcendentale rust en de allerhoogste, eeuwige woonplaats.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Met het doel om het belang van overgave aan Hem uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān nu dit vers, dat begint met *tam eva*. *Parām* betekent ‘wanneer je zowel *avidyā* als *vidyā* beëindigt, bereik je Vaikuṅṭha, de eeuwige woonplaats’. Sommige mensen denken, dat degenen, die Paramātmā vereren, de bescherming van Paramātmā krijgen, maar later zal worden beschreven, hoe de vereerders van Bhagavān Zijn bescherming krijgen. Anderen denken onophoudelijk, “Mijn vererenswaardige godheid (*īṣṭa-deva*) is Śrī Kṛṣṇa en Hij is mijn enige *guru*. Hij alleen zal me *bhakti-yoga*

en gunstige instructies geven. Ik geef me alleen aan Hem over. Śrī Kṛṣṇa Zelf is mijn Antaryāmi, mijn inwonende getuige. Mag alleen Hij me in Zijn dienst betrekken. Ik neem mijn toevlucht uitsluitend tot Hem.” Zoals Uddhava ook zegt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.29.6), “O Bhagavān, de grote geleerden, die een levensduur gelijk aan die van Brahmā hebben verkregen en die Jou op zegenrijke wijze herinneren, voelen zich altijd schuldig aan Jou. Dit komt, omdat Je de belichaamde entiteiten verlicht met de methode om Jou te bereiken. Je verricht dit uitwendig als de geestelijk leermeester (*ācārya-guru*) en inwendig als de Superziel (*caitya-guru*).”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier geeft Śrī Bhagavān instructies aan Arjuna om zich volledig over te geven aan Antaryāmi, de inwonende getuige. Hij is Parameśvara, die grondeloos genadig is en die in het voorgaande vers werd beschreven. Parameśvara wordt beïnvloed door eenpuntige overgave, hetgeen Hem plezier doet. Door Zijn genade kan men gemakkelijk transcendentale rust vinden en naar Zijn onvergankelijke woonplaatsen gaan, zoals Vaikuṅṭha of Goloka. In deze wereld manifesteert Bhagavān Zich voor het welzijn van de *jīvas* in vijf gedaanten in overeenstemming met hun diensverlenende houding. Deze vijf gedaanten zijn (1) *arcā-vigraha* – het godsbeeld, (2) Antaryāmi – de Superziel, (3) *vaibhava* – incarnaties van Bhagavān, (4) *vyūha* - expansies en (5) *parā* – Śrī Kṛṣṇa Zelf.

*kṛṣṇa yadi kṛpā kare kono bhāgyavāne
guru-antaryāmi-rūpe sikhāye āpane*

Śrī Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 22.47)

Om Zijn genade te schenken aan de levende entiteiten, die over een toereikende hoeveelheid spirituele verdienste beschikken, geeft Bhagavān instructies – uiterlijk als de geestelijk leermeester en innerlijk als *guru* in het hart (de *caitya-guru*) – voor overgave aan Hem.

VERS 63

इति ते ज्ञानमाख्यातं गुह्याद्गुह्यतरं मया
विमृश्यैतदशेषेण यथेच्छसि तथा कुरु

*iti te jñānam ākhyātam guhyād guhyataram mayā
vimṛśyaitad aśeṣeṇa yathēcchasi tathā kuru*

iti – aldus; *te* – aan jou; *jñānam* – transcendentale kennis; *ākhyātam* – is beschreven; *guhyāt* – dan de vertrouwelijke kennis; *guhyataram* - vertrouwelijker; *mayā* – door Mij; *vimṛśya* – na overpeinzen; *etat* – hierop; *aśeṣeṇa* – compleet; *yathā* – als; *icchasi* – je wenst; *tathā* – dus; *kuru* – doe.

Aldus heb Ik jou instructies gegeven in kennis, die nog vertrouwelijker is dan de geheime kennis van *brahma*. Denk over deze confidentiële kennis goed na en handel daarna naar believen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met *iti*, om de hele *Gītā* samen te vatten. “Met deze kennis kun je *karma-yoga*, *aṣṭāṅga-yoga* en *jñāna-yoga* kennen. Het betekent, dat deze kennis zelfs nog vertrouwelijker is dan die, welke werd uiteengezet in de geschriften over *jñāna*. Zelfs wijzen, zoals Vasiṣṭha, Vedavyāsa en Nārada konden dit niet onthullen in de geschriften, die ze hebben gecomponeerd, want hun alwetendheid is relatief, maar die van Mij is compleet. Wegens de uiterst confidentiële aard van deze *tattva* zijn zelfs deze verheven heiligen er niet geheel mee op de hoogte; Ik geef deze instructies zelfs niet aan hen. Reflecteer diep op Mijn instructies en handel vervolgens naar believen in overeenstemming met jouw goeddenken.”

Op deze manier is de laatste reeks van zes hoofdstukken voltooid. Deze *Bhāgavad-gītā*, die bestaat uit achttien hoofdstukken, is het kroonjuweel van alle vormen van kennis. Het werk bestaat uit drie delen van ieder zes hoofdstukken en is een schatkist, die het meest

kostbare en ongeëvenaarde juweel bevat, namelijk uiterst vertrouwelijke *bhakti*. Het eerste deel van zes hoofdstukken genaamd *karma-ṣaṭka*, is de met goud beslagen bodem van deze kist en het laatste deel van zes hoofdstukken, *jñāna-ṣaṭka*, is het met juwelen bezette deksel. *Bhakti*, het tweede deel van zes hoofdstukken, dat zich tussen deze twee *ṣaṭkas* bevindt, is de meest kostbare schat in de drie werelden. Omdat het over de macht beschikt om Śrī Kṛṣṇa te beheersen en te overspelen, bevindt *bhakti* zich als een uitmuntend en schitterend juweel in deze kist. De komende twee verzen (18.65-66), waarvan het eerste begint met *man-manā bhāva*, bestaan uit vierenzestig lettergrepen. Ze dienen te worden gezien als de zuivere dienstmaagd van deze *bhakti*, die als bovenste bedekking over de hele kist heen liggen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het huidige vers presenteert Śrī Bhagavān Zijn samenvattende conclusie van *Bhāgavad-gītā*. Hij zegt, dat de kennis van Zijn onpersoonlijke aspect, *brahma-jñāna*, zoals hiervoor beschreven, vertrouwelijk is; dat kennis van Zijn aspect als de Superziel, *paramātma-jñāna*, vertrouwelijker is; en dat kennis van Hem, de Allerhoogste Persoon, *bhagavat-jñāna*, het meest vertrouwelijk is. Hij gaat dit zeker in het volgende vers helder maken. Alleen Śrī Kṛṣṇa is de non-duale Absolute Waarheid (*advaya-jñāna-svarūpa*) en de uiterste grens van *para-tattva*. Hij heeft drie manifestaties: *brahma* (Zijn lichaamsuitstraling), *Paramātmā* (Zijn gelokaliseerde aspect) en *Bhagavān* (Zijn persoonlijke aspect, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods Zelf). Zoals *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.2.11) zegt,

*vadanti tat tattva-vidas tattvaṃ yaj jñānam advayam
brahmeti paramātmēti bhagavān iti śabdyate*

Zij, die kenners van de Waarheid (*tattva-vid*) zijn, realiseren die non-duale Absolute Waarheid in drie aspecten. *Brahma* beschikt alleen over de eigenschap van *cit*, of bewustzijn, en is de eerste

manifestatie van die *tattva*. Paramātmā, de extensie van die *cit*, is de tweede manifestatie. En Bhagavān, die Zich manifesteert als *cid-vilāsa-rūpa* (Hij die bovenzinnelijk amoureuus spel uitvoert) is de derde manifestatie. Die *tattva* wordt gekend onder deze drie namen in deze drie staten.

De drie manifestaties van Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa zijn *brahma*, Paramātmā en Bhagavān. Realisatie van *brahma* (de uitstraling van Zijn lichaam) is de geperverteerde reflectie van *cid-amśa*, het bewuste aspect van de Absolute Waarheid. Dit levert geen volkomen begrip van de Waarheid op. Realisatie van Paramātmā omvat een gedeeltelijke realisatie van *sat* (eeuwigheid) en *cit* (bewustzijn). En realisatie van Bhagavān is de complete realisatie van de Absolute Waarheid in de vorm van *sat* (eeuwigheid), *cit* (bewustzijn) en *ānanda* (complete zegen).

Hier wordt *brahma-jñāna* vertrouwelijk (*guhya*) genoemd, *paramātmā-jñāna* meer vertrouwelijk (*guhyatara*) en *bhagavat-jñāna* het meest vertrouwelijk (*guhyatama*).

Deze meest vertrouwelijke *bhagavat-jñāna* kent ook drie onderverdelingen: Śrī Kṛṣṇa is compleet in Dvāraka, meer compleet in Mathurā en het meest compleet in Vṛndāvana, of Gokula. Arjuna is Kṛṣṇa's vriend in Zijn spel in Dvārakā en is alleen bekend met Zijn complete verschijning.

De achttien hoofdstukken van de *Gītā* worden ondergebracht in drie delen van ieder zes hoofdstukken. De eerste zes hoofdstukken beschrijven *niṣkāma-karma-yoga*, de *yoga* waarin het resultaat van onzelfzuchtig uitgevoerde, voorgeschreven plichten aan Bhagavān worden geofferd. De tweede zes hoofdstukken beschrijven *bhakti-yoga*, de *yoga* van zuivere toewijding, en de derde zes hoofdstukken beschrijven *jñāna-yoga*, de *yoga* van transcendentale kennis. Men moet niet denken, dat *jñāna-yoga* de hoogste en laatste conclusie is, omdat het aan het eind van het geschrift is geplaatst. Integendeel, de betekenis is verborgen: *bhakti-yoga*, dat zich tussen *karma-yoga* en

jñāna-yoga bevindt, geeft kracht aan beide door *karma* en *jñāna* in staat te stellen hun resultaten op te leveren. *Karma-yoga* en *jñāna-yoga* zijn zonder de bescherming van *bhakti* zinloos. Daarom is de *Gītā* een schatkist met zijn bodem van *karma-yoga*, zijn deksel van *jñāna-yoga* en de grote rijkdom van *Bhakti-devī* als een kostbaar juweel, die door beide wordt omsloten. Op deze manier kunnen mensen in het algemeen begrijpen, dat de eerste zes hoofdstukken betrouwbaar zijn, dat de laatste zes hoofdstuk nog betrouwbaarder zijn en dat de middelste zes hoofdstukken het meest betrouwbaar zijn.

Śrīla Bhaktinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Kennis van het onpersoonlijke aspect van *Bhagavān* (*brahma-jñāna*), dat Ik jou eerder heb uitgelegd, is geheim. Kennis van het gelokaliseerde aspect van *Bhagavān* (*paramātma-jñāna*), dat nu wordt uitgelegd, is nog een groter geheim. Denk hierover diep na en handel naar goeddenken.

“Als je *brahma* wilt bereiken door jouw toevlucht te nemen tot *jñāna* door middel van de *yoga*, waarin je onzelfzuchtige actie uitvoert en op die manier geleidelijk toewijding krijgt aan Mij buiten de geaardheden van de natuur, moet jij jouw acties in deze oorlog uitvoeren als *niṣkāma-karma*. En als jij jezelf wilt overgeven aan *Paramātmā*, moet je de oorlog ingaan en jouw acties aan *Īśvara* offeren door de plicht uit te voeren, die voortkomt uit jouw *kṣatriya* natuur, zoals die door Hem wordt ingefluisterd. Dan zal *Īśvara*, die Mijn *avatāra* (incarnatie) is, jou geleidelijk die *bhakti* schenken, welke transcendent is aan de geaardheden. Welke beslissing je ook neemt, je moet begrijpen, dat vechten voor jou in alle gevallen het beste is.”

VERS 64

सर्वगुह्यतमं भूयः शृणु मे परमं वचः
इष्टोऽसि मे दृढमिति ततो वक्ष्यामि ते हितम्

*sarva-guhyatamaṁ bhūyah śṛṇu me paramaṁ vacaḥ
iṣṭo 'si me dṛḍham iti tato vakṣyāmi te hitam*

sarva-guhyatamaṁ – de meest vertrouwelijke van alle instructies; *bhūyah* – opnieuw; *śṛṇu* – hoor; *me* – Mij; *paramaṁ* – allerhoogste; *vacaḥ* – instructie; *iṣṭaḥ* – zeer dierbaar; *asi* – je bent; *me* – voor Mij; *dṛḍham* – uiterst; *iti* – weten; *tataḥ* – daarom; *vakṣāmi* – Ik zal spreken; *te* – voor jouw; *hitam* – welzijn.

Hoor wederom Mijn allerhoogste instructie, de meest vertrouwelijke van alle kennis. Je bent Me uiterst dierbaar en daarom spreek Ik dit voor jouw welzijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Toen Śrī Kṛṣṇa zag, dat Zijn dierbare vriend Arjuna stil was geworden en zwaar over de betekenis van deze *Gītā* zat na te denken, smolt Zijn hart, dat zo zacht werd als boter, en zei, “O Arjuna, Mijn dierbare vriend, in deze acht samenvattende verzen zal ik jou de kern van alle geschriften laten horen.” Arjuna kan vragen, “Waarom neem Je de moeite om dit nader uit te leggen?” Śrī Bhagavān antwoordde aldus met dit vers, dat begint met *sarva-guhyatamaṁ*. “In het vers, dat begint met *man-manā bhava mad-bhaktō*, breng Ik jou nogmaals de koning van alle kennis (*rāja-vidyā rāja-guhyam*) over, de essentie van Hoofdstuk Negen. Dit is inderdaad de allerhoogste uitspraak, want het is de essentie van de *Gītā*, die in zichzelf de essentie van alle geschriften is. Het woord *guhyatamaṁ* betekent, dat nergens iets kan worden gevonden, dat vertrouwelijker is dan dit. Het is absoluut. Ik herhaal dit voor jouw hoogste goed, want jij bent Mijn zeer dierbare vriend (*iṣṭo 'si me*

dr̥ḍham iti). En waarom niet? Een persoon onthult zijn meest confidentiële geheimen immers alleen aan zijn meest dierbare vriend.”

Sommige versies van de *Gītā* gebruiken de zin *iṣṭo ‘si me dr̥ḍhamatiḥ* in plaats van *dr̥ḍham iti*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Śrī Gītā* wordt een Upaniṣad genoemd. *Śrī Gītā* is de essentie van de Veda’s en de Upaniṣaden. Men kan haar diepste intentie alleen begrijpen door de genade van Bhagavān of van Zijn toegewijden. Deze vertrouwelijke instructies kunnen onmogelijk alleen worden begrepen op kracht van de eigen intelligentie of via de media van *karmīs*, *jñānīs* of niet-toegewijden, die denken, dat de gedaante van Bhagavān een illusie is en geen vermogen heeft. Alleen de exclusieve, geheel overgegeven toegewijden van Kṛṣṇa kunnen met Zijn gratie van deze uiterst vertrouwelijke instructies bewust worden. Dit vers wordt door Śrī Bhagavān gesproken met het uitdrukkelijke doel om dit geheim uiteen te zetten.

Arjuna is van Kṛṣṇa een volkomen overgegeven toegewijde en is Hem erg dierbaar. Hij is daarom gekwalificeerd om deze hoogst vertrouwelijke instructie te horen. Zo zijn ook alleen dergelijk zuivere toegewijden van Kṛṣṇa in staat om deze uiterst geheime instructie van de *Gītā* te bevatten, anderen niet.

De *aikāntika-bhaktas* hebben zich exclusief aan Kṛṣṇa overgegeven en weten, dat Hij de Absolute Waarheid is, die is samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen, en houden zich actief bezig met het volgen van Zijn instructies en aanwijzingen zonder enige twijfel of controverse te hebben.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Ik sprak tegen jou over *brahma-jñāna*, kennis van Mijn vormloze aspect. Deze kennis is vertrouwelijk (*guhya*). En ik vertelde jou over *īśvara-jñāna*, kennis van Mijn gelokaliseerde aspect, dat nog vertrouwelijker is (*guhyatara*). Nu geeft Ik jou instructies over

bhagavat-jñāna, kennis over Mijn persoonlijke aspect, dat het meest vertrouwelijk is (*guhyaṭama*). Luister. Deze *bhagavat-jñāna* is nog hoger dan alle andere lessen, die Ik in *Bhāgavad-gītā* heb gegeven. Ik deel dit aan jou mede ten gunste van jouw welzijn, want jij bent Mij zeer dierbaar.”

VERS 65

मन्मना भाव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु
मामेवैष्यसि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियोऽसि मे

*man-manā bhāva mad-bhakto mad-yājī mām namaskuru
mām evaiṣyasi satyaṁ te pratijāne priyo ‘si me*

mat-manāḥ – geef jouw aandacht aan Mij; *bhāva* – word; *mat-bhaktaḥ* – Mijn toegewijde (houd jezelf bezig met horen en chanten over Mijn naam, gedaante, enz.); *mat-yājī* – Mijn aanbidder; *mām* – aan Mij; *namaskuru* – bied jouw eerbetuigingen aan; *mām* – Mij; *evaiṣyasi* – je krijgt; *satyaṁ* – eerlijk; *te* – aan jou; *pratijāne* – Ik beloof; *priyaḥ* – dierbaar; *asi* – zijn; *me* – aan Mij.

Verzink jouw gedachten in Mij; word Mijn toegewijde door jezelf te wijden aan bezigheden, zoals het horen en verheerlijken van Mijn namen, gedaanten, kwaliteiten en spel; vereer Me en bied Me jouw eerbetuigingen aan. Zo zal je zeker tot Me komen. Deze waarheid bezweer Ik jou, want jij bent Me zeer dierbaar.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “*Man-manā bhāva* betekent, als je Mijn exclusieve toegewijde wordt, moet je op Me mediteren. Word geen *jñānī* of *yogī* en beschouw Mij niet, zoals zij dat doen.” De alternatieve betekenis is, *man-manā bhāva* betekent, “Je moet zoals de persoon worden, die zijn geest heeft gegeven aan Mij, Śyāmasundara, die jou een liefdevolle, genadevolle blik toewerpt uit Zijn

mooiste vollemaansgezicht, dat wordt gesierd door prachtig gebogen wenkbrauwen en zacht, golvend haar. *Mad-bhaktaḥ* betekent jouw zintuigen aan Mij geven. Met andere woorden, eer Me door al jouw zintuigen in dienst aan Mij te stellen; hoor en bezing Mijn gloriën, kijk naar Mijn godsbeeld, reinig en decoreer Mijn tempel; verzamel bloemen en maak kransen; versier Me met ornamenten, geef Me een parasol, geef Me koeling met een yakstaart en lever andere diensten. *Mad-yājī* betekent vereer me, geef Me artikelen, zoals geuren, bloemen, wierrook, gheelamp en voedsel. *Māñ namaskuru* betekent op de grond vallen en met acht of vijf lichaamsdelen eerbetuigingen aanbieden. *Mam evaiṣyasi* betekent je zal Me zeker bereiken door de vier activiteiten van denken, dienen, vereren en eerbetuigingen aanbieden uit te voeren, of door slechts één van deze onderdelen te doen. Geef Mij jouw verstand en zintuigen, zoals jouw oor en tong, en in ruil geef Ik Mezelf aan jou. Dit is de waarheid; twijfel er niet aan.”

Volgens de *Amara-koṣa*, zijn de woorden *satya* (waarheid), *sapat-ha* (gelofte) en *tathya* (feit) synoniem. Arjuna kan zeggen, “De mensen in Mathurā doen bij iedere stap, die ze zetten, een gelofte, maar kunnen zich er in feite niet aan houden, dus hoe kan ik in een gelofte van Jou geloven, de Heer van Mathurā?” Śrī Bhagavān antwoordt, “Ofschoon hetgeen je zegt, waar is, doe Ik deze gelofte, omdat je Mij erg dierbaar bent. Men bedriegt niet degenen, die hem dierbaar zijn.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Man-manā bhāva* betekent ‘uitsluitend in Kṛṣṇa geabsorbeerd zijn’. Śrī Kṛṣṇa Zelf heeft de *gopīs* aanvaard als het prototype van *man-manā bhāva* en Hij brengt dit tot uitdrukking aan Uddhava (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.46.4-6),

*tā man-manaskā mat-prāṇā mad-arthe tyakta-daihikāḥ
mām eva dayitaṁ preṣṭham ātmānaṁ manasū gataḥ*

*ye tyakta-loka-dharmās ca mad-arthe tām bibharmy aham
mayi tāḥ preyasām preṣṭhe dūra-sthe gokula-striyaḥ*

*smarantyo 'nga vimuhyanti virahautkaṅṭhya-vihvalāḥ
dhārayanty ati-kṛcchreṇa prāyaḥ prāṇān kathaṅcana
pratyāgamana-sandeśair ballavyo me mad-ātmikāḥ*

Dierbare Uddhava, de *gopīs* zijn altijd in gedachten aan Mij verzonken. Ik ben hun hele leven en alles, dat ze hebben. Ze hebben alleen voor Mij overal van afgezien, inclusief hun huis, echtgenoot, zonen, familieleden, hun verlegenheid en religieuze principes. Ze blijven constant alleen in gedachten aan Mij verzonken. Omdat ze vertrouwen hebben in hetgeen Ik heb gezegd – ‘Ik kom terug’ – houden ze op de een of andere manier met grote moeite hun leven in stand en zitten op Me te wachten.

Deze beschrijving van de angst van de *gopīs* in hun afgescheidenheid van Kṛṣṇa is het hoogste voorbeeld van *man-manā bhāva*. Hoor nu over de manier, waarop de *gopīs* in Kṛṣṇa zijn verzonken, terwijl ze zich in *pūrva-rāga* bevinden, de staat voorafgaand aan de ontmoeting met Hem.

Er kwam in Nandagāon een pas gehuwde *gopī* wonen. Deze *gopī* had over Kṛṣṇa's naam en Zijn ontzettend interessante en wonderbaarlijke activiteiten gehoord, maar ze had nooit het grote geluk gehad om Hem rechtstreeks te zien. Iedere dag speelde Kṛṣṇa op Zijn fluit, wanneer Hij met Zijn vrienden het bos inliep om de koeien te hoeden. Bij het horen van dat geluid gingen alle inwoners van Vraja op het koninklijke pad staan wachten en waren gretig om de ongeëvenaarde bekoorlijkheid van Zijn schoonheid te aanschouwen. Sommigen stonden op het balkon en anderen klommen in de boom. Sommigen stonden bij het pad en sommigen gluurden door de ramen. Die pas getrouwde *gopī* verlangde ook daar naartoe te gaan en Kṛṣṇa te zien, maar haar schoonmoeder verbood het haar en zei, “Een zwarte slang zal jou daar bijten; je moet er niet naartoe gaan.”

De pas getrouwde bruid dacht erover na. “Jouw dochter is naar buiten gegaan, dus waarom verbied je het mij?” Maar haar schoonmoeder gaf niet toe.

De jonge *gopī* legde deze instructie naast zich neer en sloop naar een struik langs het koninklijke pad, van waaruit ze Śrī Kṛṣṇa kon zien. Kṛṣṇa begreep haar gedachten en draaide de staart van een kalf een halve slag, waardoor dat kalf er vandoor ging en rondsprong en naar de nieuwe *gopī* rende, waar het precies naast haar kwam te staan. Kṛṣṇa ging dat kalf achterna en kwam tenslotte aan bij die plek, waar ze stond. Gedurende louter een moment stond Hij daar in Zijn prachtige, drievoudig gebogen gedaante, raakte met Zijn fluit de kin van die *gopī* aan en rende toen weer naar Zijn vrienden terug. De nieuwe *gopī*, die nu door de bekoorlijkheid van Kṛṣṇa’s prachtige gedaante totaal de kluts kwijt was, verloor haar externe bewustzijn en stond bewegingloos, terwijl Kṛṣṇa het bos inliep.

Er verstreek een aanzienlijke tijd. Toen ze niet thuis kwam, ging haar schoonmoeder naar haar zoeken. Toen ze haar in die conditie aantrof, schudde ze die *gopī* heen en weer en riep, “Waar ik bang voor was, is gebeurd! Je bent door dat zwarte serpent gebeten.”

Ze bracht de *gopī* terug naar huis en zei tegen haar, dat ze boter moest karnen uit de yochurt, die in een aarden pot stond. De bruid had haar externe bewustzijn nog steeds niet terug gekregen. Ze zag een pot vol mosterdzaad aan voor yochurt en begon te karnen. Soms karnde ze het mosterdzaad en soms niet, dus soms kwam er een scherp piepend geluid van dat karnen af en soms helemaal geen geluid. De schoonmoeder merkte dat op en zei, dat ze in plaats van karnen water bij de bron moest gaan putten. Ze zette op het hoofd van de *gopī* drie potten op elkaar. Daarna gaf ze haar een koord in de ene hand en een baby in de andere arm om op haar heup te dragen. Daarna stuurde ze haar naar de bron om water te halen.

De bruid ging naar de bron en maakte het koord vast om water te putten, maar ze was niet in haar normale hoedanigheid en bond het koord om de hals van de baby. De andere *gopīs* bij de bron hielden haar tegen en riepen, “Alas, alas! Wat is er met haar gebeurd? Het lijkt wel, alsof ze bezeten is van een geest!” Maar sommige *gopīs* kenden de waarheid van de situatie. “Nee, nee,” zeiden ze, “het is geen geest, die haar in bezit heeft genomen, maar de zoon van Nanda Mahārāja.”

Dit is een voorbeeld van *man-manā bhāva*.

De instructie *mad-bhakto bhāva* (word Mijn toegewijde) is voor degenen, die niet zoals de *gopīs* in Kṛṣṇa geabsorbeerd kunnen raken. *Mad-bhakto bhāva* betekent zichzelf helemaal aan de lotusvoeten van Bhagavān overgeven. Hoe kan een *bhakta* onafgebroken dienst verlenen? In verband hiermee wordt het verhaal van Prahlāda in *Śrīmad-Bhāgavatam* (7.5.23-24) beschreven,

śrī-prahlāda uvāca

śravaṇaṁ kīrtanaṁ viṣṇoḥ smaraṇaṁ pāda-sevanam

arcanaṁ vandanam dāsyam sakhyam ātma-nivedanam

iti puṁsārpitā viṣṇau bhaktiś cen nava-lakṣaṇā

kriyeta bhagavaty addhā tan manye ‘dhītam uttama

Prahlāda Mahārāja zei, “O mijn dierbare vader, *bhakti* aan Śrī Viṣṇu wordt op negen manieren uitgevoerd: horen en chanten over Hem, het herinneren van Zijn naam, gedaante, kwaliteiten, spel, enzovoort, dienst verlenen aan Zijn lotusvoeten, Hem vereren, Hem aanbidden, Hem dienen, vriendschap met Hem sluiten en zich aan Hem overgeven. Indien deze negen typen *bhakti* voor Bhagavān worden uitgevoerd met een gevoel van overgave, beschouw ik dat als de beste vorm van onderwijs.”

Mahārāja Ambarīṣa is exemplarisch voor complete overgave. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (9.4.18-20) wordt beschreven hoe hij *bhakti* aan Kṛṣṇa uitvoerde.

*sa vai manaḥ kṛṣṇa-padāravindayor
 vacāmsi vaikunṭha-guṇānuvarṇane
 karau harer mandira-mārjanādiṣu
 śrutim cakārācyuta-sat-kathodaye*

*mukunda-liṅgālaya-darsane dṛṣau
 tad-bhrtya-gātra-sparṣe 'ṅga-saṅgamam
 ghrāṇam ca tat-pāda-saroja-saurabhe
 śrīmat-tulasyā rasanām tad-arpite*

*pādaū hareḥ kṣetra-padānusrpaṇe
 siro hṛṣīkeṣa-padābhivandane
 kāmam ca dāsye nā tu kāma-kāmyayā
 yathottama-śloka-janāśrayā ratih*

Hij verankerde zijn geest in de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇacandra, zijn spraak in het verheerlijken van de kwaliteiten van Bhagavān, zijn handen in het reinigen van de tempel van Śrī Hari en zijn oren in het horen van het heilzame spel en vermaak van Bhagavān Acyuta. Hij hield zijn ogen bezig met het zien van het godsbeeld en de tempels van Mukunda, zijn lichaam en ledematen met het aanraken van het lichaam van Zijn toegewijden, zijn neus met het ruiken van de transcendentale geur van Tulasī geofferd aan Zijn voeten en zijn tong met het eren van de *prasāda*, die aan Bhagavān was geofferd. Hij gebruikte zijn voeten om naar de heilige plaatsen van Bhagavān te lopen en zijn hoofd voor het aanbieden van eerbetuigingen aan Zijn lotusvoeten. Hij stelde alle toebehoren, zoals bloemenkransen en sandalhout, in dienst van Bhagavān. Hij deed dit allemaal, niet om materieel plezier te krijgen, maar om zuivere liefde te krijgen voor Bhagavān, die alleen in Zijn toegewijden woont. Verheerlijking van hen dient ertoe om iedereen te zuiveren.

Bilvamaṅgala is een voorbeeld van een dergelijke toegewijde. Hij werd geboren in een dorp aan de oever van de Kṛṣṇā-veṅṇā Rivier in Zuid-India. Hij was een groot geleerde van de Veda's en Vedānta, maar hij was overdreven sterk gehecht aan een prostituee genaamd Cintāmaṇi. Op een avond stortregende het, maar hij was zo

bezeten van het verlangen om Cintāmaṇi te ontmoeten, dat hij naar haar huis vertrok zonder zich iets van het slechte weer aan te trekken. Onderweg moest hij een rivier oversteken, die op die vreselijke nacht overstroomde. Het leek in feite op de dood in eigen persoon. Er was geen middel aanwezig om die rivier over te steken en in zijn wanhoop hield hij zich vast aan een drijvend lijk. Bij het benaderen van het huis van Cintāmaṇi zag hij, dat haar poort was gesloten. Bilvamaṅgala zag iets over de buitenmuur hangen en gebruikte dat om tegen de muur op te klimmen, waarbij hij dacht, dat hij een touw vasthield, terwijl het in feite een slang was. Toen hij aan de andere kant van de muur naar beneden klom, gleed hij uit en viel op de grond, waarbij hij een harde klap maakte en zijn bewustzijn verloor. Cintāmaṇi en haar vriendinnen renden naar buiten om te zien, wat er was gebeurd. Bliksemflitsen verlichtten het schouwspel en stelde haar in staat om Bilvamaṅgala te herkennen. Opeens begreep ze alles. Cintāmaṇi berispte zichzelf en gaf Bilvamaṅgala flink op zijn donder. “Als je zo gehecht zou zijn aan de lotusvoeten van Kṛṣṇa, zoals je dat aan mij bent, zou je zeker een gezegend mens kunnen worden.”

Toen Bilvamaṅgala weer bij kwam, hoorde hij de woorden van Cintāmaṇi, die zijn hart doorboorden. Hij zag onmiddellijk de onzin van zijn activiteiten in en besloot zijn zondige manieren direct te stoppen en te voet naar Vṛndāvana te gaan. Onderweg kreeg hij dorst en toen hij een jonge vrouw bij een bron water zag putten, liep hij naar haar toe. De schoonheid van die vrouw was zo uitzonderlijk, dat hij meteen gehecht raakte en haar zelfs naar huis volgde.

De echtgenoot van de vrouw merkte de kleding en de houding van Bilvamaṅgala op en nam aan, dat hij een heilige was. Hij toonde hem gepast respect, nodigde hem uit in zijn huis en bood hem een zitplaats aan. Bilvamaṅgala vroeg de man toen om zijn vrouw te roepen. Toen ze de kamer binnenkwam, vroeg Bilvamaṅgala haar, of ze hem twee haarspelden wilde geven. Hij pakte ze aan en stak

terstond zijn beide ogen uit. “Deze ogen zijn de oorzaak geworden van mijn gedegradeerde, verdorven conditie!” klaagde hij verdrietig. “Ze hebben me naar hun zintuigobjecten toegetrokken – mooie vrouwen. Waar geen oorzaak is, kan geen gevolg zijn!” Nu was hij blind en het bloed gutste uit zijn ogen, maar hij ging weer verder op zijn pad naar Vṛndāvana. Maar zijn hart was gezuiverd. Nadat hij nog maar een klein eindje had gelopen, kwam er een kleine jongen naar hem toe, die hem met een heel lief stemmetje vroeg, “O Bābā, waar gaat u naartoe?”

“Ik ga naar Vṛndāvana,” antwoordde Bilvamaṅgala.

De jongen zei, “Ik ga ook naar Vṛndāvana. Pak Mijn wandelstok maar vast.” Die jongen was niemand anders dan Muralī-manohara Śrī Kṛṣṇa Zelf, Hij die de geest boeit door te spelen op Zijn *muralī*, fluit.

Mad-yāji betekent ‘verering van Mij uitvoeren’ (*arcana*). De geregleerde praktijk van *arcana* bevindt zich op iets lager niveau dan dat van *mad-bhaktō*. Śrī Bhagavān zegt daarom, “Als je geen toegewijde kunt zijn (*mad-bhaktō*), zoals Bilvamaṅgala, voer dan verering van Me uit.” Hoe moet de vastbeslotenheid eruit zien van iemand, die *arcana* van Śrī Bhagavān uitvoert? Om dit te illustreren, ga ik een verhaal vertellen uit onze eigen ervaring, die plaats had hier in Mathurā, India.

Er was een *baba* (heilig persoon) in Mathurā, die zijn *śalagrāma-silā* met sterk vertrouwen vereerde. Hij beschikte niet over de complete kennis van diverse onderdelen van *arcana* (verering), maar hetgeen hij deed, deed hij met sterk vertrouwen en grote toewijding. Hij had de gelofte afgelegd om iedere dag ’s ochtends vroeg tijdens de periode van *brahma-muhūrta* in de Yamunā te baden en zijn *śalagrāma* alleen met water uit de Yamunā te vereren. Eens op Amāvasyā (duistere nacht aan het begin van het eerste kwartier van de maan) in de maand Māgha, de koude wintermaand van midden januari tot midden februari, regende het de hele nacht pijpestelen en

stond er een kille wind. Het was pikdonker en hij had geen idee van de tijd, want er waren aan de hemel geen sterren te zien. Hij was lang vóór het *brahma-muhūrta* (het uur van *brahma*) op pad gegaan om zijn bad te nemen. Het water van de Yamunā was ijskoud en hij stond door de snerpemde kilte te rillen, maar toch nam hij zijn bad om zich aan zijn gelofte te houden. Daarna ging hij terug naar huis met het Yamunāwater voor zijn erediens. Zijn terugkeer naar huis was zwaar door dichte duisternis, zware regen en de zwakke conditie van zijn rillende lichaam, maar hij wilde graag zijn godsbeeld vereeren. Plotseling zag hij iemand naar hem toekomen met een lantaarn in zijn hand. Het was een jongen, die een laken boven Zijn hoofd hield om Zich tegen de regen af te schermen. Hij kwam bij de *bābā* en vroeg, “Bābā, waar gaat u naartoe?” De man vertelde Hem, waar hij woonde en de jongen zei, “Ik ga ook die kant uit. Kom maar met Mij mee, dan breng ik u naar huis.”

Hij liep verder met die jongen en bereikte zijn huis heel snel. Juist toen hij naar binnen wilde gaan, dacht hij, “Laat ik die jongen even Zijn naam vragen.” Maar wat een wonder! Waar de *bābā* ook zocht, hij zag die jongen niet meer terug, geen spoor meer van Hem. Hij stond daar als versteend en weeklaagde, “Alas! Dat was die *chaliyā* (transcendentale bedrieger) Zelf, die kwam om mijn gelofte te beschermen en nadat Hij me had bedrogen, is Hij weer verdwenen.”

Śrīmad-Bhāgavatam (6.3.29) illustreert de betekenis van *mām namaskuru* met de instructies van Yamarāja aan de Yamadūtas,

*jihvā na vakti bhagavad-guṇa-nāmadheyam
cetaś ca na smarati tac-caraṇāravindam
kṛṣṇāya no namati yac-chira ekadāpi
tān ānayaadhvam asato 'kṛta-viṣṇu-kṛtyān*

O Yamadūta's, haal voor mij alleen die zondige lieden, wier tong niet de naam van Kṛṣṇa chant, wier verstand niet de lotusvoeten van Kṛṣṇa herinnert en wier hoofd niet één keer voor Śrī Kṛṣṇa

heeft gebogen, omdat ze nooit een enkele daad van *bhakti* hebben verricht.

“*Daśāśvamedhi punat eti janma kṛṣṇa-praṇāmī na punar bhavāya* – iemand die tien *āśvamedha-yajñas* uitvoert, moet worden wedergeboren, maar zij, die Kṛṣṇa zelfs maar één keer hun eerbetuigingen aanbieden, worden nimmer meer geboren.”

“*Sakṛti praṇāmī kṛṣṇasya mātuh stayam piben nahi* – iemand, die buigt voor Kṛṣṇa, hoeft nooit meer de melk van een moeder te drinken.”

Bij de uitleg van het woord *namaḥ* in *Bhakti-sandarbha* (169) schrijft Śrīla Jīva Gosvāmī *vandanam namaskāram*. “Akrūra kreeg *bhakti* voor Kṛṣṇa door eerbetuigingen aan te bieden.” De *Skanda Purāna* beschrijft de glorie van eerbetuigingen aanbieden op de volgende manier,

*sāthyepi namaskāram kurvataḥ śārṅga-dhanvine
sata janmārjitam pāpam tat-kṣaṇād eva nasyati*

Zelfs als iemand op leugenachtige wijze neerbuigt voor Śrī Viṣṇu, die de boog genaamd *śārṅga* in Zijn hand draagt, worden zijn verzamelde zonden van honderd levens onmiddellijk vernietigd.

VERS 66

सर्वधर्मान् परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज
अहं त्वां सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः

*sarva-dharmān parityajya mām ekaṁ śaraṇam vraja
ahaṁ tvām sarva-pāpebhyo mokṣayiṣyāmi mā śucaḥ*

sarva-dharmān – alle andere voorgeschreven plichten, zoals *varṇāśrama*, de vier sociale ordes en vier spirituele ordes; *parityajya* – achterlaten; *mām* – van Mij; *ekaṁ* – exclusief; *śaraṇam* – bescherming, toevlucht; *vraja* – neem;

aham – Ik; *tvām* – jij; *sarva-pāpēbhyaḥ* – van alle zondige reacties; *mokṣayi-śyāmi* – zal bevrijden; *mā śucaḥ* – treur niet.

Laat alle lichamelijke en mentale *dharma*, zoals *varṇa* en *āśrama*, helemaal achterwege en geef je over aan Mij. Ik zal jou bevrijden van alle reacties op jouw zonden. Treur niet.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Moet ik *dhyāna*, meditatie, op Jou uitvoeren en ook mijn *āśrama-dharma* (religieuze plichten in overeenstemming met een bepaalde levensfase, of *āśrama*) vervullen? Of moet ik uitsluitend meditatie enzovoort doen en niet afhankelijk zijn van een andere *dharma*?” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *sarva dharmān*. “Verzaak alle soorten *varṇāśrama-dharma* en neem jouw toevlucht uitsluitend tot Mij.”

Het is niet correct om het woord *parityajya* te vertalen als *sannyāsa* (complete verzaking van *karma*), want als *kṣatriya* had Arjuna niet de kwalificatie om *sannyāsa* te nemen. Iemand kan zeggen, “Kṛṣṇa maakt van Arjuna een instrument om aan te tonen, dat hij niet de kwalificatie heeft voor *sannyāsa*. Maar wijst Hij er in feite niet op, dat deze instructie is bedoeld voor gewone mensen, die kunnen denken, dat zij die kwalificatie hebben en dat de boodschap niet voor Arjuna was, die *kṣatriya* was?” Het antwoord hierop is als volgt. Indien deze instructie met betrekking tot *sannyāsa* van toepassing was geweest op Arjuna, die het eerste object van Kṛṣṇa’s instructies was, zou het toepasbaar zijn op alle anderen en niet andersom. Verder is het ook niet juist om het woord *parityajya* te vertalen als ‘de vruchten van zijn activiteiten verzaken’. *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.5.41) stelt,

*devaṣṣi-bhūtāpta-nṛṇāṃ piṭṛṇāṃ
na kiṅkaro nāyam ṛṇi ca rājan
sarvātmanā yaḥ saraṇaṃ saraṇyaṃ
gato mukundaṃ pariḥṛtya kartam*

Iemand, die het vals-ego van de doener opgeeft en met heel zijn wezen (*ātmā*) de toevlucht aanvaardt van Hem, de allerhoogste toevlucht Śrī Mukunda, wordt vrij van alle verplichtingen aan de halfgoden, heiligen, levende entiteiten, familieleden en voorvaderen.

Śrīmad-Bhāgavatam (11.29.34) zegt eveneens,

*martyo yadā tyakta-samasta-karmā
niveditāmā vicikīrṣito me
tadāmṛtatvaṁ praitpadyamāno
mayātma-bhūyāya ca kalpate vai*

Als een persoon alle typen *karma* verzaakt en zich compleet aan Mij overgeeft, wordt hij door Mijn wil rijker dan een *yogī* of een *jñānī*. Hij bereikt zeer snel bevrijding (*mukti*) en wordt gekwalificeerd om rijkdommen, zoals die van Mijzelf, te ontvangen.

Een ander vers van *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.9) stelt,

*tāvat karmāṇi kurvīta na nirvidyeta yāvātā
mat-kathā-śravaṇādau vā śraddhā yāvan na jāyate*

Totdat een persoon onthechting van zintuigobjecten ontwikkelt en vertrouwen krijgt in het horen van vertellingen over Mij, moet hij doorgaan zijn *nitya* (verplichte) en *naimittika* (gelegenheids-) verplichtingen ten uitvoer te leggen.

Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.11.32) staat,

*ājñāyavaṁ guṇān doṣān mayādiṣṭān api svakān
dharmān santyajya yaḥ sarvān māṁ bhajeta sa tu sattamaḥ*

Degenen, die aan Mij dienst verlenen en alle typen religieuze plichten achterwege hebben gelaten en die de inherent positieve en negatieve aspecten hebben begrepen van de voorgeschreven plichten, die door Mij in de Veda's zijn gegeven, worden onder de besten der *sādhus* gerekend.

Het is noodzakelijk om de betekenis van dit *Gītā* vers en die van de geladen uitspraken van Śrī Bhagavān te geven en ze met elkaar in overeenstemming te brengen. Het woord *pari* (*parityaja*) wijst erop, dat het hoogste doel van deze instructies niet het verzaken van de vruchten van zijn plichten is. “Integendeel, je moet absoluut je toevlucht nemen tot Mij en niet door de knieën gaan voor *dharmā*, *jñāna*, *yoga*, of een van de halfgoden. Eerder werd gezegd, dat je niet de kwalificatie hebt om exclusieve toewijding (*ananyā-bhakti*) aan Mij uit te voeren. Daarom heb Ik in uitspraken zoals *yat karoṣi yad aśnāsi* (*Gītā* 9.27) uitgelegd, dat het behalve jouw voorgeschreven plicht (*karma-miśrā-bhakti*) ook jouw kwalificatie is om *bhakti* uit te voeren. Nu echter geef Ik jou op genadevolle wijze zelfs de kwalificatie om *aikāntika-bhakti*, exclusieve toewijding, uit te voeren. Ik heb plechtig verklaard, dat deze exclusieve devotie alleen wordt bereikt door het grote fortuin van de genade van Mijn *aikāntika-bhaktas*. Maar evenals Ik omwille van Grootvader Bhīṣma Mijn gelofte zal breken, breek Ik deze gelofte eveneens om jou persoonlijk de kwalificatie te schenken om exclusieve toewijding uit te voeren. Als jij jouw regelmatige plichten en gelegenheidsverplichtingen (*nitya-naimittika karma*) opgeeft om Mijn opdracht uit te voeren, zal je geen enkele reactie tegemoet hoeven zien. Ik alleen in de vorm van de Veda’s heb de instructie gegeven om *nitya-karma* uit te voeren en nu geef Ik jou persoonlijk de opdracht het weer op te geven. Als je Mijn opdracht aanvaardt, welke mogelijkheid bestaat dan nog om de weerslag van zondige reacties te krijgen, indien je jouw voorgeschreven regelmatige plicht (*nitya-karma*) opgeeft? Als je er daarentegen voor kiest om Mijn rechtstreekse opdracht te negeren en in plaats daarvan door te gaan met de uitvoering van *nitya-karma*, bega je zeker zonden. Je moet weten, dat dit een voldongen feit is.”

Als een persoon zich aan iemand overgeeft, blijft hij als een gekocht dier in bezit en beheer van die persoon. Alles, dat de meester hem zegt te doen, doet hij; waar hij hem ook neerzet, hij blijft alleen

daar zitten; welk voedsel hij hem ook geeft, hij eet alleen dat voedsel. Dit is het fundamentele principe van *dharma*, waarvan het symptoom overgave, *śaraṇāgati*, is. De *Vāyu Purāṇa* somt de zes aspecten van *śaraṇāgati* op,

*ānukūlyasya saṅkalpaḥ prātikūlyasya varjanam
rakṣiṣyati vicvāso gopṛtve varaṇaṁ tathā
ātma-nikṣepa-kārpaṇ ye śaḍ-viddhā śaraṇāgatiḥ*

De zes typen overgave: (1) datgene aanvaarden, dat gunstig is voor *kṛṣṇa-bhakti*, (2) datgene afwijzen, dat ongunstig is, (3) het sterke vertrouwen hebben van ‘Bhagavān beschermt me’, (4) zich afhankelijk voelen en denken ‘Bhagavān zorgt voor me’, (5) zich in volkomen zelfovergave bevinden en (6) nederig zijn.

Toegewijd blijven voor het plezier van zijn vererenswaardige godheid, zoals in de *bhakti-sāstras* is gegeven, is gunstig (*ānukūlya*) en alle hieraan tegenovergestelde daden zijn ongunstig (*prātikūlya*). *Varaṇa* kiezen als zijn instandhouder betekent het gevoel hebben, ‘Hij alleen is mijn beschermheer; ik heb niemand anders dan Hem’. *Rak-ṣiṣyati* verwijst naar het vertrouwen, dat we zien in personen, zoals Gajendra en Draupadī, “Als ik door een of andere onzalige situatie zou worden bedreigd, zal Hij me zeker beschermen.” *Nikṣepaṇa* betekent zijn grove en subtiele lichaam en zijn eigen zelf toewijden met het enige doel om Śrī Kṛṣṇa een dienst te bewijzen. *Akārpaṇya* betekent nergens jouw nederigheid tot uitdrukking brengen [dan alleen aan Śrī Kṛṣṇa]. Als deze zes activiteiten worden uitgevoerd om Bhagavān te bereiken, wordt het *śaraṇāgati* genoemd.

Arjuna kan twijfelen, “Als ik me vanaf vandaag overgeef aan Jou en Jou alleen, is mijn enige plicht me met of zonder voorspoed aan Jou te blijven overgeven, zoals Je hebt gezegd. Doordat Je me op deze manier alleen in religieuze activiteiten betreft, is er geen reden me ergens zorgen over te maken. Maar welke bestemming ga ik krijgen, als Jij, de volkomen onafhankelijke Heer, me bezighoudt

met zondige daden?” In antwoord zegt Śrī Bhagavān hierop, “Ik bevrijd jou van al jouw opgestapelde zonden uit het verleden en het heden plus van de zonden, die Ik jou veroorzaak uit te voeren. Ik kan jou van zonden bevrijden, zoals geen andere meester. Ik heb jou Mijn instrument gemaakt en Ik geef jou deze instructie uit de geschriften voor het welzijn van ieder mens.”

De betekenis van *mā sucaḥ* is als volgt,

“Maak je geen zorgen om jezelf of om anderen. Ik word er door Mijn gelofte aan gehouden de last van het vereffenen van alle zonden van ieder persoon te dragen, die – evenals jij – aan Mij is toegewijd, en hem uit de kringloop van geboorte en dood te bevrijden. Als een dergelijk persoon zijn aandacht in Mij verankert en zijn *svadharma* of *parā-dharma* opgeeft en als hij in zijn overgave aan Mij een opgewekte stemming blijft bewaren, ben Ik er ook aan gehouden de last van zijn instandhouding te dragen met het doel Mij te bereiken. Wat kan Ik nog meer zeggen? Ik ben zelfs bereid de last van de instandhouding van zijn materiële leven te aanvaarden, zoals Ik duidelijk maakte, toen Ik zei *ananyas cintayanto mām* (*Gītā* 9.22).

“Ga niet zitten kniezen door te denken, ‘Alas! Ik heb op mijn Heer en meester een zware last gelegd!’ Wat Mij betreft, is er door deze last te aanvaarden absoluut geen werk mee gemoeid, want Ik ben jegens Mijn toegewijde altijd vriendelijk gestemd (*bhaktavatsala*) en Ik ben *satya-saṅkalpa*, iemand wiens beloften altijd worden nagekomen. Deze instructie neemt de behoefte aan andere instructies weg. Ik wil hier daarom dit geschrift afronden.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het voorgaande vers gaf Śrī Kṛṣṇa de meest vertrouwelijke instructie van *Bhāgavad-gītā* met betrekking tot zuivere toewijding (*śuddha-bhakti*). In het huidige vers zegt Hij nu, dat het eerst noodzakelijk is zich uitsluitend aan Hem over te geven om gekwalificeerd te worden deze *śuddha-bhakti* te ontvangen. Hier betekent het woord *sarva-dharmān*, dat de prak-

tijk van *varṇāśrama-dharma*, voorgeschreven actie (*karma*), kennis (*jñāna*), mystieke perfectie (*yoga*), halfgodenverering en iedere andere lichamelijke of mentale activiteit buiten het pad van *bhajana* van Śrī Kṛṣṇa om, zich allemaal op het lichamelijke en mentale platform bevinden en achterwege gelaten dienen te worden. Het is niet juist te denken, dat de enige betekenis van *parityajya* het verzaken van gehechtheid aan voorgeschreven plicht en zijn resultaten is. De diepste intentie van deze uitspraak van Bhagavān is het totaal opgeven van voorgeschreven plicht. Dit is de diepere betekenis van het voorvoegsel *pari*.

Iemand kan denken, dat zondige reacties worden veroorzaakt door iemand, die alle andere *dharma*, zoals hierboven beschreven, opgeeft om zich uitsluitend aan Śrī Kṛṣṇa over te geven. Deze twijfel kan leven onder gewone, gelovige personen en om deze twijfel te verdrijven heeft Śrī Kṛṣṇa deze verklaring gedaan, waarmee Hij hen onbevreesdheid schenkt, “*sarva-pāpēbhyo mikṣayiṣyāmi mā sucaḥ* – treur niet; Ik ga jou zeker van alle soorten zonden bevrijden.”

*eta saba chāḍi āra varṇāśrama-dharma
akiñcana hāya laya kṛṣṇaika-saraṇa*

Śrī Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 22.93)

Men moet de slechte associatie van *māyāvādīs*, die verstoken zijn van *bhakti*, als ook *karmīs*, *yogīs*, materialisten, vrouwenversierders en degenen, die met vrouwenversierders omgaan, opgeven. Men dient zelfs *varṇāśrama-dharma* op te geven en volkomen zijn toevlucht tot Kṛṣṇa te nemen, nederig, deemoedig en zonder gehecht te zijn aan materiële bezittingen.

Iemand die deze opdracht niet volgt, kan de gevoelens beschreven in het voorgaande vers niet omarmen. Zolang men zijn lichaam beschouwt als het ware zelf, zal men bang zijn zonden te begaan door *dharma* op te geven. Om deze reden moet Śrī Bhagavān de belofte doen om personen te bevrijden van iedere zonde veroor-

zaakt door het opgeven van *dharma*. Zelfs nadat Hij deze belofte doet, heft Hij Zijn hand op om Arjuna gerust te stellen en hem vrij van angst te maken. En Hij zegt tegen hem, “Maak je geen zorgen.”

In de conversatie tussen Śrī Caitanya Mahāprabhu en Śrī Rāmānanda Rāya (*Tāya Rāmānanda Saṁvāda*), zei Śrī Caitanya Mahāprabhu, dat zelfs dit stadium van toewijding (*sarva-dharmān parit்யajya* – laat alle *dharma* los) extern is, want een liefdevolle relatie met Kṛṣṇa is hier afwezig. Het geeft louter de kwalificatie, die nodig is om de gevoelsstemming in het voorgaande vers (18.65) te begrijpen. Iemand, die zich niet stevig verankert in de geest van dit vers, zal niet in staat zijn de betekenis van het voorgaande te begrijpen. Het is even onmogelijk als proberen een denkbeeldige bloem uit de lucht te pakken. Zuivere toegewijden hebben van nature een zuiver ego – ‘Ik ben een dienaar van Kṛṣṇa’ – en daarom verzaken ze *varṇāśrama-dharma* van nature en op eigen gelegenheid. Geen zonde of onregelmatigheid tast hen aan, omdat ze alles verzaken. Dergelijke toegewijden zijn *uttama-adhikārīs*, de hoogste klasse Vaiṣṇava.

*ājñāyaivaṁ guṇān doṣān mayā diṣṭān api svakān
dharmān santyaજya yaḥ sarvān mām bhajeta sa ca sattamaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.11.32)

Degenen, die aan Mij dienst verlenen en alle vormen van *dharma* achter zich hebben gelaten, nadat ze de inherent positieve en negatieve aspecten van voorgeschreven plichten, zoals door Mij in de Veda’s gegeven, hebben begrepen, worden onder de besten der heilige personen gerekend.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Ik heb jou over diverse vormen van *dharma*, of religieuze plichten, instructies gegeven, zoals *varṇāśrama-dharma*, *yati-dharma* (de wereldverzakende levensorde), *vairāgya* (onthechting), mentale beheersing en zintuiglijke beheersing, meditatie en aanvaarding van de overheersing van Īśvara, de Superziel. Ik gaf deze instructies,

zodat je *brahma-jñāna* en *īśvara-jñāna* kunt krijgen. Geef nu al deze religieuze processen op en geef je uitsluitend over aan Mij, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Alleen wanneer jij jezelf op deze wijze overgeeft, kan ik jou van alle vormen van zonde bevrijden, of ze nu worden veroorzaakt door het materiële bestaan of door het verzaken van die andere *dharmas*. Je moet niet treuren, omdat je deze activiteiten niet uitvoert. De ware, constitutionele natuur van de levende entiteit wordt gemakkelijk gewekt door het uitvoeren van juist die *bhakti*, welke transcendent is aan de geaardheden van de natuur. Er wordt niet verlangd, dat men religieuze plichten nakomt, voorgeschreven plichten, boetedoening enzovoort, of *jñāna*, mystiek, meditatie of welk ander proces ook. In de geconditioneerde staat moet men lichamelijke, mentale en spirituele activiteiten verrichten, maar men moet iedere gehechtheid aan het onpersoonlijke aspect van Bhagavān achterwege laten en aangetrokken door Zijn schoonheid en lieflijkheid aan Hem overgeven. Het betekent, dat ieder *karma*, dat een belichaamde entiteit uitvoert om zijn leven in stand te houden, met deze hogere vormen van besluit (*niṣṭhā*) moet worden uitgeoefend. Degenen met *niṣṭhā* op een laag niveau voeren *akarma* of het vermijden van plicht uit en *vikarma* of zondige activiteiten, die ongewenste hindernissen opwerpen en onnodige behoeften kweken.

“De hogere *niṣṭhā* bestaat uit drie soorten: *brahma-niṣṭhā* (devotie voor het vormloze aspect van God), *īśvara-niṣṭhā* (devotie voor de Superziel) en *bhagavad-niṣṭhā* (toewijding aan de Allerhoogste Persoon). Alle processen, zoals *varṇāśrama* en verzaking nemen hun respectievelijke naturen aan door een van deze soorten *niṣṭhā* aan te nemen.

“Actie, die wordt uitgevoerd met *brahma-niṣṭhā*, manifesteert *karma* en *jñāna*. Actie, die wordt uitgevoerd met *īśvara-niṣṭhā*, manifesteert zich als het offer van zijn voorgeschreven actie opgedragen aan Īśvara en als meditatie op Hem. En actie uitgevoerd met

bhagavad-niṣṭhā transformeert zich in exclusieve, zuivere toewijding aan Hem. Daarom is *bhakti* alleen de meest vertrouwelijke waarheid en *prema* het allerhoogste doel van het leven. Dit alleen is de wezenlijke les van *Bhāgavad-gītā*. Gezien van buitenaf lijkt de leefstijl van *karmīs*, *jñānīs* en *yogīs* op die van *bhaktas*, maar hun methoden van verering, hun *sādhana* en hun hoogste doel liggen ver verwijderd van die van de *bhaktas*.”

VERS 67

इदं ते नातपस्काय नाभक्ताय कदाचन
न चाशुश्रूषवे वाच्यं न च मां योऽभ्यसूयति

*idaṁ te nātapaskāya nābhaktāya kadācana
na cāśuśrūṣave vācyam na ca mām yo ‘bhyasūyati*

idaṁ – deze *Bhāgavad-gītā*; *te* – door jou; *na* – noch; *atapaskāya* – met onbeheerste zintuigen; *na* – niet; *abhaktāya* – aan een niet-toegewijde; *kadācana* – op ieder momen; *ca* – ook; *śuśrūṣave* – aan iemand zonder een dienstverlenende houding; *vācyam* – besproken; *na* – niet; *ca* – en; *mām* – van Mij; *yaḥ abhyasūyati* – iemand die afgunstig is.

Je mag de inhoud van dit geschrift, Śrīmad Bhāgavad-gītā, niet uitleggen aan iemand met onbeheerste zintuigen, aan een niet-toegewijde, aan iemand zonder dienstverlenende houding, of aan iemand, die afgunstig is op Mij.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Aldus Zijn instructies van *Śrīmad Bhāgavad-gītā* te hebben afgerond weidt Śrī Bhagavān uit over de regels, waarmee een *sampradāya* dient te worden gecontinueerd. Met andere woorden, Hij zet de criteria uiteen, waarmee men kan vaststellen, wie gekwalificeerd is om deze instructies te ontvangen. Iemand wiens zintuigen niet onder controle zijn, wordt *atapaska* genoemd.

Smṛti stelt, “Beheersing van het verstand en de zintuigen is de hoogste boetedoening.”

De instructies van de *Gītā* mogen niet worden doorgegeven aan een niet-toegewijde, zelfs niet als hij zijn zintuigen beheerst. Maar ze mogen ook niet aan een toegewijde worden gegeven, die misschien wel over zelfbeheersing beschikt, maar niet geïnteresseerd is in luisteren met een ondergeschikte houding (*aśuśrūṣu*). “Iemand kan zelfbeheerst zijn, hij kan een toegewijde zijn en hij kan op ondergeschikte wijze luisteren, maar als hij afgunstig is op Mij, is hij niet gekwalificeerd voor de boodschap van de *Gītā*. ‘*Mām yo’bhyasūyati* – Ik ben de Allerhoogste Absolute Waarheid en transcendent aan alle materiële aanduidingen.’ Als hij Mij als hetzelfde beschouwt als *māyā* en Mijn bestaan beschouwt als een tijdelijke illusie, mag hem deze boodschap van de *Gītā* nooit en in geen enkel geval worden voorgelegd.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het huidige vers stelt Śrī Kṛṣṇa de nodige kwalificaties vast, die nodig zijn om de instructies van de *Gītā* te mogen horen. De *tattva* van de *Gītā* mag nooit onderwezen worden aan degenen, die afgunstig zijn op Śrī Kṛṣṇa, die Zijn transcendentale gedaante beschouwen als een illusie, die verstoken zijn van *bhakti* aan *guru* en Vaiṣṇava’s, die Hem geen enkele dienst bewijzen en niet beschikken over beheersing van hun zintuigen. Geen van deze mensen zijn gekwalificeerd om het onderwijs van de *Gītā* te ontvangen. Ook al zijn ze niet in staat de essentie van Kṛṣṇa’s instructie volkomen te realiseren, toch vertellen ze de *Gītā* op een ongeauthoriseerde manier aan ongekwalificeerde personen en denken, dat dit een symptoom is van hun goedgeefse en mededogende natuur, maar deze ongehoorzaamheid staat recht tegenover Kṛṣṇa’s opdracht. Het gevolg is, dat dergelijke mensen schoffeerdens worden, die overtredingen begaan.

Śrī Kṛṣṇa Zelf begrijpt heel goed, hoe schadelijk het is om deze kennis aan een ongekwalificeerd persoon te geven, want een dergelijk persoon in onwetendheid kan deze kennis niet bevatten of vasthouden. Sommigen mensen dagen dit uit en zeggen, dat het getuigt van gebrek aan mededogen om kwalificaties en diskwalificaties van iemand in overweging te nemen, als het gaat om de overdracht van religieuze instructies. Maar de ervaring leert, dat goede resultaten zich alleen manifesteren in een gekwalificeerde ontvanger, hetgeen het bovenstaande argument ongeldig maakt. Een ongekwalificeerd persoon kan deze instructies krijgen en ze niet gehoorzamen. Daardoor maakt hij overtredingen en valt nog dieper.

Eens gingen de koning der halfgoden, Indra, en de aanvoerder van de demonen, Virocana, naar Śrī Brahmā om instructies te krijgen over de waarheid van de ziel, *ātmā-tattva*. Brahmā gaf instructies aan Indra, die een gekwalificeerde ontvanger van absolute kennis was en in staat was de kennis te bevatten. Virocana daarentegen was ongekwalificeerd en was daarom niet in staat de instructies van Brahmā te begrijpen. Hij kwam tot de slotsom, dat zijn zelf alleen uit zijn grofstoffelijke lichaam bestond en dat het doel van het leven de instandhouding van het lichaam betrof. Op deze manier blijft Virocana in gebreke van ware kennis over de Waarheid (*tattva-jñāna*).

Śvetāśvatara Upaniṣad (6.23) stelt eveneens,

*yasya deve parā bhaktir yathā deve tathā gurau
tasyaite kathitā hy arthāḥ prakāśante mahātmānaḥ*

De samenvattende essentie van de Śruti's wordt alleen onthuld aan de grote zielen, die beschikken over de hoogste, transcendentale toewijding aan Śrī Bhagavān en een evenredige toewijding aan *śrī gurudeva*.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* geeft Śrī Kṛṣṇa op overeenkomstige wijze instructies aan Uddhava,

*naitat tvayā dāmbhikāya nāstikāya śaṭhāya ca
aśuśrūṣor abhaktāya durvinītāya diyatām*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.29.30)

Je mag deze kennis nimmer voorleggen aan personen, die trots, atheïstisch, verdorven, goddeloos, verstoken van *bhakti* en ontembaar zijn.

Ook de *Padma Purāṇa* zegt, “*aśraddhadhāne vimukhe py aśṛṇvati yaś copadeśaḥ śiva-nāmāpārādhaḥ* – iemand, die deze instructie geeft aan een goddeloos persoon, die gekeerd is tegen Bhagavān, veroorzaakt, dat hij in overtreding gaat; het zal hem geen goed doen.”

VERS 68

य इमं परमं गुह्यं मद्रक्तेषु अद्रिधास्यति
भक्तिं मयि परां कृत्वा मामेवैष्यत्यसंशयः

*ya imam paramam guhyam mad-bhakteṣu adbhīdhāsyati
bhaktim mayi parām kṛtvā mām evaiṣyaty asaṁśayaḥ*

yaḥ – hij die; *imam* – deze (*Bhāgavad-gītā*); *paramam* – uiterst; *guhyam* – vertrouwelijke kennis; *mat-bhakteṣu* – aan Mijn toegewijden; *abdhīdhāsyati* – zullen leren; *bhaktim* – toegewijde dienst; *mayi* – aan Mij; *parām* – de hoogste; *kṛtvā* – krijgen; *mām* – aan Mij; *eva eṣyati* – zal zeker bereiken; *asaṁśayaḥ* – vrij worden van alle twijfels.

Hij, die deze meest vertrouwelijke kennis van de *Bhāgavad-gītā* aan Mijn toegewijden onderwijst, krijgt de hoogste transcendentale toewijding aan Mij. Door op die manier van alle twijfel vrij te worden, zal hij zeker tot Me komen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In twee verzen, waarvan het eerst begint met *yaḥ*, beschrijft Śrī Bhagavān het resultaat, dat degenen berei-

ken, die instructies geven over deze *Bhāgavad-gītā*. “Eerst krijgen ze transcendente toewijding aan Mij en later krijgen ze Mij.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers beschrijft Śrī Bhagavān de symptomen en de toewijding van echte predikers en toehoorders van de *Gītā*. Toen Hij Arjuna de meest vertrouwelijke instructie (18.65) van de *Gītā* gaf, zei Hij, “Je bent Me zeer dierbaar en daarom leg Ik jou deze uiterst intieme waarheid voor.” In het voorgaande vers gaf Kṛṣṇa Arjuna ook de instructie, “Geef deze kennis van de *Gītā* alleen aan iemand met zelfbeheersing, die een dienstverlenende houding heeft en over liefde voor Mij beschikt.”

Het is daarom voor iedereen, die *Bhāgavad-gītā* predikt, essentieel om sterk vertrouwen in Kṛṣṇa te hebben en alleen aan Hem te zijn toegewijd, volkomen met *tattva-jñāna* op de hoogte te zijn en vrij te zijn van iedere twijfel. Iemand, die de boodschap van de *Gītā* in theorie kent, maar niet praktiseert, of als hij in gebreke gaat van bovengenoemde kwaliteiten, is hij niet bonafide. Men mag nooit instructies van de *Gītā* gesproken door een dergelijk persoon aanhoren, want door dat wel te doen blijven zowel de toehoorder als de spreker gedepriveerd van de werkelijke kennis van de *Gītā*.

De geschriften beschrijven de kwalificaties en kenmerken van een oprechte luisteraar. Śrī Kṛṣṇa zegt tegen Uddhava,

*etair doṣair vihināya brahmaṇyāya priyāya ca
sādhave śucaye brūyād bhaktiḥ syāc chūdra-yoṣitām*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.29.31)

Men dient deze lessen te geven aan degenen, die vrij zijn van de gebreken van valse trots, atheïsme, verdorvenheid, goddeloosheid en arrogantie en die over *bhakti* beschikken. Ze moeten zijn toegewijd aan het welzijn van de *brāhmaṇas*, streven naar *bhagavat-prema*, over een heilige natuur beschikken en vooral dienen ze toegewijden te zijn. Deze instructies kunnen ook worden gegeven

aan een eenvoudige arbeider of aan een vrouw, die vertrouwen in Me heeft en *bhakti* voor Me koestert.

Hieruit kunnen we opmaken, dat iemands kaste, geloof, leeftijd, bezigheden enzovoort geen overwegingen zijn, die worden meegenomen bij de bepaling van geschiktheid voor de kennis van de *Gītā*. Iedereen met de bovengenoemde kwaliteiten is gekwalificeerd om deze *Gītā* te horen. Dit principe wordt onderbouwd in *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Madhya-līlā* 22.64), “*śraddhāvān jana haya bhakti adhikārī* – een gelovig persoon is een waarlijk geschikte kandidaat voor *bhakti*.” Ook Kapiladeva heeft het volgende gezegd,

*śraddhadhānāya bhaktāya vinitāyānasūyave
bhūteṣu kṛta-maitrāya śusrūṣābhiratāya ca*

*bahirjāta-virāgāya śānta-cittāya dīyate
nirmatsarāya śucaye yasyāham preyasārṇṇ priyaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (3.32.41-32)

Vertel dit alleen aan gelovige, devote personen, die onderdanig zijn, vrij van kwaadaardigheid, weldoeners van alle levende entiteiten, die zich met dienstverlening bezighouden, die onthecht zijn van externe lustbeleving, die rustig zijn, vrij van afgunst en die Mij als hun enige geliefde hebben.

In wezen is ieder persoon met vertrouwen in Śrī Kṛṣṇa en toewijding aan Hem gekwalificeerd om de *Bhāgavad-gītā* te horen. Degenen, die de instructies van de *Gītā* aan dergelijke, gekwalificeerde personen overdragen, krijgen de hoogste *bhakti* en krijgen zonder twijfel tenslotte Kṛṣṇa. De gekwalificeerde toehoorders krijgen ook die hoogste bestemming.

VERS 69

न च तस्मान् मनुष्येषु कश्चिन् मे प्रियः कृत्तमः
भविता न च मे तस्मादन्यः प्रियतरो भुवि

*na ca tasmān manuṣyeṣu kaścīn me priyā-kṛttamaḥ
bhavitā na ca me tasmād anyañ priyataro bhuvi*

na – niet; *ca* – ook; *tasmāt* – vergeleken met hem (die deze *Gītā* uitlegt); *manuṣyeṣu* – in de samenleving van mensen; *kaścīn* – iedereen; *me* – aan Mij; *priyā-kṛttamaḥ* – die een prettiger dienst verleent; *bhavitā na* – er zal nooit zijn; *ca* – en; *me* – aan Mij; *tasmāt* – dan hij; *anyañ* – iemand anders; *priyataraḥ* – dierbaarder; *bhuvī* – op Aarde.

Niemand in de samenleving is Mij dierbaarder dan iemand, die deze boodschap van de *Gītā* aan anderen uitlegt, noch zal Mij ooit iemand dierbaarder zijn dan hij.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Er is niemand in deze wereld, die een dienst verleent, welke Mij meer plezier geeft dan iemand, die deze *Bhāgavad-gītā* predikt, noch zal ooit iemand Me dierbaarder zijn.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De bonafide instructeurs of predikers van deze *Gītā* zijn Bhagavān zeer dierbaar. Het is daarom voor zuivere toegewijden onontbeerlijk om deze boodschap te prediken, maar degenen, die de mensen eenvoudig amuseren onder voorwendsel de *Gītā* te prediken, brengen niet de vertrouwelijke, de nog trouwelijker en de meest vertrouwelijke waarheden van de *Gītā* over. In plaats daarvan onderwijzen ze *māyāvāda*, *karma*, *jñāna* en *yoga*. Dergelijke personen worden schoffeerders van de lotusvoeten van Śrī Bhagavān. Door het horen van de *Gītā* door de mond van deze personen, krijgt men geen voordeel van de boodschap van Śrī Kṛṣṇa.

VERS 70

अध्येष्यते च य इमं धर्म्यं संवादमावयोः
ज्ञानयज्ञेन तेनाहमिष्टः स्यामिति मे मतिः

*adhyeṣyate ca ya imam dharmyam saṁvādam āvayoḥ
jñāna-yajñena tenāham iṣṭaḥ syām iti me matiḥ*

adhyeṣyate – studeert; *ca* – en; *yaḥ* – hij die; *imam* – deze; *dharmyam* – geheiligde; *saṁvādam* – conversatie; *āvayoḥ* – tussen ons beiden; *jñāna-yajñena* – door het offer van transcendentale kennis; *tena* – door hem; *aham* – Ik; *iṣṭaḥ* – vereerd; *syām* – zal zijn; *iti* – dergelijk; *me* – Mij; *matiḥ* – opvatting.

Iemand, die onze geheiligde dialoog bestudeert, vereert Me met het offer van transcendentale kennis. Dit is Mijn opvatting.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Nu gaat Śrī Bhagavān in het vers, dat begint met het woord *adhyeṣyate*, de resultaten van het bestuderen van deze *Gītā* uitleggen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Door deze dialoog tussen Śrī Kṛṣṇa en Arjuna eenvoudig met vertrouwen te bestuderen voert men *jñāna-yoga* uit. Met deze inspanning wordt Kṛṣṇa een plezier gedaan. In deze context betekent *jñāna* de essentie van *Gītā* praktiseren, nadat de boodschap is begrepen. De kern van de *Gītā* is *ananya-bhakti*, exclusieve toewijding aan Śrī Bhagavān, dus iemand, die dergelijke *bhakti* uitvoert, is Hem zeer dierbaar. Anderen, zoals de *karmī*, *jñānī* en *yogī*, zijn dat niet.

VERS 71

श्रद्धावान् अनसूयश्च शृणुयादपि यो नरः
सोऽपि मुक्तः शुभालोकान् प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणाम्

***śraddhāvān anasūyaś ca śṛṇuyād api yo naraḥ
so 'pi muktaḥ śubhāl lokān prāpnuyāt puṇya-karmaṇām***

śraddhāvān – trouwhartig; *anasūyaḥ* – niet afgunstig; *ca* – en; *śṛṇuyāt* – hoort; *api* – zelfs; *yaḥ* – hij die; *naraḥ* – mens; *saḥ* – dat; *api* – ook; *muktaḥ* – bevrijd; *śubhān* – de gunstige; *lokān* – planeten; *prāpnuyāt* – krijgt; *puṇya-karmaṇām* – van degenen die vrome daden hebben uitgevoerd.

En een trouwhartig, niet afgunstig persoon, die deze *Bhāgavad-gītā* eenvoudig hoort, zal ook van zondige reacties worden bevrijd en naar de hogere planeten gaan, de bestemming van de heiligen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Nu legt Śrī Bhagavān in dit vers, dat begint met het woord *śraddhāvān*, de resultaten uit van het horen van de *Gītā*.

VERS 72

कच्चिदेतच्छ्रुतं पार्थ त्वयैकाग्रेण चेतसा
कच्चिदज्ञानसम्मोहः प्रनष्टस्ते धनञ्जय

***kaccid etac chrutam pārtha tvayaikāgreṇa cetasā
kaccid ajñāna-sammohaḥ pranaṣṭas te dhanañjaya***

kaccit – of; *etat* – deze (lering van de *Gītā*); *śrutam* – is gehoord; *pārtha* – O zoon van Pr̥thā; *tvayā* – door jou; *eka-agreṇa* – een eenpuntige; *cetasā* – aandacht; *kaccit* – of; *ajñāna-sammohaḥ* – illusie voortkomend uit onwetendheid; *pranaṣṭaḥ* – vernietigd geworden; *te* – jouw; *dhanañjaya* – O winnaar van rijkdom.

O Pārtha, O winnaar van rijkdom, Dhanañjaya, heb je met onverdeelde aandacht naar deze *Gītā* geluisterd? En is jouw

illusie voortkomend uit onwetendheid verdreven, nu je dit hebt vernomen?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Indien je de overtreffende essentie van deze lering niet hebt begrepen, zal Ik jou de instructie nogmaals geven.” Śrī Bhagavān spreekt dit vers alleen met deze intentie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nu Hij de instructies over de *Gītā* heeft samengevat en de resultaten van het toehoorderschap en het prediken van haar betekenis heeft beschreven, vraagt Śrī Kṛṣṇa aan Arjuna, “Heb je verder nog vragen? Zo ja, zal Ik die ook voor jou oplossen.” Hiermee wordt aangegeven, dat men de instructies van de *Gītā* met geconcentreerde aandacht moet horen. Verder, dat de student – zelfs na het horen van de vertrouwelijke *tattva* van de *Gītā* uit de mond van *śrī gurudeva* of toegewijden, die ook de Waarheid (*tattva-darsī*) hebben gerealiseerd – hen dient te blijven dienen, totdat en nadat hij realisatie van deze *tattva* heeft verkregen. Hij dient met genegenheid over deze *tattvas* te informeren en ze herhaaldelijk te horen, anders is hij niet in staat deze lessen te begrijpen.

VERS 73

अर्जुन उवाच
 नष्टो मोहः स्मृतिर्लब्धा त्वत्प्रसादान् मयाच्युत
 स्थितोऽस्मि गतसन्देहः करिष्ये वचनं तव

arjuna uvāca –
naṣṭo mohaḥ smṛtir labdhā tvat prasādān mayācyuta
sthīto ‘smi gata-sandehaḥ kariṣye vacanam tava

arjunah uvāca – Arjuna zei; *naṣṭaḥ* – vernietigd; *mohaḥ* – illusie; *smṛtiḥ* – mijn spirituele herinnering (van mezelf als geestelijke ziel); *labdhā* – her-

won; *tvat-prasādāt* – door Jouw genade; *mayā* – door mij; *acyuta* – O onfeilbare Heer; *sthītaḥ* – gesitueerd (in ware transcendentale kennis); *asmi* – ik ben; *gata-sandehaḥ* – vrij van twijfel; *kariṣye* – ik ga volgen; *vacanam* – opdracht; *tava* – Jouw.

Arjuna zei: O Acyuta, mijn verwarring is door Jouw gratie verdreven en de herinnering van mijn ware zelf is herwonnen. Mijn twijfels zijn opgelost en ik bevind me stevig in ware kennis. Nu ga ik Jouw opdracht uitvoeren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Welke vragen kan ik nog meer stellen? Ik ben vrij van alle vormen van stress, omdat ik alle vormen van *dharma* (voorgescreven plichten) heb opgegeven en me aan Jou heb overgegeven.”

Arjuna spreekt dit vers, dat begint met *naṣtaḥ*, om Kṛṣṇa de eigenlijke conditie van zijn hart te tonen. “Vanaf dit momen ben Jij mijn enige toevlucht. De enige *dharma* van deze overgegeven ziel is te zijn verankerd in het volgen van Jouw opdracht, niet in het volgen van *varṇāśrama-dharma*, *jñāna-yoga* of een ander proces. Vanaf vandaag laat ik ze allemaal vallen.” Toen Arjuna, die de Gāṇḍīva-boog draagt, Śrī Bhagavān hoorde zeggen, “Mijn dierbare vriend Arjuna, Ik moet alleen nog iets doen om de last van de Aarde weg te nemen. Ik ga dit via jou volbrengen” maakte hij zich op om te gaan vechten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Arjuna was zeer verheugd de intentie van Bhagavān Śrī Kṛṣṇa te begrijpen. Hij vouwde zijn handen en zei, “O Acyuta, Jou instructies en genade hebben al mijn ontwetendheid en illusie verdreven. Ik begrijp goed, dat Jij de *guru* en Meester bent van alle bewegende en niet-bewegende wezens in het universum. Ik ben Jouw dienaar, volkomen aan Jouw lotusvoeten overgegeven en ik zal al Jouw opdrachten uitvoeren.”

Nadat Arjuna Kṛṣṇa's intentie had begrepen, ging hij zich voorbereiden op de strijd.

We leren van het voorbeeld van Arjuna, dat deze menselijke levensvorm perfectie oplevert, indien we vrij worden van alle twijfels door het bestuderen van deze *Bhāgavad-gītā*, indien we ons bezighouden met Kṛṣṇa's dienst, indien we ons alleen aan Hem overgeven en de gehechtheid aan andere filosofieën opgeven.

VERS 74

सञ्जय उवाच
इत्यहं वासुदेवस्य पार्थस्य च महात्मनः
संवादमिममश्रौषमद्भुतं रोमहर्षणम्

*sañjaya uvāca –
ity aham vāsudevasya pārthasya ca mahātmanah
sañvādam imam aśrauṣam adbhutam roma-harṣaṇam*

sañjaya uvāca – Sañjaya zei (tegen Koning Dhṛtarāṣṭra); *iti* – aldus; *aham* – ik; *vāsudevasya* – van Vāsudeva, de zoon van Vāsudeva; *pārthasya* – Arjuna, zoon van Pṛthā; *ca* – en; *mahā-ātmanah* – van de grote ziel; *sañvādam* – conversatie; *imam* – dit; *aśrauṣam* – ik heb gehoord; *adbhutam* – wonderbaarlijk; *roma-harṣaṇam* – hetgeen mijn haar overeind doet staan.

Sañjaya zei: O Koning, aldus heb ik deze buitengewoon wonderbaarlijke dialoog tussen die grote ziel – de zoon van Vasudeva – en de zoon van Pṛthā gehoord. Het haar op mijn lichaam is zowaar overeind gaan staan.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Zo gebeurt het, dat de twee stukken zijn verdwenen, waarop ik de uitleg had geschreven van de vijf laatste verzen, die de hele *Gītā* samenvatten. Volgens mij heeft Ganesjī die papieren door zijn rijdier, de muis, laten stelen. Daarna ben ik die

betekenissen niet opnieuw gaan schrijven. Moge Gaṇeśajī met mij tevreden zijn. Ik bied hem mijn eerbetuigingen aan.

Aldus eindigt de *bhāvānūvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's *Sārārtha-varṣiṇī-ṭikā* (het commentaar dat de toegewijden plezier doet en door alle heilige personen wordt aanvaard) op Hoofdstuk Achttien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

VERS 75

व्यासप्रसादाच्छ्रुत्वान् इमान्गुक्यमहं परम्
योगं योगेश्वरात्कृष्णात्साक्षात्कथयतः स्वयम्

*vyāsa-prasādāc chrutavān imām gukyam aham param
yogam yogeśvarāt kṛṣṇāt sāksāt kathayataḥ svayam*

vyāsa-prasādāt – door de genade van Śrī Vyāsa; *srutavān* – heb ik gehoord; *imam* – deze; *guhyam* – vertrouwelijke; *aham* – ik; *param* – allerhoogste; *yogam* – wetenschap van vereniging met de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods; *yoga-īśvarāt* – van de Meester van *yoga*; *kṛṣṇāt* – van de al-aantrekkelijke Śrī Kṛṣṇa; *sāksāt* – rechtstreeks; *kathayataḥ* – zoals Hij sprak; *svayam* – Hijzelf.

Door de genade van Śrī Vyāsa heb ik deze uiterst confidentiële wetenschap van *yoga* persoonlijk horen uitleggen door de al-aantrekkelijke Śrī Kṛṣṇa Zelf, de Meester van het *yoga*-proces.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Kṛṣṇa Dvaipāyana Vāsadeva was de *guru* van Sañjaya. Sañjaya erkent, dat hij de goddelijke kennis van *Śrīmad Bhāgavad-gītā* gemanifesteerd in de dialoog tussen Kṛṣṇa en Arjuna alleen door de gratie van zijn *guru* had gehoord en begrepen. Zonder de gratie van *guru* kan de waarheid (*tattva*) van de *Bhāgavad-gītā* of van Bhagavān niet worden begrepen. De *guru* moet even goed met *tattva* op de hoogte zijn en even-

zeer beschikken over de realisatie van Bhagavān als Śrīla Vyāsadeva zelf. En de leerling dient als Sañjaya te zijn, die in staat is aandachtige dienst aan de *guru* te verlenen, die ernaar verlangt van hem te horen en zijn lessen en instructies zonder commentaar wil volgen. Alleen een dergelijke trouwe leerling kan *bhagava-tattva* begrijpen en complete perfectie bereiken. Men dien ook te weten, dat op het moment, waarop Arjuna supergezegend werd na het diepe geheim van de *Bhāgavad-gītā* rechtstreeks uit de lotusmond van Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa te horen, ook Sañjaya door de gratie van Śrīla Vyāsadeva supergezegend werd bij het horen en begrijpen ervan, ook al bevond hij zich op grote afstand van Kurukṣetra. En zoals Arjuna en Sañjaya gezegend en perfect werden, zo kan ieder persoon, die zijn leven gezegend wil maken, dat doen door een bad te nemen in de stroom filosofie, die neerdaalt uit de bonafide disciplinaire opvolging (*guru-paramparā*), en zich over te geven aan een zelf-gerealiseerde *guru* of Vaiṣṇava. Het is zeer moeilijk om *bhagavat-tattva* te krijgen, tenzij men een disciplinaire opvolging aanvaardt van degenen, die in deze wereld zuivere toewijding vestigen.

VERS 76

राजन् संस्मृत्य संस्मृत्य संवादमिममद्भुतम्
केशवार्जुनयोः पुण्यं हृष्यामि च मुहुर्मुहुः

*rājan saṁsmṛtya saṁsmṛtya saṁvādam imam adbhutam
keśavarjunayoḥ puṇyam hṛṣyāmi ca muhur muhuḥ*

rājan – O Koning; *saṁsmṛtya saṁsmṛtya* – keer op keer herinneren; *saṁvādam* – dialoog; *imam* – dit; *adbhutam* – verbazingwekkend; *keśavarjunayoḥ* – tussen Keśava en Arjuna; *puṇyam* – deugdzaam en heilig; *hṛṣyāmi* – ik verheug me; *ca* en; *muhur muhuḥ* – op ieder moment.

O Koning, telkens als ik terugdenk aan deze verbazingwekkende en geheiligde dialoog tussen Śrī Keśava en Arjuna, kan ik me ieder moment verheugen.

VERS 77

तच्च संस्मृत्य संस्मृत्य रूपमत्यद्भुतं हरेः
विस्मयो मे महान् राजन् हृष्यामि च पुनः पुनः

*tac ca saṁsmṛtya saṁsmṛtya rūpam atyadbhutaṁ hareḥ
vismayo me mahān rājan hr̥ṣyāmi ca punaḥ punaḥ*

tat – dat; *ca* – en; *saṁsmṛtya saṁsmṛtya* – herhaaldelijk herinneren; *rūpam* – gedaante; *ati adbhutaṁ* – uiterst wonderbaarlijk; *hareḥ* – van Śrī Hari; *vismayaḥ* – verbijstering; *me* – mij; *mahān* – grote; *rājan* – O Koning; *hr̥ṣyāmi* – ik verheug me en word extatisch; *ca* – en; *punaḥ punaḥ* – keer op keer.

O Koning, telkens als ik die weergaloze gedaante van Śrī Hari voor me zie, word ik getroffen door grote verbijstering en kan ik me op ieder moment verheugen, waarbij ik door vervoering extatisch word.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Uit dit vers blijkt, dat de universele gedaante van Śrī Kṛṣṇa, die Arjuna in Kurukṣetra zag, met de gratie van Śrī Vyāsadeva ook door Sañjaya werd gezien, terwijl hij zich in het koninklijk paleis in Hastināpura bevond. Śrī Kṛṣṇa had Arjuna uitgelegd, dat Hij die gedaante niet aan iemand eerder had getoond en dat Hij deze nu voor de eerste keer aan Arjuna liet zien. Door echter diep over dit punt na te denken kan worden opgemerkt, dat zowel Sajaya als Vyāsa hoogst waarschijnlijk de universele gedaante zagen op het moment, dat Arjuna deze zag. En uit Arjuna's uitspraken kan worden afgeleid, dat zelfs ṛṣis, maharṣis en halfgoden deze gedaante zagen. Śrī Vedavyāsa is Śrī Kṛṣṇa's toptoegewijde. Dat niet alleen, hij is ook een *śaktyāveśa-avatāra*

(een *jīva* bekrachtigd met een speciaal vermogen van God) van Bhagavān Zelf. Hieruit volgt, dat alleen degenen in de *paramparā* van Śrīla Vyāsa de essentie van *Bhāgavad-gītā* kunnen realiseren.

VERS 78

यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः
तत्र श्रीविजयो भूतिर्ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम

*yatra yogeśvaraḥ kṛṣṇo yatra pārtho dhanurdharaḥ
tatra śrīr vijayo bhūtir dhruvā nītir matir mama*

yatra – waar dan ook; *yoga-īśvaraḥ* – de meester van alle *yoga*; *kṛṣṇaḥ* – Śrī Kṛṣṇa; *yatra* – waar dan ook; *pārthaḥ* – Pārtha (Arjuna); *dhanur-dharaḥ* – hij die de boog hanteert; *tatra* – daar; *śrīḥ* – rijkdom; *vijayaḥ* – overwinning; *bhūtiḥ* – uitbreidende voorspoed; *dhruvā* – constant; *nītiḥ* – toewijding aan moraal; *matīḥ* – opvatting; *mama* – mijn.

Waar Śrī Kṛṣṇa, de meester van alle *yoga*, en Arjuna, de beste boogschutter, zich ook mogen bevinden, daar zullen voorze-ker majestueuze rijkdom, overwinning, voorspoed en affiniteit met rechtvaardigheid zijn. Dit is mijn concluderende opvatting.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hoofdstuk Achtien beschrijft beknopt de essentie van de hele *Gītā*. Deel Een beschrijft *karma-yoga* overheerst door meditatie (*dhyāna-yoga*), die uitmondt in kennis van het zelf (*ātmā-jñāna*). Deel Twee beschrijft de *yoga* van zuivere toewijding, die zijn oorsprong vindt in vertrouwen in Bhagavān. Dit is zowaar de essentie van de *Gītā*. Van al deze paden betreft het geleidelijk bereiken van het pad van *jñāna* de vertrouwelijke instructie. Men kan dat doen door onzelfzuchtige uitvoering van zijn voorgeschreven plicht, die gebaseerd is op zijn eigen natuur, terwijl men *varṇāśrama-dharma* volgt. Vertrouwelijker dan dit is de

instructie om in zijn leven *ātmā-jñāna*, kennis van het zelf, door middel van meditatie (*dhyāna-yoga*) te ontwikkelen. En de meest vertrouwelijke instructie is zich bezighouden met *bhakti-yoga* door zich exclusief aan Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa over te geven. Dit is de kern van Hoofdstuk Achttien.

De strekking van de hele *Bhāgavad-gītā* is, dat de non-duale Absolute Entiteit (*advaya-vastu*) de enige Realiteit (*tattva*) is. Hij is de complete manifestatie van God. Alle andere *tattvas* zijn uit Hem voortgekomen. Uit Zijn innerlijke, spirituele vermogen (*cit-śakti*) komen Zijn transcendentale gedaante, Zijn diverse incarnaties en andere spirituele rijkdommen voort. Ontelbaar veel levende entiteiten manifesteren zich uit zijn *jīva-śakti*. Deze bestaan in twee soorten: bevrijd (*mukta*) en gebonden (*baddha*). En de vierentwintig elementen, van *pradhāna*, de ongemanifesteerde staat van de materiële natuur, tot de grasspriet manifesteren zich uit Zijn externe, materiële energie, de *māyā-śakti*. Schepping, instandhouding en vernietiging worden uitgevoerd door Zijn tijdvermogen, *kāla-śakti*. Alle typen manifestaties komen voort uit de *kriyā-śakti*.

De vijf elementen: Īśvara (de Superziel), *prakṛti* (de materiële natuur), *jīva* (de individuele ziel), *kāla* (tijd) en *karma* (activiteiten) hebben zich allemaal alleen uit Bhagavān gemanifesteerd. *Brahma*, *Paramātmā*, enzovoort, bevinden Zich allemaal in Bhagavān, evenals alle andere begrippen van de Absolute Waarheid. Hoewel deze vijf elementen afzonderlijk opereren, vormen ze tegelijkertijd een compositie onder het complete bestuur van *bhagavat-tattva* en hoewel ze één zijn, zijn ze eeuwigdurend verschillend, omdat ze over verschillende eigenschappen beschikken. Deze explicatie van *bhedābheda-tattva*, of gelijktijdige eenheid en verschil, zoals in de *Gītā* gegeven, ligt buiten de menselijke logica. Daarom hebben de voorgaande spirituele autoriteiten (*mahājanas*) deze onbevattelijke (*acintya*) relatie tussen Bhagavān en Zijn vermogens *acintya-*

bhedābheda-tattva genoemd en ze noemden de kennis, die eraan gerelateerd is, *tattva-jñāna*.

Door hun constitutionele natuur zijn de *jīvas* zuivere, bewuste entiteiten. Ze vormen een bijzondere *tattva*, die zich als atomisch kleine deeltjes in de stralen bevinden, die voortvloeien uit *cit-sūrya*, de transcendentaal bewuste zon, Śrī Kṛṣṇa. Van nature zijn de *jīvas* gekwalificeerd om in de spirituele (*cit*) en materiële (*acit*) werelden te bestaan, aangezien ze zich op de grens tussen die twee gebieden bevinden. Omdat ze bewust zijn, zijn ze van nature onafhankelijk. Indien ze gunstig gestemd zijn jegens Kṛṣṇa en zich voelen aangetrokken tot het spirituele gebied, kunnen ze zuivere zegen (*ānanda*) proeven met behulp van de *hlādinī-śakti*, Kṛṣṇa's pleziergevend vermogen. Indien ze zich daarentegen onder invloed van *māyā-śakti* van Kṛṣṇa afkeren, omdat ze zich voelen aangetrokken tot de begoochelende wereld, moeten ze materieel geluk en verdriet ondergaan. De levende entiteiten, die affiniteit hebben voor en zich voelen aangetrokken tot de spirituele wereld, zijn *nitya-mukta*, eeuwig bevrijd, en degenen met affiniteit voor de wereld van onbewuste materie zijn eeuwig geconditioneerd, *nitya-baddha*. Beide typen levende entiteiten zijn in hun aantal onbeperkt.

Doordat hij zijn zuivere, constitutionele natuur vergeet, krijgt de levende entiteit in de oceaan van het materiële bestaan allerlei soorten ellende te verduren in hogere en lagere levensvormen, zoals halfgoden, mensen, wormen, insecten, bomen en bodembedekkers. Op zeker moment kan hij zijn belangstelling voor het materiële leven gaan verliezen. Door zijn toevlucht te nemen tot de lotusvoeten van een bonafide geestelijk leermeester mediteert hij onder zijn leiding op God. Dit behoort tot de jurisdictie van *karma-yoga*. Wanneer hij zijn meditatie geleidelijk perfectioneert en zijn zuivere *svarūpa* realiseert, krijgt hij *prema* voor de lotusvoeten van Śrī Bhagavān. Of, indien hij vertrouwen ontwikkelt in de onderwerpen over Bhagavān, neemt hij ook zijn toevlucht tot een geschikte *guru* en

voert direct *sādhana-bhakti* uit. Dan krijgt hij *bhāva-bhakti* en ten slotte *prema-bhakti*.

Er bestaan geen ander paden dan deze twee om de zuivere *svarūpa* van de ziel te realiseren.

Van deze twee paden is het pad van *karma-yoga* overheerst door meditatie op God (*dhyāna-yoga*) geschikt voor de gewone man, want de uitvoering ervan wordt door zijn eigen pogingen beheerd. *Bhakti-yoga*, dat voortkomt uit *śraddhā*, is superieur aan *karma-yoga* en is gemakkelijker uitvoerbaar, maar het kan niet worden verkregen zonder het goede fortuin van de gratie van Bhagavān of Zijn toegewijden.

De meeste mensen in de wereld zijn geneigd tot *karma-yoga*. Van hen bereiken degenen, in wie het grote fortuin is ontwaakt om vertrouwen in *bhakti-yoga* te ontwikkelen, uiteindelijk het stadium van exclusieve overgave aan Bhagavān, zoals dat is beschreven in het samenvattende vers van de *Gītā*. Dit is het proces (*abhidheya*), dat in alle vedische literatuur wordt beschreven.

Het pad van *karma* is gebaseerd op materiële verlangens. De doelstellingen, namelijk het krijgen van materieel geluk, plezier in de veertien planetaire stelsels en bevrijding, hebben geen aanwijsbare waarde voor de bewuste *jīva*. Vanaf het begin beschrijft de *Gītā* zowel vruchtdragende actie als haar resultaat, lustbevrediging, als waardeloos. Zelfs het bereiken van *sāyujya-nirvāṇa*, de perfectie van monisme, die wordt bereikt, wanneer men bevrijd is van geboorte en dood, is niet het hoogste doel van de *jīva*. Dit is ook op diverse plaatsen duidelijk gemaakt. Het hoogste doel van de levende entiteit is uit te stijgen boven onpersoonlijke realisatie en boven de vier soorten *mukti*, zoals *sālokya*, en vervolgens de vlekkenloze, zuivere *prema* aan Śrī Kṛṣṇa te krijgen door het hoogste spirituele gebied binnen te gaan, waar zijn spel en vermaak worden uitgevoerd.

De conclusie van alle Veda's en de Vedānta wordt in de *Gītā* bijeengebracht en vestigt het allerhoogste doel: het bereiken van *pre-*

ma voor Bhagavān door *bhakti-yoga* uit te voeren vergezeld door de kennis van zijn relatie met Hem. Men dient altijd de *bhakti-yoga* van horen en chanten volgens zijn kwalificaties te praktiseren en zich aan een religieus leven te houden. Hij dient zijn leven in stand te houden door zijn beroep uit te oefenen, terwijl hij zich gunstig blijft opstellen voor de cultivering van toewijding. Met groot vertrouwen in het hogere proces dient hij geleidelijk ieder vertrouwen in lagere processen op te geven. Hij moet zich dan door *śaraṇāgati*, volkomen overgave, stevig in *bhakti-yoga* verankeren. Op deze wijze zou hij zijn leven dienen te leiden. Bhagavān zal hem dan snel belonen met *suddha-prema*, zuivere liefde voor God. Door louter zijn bestaan te zuiveren krijgt de persoon de genade van Bhagavān, hetgeen hem vrijheid van angst, onsterfelijkheid en vrijheid van beklag en verdriet schenkt en hij raakt eeuwigdurend in *prema* geabsorbeerd.

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja
op Hoofdstuk Achttien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

Glossarium

ĀCĀRYA – Spiritueel voorganger, iemand die onderwijst door voorbeeld.

ACINTYA – Onbevattelijk.

ACINTYA-BHEDA-ABHEDA-TATTVA – Fundamentele waarheid van de Allerhoogste Persoon, die op onbevattelijke wijze tegelijkertijd niet-verschillend is van (*abheda*) en verschillend is van (*bheda*) Zijn vermogens.

ACINTYA-ŚAKTI – Śrī Bhagavāns onbevattelijke vermogen.

ACYUTA – Onfeilbaar.

ADHARMA – Onreligie.

ADHIBHAUTIKA – Lijden veroorzaakt door andere levende wezens.

ADHIBHŪTA – Alle grove verschijnselen.

ADHIYAJÑĀ – Inwonende Superziel, die de levende entiteiten inspireert offers uit te voeren en hen de resultaten van hun voorgeschreven plicht toekent.

ADHOKŚAJA – God die zich buiten de gewaarwording en de waarneming van de materiële zintuigen bevindt.

ĀDI – Aanvankelijk, eerste.

ADITI – Vrouw van Prajāpati Kaśyapa; moeder van de twaalf Āditya's. Haar oudste zoon was Indra en haar jongste Upendra, of Vāmanadeva, de dwergincarnatie van God, Bhagavān Kṛṣṇa.

ĀDITYA'S – De twaalf zonen van Aditi en Kaśyapa.

ADVĀITAVĀDĪ – Volgelingen van non-dualisme, of monisme (*advaitavāda*), zoals gevestigd door Śrī Śaṅkara Ācārya.

AGNI – Presiderende godheid van het vuur en zoon van Brahmā.

AHAŅGRAHA-UPĀSAKA – Iemand, die zichzelf neemt als object van verering door te geloven, dat de *jīva* en Bhagavān uiteindelijk dezelfde zijn. Letterlijk, *aham* – 'mezelf', *graha* – 'accepteren', *upāsana* – 'verering'.

AIKĀNTIKA – Eenpuntig, onwankelbaar.

AIKĀNTIKĀ-NIṢṬHĀ – Enkelvoudig vertrouwen.

AIRĀVATA – De olifant en rijdier van Koning Indra.

AISVARYA – (1) Majestueuze rijkdom (2) Afgeleid van het woord *īvara*. Wat betreft *bhakti* verwijst dit naar toewijding, die eerder wordt geïnspireerd door de majesteit van Bhagavān dan door Zijn *mādhurya* (zoete beking). Het is in het bijzonder van toepassing op Zijn verschijning als Nārāyaṇa. *Aiśvarya* beperkt de intimiteit tussen Bhagavān en Zijn toegewijden.

AKIŅCANA – (1) Zonder materiële bezittingen (2) Iemand wiens enige bezit dienst aan Kṛṣṇa is.

AMARA-KOṢA – Een antieke, gezaghebbende Sanskriete thesaurus.

AṂṢA – Deel, of expansie, van Śrī Kṛṣṇa.

ĀNANDA – Transcendentale zegen (Zie *hlādinī-śakti*).

ĀNANDAMAYA – Het vijfde stadium van bewustzijn, gewaarwording van de dienst aan Rādhā en Kṛṣṇa (13.5).

ANANTA-RŪPA – Onbegrensde gedaante.

ANANYA – Letterlijk, ‘zonder een ander’; exclusief, enkelvoudig.

ANANYĀ-BHAKTI – Exclusieve toewijding onvermengd met andere verlangens, waarbij de enige motivatie is Bhagavān een plezier te doen.

ANANYA-YOGA – *Bhakti* onvermengd met afhankelijkheden van speculatieve kennis, vruchtdragend werk, of soberheden.

ANARTHA – Ongewenste verlangens, activiteiten, of gewoonten, die worden vergeleken met onkruid, die de vooruitgang in *bhakti* hinderen.

ANARTHA-NIVṚTTI – Het opruimen van *anarthas*, het vierde stadium in de ontwikkeling van de kruipplant van *bhakti*.

ANĀTMĀ – Niet-ziel; passieve materie.

AŅGA – (1) Lid, onderdeel, deel (2) De diverse onderdelen van de beoefening van toewijding, zoals horen en chanten.

AṆIMĀ – Zo klein als een atoomdeeltje.

ANĪSVARAM – Het idee, dat de kosmische manifestatie geen Īvara (bestuurder) heeft, maar door toeval tot stand is gekomen (16.8).

ANNAMAYA – Het eerste van vijf bewustzijnstadias, waarin alles wordt gezien in termen van *anna* (voedingsgranen) (13.5).

ANTARYĀMĪ – Inwonende getuige, de Superziel, die de activiteiten van alle levende entiteiten leidt.

ANTYA – Laatste.

ANTYAJĀ – (1) Van lagere afkomst (2) Outcaste.

APĀNA – Uitgaande adem.

APARĀ – Niet transcendentale, passieve materie, materiële natuur.

- APARĀDHA – (1) Datgene, dat *arādhana*, of toewijding, ondermijnt (2) Een overtreding, of een hindernis tot *bhakti*. *Arcana-dīpikā* somt 64 *sevā-aparādhas*, 10 *nāmā-aparādhas* en 10 *dhāmā-apāradhas* op, die dienen te worden vermeden.
- APRĀKṚTA – Niet-materieel, transcendent.
- ĀPTAKĀMA – Iemand wiens verlangens zijn vervuld; een zelfgenoegzame ziel.
- ARCANA – Verering, eredienst.
- ARJUNA – (1) Śrī Kṛṣṇa's intieme vriend en toegewijde, tegen wie Hij de *Bhāgavad-gītā* sprak (2) Het Nara deel van de Nara-Nārāyaṇa wijzen, waarvan Śrī Kṛṣṇa het Nārāyaṇa deel uitmaakt (3) Een eeuwig bevrijde ziel, die Śrī Kṛṣṇa altijd dient uit liefde.
- ĀRTA – Iemand, die Bhagavān in een gemoedstoestand van verdriet benadert (7.16).
- ARTHA – Rijkdom, het tweede materiële doel van het menselijke bestaan (Zie *dharma, kāma* en *mokṣa*).
- ARTHA-ŚĀSTRA – Geschriften over economische ontwikkeling.
- ĀRYA-ṚṢIS – Antieke, buitengewoon nobele wijzen, die de Waarheid hebben gezien.
- ĀSAKTI – Diepe gehechtheid, vooral aan Bhagavān en Zijn metgezellen; het zesde stadium in de ontwikkeling van de kruipplant van *bhakti*, dat ontwaakt nadat *ruci* (smaak voor *bhajana*) rijp wordt.
- ĀSANA – (1) Zetel, zitplaats (2) Zithouding voor meditatie.
- ASITA – De naam van een oude wijze, die een autoriteit was op het gebied van de Veda's.
- ĀŚRAMA – (1) Levensfase, hetzij student (*brahmacārī*), gezinshoofd (*gṛhastha*), gepensioneerde (*vānaprastha*) of onthecht in de wereldverzakende levensorde (*sannyāsa*) (2) Kluizenaarshut.
- ĀŚRAYA – Rustplaats van liefde voor Kṛṣṇa, i.e., Zijn toegewijde.
- AṢṬĀṄGA-YOGA – Achtvoudig *yoga* proces bestaande uit *yama* (beheersing van geest en zintuigen), *niyama* (het volgen van regels en regulerende principes van de beoefening van *yoga*), *āsana* (lichaamshoudingen), *prānāyama* (beheersing van de ademhaling), *pratyāhāra* (terugtrekken van het verstand van de zintuiglijke perceptie), *dhāraṇā* (bestendigen van de geest), *dhyāna* (meditatie) en *samādhi* (trance).
- AŚVAMEDHA-YAJÑA – Uitgebreid offer uitgevoerd door *brāhmaṇas* in naam van machtige koningen, waarin een paard in het vuur werd geofferd en daarna terug tot leven werd gebracht.
- AŚVATTHA – Soort *pīpala* (boom) (10.26).
- AŚVINĪ-KUMĀRAS – Fysici van de halfgoden.
- ATIRATHĪ – Strijder, die een onbepakt aantal tegenstanders tegemoet kan treden.
- ĀTMĀ – (1) Ziel (2) Superziel (3) Intelligentie (4) Verstand (5) Lichaam (6) Zintuigen.

ĀTMA-TATTVA – Categorische kennis over de aard van de ziel.

AVATĀRA – Śrī Kṛṣṇa Zelf of Zijn plenaire deel, die neerdaalt uit het transcendentale gebied naar deze materiële schepping voor de bevrijding van geconditioneerde zielen.

AVIDYĀ – Onwetendheid, of de cultuur van materiële kennis, die als enige waarheid wordt beschouwd.

AVYABHICĀRA – Onaflatend; verwijst naar zuivere toewijding.

AVYAKTA – (1) Ongemanifesteerd (2) Buiten de zintuiglijke waarneming.

AVYAYA – Onvergankelijk.

BAHIRAṄGĀ-ŚAKTI – Gods externe, of materiële, vermogen, ook bekend als *māyā*. Het medium, waarmee de materiële wereld wordt gecreëerd en alle zaken, die ermee samenhangen.

BALADEVA VIDYĀBHŪṢAṆA – Belangrijkste leerling van Śrī Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura en auteur van *Govinda-bhāṣya*, het commentaar van de Gauḍiṣya Vaiṣṇava's op de *Vedānta-sūtra*. Hij wordt daarom met recht Gauḍiṣya-vedāntācārya genoemd.

BHAGAVĀN – De Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, compleet in zes rijkdommen: schoonheid, weelde, kracht, faam, kennis en verzaking. Letterlijk, *vān* – 'bezitter', *bhaga* – 'rijkdom'.

BHĀGAVATAM – Zie *Śrīmad-Bhāgavatam*.

BHĀGAVATĀMṚTAMI – Een boek door Śrīla Sanātana Gosvāmī. Letterlijk, 'de ambrozijnen essentie van *Śrīmad-Bhāgavatam*'.

BHAGAVAT-KATHĀ – Vertelling uit *Śrīmad-Bhāgavatam* of de instructies van Śrī Bhagavān, zoals in *Śrīmad Bhāgavad-gītā*.

BHAGAVAT-PREMA – Liefde voor de alvermogende Persoonlijkheid Gods.

BHAGAVAT-TATTVA – Categorische kennis van Bhagavān; de principes onderwezen door Śrī Bhagavān.

BHAJANA – (1) Dienstverlening (2) Spirituele beoefening, vooral horen, chanten, herinneren en mediteren op de heilige naam, gedaante, kwaliteiten en het spel van Śrī Kṛṣṇa.

BHAKTA – Toegewijde; iemand gewijd aan *bhakti-yoga* en zijn vererenswaardige godheid.

BHAKTI – Afgeleid van de stam *bhaj* (dienen). De uitvoering van activiteiten uitsluitend bedoeld voor het plezier van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Śrī Kṛṣṇa in een gunstige geestesgesteldheid, verzadigd van liefde, verstoken van andere verlangens en niet bedekt door *karma* en *jñāna* wordt *bhakti* genoemd (*Bhakti-rasāmṛta-sindhu* 1.1.12).

BHAKTI-DEVĪ – Presiderende godheid van *bhakti-yoga*, toewijding of devotie.

- BHAKTI-MIŚRA-JÑĀNA – Kennis vermengd met toewijding, waarbij kennis overheerst.
- BHAKTI-RASĀMRĪTA-SINDU – Een boek door Śrīla Rūpa Gosvāmī, waarvan de titel betekent ‘de ambrozijnen oceaan van de zoete smaken der toewijding’, dat de wetenschap van *bhakti-yoga* uiteenzet.
- BHAKTI-YOGA – Het pad van spirituele realisatie door toegewijde dienst aan Bhagavān.
- BHĀVA – (1) Bijzondere manifestatie van *śuddha-sattva* (2) De essentie van het kennende vermogen en het pleziergevend vermogen (3) Het achtste stadium in de ontwikkeling van de kruipplant van *bhakti*; vergeleken met de eerste zonnestralen van *prema*, het hoogste stadium van liefde voor Kṛṣṇa.
- BHĀVĀNUVĀDA – Vertaling die rekening houdt met specifieke subtiliteiten.
- BHĪṢMA-PARVA – De achttien hoofdstukken van de *Mahābhārata*, die *Śrīmad Bhāgavad-gītā* bevatten.
- BHRĠGU – Een van de zeven wijzen, die zijn geboren uit het verstand van Śrī Brahmā.
- BHŪTA-BHĀVANA – Instandhouder van alle manifestaties.
- BRAHMA – (1) Afgeleid van *br̥h*, hetgeen betekent ‘uitgestrekt’ of ‘groot’; de algemene betekenis is geest (2) De levende entiteit (3) Het verstand (4) De Superziel (5) Het onpersoonlijke aspect van God (6) Bhagavān Zelf.
- BRAHMĀ – Schepper van het materiële universum, de presiderende godheid van de geaardheid hartstocht. Hij is de oorspronkelijke, spiritueel leermeester van de Brahma-Mādhva *sampradāya*.
- BRAHMA-BHŪTA – *Brahma*-gerealiseerd; de staat waarin men zegen ervaart, vrij van hunkering en verdriet (18.54).
- BRAHMACARYA – Letterlijk, ‘spirituele cultivering’; de eerste *āśrama*, of de eerste levensfase in het *varṇāśrama* stelsel; celibatair studentenleven.
- BRAHMA-JÑĀNA – Kennis van *brahma*.
- BRAHMA-LOKA – Woonplaats van Śrī Brahmā, die zich binnen dit materiële universum bevindt.
- BRĀHMAṆA – Iemand die *brahma* realiseert; een van de vier *varṇas*, of sociale klassen in het *varṇāśrama* systeem; priester of leraar.
- BRAHMĀNANDA – Zegen die wordt ervaren door iemand, die zich in *brahma* bevindt.
- BRAHMARṢĪ – Heiligen gesitueerd in *brahma*-realisatie.
- BRAHMĀSTRA – Het meest machtige wapen in de vedische militaire wetenschap (superieur aan nucleaire wapens). Het wordt met *mantra* afgevuurd en doodt alleen de persoon, wiens naam in combinatie met de *mantra* wordt uitgesproken.
- BRAHMA-SŪTRA – (Ook gekend als *Vedānta-sūtra*) De aforismen van Vedānta bieden een compleet systematische uiteenzetting van de vedische openbaring in de

vorm van bondige aforismen (*sūtras*). *Śrīmad-Bhāgavatam* gecomponeerd door Śrīla Vyāsadeva, is het natuurlijke commentaar op *Vedānta-sūtra*.

BRAHMA-SVARŪPA – De gedaante van Śrī Kṛṣṇa, wiens lichaamsuitstraling de *brahma-jyoti* vormt.

BRAHMA-TATTVA – Categorische kennis van *brahma*.

BRAHMAVĀDA – Doctrine van het impersonalisme, dat als doel heeft samen te vloeien met de uitstraling van God.

BRAHMA-VETTĀ – Iemand die *brahma* heeft gerealiseerd.

BṚHAD-ĀRAṆYAKA ŚRUTI – Upaniṣad die belangrijke verzen bevat voor de filosofie van Gauḍīya Vaiṣṇava's.

BUDDHI – (1) Intelligentie (2) Vermogen om subtiele betekenissen te onderscheiden.

BOEDDHISME – Filosofie geïntroduceerd door Śakyasiṃha Buddha, die concepten van de leegte van de Absolute Waarheid uiteenzet, die bekend zijn als *sūnyatā* of *sūnyavāda*.

CAITANYA-ŚIKṢĀMṚTA – Een boek door Śrīla Bhaktivinoda Thākura, waarvan de titel betekent 'ambrozijnen instructies van Śrī Caitanya'. Het presenteert een uitgebreide beschrijving van de voortgang van *bhakti*.

CANDRA – Maangod.

CATUḤ-ŚLOKĪ GĪTĀ – Essentie van *Bhāgavad-gītā* (10.8-11). De vier verzen, die de drie vedische onderdelen, namelijk *sambhandha* (relatie), *abhidheya* (methode) en *prayajana* (het hoogste doel) samenvatten.

CATURMĀSYA – De vier maanden van het regenseizoen in India (van augustus tot en met november), waarin de beoefening van bepaalde voorgeschreven soberheden zeer krachtig zijn voor de geestelijke ontwikkeling.

CIT – (1) Geest (2) Bewustzijn (3) Zuivere gedachten.

CIT-JAGAT – De alombewuste, spirituele wereld.

CITRARATHA – Aanvoerder van de Gandharva's en een representatie van de rijkdom van Śrī Kṛṣṇa.

CIT-ŚAKTI – Vermogen dat wijst op het kennende aspect van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Door deze *śakti* kent Hij Zichzelf en veroorzaakt Hij, dat anderen Hem ook kennen. Kennis van de Absolute Realiteit is alleen mogelijk met behulp van dit vermogen.

CITTA – Hart, gedachten, verstand en bewustzijn.

DĀNAVAS – Demonen.

DARŚANA – (1) Zien, of ontmoeten. Het wordt gebruikt onder verwijzing van ofwel het zien van het godsbeeld of gevorderde toegewijden (2) Doctrine, of filosofische systeem, zoals in *Vedānta-darsana*.

HALFGODEN – (1) Hemelse godheden (2) Goddelijke wezens op de hogere planeten, die beschikken over grote vroomheid en enorm lange levensduur en wier mentale en fysieke moed superieur is aan die van mensen. Aan hen zijn specifieke krachten toevertrouwd bedoeld voor universeel bestuur.

DEVA – Halfgoden.

DEVA-DEVA – God der goden.

DEVAKĪ-NANDANA – Zoon van Devakī, Śrī Kṛṣṇa.

DEVALA – Een wijze, die een autoriteit op het gebied van de Veda's was. Hij was de oudere broer van Dhaumya (de priester van de Pāṇḍava's).

DEVARŚĪ NĀRADA – Wijze (*ṛṣi*) onder de halfgoden (*devas*). Letterlijk, *nāra* – 'God', *dā* – 'gever'; een groot toegewijde van Śrī Kṛṣṇa, die Zijn glorie door het hele universum verspreidt.

DEVEŚA – Heer van de halfgoden, een naam voor Śrī Kṛṣṇa.

DEVĪ – Halfgodinnen.

DHĀMA – Woonplaats van Śrī Bhagavān, waar Hij verschijnt en Zijn goddelijk spel uitvoert.

DHANAÑJAYA – Een naam toegekend aan Arjuna, die grote rijkdom verzamelde, toen hij de vele koningen van Noord-Bhārata (India) overwon ter voorbereiding op de *rājasūya-yajña* van Mahārāja Yudhiṣṭhira. Letterlijk, 'winnaar van rijkdom'.

DHĀRAṆĀ – Concentratie van het verstand, de zesde stap in *aṣṭāṅga-yoga*.

DHARMA – Afgeleid van de verbale stam *dhṛ*, ondersteunen. Letterlijk, 'datgene dat ondersteunt' (1) De natuurlijke, karakteristieke functie van een ding; datgene dat niet van zijn natuur kan worden afgescheiden (2) Religie in het algemeen (3) De sociaal religieuze plichten voorgeschreven in de geschriften voor verschillende klassen personen in het *varṇāśrama* systeem (4) Zijn vaste bezigheden in relatie tot Śrī Kṛṣṇa.

DHṚTARĀṢṬRA – Letterlijk, '*dhṛta* – 'vasthouden aan', *rāṣṭra* – 'het koninkrijk'. Hij was de zoon van Ambikā en Vyāsadeva; broer van Pāṇḍu en Vidura. Dhṛtarāṣṭra werd blind geboren. Zijn honderd zonen aangevoerd door Duryodhana leidden de legers, die zich tegenover de Pāṇḍava's opstelden.

DHYĀNA – Meditatie, het zevende stadium van *aṣṭāṅga-yoga*.

DĪKṢĀ – Inwijding van een geestelijk leermeester. In *Bhakti-sandharbha* (Anucceda 283) geeft Śrīla Jīva Gosvāmī een definitie van *dīkṣā*: geleerde exponenten van de Absolute Waarheid verklaren, dat het proces, waarin de *guru divya-jñāna* aan de leerling overdraagt en al zijn zonden wegneemt, *dīkṣā* heet.

DRAVYA-YAJÑĀ – Het offer waarbij men materiële bezittingen in liefdadigheid weggeeft.

DROṆA, DRONĀCĀRYA – Commandant van het leger van de Kaurava's.

DRUPADA – In de Mahābhārata Oorlog was Drupada een van de commandanten van het leger van de Pāṇḍava's en werd gedood door Droṇa. Dṛṣṭadyumna, Drupada's zoon, wreekte zijn dood.

DURGĀ – Letterlijk, *dur* – 'moelijk', *gā* – 'uitbreken', i.e. een gevangenis. De materiële wereld is voor de rebellerende, geconditioneerde zielen een gevangenis. Durgā is moeder natuur, de godin van de materiële natuur, en de gezellin van Mahādeva Śiva.

DURYODHANA – Letterlijk, *dur* – 'slecht', *yodhana* – 'vechtersbaas'. In de Mahābhārata Oorlog was Duryodhana de leider van de Kaurava's. Hij is een deelincarnatie van Kali.

DVĀPARA-YUGA – Een van de vier grote tijdperken: Satya, Treta, Dvāpara en Kali. In Dvāpara-yuga bereikten mensen perfectie door de uitvoering van uitmuntende verering van de goddelijke incarnatie van God.

EKĀDAŚĪ – De elfde dag van de eerste twee en laatste twee kwartieren van de maan. Op die dag wordt door *śāstra* voorgeschreven om de vasten van granen, peulvruchten en andere voedingsmiddelen, zodat de *sādhaka* zich geheel kan wijden aan activiteiten in zuivere *bhakti*. Naar Ekādaśī wordt verwezen als de moeder van toewijding.

GANDHARVAS – Zangers en musici uit de hogere planetenstelsels.

GAṆEŚA – De olifant-scribent van Vyāsadeva.

GAṄGĀ – De Ganges, de rivier van goddelijk water, dat vanuit de spirituele wereld naar dit universum valt.

GARGĀCĀRYA – *Guru* van Kṛṣṇa's vader, Vasudeva. Hij voerde de naamgevingsceremonie voor Śrī Kṛṣṇa uit in Gokula en schreef *Garga-saṁhitā*, een beroemd literair werk, dat het spel en vermaak van Śrī Kṛṣṇa beschrijft.

GAUTAMA – Een wijze, auteur van *nyāya-darśana* (de filosofie der logica), een van de zes filosofische systemen.

GĀYATRĪ – Letterlijk, *trī* – 'datgene dat bevrijding geeft', *gāya* – 'door te zingen'. Gāyatrī is de moeder der Veda's. *Brahma-saṁhitā* zegt, dat Śrī Brahmā eerst het lied van Kṛṣṇa's fluit door zijn acht oren hoorde als de lettergreep *om* en dat daarna, toen hij het zelf chantte, het lied de *gāyatrī* werd, waardoor hij werd verlicht. Op die manier werd hij ingewijd als *brāhmaṇa*.

GĪTĀ – Letterlijk, 'lied'. *Śrīmad Bhāgavad-gītā*.

GĪTĀ-BHŪṢAṆA – Het Sanskriete commentaar van Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa op *Śrīmad Bhāgavad-gītā*. Letterlijk, 'een decoratie van de *Gītā*'.

- GOPĀLA-TĀPANĪ ŚRUTI – Een Upaniṣad, die op liefdevolle wijze de waarheden van Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa uiteenzet.
- GOPI – Een transcendentaal koehedersmeisje van Vraja.
- GOSVĀMĪ – (1) Iemand die meester is over zijn zintuigen, onthecht van materiële elementen (2) Iemand in de wereldverzakende levensorde.
- GOTRA – Seminale lijn van de *prajāpatis* en voorvaderen.
- GRHASTHA – Huiseigenaar, mensen in het gezinsleven.
- GUḌĀKEŚA – Een naam van Arjuna, die betekent ‘overwinnaar van onwetendheid’.
- GUṆA – Bindende kracht. De drie geaardheden van de materiële natuur binden de levende entiteit. Er zijn drie *guṇas*: goedheid (*satva*), hartstocht (*rajas*) en duisternis, of onwetendheid (*tamas*). Letterlijk, ‘koord’ (Zie Hoofdstuk 14).
- GUNĀ-AVATĀRAS – De drie primaire, presiderende godheden van de drie bindende krachten. Brahmā, Viṣṇu en Śiva worden samen gekend als *tri-mūrti*.
- GUṆĪ-BHŪTĀ-BHAKTI – Toewijding, die door de geaardheden van de natuur worden gedomineerd.
- GURU – (1) Spiritueel leermeester (2) *Guru* betekent ‘zwaar met realisatie van goddelijke kennis’. Door stabiliteit verankert de *guru* het rusteloze verstand van de leerling en haalt hem uit het turbulente water van de materiële energie. Letterlijk, *gu* – ‘onwetendheid’, *ru* – ‘hij die verdrijft’. Iemand die *guru* is verdrijft alle onwetendheid.
- GURU-DAKṢIṆĀ – Rijkdom of offergaven aangeboden aan de *guru* door de leerling.
- GURU-PARAMPARĀ – Systeem van disciplinaire opvolging, waarin goddelijke kennis van *śrī guru* wordt overgedragen op een volkomen overgegeven leerling.
- HARI-BHAKTI-VILĀSA – Een boek, dat vele aspecten van het leven van Vaiṣṇava’s beschrijft. Het werd geschreven door Śrīla Sanātana Gosvāmī en Śrīla Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī onder rechtstreekse leiding van Śrī Caitanya Mahāprabhu en is verdeeld in twintig secties, of *vilāsas*.
- HARI-NĀMA – De namen van Śrī Kṛṣṇa: Hare Kṛṣṇa, Hare Kṛṣṇa, Kṛṣṇa Kṛṣṇa, Hare Hare, Hare Rāma, Hare Rāma, Rāma Rāma, Hare Hare. Deze zestien namen vernietigen alle slechte kwaliteiten van het tijdperk van Kali (*Kali-santaraṇa Upaniṣad*).
- HAṬHA-YOGA – Het *yoga* proces van de beoefening van verschillende lichaamshoudingen om het lichaam soepel te houden. Het is het derde onderdeel in het proces van *aṣṭāṅga-yoga*.
- HLĀDINĪ-ŚAKTI – Het zegenvermogen, of het innerlijke, spirituele vermogen, dat wordt overheerst door zegen en wordt gepersonificeerd door Śrīmatī Rādhārāṇī. *Hlādinī* is de *śakti*, die *ānanda* (zegen) oproept in het hart van Śrī Śyāma. Hoewel

Kṛṣṇa Zelf het reservoir van alle plezier is, proeft Hij door Zijn *hlādinī* vermogen transcendentale zegen.

HRṢĪKEŚĀ – Letterlijk, *īśa* – ‘meester’; *hrṣika* – ‘van de zintuigen’; een naam voor Kṛṣṇa, die betekent ‘iemand die de zintuigen van Zijn toegewijden naar Zich toekeert en die van niet-toegewijden van Zich afkeert’.

ĪKṢVĀKU – De zoon van Vivasvān, de zongod; eerste koning op Aarde.

INDRA – Koning van de hemelse planeten.

ĪŚĀ – Bestuurder. Verwijst soms naar Viṣṇu en soms naar Rudra.

ĪŚVARA – Allerhoogste Bestuurder, Bhagavān. Ook een naam voor de Superziel (15.15).

JAḌA – Passief, sloom.

JAḌA-VĀDĪ – Iemand die het gezichtspunt (*vāda*) aanhangt, dat er niets anders is dan materie (*jaḍa*); een atheïstische wetenschapper.

JAGAD-GURU – Universeel *guru*.

JAGAT-PATĪ – Meester van het universum.

JAINISME – Een religieuze beweging, die vele honderden jaren geleden is gestart door Koning Arhat. De strikte volgelingen van het jainisme proberen op idealistische wijze Mahārāja Rṣabhadeva te imiteren door geweldloosheid te praktiseren en door geen gebruik te maken van voertuigen. Rṣabha was een *avatāra* van Śrī Kṛṣṇa, wiens geschiedenis in Canto Vijf van *Śrīmad-Bhāgavatam* is beschreven.

JALPA – Logische argumentatie, die gebruik maakt van het op fouten betrappen van de uitspraken van de tegenstander om zijn eigen mening te vestigen.

JAMADAGNĪ – Een *brāhmaṇa*, die een wensvervullende koe in zijn bezit had. Hij werd vanwege de koe door een groep *kṣatriyas* doodgeslagen en zijn zoon, Paraśurāma, een incarnatie van Bhagavān, nam wraak door de *kṣatriya* bevolking van de wereld uit te roeien.

JANAMEJAYA – De zoon van Koning Parikṣit.

JANĀRDANA – Naam van Bhagavān, die betekent ‘iemand die het hart van de mensheid in vervoering brengt’.

JAPA – Het chanten van de heilige naam op een koord van 108 bidkralen.

JĪVA – Levende entiteit; ziel.

JĪVA-ŚAKTI – (Zie *taṭasthā-śakti*).

JĪVA-TATTVA – Categorische kennis van de levende entiteit, zijn natuur en zijn positie.

JĪVĀTMĀ – De geestelijke ziel (Zie *jīva*).

JÑĀNA – (1) Kennis; datgene dat helpt iets te weten (18.18) (2) Kennis die leidt tot onpersoonlijke bevrijding, die is gebaseerd op het onderscheid tussen de ziel en

- materie en zijn identiteit met *brahma* (3) Transcendentale kennis van zijn relatie met Kṛṣṇa.
- JÑĀNA-MIŚRĀ-BHAKTI – Toewijding vermengd met kennis, waarbij toewijding overheerst.
- JÑĀNA-SANNYĀSA – Verzaking van kennis.
- JÑĀNA-YOGA – Pad van spirituele realisatie door de filosofische zoektocht naar waarheid.
- JÑĀNĪ – Iemand op zoek naar kennis, hetzij onpersoonlijk of persoonlijk.
- JÑEYA – Object van kennis.
- KAIVALYA – Eenheid, of *mukti*.
- KALI-YUGA – Huidige tijdperk van ruzie en schijnheiligheid. Het heeft een tijdsduur van 432.000 jaar, waarvan nu ongeveer vijfduizend jaar zijn verstreken (Zie *Śrīmad-Bhāgavatam* Canto 12 Hoofdstuk 2).
- KALPA – Een dag in het leven van Śrī Brahmā. Het is gelijk aan duizend *catur-yugas*. Ieder *catur-yuga* bestaat uit een cyclus van vier grote tijdperken, of *yugas*: Satya, Dvāpara, Treta en Kali met een totale duur van 4.320.000.000 jaar (8.17).
- KĀMA – (1) Verlangen (2) Lustbevrediging (3) De derde van de vier doelstellingen van de menselijke samenleving. Degenen, die geen ander verlangen hebben dan de bevrediging van de grove zintuigen, aspireren naar dergelijk plezier. Hun *puruṣārtha* is bekend als *kāma* (Zie *dharma, artha* en *mokṣa*).
- KĀMADHENU – Een koe, die alle wensen kan vervullen.
- KĀMYA-KARMA – Vruchtdragende activiteiten.
- KANDARPA – Cupido, de indirecte oorzaak van de geboorte van levende wezens. Kandarpa is Śrī Kṛṣṇa's vertegenwoordiger als voorouder (10.28).
- KARMA – (1) Werk voorgeschreven in de Veda's (2) Activiteit in het algemeen (3) Vrome activiteit uitgevoerd onder vedische leiding, die leidt tot materieel voordeel in deze wereld of naar de hogere planeten na de dood.
- KARMA-CODANĀ – Impuls om actie uit te voeren (18.18).
- KARMA-KĀṆḌA – Onderdeel van de Veda's, dat handelt over de uitvoering van ceremoniële activiteiten en offerriten gericht op materieel voordeel of bevrijding.
- KARMA-MIŚRĀ-BHAKTI – Toewijding vermengd met de uitvoering van voorgeschreven plicht, waarbij toewijding overheerst.
- KARMA-PRADHĀNĪ-BHŪTA-BHAKTI – Toewijding vermengd met de uitvoering van voorgeschreven plicht, waarbij toewijding overheerst. (Dit is een andere term voor *karma-miśrā-bhakti*.)
- KARMA-SANNYĀSA – Verzaking van vruchtdragend werk.
- KARMA-YAJÑA – Offer uitgevoerd ten behoeve van baatzuchtig voordeel.

KARMA-YOGA – Pad van spirituele realisatie, waarin de vruchten van zijn werk worden geofferd aan Bhagavān.

KARMĪ – Iemand die *karma* uitvoert in overeenstemming met vedische sommaties.

KAURAVAS – Nakomelingen van Koning Kuru, die aan de ene zijde in Kurukṣetra streeden.

KENA UPANIṢAD – Upaniṣad die vol staat met vragen die relevant zijn voor de hoogste doelstelling van het menselijk leven. Deze staat bekend als de ‘Waarom’ Upaniṣad.

KEVALĀ-BHAKTI – Exclusieve toewijding, waarin men aan niemand is gehecht behalve aan Bhagavān.

KHASA – Mongolen, Chinese en bepaalde rassen ten Noorden van India.

KINNARA – Een soort halfgod, die muziekinstrumenten bespeelt en met de Gandharva’s zingt.

KĪRTANA – Het chanten van de namen van Bhagavān; het meest belangrijke onderdeel van de negen onderdelen van *bhakti*.

KLEŚA-GHNĪ – Letterlijk, ‘vernietiger van ellende’.

KRIYĀ – Activiteit.

KṚṢṆA – Śrī Bhagavān, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods.

KṚṢṆACANDRA – Śrī KṚṣṇa, wiens transcendentale lichaam vierentwintig en een halve manen draagt.

KṚṢṆA-PREMA – Zuivere liefde voor KṚṣṇa.

KṚṢṆA-TATTVA – Categorische kennis over de unieke positie, kwaliteiten, enzovoort van Śrī KṚṣṇa.

KṢARA – Vergankelijk.

KṢATRIYA – Een van de vier *varṇas* in het *varṇāśrama* stelsel, dat duidt op een regeringsambtenaar of een strijder. Letterlijk, *kṣi* – ‘destructie’, *tri* – ‘bevrijding’.

KṢETRA – Veld van het lichaam (13.1 ...).

KṢETRA-JÑĀ – Kenner van het veld. De gedeeltelijke *kṣetra-jñā* is de levende entiteit; de complete *kṣetra-jñā* is Paramātmā (13.1 ...).

KṢĪRODAKŚĀYĪ VIṢṆU – De Viṣṇu expansie van Śrī KṚṣṇa, die in een oceaan van *kṣīra* (melk) rust. Als Paramātmā gaat Hij als getuige ieder atoom en hart van alle wezens binnen en schenkt herinnering, kennis en vergetelheid.

KURUKṢETRA – ‘Veld van de Kuru’s’, een antieke, heilige plaats, waar Paraśurāma boetedoening en vereffening uitvoerde. Het wordt tegenwoordig nog bezocht (vooral met een zonsverduistering) voor beschutting tegen ongunstige effecten.

KUṬA-STHA – Stevig gesitueerd in zijn eigen transcendentale positie vrij van iedere zinnelijke opwelling.

KUVERA – Schatbewaarder van de halfgoden, god van de rijkdom.

LĪLĀ – Goddelijk spel en vermaak van Bhagavān of Zijn eeuwige metgezellen.

LĪLĀ-AVATĀRA – Kṛṣṇa's spelmanifestaties, bijv. Nṛsiṃha, Varāha en Kūrma.

LĪLĀ-PURUṢOTTAMA – Śrī Kṛṣṇa, de Allerhoogste Persoon, wiens spel niet wordt geëvenaard door Zijn andere incarnaties.

MĀDHURYA – Met lieflijkheid, of schoonheid. Het verwijst naar toewijding geïnspireerd door de aantrekkingskracht voor Bhagavāns bekoorlijke en intieme verschijning als een mooie jonge koeherder en voor de grootste uitwisseling van liefde tussen Kṛṣṇa en Zijn toegewijden.

MĀDHURYA-KĀDAMBINĪ – Boek geschreven door Śrī Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, waarvan de titel betekent 'wolkbreuk van zoete lieflijkheid'. Het beschrijft de acht achtereenvolgende stadia van *bhakti* uitmondend in *prema*.

MADHUSŪDANA-SARASVATĪ – 1540—1632; voormalig monist, die werd aange trokken tot Gauḍiya Vaiṣṇavisme. Hij was de auteur van *Gītā-gūḍhārtha-dīpikā*.

MADHVA – De hoofd-*ācārya* van de Brahṃa *sampradāya*, die de doctrine van *dvaita-vāda* vestigde, die het eeuwige onderscheid tussen de levende entiteit en God benadrukt.

MAHĀ-BĀHO – O sterkbewapende.

MAHĀ-BHĀGAVATA – Top-toegewijde van Bhagavān.

MAHĀBHĀRATA – Epos dat de oude wereldgeschiedenis beschrijft, die tot de strijd van Kurukṣetra leidde. Het werd gecomponeerd door Śrīla Kṛṣṇa Dvaipāyana Vyāsadeva voor het welzijn van de mensen van dit tijdperk van Kali, die geen belangstelling hebben in filosofie. *Śrīmad Bhāgavad-gītā* is op strategische wijze in het midden van dit epos geplaatst.

MAHĀJANA – Spirituele autoriteit; iemand die de religieuze principes werkelijk begrijpt; de twaalf voornaamste *mahājanas* worden in *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.3.20) geïdentificeerd als Śrī Brahṃa, Bhagavān Nārada, Śivaji, de vier Kumāra's, Kapiladeva, Svāyambhuva Manu, Prahlāda Mahārāja, Janaka Mahārāja, Grootvader Bhiṣma, Balī Mahārāja, Śukadeva Gosvāmī en Yamarāja.

MAHĀMĀYĀ – (Zie *māyā-śakti*)

MAHĀ-PURUṢA – Bevrijde ziel, in het bijzonder een groot toegewijde, die onthecht is van de materiële wereld.

MAHĀRATHĪ – Strijder, die tienduizend tegenstanders tegelijk tegemoet kan treden.

MAHARṢI – Ziener van de Waarheid. Hij heeft de vererenswaardige godheid van de *mantra* gezien.

MAHĀ-TATTVA – De groep van vijf grove en drie subtiële materiële energieën wordt *pradhāna* genoemd. Wanneer deze wordt geactiveerd door de vluchtige blik van Mahā-Viṣṇu heet het *mahā-tattva*.

MAHĀTMĀ – Edelhoedig persoon, of grote ziel. Een eerbiedige titel voor degenen, die verheven zijn in spiritueel bewustzijn.

MAHĀ-VIṢṆU – Een andere naam voor Karaṇodakāṣayī Viṣṇu, een plenair deel van Śrī Kṛṣṇa, die de kosmische manifestatie creëert, welke bestaat uit talloze universa.

MAHEŚVARA – Hoogste Bestuurder; soms verwijst het naar Śambhu Śiva en soms naar Bhagavān Śrī Kṛṣṇa.

MANOMAYA – Het derde van vijf bewustzijnstadia, waarin men bewust is van het verstand (13.5).

MANTRA – Letterlijk, *man* – ‘verstand’; *tra* – ‘bevrijden’.

MANUS – Prajāpati’s (universele voorouders) door Śrī Bhagavān gedelegeerd om menselijke bevolking te genereren. Er zijn veertien *manus* in één dag van Brahmā. De huidige *manu* is Vaivasvata Manu.

MANUṢYA-LOKA – De middelste planetaire stelsels, specifiek deze planeet Aarde.

MĀRGA-ŚĪRṢA – November-december; de beste maanden, waarin het graan op de velden wordt geoogst.

MARĪCI – Besturende godheid van de vijftig soorten wind in het universum.

MARUTS – Windgoden.

MATHA – Een tempel van God, waaraan woongelegenheden voor *brahmacārīs* en *sannyāsīs* zijn toegevoegd; een klooster.

MAUDGALYA-GOTRA – Afstamming van de wijze, Mudgala.

MĀYĀ – Litterlijk, *mā* – ‘niet’, *yā* – ‘dit’. Met andere woorden, ‘hetgeen niet is’; een illusie; (Zie *māyā-śakti*).

MĀYĀ-ŚAKTI – De externe energie van Bhagavān, die de levende entiteiten beïnvloedt, zodat ze het valse egoïsme aanvaarden de onafhankelijke genietters van deze materiële wereld te zijn. *Māyā* heeft drie functies: *pradhāna*, die illusoire aanduidingen van de levende entiteit scheidt; *avidyā*, die deze aanduidingen aan hem oplegt; en *vidyā*, die ze wegneemt.

MĀYĀVĀDA – De leer van illusie. Deze theorie, die wordt gepropageerd door de impersonalistische volgelingen van Śāṅkarācārya, houdt in, dat de gedaante van Bhagavān, deze materiële wereld en de individuele existentie van de levende entiteiten *māyā*, of vals, zijn. Deze filosofie aanvaardt de autoriteit van vedische teksten, maar interpreteert ze op een manier, waarop een onpersoonlijk concept van de Absolute Waarheid wordt bevorderd en het persoonlijke karakter van God wordt ontkend. Het wordt beschouwd als verkapt boeddhisme, omdat boeddhisme onomwonden atheïstisch is.

MĪMĀMSĀ – Een filosofische leer met twee onderdelen: (1) *pūrva*, of *karmamīmāṃsā*, gesticht door Jaiminī, dat inhoudt, dat door het uitvoeren van de rituaal-plichten, die in de Veda’s worden gegeven, men de hemelse planeten kan

- bereiken, en (2) *uttara-mīmāṃsā* gesticht door Bādarāyaṇa Vyāsadeva, dat handelt over de natuur van *brahma*, de Absolute Waarheid.
- MĪMĀMSAKA – Filosoof; iemand die de *mīmāṃsā* filosofische leer aanhangt. Doorgaans verwijst het naar degenen, die de *karma-mīmāṃsā* van Jaimini volgen.
- MLECCHA – (1) Barbaar (2) Degenen, die niet in staat zijn de vedische *mantras* op de juiste wijze uit te spreken.
- MOKṢA – Bevrijding van materiële gebondenheid.
- MUDGALA RṢĪ – Een wijze, die de gewoonte had om een offer uit te voeren met volle maan en donkere maan. Durvāsā Muni bracht hem eens een bezoek. Omdat hij verheugd was met zijn dienstverlenende houding, gaf Durvāsā hem de zegen, waardoor hij in het huidige lichaam naar de hogere planeten kon gaan. Toen de koeriers van de halfgoden hem met een hemels voertuig kwamen ophalen, weigerde hij met hen mee te gaan en in plaats daarvan predikte hij over de tijdelijke aard van de hogere planetenstelsels.
- MUKTI – Volkomen emancipatie uit de gebondenheid aan de materiële energie, die tot uitdrukking wordt gebracht door de valse ideeën van ‘ik’ en ‘mijn’. Er zijn vijf soorten *mukti*: *sārūpya* – het krijgen van dezelfde gedaante als Bhagavān; *sāmīpya* – wonen in de naaste omgeving van Bhagavān; *sālokyā* – wonen op dezelfde planeet als Bhagavān; *sārṣṭi* – beschikking over dezelfde rijkdom als Bhagavān; en *sāyujya* – één worden met Bhagavān door samen te vloeien met Zijn lichaamsuitstraling, de *brahmajyoti*. Van deze vijf wordt *sāyujya* door de Vaiṣṇava’s afgewezzen.
- MUNĪ – (1) Grote wijze (2) Iemand die pogingen onderneemt om de Absolute Waarheid op basis van mentale kracht te benaderen.
- NĀGA – Goddelijke slang.
- NAIMITTIKA – Bij gelegenheid, oorzakelijk, incidenteel.
- NAIMITTIKA-KARMA – Religieuze gelegenheidsverplichtingen zoals aangegeven door bepaalde omstandigheden, bijv. de verering van voorouders en halfgoden in de *śrāddha* ceremonie. Een persoon gaat het gebied van exclusieve toewijding aan Śrī Kṛṣṇa pas binnen, nadat hij deze activiteiten geheel achterwege heeft gelaten.
- NAIṢKARMYA – Vrijheid van voorgeschreven plicht en de reacties; actie uitgevoerd in Kṛṣṇa-bewustzijn, waarvoor men geen terugslagen hoeft te ondergaan.
- NĀMA – (1) Naam (2) De heilige naam van Kṛṣṇa, die Śrī Kṛṣṇa Zelf is. *Nāma* bevat alle vermogens met de incarnaties van Śrī Kṛṣṇa, kwaliteiten, toebehoren, entourage, spel en vermaak, transcendentale woonplaats, enz. en wordt door de toegewijden in hun beoefening van *bhakti* gechant.
- NĀMA-SAṆKĪRTANA – Gezamenlijk chanten van de heilige namen.
- NĀRADA – (Zie *Devarṣi Nārada*)

NĀRADA-PAÑCARĀTRA – Een vertelling in vijf delen: kennis die de hoogste waarheid schenkt; kennis die *mukti* toekent; kennis die *bhakti* geeft; kennis die mystieke perfectie toekent en kennis in de geaardheid onwetendheid, die doorsteekt is met talloze *mantras*, *stotras* en *kavacas*.

NARĀDHAMA – (1) Laagste der mensheid (2) Iemand, die het pad van *bhakti* opgeeft wegens gebrek aan vertrouwen.

NĀRĀYAṆA – De vierarmige expansie van Śrī Kṛṣṇa en de alvermogende Meester van Vaikuṅṭha.

NAVA-YOGENDRAS – Negen *yogīs* in een stemming van liefdevolle dienstverlening, die de negen heilige zonen van Ṛṣabhadeva zijn.

NEGENVOUDIG PROCES VAN BHAKTI – Horen, chanten, herinneren, het dienen van Gods lotusvoeten, vereren, gebeden opzenden, vriendschap met God maken en zijn hele zelf aan Hem overgeven.

NIRGUṆA – Ontdaan van materiële geaardheden; transcendent aan de geaardheden van de natuur.

NIRGUṆĀ-BHAKTI – Toewijding buiten de invloed van de drie geaardheden.

NIRGUṆA-BRAHMA – Een foutief begrip van *brahma*, waarin wordt verondersteld, dat de Allerhoogste Absolute Realiteit verstoken is van alle eigenschappen; *Nirguṇa-brahma* verwijst eigenlijk naar Śrī Kṛṣṇa, die vrij is van alle materiële kwaliteiten en toch hun meester is.

NIRGUṆĀ-ŚRADDHĀ – Vertrouwen, dat niet wordt aangetast door de geaardheden van de natuur.

NIRGUṆA-TATTVA – Wetenschappelijke kennis van transcendentie.

NIRVĪṢEṢA – Ongedifferentieerd, zonder variëteit, vormloos, zonder onderscheid.

NIRVĪṢEṢA-BRAHMA – Het vormloze aspect van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods.

NIRVĪṢEṢA-SVARŪPA – Ongedifferentieerd aspect van Bhagavān; Zijn uitstraling.

NIṢKĀMA – Zonder zelfzuchtig verlangen, onbaatzuchtig.

NIṢKĀMA-KARMA – Het uitvoeren van zijn voorgeschreven plicht zonder enig verlangen naar de vruchten, uitgevoerd door iemand, die verlangt *jñāna*, of bevrijding, te krijgen.

NIṢKĀMA-KARMA-YOGA – Onzelfzuchtige uitvoering van zijn voorgeschreven plicht, waarin men zich met de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods verenigt (*yoga*) door Hem de resultaten van dat werk aan te bieden. Ofschoon *niṣkāma-karmayoga* zeker kan leiden tot zuivere toewijding, is het op zichzelf geen zuivere toewijding, omdat het geluk en welzijn van Kṛṣṇa niet tot de exclusieve overwegingen behoren.

NIṢṬHĀ – Sterke aanhankelijkheid; of besluit; toegewijde praktijk, die op geen enkel moment schommelt. Dit is het vijfde stadium in de ontwikkeling van de kruipplant van toewijding.

NISTRAIGUṆYA – Vrijheid van de drie geaardheden van de materiële natuur.

NITYA – (1) Eeuwig (2) Gereguleerd.

NITYA-KARMA – Dagelijkse of routinematige, noodzakelijke verplichtingen.

OMKĀRA – Geluidsrepresentatie van *para-tattva-brahma*.

OM TAT SAT – De drie woorden, die wijzen op de Allerhoogste Absolute Realiteit.

PADA – Regel van het Sanskriete vers; woonplaats; een voet; hetgeen bewijsvoering levert voor het vestigen van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods.

PĀDA-SEVANAM – Dienstverlening aan de lotusvoeten van Śrī Bhagavān en Zijn zuivere toegewijden; een van de negen onderdelen van *bhakti*.

PADMA – Lotus.

PADMA PURĀNA – Een van de *sātvika* Purāṇa's.

PAÑCARĀTRA – Groep devotionele geschriften, die behulpzaam zijn bij de beoefening van de belangrijkste onderdelen van *bhakti*; ze omvatten vijf onderwerpen: (a) het reinigen van de tempel, (b) het uitvoeren van *āratika* met bloemen, wierrook, enz., (c) verering, baden, enz. van het godsbeeld van Śrī Viṣṇu, (d) het uitvoeren van meditatie op de heilige naam en op *śrī gāyatrī*, (e) reciteren van verzen en gebeden, uitvoering van *nāma-kīrtana* en studie van geschriften als *Bhāgavad-gītā* en *Śrīmad-Bhāgavatam*, die *tattva-jñāna* vestigen. De Pañcarātra's zijn talrijk, waarvan sommige een vooraanstaande plaats hebben in de Gauḍīya Vaiṣṇava lijn: *Śrī Nārada-pañcarātra*, *Śrī Hayasīrṣa-pañcarātra* en *Śrī Śaṅḍīlya-pañcarātra*.

PAṆḌAVA – (1) Een naam van Arjuna (2) Een zoon van Koning Pāṇḍu.

PAṆḌITA – Geleerde.

PĀṆḌU – De grote koning van de Kurudynastie en de jongere broer van Dhṛtarāṣṭra. Hij stierf ontijdig en liet zijn vijf zonen, de Pāṇḍava's, over aan de zorg van Dhṛtarāṣṭra.

PĀPA – Zonde.

PARĀ-BHAKTI – Transcendentale *bhakti*.

PARABRAHMA – De Allerhoogste Absolute Waarheid, Śrī Kṛṣṇa; de allerhoogste *brahma*. (Zei *brahma*)

PARA-DHARMA – De voorgeschreven plicht van iemand anders.

PARAMA-DHĀMA – Allerhoogste woonplaats.

PARAMA-PURUṢA – Śrī Bhagavān, de hoogste genietter.

PARAMĀTMĀ – Superziel; Hij die Zich als een getuige in het hart van alle levende entiteiten bevindt en de bron van herinnering, kennis en vergetelheid is.

PARAMEŚVARA – Allerhoogste bestuurder.

PARANTAPA – ‘Afstraffer van de vijand’, Arjuna.

PARĀ-ŚAKTI – Het transcendentale vermogen van Śrī Bhagavān, dat bestaat uit drie vormen van energie: *cit* (spiritueel), *taṭastha* (marginaal) en *māyā* (materieel).

PARAŚURĀMA – Zoon van Jamadagni en Renukā en de zesde van tien *avatāras* van Śrī Viṣṇu genoemd in *Śrī Daśavatāra-stotram* door Jayadeva Gosvāmī. Hij sloeg alle *kṣatriyas* van de wereld neer om bescherming aan de *brāhmaṇas* te geven. Letterlijk, *rāma* – ‘iemand die in verrukking brengt’, *paraśu* – ‘door vechten met de bijl’.

PARA-TATTVA – Wetenschap van het begrijpen van de hoogste waarheid.

PAROKṢA-VĀDA – Hetgeen verborgen blijft, of geheim, op een indirecte manier tot uitdrukking gebracht.

PĀRTHA – ‘Zoon van Prthā’, Arjuna.

PIŚĀCA – Vriend.

PĪTĀMBARA – Gele *dhofī*.

PIṬṚ-YĀNA – Reis op het pad van de voorvaderen.

PLICHT, VOORGESCHREVEN – Het werk voorgeschreven door vedische geschriften in overeenstemming met iemands natuurlijke aanleg, hetzij als *brāhmaṇa*, *kṣatriya*, *vaiśya* of *sūdra* in een van de vier *āśramas*: *brahmacarī*, *gṛhastha*, *vānaprastha* en *sannyāsa*; verwijst naar zowel regelmatige, dagelijkse, gelegenheidsverplichtingen en plichten uitgevoerd bij bepaalde gebeurtenissen.

PRADHĀNA – (Zie *māyā-śakti*)

PARADHĀNĪ-BHŪTĀ-BHAKTI – Activiteiten gerelateerd aan *bhakti*, die zijn vermengd met *karma* en *jñāna*, waarbij *bhakti* overheerst.

PRAJĀPATI – Een levende entiteit, die bekrachtigd is om levende wezens (*prajā*) te creëren in het universum. Het hoofd van de Prajāpati’s is Brahṁā.

PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI – ‘Commentaar dat verlicht’.

PRAKRṬI – Materiële natuur.

PRAMEYA-RATNĀVALĪ – Een boek door Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa, waarvan de titel betekent, ‘een lijst van bewezen Waarheden’.

PRĀṆA – (1) Levensenergie; levensadem (2) De inkomende adem (4.27).

PRĀṆĀMA – Eerbiedige eerbetuïngen aanbieden.

PRĀṆAMAYA – Het tweede van vijf bewustzijnstadia, waarin men het leven waarneemt in termen van instandhouding (13.5).

PRĀṆAVA – De lettergreep, die leven geeft, afgeleid van de Sanskriete verbale stam *praṇu*, het laten weerklinken en neuuriën van de lettergreep *om* (10.25).

PRĀṆĀYĀMA – Yogisch ademhalen.

PRĀRABDHA-KARMA – De resultaten van voorgaande activiteiten, die begonnen zijn vrucht te dragen in de vorm van geluk en verdriet.

- PRASĀDA – Gratie, genade. Over het algemeen verwijst het naar de restanten van het voedsel, dat is geofferd aan de godheid. Het kan ook verwijzen naar andere geheiligde of gezegede artikelen, zoals wierrook, bloemen, kransen en kleding.
- PRASANNĀTMĀ – Opgewekte ziel; het eerste kenmerk van iemand, die zich in *brahma-bhūta* realisatie bevindt, nadat de grove en subtiele lichamen gemanipuleerd door de drie geaardheden van de materiële natuur zijn getranscendeerd.
- PRATIṢṬHĀ – Ondersteuning, support.
- PRATYĀHĀRA – Terugtrekken van de zintuigen van de zintuigobjecten; de vijfde stap in *aṣṭāṅga-yoga*.
- PREMA – Zuivere liefde voor Kṛṣṇa, welke uiterst geconcentreerd is, het hart volkomen doet smelten en een diep gevoel van *mamatā*, of bezitsdrang, in relatie tot Hem aanwakkert.
- PREMA-BHAKTI – Stadium van *bhakti* gekenmerkt door zuivere liefde; het geperfectioneerde stadium van toewijding.
- PREMA-DEVĪ – Godin der liefde.
- PŪJĀ – Eredienst.
- PŪJYAPĀDA – Letterlijk, 'wiens voeten dienen te worden eerbiedigd'; een eretitel.
- PURĀṆAS – Achttien grote en achttien kleinere aanhangsels van de Veda's geschreven door Śrīla Kṛṣṇa Dvaipāyana Vedavyāsa.
- PURU – Zoon van Mahārāja Yayāti, die het verzoek van zijn vader inwilligde door zijn jeugd tegen vaders ouderdom in te ruilen (*Śrīmad-Bhāgavatam* 9.18-20).
- PURUṢA – Genieter; verwijst hetzij naar de levende entiteit of naar de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods.
- PURUṢA-AVATĀRA – Śrī Kṛṣṇa's drie expansies, die de kosmische manifestatie creëren ter verheffing van de rebelse, levende entiteiten. Kāraṇodakaśāyī Viṣṇu, Garbhodakāśāyī Viṣṇu en Kṣīrodakāśāyī Viṣṇu (*Śrīmad-Bhāgavatam* 1.3.1-3 en 2.6.39-42).
- PURUṢA-SŪKTA – Een hymne uit *Ṛg-veda* ter meerdere glorie van de Superziel.
- PURUṢOTTAMA – Allerhoogste genieter.
- RĀGA – (1) Diepe gehechtheid aan Kṛṣṇa doordrenkt met spontane en intensieve absorbtie in het object van zijn genegenheid (2) Een diepe en overweldigende dorst naar het object van zijn genegenheid.
- RĀGA-MĀRGA – Pad van spontane gehechtheid.
- RAHASYA – Confidentieel (vertrouwelijk), of geheim.
- RĀJASĪKA – In de materiële geaardheid hartstocht.
- RĀKṢASA – Vleesetende demon, doorgaans beschikkend over mystieke krachten.

RĀMĀNUJĀCĀRYA – *Ācārya* van de Śrī *sampradāya* en exponent van gekwalificeerd monisme (*viśiṣṭādvaita-vāda*), dat stelt, dat iedere energie van God haar specificiteit (*vaiśiṣṭya*) behoudt, ook al zijn alle vormen van Gods energie één.

RASA – Het exacte Engelse equivalent bestaat niet, maar wordt hier omschreven als ‘zachte kwaliteit’. Het is de spirituele transformatie van het hart, die plaats vindt, wanneer de geperfectioneerde staat van liefde voor Kṛṣṇa, *rati* geheten, wordt omgezet in emoties, die het hart doen smelten, door combinaties aan te gaan met verscheidene typen bovenzinnelijke vormen van extase.

RASIKA-RAÑJANA – Letterlijk, ‘hetgeen degenen goed doet, die transcendentale smaken ervaren’, Bengaalse vertaling en commentaar op *Śrīmad Bhāgavad-gītā* door Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura.

RASO VAI SAḤ – Letterlijk, ‘Hij, Bhagavān, is zowaar de belichaming van alle *rasa*’.

RATI – (1) Gehechtheid, affectie (2) Een stadium in de ontwikkeling van *bhakti*, dat synoniem is met *bhāva*.

ṚTVIK – Priester, die uit naam van iemand anders een offer uitvoert.

RUDRA – Een van de elf expansies van Śrī Śiva.

RŪPA GOSVĀMĪ – De belangrijkste volgeling van Śrī Caitanya Mahāprabhu. Zijn missie was de levende entiteiten het pad van hun hoogste goed te tonen, dienst aan Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa in de gemoedstemming van de meisjes van Vraja, die het hoogtepunt van spontane toewijding eeuwigdurend en inherent in zich dragen. De drie commentatoren van deze *Gītā* bevinden zich zuiver in de lijn van Śrīla Rūpa Gosvāmī en zijn gewijd aan het verspreiden van zijn onderwijs.

ŚABDA – Geluid; woord; zelfstandig naamwoord, substantief.

ŚABDA-BRAHMA – (1) Invoer van vedisch geschrift (2) Geluidincarnatie van de Absolute Waarheid.

SAC-CID-ĀNANDA – Eeuwigheid, kennis en zegen.

SAD-GURU – Bonafide spiritueel leermeester, die *sat* volgt (het zuivere pad van de *sādhus*, zoals beschreven in *sāstra* en door *paramparā* doorgegeven).

SĀDHAKA – Iemand die gereguleerde, spirituele discipline uitvoert om een specifiek doel te bereiken.

SĀDHANA – Methode, of beoefening voor het bereiken van een specifiek doel. Zonder *sādhana* kan men het doel niet bereiken. *Sādhana* beantwoordt aan diverse doelstellingen: degenen, die verlangen naar materieel plezier, gaan het pad van *karma* als hun *sādhana*; degenen, die bevrijding verlangen, gaan het pad van *jñāna*; en degenen, die apiraties hebben voor de eeuwige, liefdevolle dienst aan Śrī Kṛṣṇa nemen het pad van *bhakti*, waartoe spirituele bezigheden zoals horen en chanten enz. behoren.

- SĀDHU – Uiterst verheven toegewijde, die toewijding aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods belichaamt. Verwijst over het algemeen naar ieder heilig of religieus persoon.
- SĀDHU-SAṄGA – De associatie van heilige personen; het tweede stadium in de ontwikkeling van de kruipplant van *bhakti* en de belangrijkste factor voor vooruitgang in *bhakti*.
- SĀDHYA – Object of doel, waarvoor men een overeenkomstige beoefening ondergaat.
- SAGUṆA – (1) Met materiële kwaliteiten (2) Beschikkend over transcendentale kwaliteiten.
- SA-GUṆA-BRAHMA – De Absolute Waarheid met alle transcendentale kwaliteiten.
- SAKĀMA – Met verlangen.
- SAKĀMA-BHAKTI – Toewijding uitgevoerd met materiële verlangens.
- SAKĀMA-KARMA – Acties uitgevoerd met een verlangen om de materiële resultaten te proeven.
- SAKĀMA-KARMĪ – Iemand, die een gereguleerd leven aanvaardt, maar blijft vasthouden aan materiële verlangens.
- SAKHĀ – Mannelijke vriend, metgezel, of bediende. In de *Gītā* verwijst de term naar Arjuna.
- SAKHYA-BHĀVA – Gevoel van vriendschap met Kṛṣṇa.
- ŚAKTI – Vermogen, of energie.
- ŚAKTIMĀN – Eigenaar van vermogen, Śrī Kṛṣṇa.
- ŚAKTYĀVEŚA-AVATĀRA – Bekrchtigde incarnatie; een levende entiteit, die in overgave aan Bhagavān door Hem wordt bekrchtigd (*āveśa*) om in Zijn naam krachtig op te treden.
- SĀLOKYA – De bevrijding van het wonen op dezelfde planeet als Śrī Bhagavān.
- SAMA-DARŚĪ – Iemand die beschikt over een gelijkgestemde blik.
- SAMĀDHĪ – Concentratie van de geest; meditatie of diepe trance, hetzij op Paramātmā of op Kṛṣṇa's spel en vermaak.
- SAMPRADĀYA – Ononderbroken disciplinaire lijn van opvolging doorgegeven van *guru* op leerling. *Mantra* krijgt alleen effect, indien deze wordt ontvangen in een bonafide *sampradāya*, waarvan er vier bestaan: Brahmā, Śrī, Rudra en Śanaka.
- SAMPRAJÑĀTA-SAMĀDHĪ – *Samādhi*, waarin men zich bewust is van het verschil tussen kennis, het object van kennis en de kenner.
- SAMSKĀRA – (1) Heilige, of heiligende, ceremonie (2) Reformatie of training van het verstand (3) Indruk in het verstand van een voorgaande zuiveringsdaad in dit leven of in voorgaande levens.
- SAMVIT – Het vermogen, dat transcendentale kennis van Śrī Bhagavān schenkt.

SANĀTANA – Eeuwig.

SANĀTANA GOSVĀMĪ – Een van de Zes Gosvamis van Vṛndāvana; oudere broer van Rūpa Gosvāmī en auteur van talloze werken, waarvan de meest vooraanstaande zijn de *Hari-bhakti-vilāsa* en *Bṛhad-bhāgavatāmṛta*.

SANĪJAYA – De wagenmenner en minister van Koning Dhṛtarāṣṭra. Door de genade van Vyāsadeva kreeg hij de goddelijke visie en werd daardoor in staat gesteld alle gebeurtenissen van de oorlog aan Dhṛtarāṣṭra te rapporteren.

SANĀKALPA – De functie van het verstand van aanvaarding en vastbeslotenheid.

ŚANĀKARĀCĀRYA – Een verspreider van *māyāvāda*, of impersonalisme, beschouwd als een incarnatie van Śrī Śiva.

SĀNĀKHYA – (1) Analytisch onderscheid maken tussen geest en materie (2) Het pad van *bhakti* door de vierentwintig universele elementen te analyseren.

SĀNĀKHYA-YOGA – *Yoga* die analytische kennis geef over wetenschappelijke kennis van de ziel, de Superziel en inerte objecten.

SANĀKĪRTANA-YAJÑĀ – Gezamenlijk chanten van de heilige namen van God, de *yuga-dharma* voor het tijdperk van Kali.

SANNYĀSA – (1) Het volkomen opgeven van de resultaten van zijn activiteiten (2) De vierde levensfase in het *varṇāśrama* systeem. Er zijn vier stadia van *sannyāsa*: (a) *Kūṭicaka*. Hij woont in een hut (*kūṭir*) en accepteert aalmoezen van een gezin of een *āśrama*, totdat zijn *sādhana* een rijp stadium bereikt. (b) *Bahūdaka*. Dan gaat hij op pelgrimstocht en baadt in vele (*bahu*) wateren (*udakas*), beoefent ont-hechting door afhankelijkheid van Bhagavān; (c) *Parivrājak*. Wanneer in zijn hart transcendentale kennis verschijnt, predikt hij zijn realisaties bij iedereen, in ieder dorp; (d) *Paramahansa*. Door totale absorbtie in *kṛṣṇa-kathā*, *kṛṣṇa-tattva* en *kṛṣṇa-kīrtana* wordt hij volrijp en de zwaan (*hansa*) van zijn geest duikt onder en komt boven in het altijd nieuwe spel en vermaak van Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa.

SANNYĀSĪ – (1) Iemand in de wereldverzakend levensorde, de hoogste *varṇa* in het *varṇāśrama-dharma* systeem (2) Iemand die de vruchten van zijn activiteit verzaakt.

ŚĀNTA-RASA – De smaak van neutraliteit, waarin men de grootsheid van Śrī Bhagavān apprecieert, zals een Paramātmā-gerealiseerde *yogī* doet. Het is de eerste *rasa*.

ŚARAṆĀGATI – Overgave. De zes symptomen van overgave (*śaraṇa*) zijn: (a) aanvaarding van alles, dat de groei van de kruipplant van toewijding voedt, (b) het vermijden van alles, dat die groei verhindert, (c) het vaste vertrouwen, dat Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa altijd de beschermende parasol van Hun lotusvoeten over Hun toegewijde dienaren plaatsen, (d) de aanvaarding van Beide Godheden als zijn exclusieve hoeders, (e) zijn gehele zelf op onderdanige wijze aan Hun lotusvoeten leggen en (f) zichzelf altijd laag en nederig voelen.

- SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ – *Sāra* betekent ‘essentie’ of ‘room’, *artha* betekent ‘betekenis’, *varṣiṇi* betekent ‘regen’. Letterlijk, ‘een regen van de essentiële betekenissen’.
- SARVA-SVARŪPA – Śrī Kṛṣṇa, die Zich aan Zijn aanbidder manifesteert in iedere gedaante, die hij van Hem wil zien.
- ŚĀSTRA – Vedisch geschrift; afgeleid van de Sanskriet verbale stam *sās* – besturen, commando.
- SAT – Eeuwig, zuiver, goddelijk. Het wordt gebruikt om de Absolute Waarheid aan te duiden. Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa is de complete *sat* entiteit. Het verwijst ook naar Zijn woonoorden, incarnaties, toegewijden, de bonafide *guru*, enz.
- ṢAṬĀKA – Letterlijk, ‘een groep van zes’.
- SATTAMAḤ – Beste der godgelijkende mensen.
- SATTVA-GUṆA – Geaardheid goedheid. (Zie *rajo-guṇa* en *tamo-guṇa*)
- SĀTTVIKA – Van de geaardheid goedheid.
- SATYA – Waardheid.
- SATYA-SANĀKALPA – Naam van Bhagavān, die betekent, dat Zijn besluit (*saṅkalpa*) altijd feit (*satya*) wordt.
- ŚAUNAKA – Het hoofd van de grote wijzen in Naimisāraṇya, die aanwezig waren, toen Śrīla Sūta Gosvāmī *Śrīmad-Bhāgavatam* tot Parikṣit Mahārāja sprak.
- SAVIṢEṢA – Met karaktereigenschappen en unieke kwaliteiten.
- SĀYUJYA-MUKTI – De bevrijding van het samensmelten van zijn bestaan met de uitstraling van Bhagavān. Omdat in deze bevrijding geen mogelijkheid bestaat om dienst aan Kṛṣṇa te verlenen, wordt dit nimmer door Vaiṣṇava’s aanvaard, zelfs niet als Śrī Bhagavān dit Zelf aanbiedt.
- SIDDHA – Perectie.
- SIDDHĀNTA – Samenvattende waarheid; gezaghebbend principe van het geschrift.
- SIDDHI – Perfectie. Door *aṣṭāṅga-yogis* worden acht mystieke *siddhis* ontwikkeld.
- ŚIKṢĀ – Instructie.
- ŚIKṢĀ-GURU – *Guru* die instructies geeft op het pad van *bhajana*.
- ŚIṢUPĀLA – Een demoon in Kṛṣṇa’s spel en vermaak.
- ŚIṢYA – Leerling. Afgeleid van de verbale stam *sās* – commanderen – om aan te geven, dat een leerling de opdracht van *śrī guru* moet aanvaarden als zijn eigen leven.
- ŚIVA – (1) Gunstig (2) De vernietiger van de materiële schepping en de presiderende godheid van de geaardheid onwetendheid.
- SKANDA PURĀṆA – Purāṇa geschreven voor degenen in de geaardheid hartsucht.
- ŚLOKA – Vers in Sanskriete compositie.

SMARAṆAM – Herinnering van de namen, gedaanten, kwaliteiten en het spel van Śrī Kṛṣṇa; de derde stap in het negenvoudige proces van *bhakti*.

SMĀRTA – (1) Iemand die zich op rigide wijze vastklampt aan de Smṛti's, omdat hij teveel gehecht is aan uiterlijke rituelen zonder de onderliggende essentie, of conclusie, van *sāstra* te bevatten (2) De *brāhmaṇa* volgelingen van Śaṅkara.

SMṚTI – Datgene, dat wordt herinnerd. Het corpus van heilige literatuur, dat Śrī Bhagavān herinnert (in tegenstelling tot Śruti, dat rechtstreeks door de *ṛṣi*s wordt gehoord of aan hen wordt geopenbaard). Tot de Smṛti's behoren de zes Vedāṅga's, de *dharma-sāstras*, zoals *Manu-saṁhita*, de Purāṇa's en de Itihāsa's (geschiedenissen).

SOMA-RASA – Nectar gedronken door de halfgoden, die hen relatieve onsterfelijkheid schenkt.

ŚRADDHĀ – Vertrouwen in de uitspraken van *sāstra*, dat wordt gewekt, wanneer met over vele levens vrome, toegewijde activiteiten heeft verzameld, of door associatie en de genade van een zuivere Vaiṣṇava; de eerste manifestatie van de kruipplant van toewijding. De innerlijke kern van het zaad van *śraddhā* is de notie geïmplantend in het hart van de discipel om in een bepaalde capaciteit dienst te verlenen aan Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa.

ŚRĀDDHA – Ceremonie ter ere van en voor het welzijn van overleden verwanten.

ŚRAVAṆAM – Horen; het eerste stadium van het negenvoudige proces van *bhakti*.

ŚRĪ – (1) Een eretitel als voorvoegsel van een naam (2) Schoonheid (3) Lakṣmī, de geluksgodin (4) Śrīmatī Rādhārāṇī.

ŚRĪDHARA SVĀMĪPĀDA – Auteur van het commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam*, dat is aanvaard door Śrī Caitanya Mahāprabhu.

ŚRĪMAD-BHĀGAVATAM – Kroonjuweel van vedische literatuur en het ambrosijnen rijpe fruit van de boom van vedische kennis. Het is de smetteloze Purāṇa, die geen baatzuchtige motivatie biedt voor de uitvoering van vrome daden, omdat het uitsluitend ongemotiveerde devotie aanmoedigt. (Zie *Vedānta*)

ŚRUTI – (1) Datgene, dat wordt gehoord (2) Openbaring, in tegenstelling tot Smṛti (3) Onfeilbare kennis, die neerdaalt in disciplinaire opvolging. Het literaire corpus, dat rechtstreeks werd gemanifesteerd door de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, met andere woorden, de oorspronkelijke vier Veda's (ook bekend als *nigama*) en de Upaniṣaden.

STHITA-PRAJÑĀ – Iemand wiens intelligentie is verankerd in zelf-realiserende.

SUDĀMĀ VIPRA – *Brāhmaṇa* vriend van Śrī Kṛṣṇa.

SUDARŚANA CAKRA – Onoverwinnelijke werpschijf van Śrī Bhagavān.

ŚUDDHA-BHAKTI – Zuivere toewijding.

ŚUDDHA-SATTVA – Zuivere, transcendentale goedheid (Zie *viśuddha-sattva*)

ŚŪDRA – Arbeider of ambachtsman.

SU-DURĀCĀRA – Iemand die de meest vreselijke daden pleegt (9.30).

SUKHA – Geluk.

ŚUKRĀCĀRYA – *Guru* van de demonen.

SUKRTI – Spirituele verdienste.

SUMERU – De gouden berg, waarop het water van de Ganges valt.

ŚŪNYAVĀDĪ – (1) Nihilist (2) Volgeling van de leer van Buddha.

SŪRYA – Zongod.

SŪTA GOSVĀMĪ – De grote heilige, die *Śrīmad-Bhāgavatam* sprak in Naimisāra-
nya.

SŪTRAS – Bondige aforismen, die gecompliceerde kennis bevatten om gemakke-
lijk te leren en te herinneren.

SVA-BHĀVA – Zijn natuurlijke aanleg.

SVA-DHARMA – Zijn voorgeschreven plicht; beroep volgens zijn natuur.

SVĀMŚA – Śrī Bhagavāns plenaire (complete) delen.

SVARŪPA – De eeuwige natuur en identiteit van het zelf; zijn transcendentale
gedaante.

SVARŪPA-ŚAKTI – Innerlijk vermogen van Śrī Bhagavān, bovengeschikt aan Zijn
marginale en externe vermogens. Het kent drie onderdelen: *sandhinī* (existentie),
samvit (kennis) en *hlādinī* (transcendentale zegen).

SVAYAM BHAGAVĀN ŚRĪ KRṢṂA – Śrī Krṣṇa, de oorspronkelijke Persoonlijk-
heid Gods, uit wie al Zijn incarnaties voortkomen.

SVAYAMVARA – Wedstrijd om de hand van een prinses te winnen voor het huwe-
lijk, waarin de prinses zelf (*svayam*) haar keuze (*vara*) maakt.

TĀMASIKA – Gerelateerd aan de materiële geaardheid onwetendheid.

TAMO-GUṂA – Materiële geaardheid onwetendheid, of duisternis.

TAPA – Soberheid.

TAPASYĀ – Soberheid.

TAPO-YAJŅA – Het offer van de uitoefening van soberheden.

TAT – Allerhoogste Geest (*brahma*); de oorzaak van het universum.

TATASTHA-ŚAKTĪ – Letterlijk, *taṭa* – ‘marginaal’, *stha* – ‘gesitueerd’, *śakti* - ener-
gie. Met andere woorden, het is de marginale energie van Śrī Bhagavān, die de le-
vende entiteiten manifesteert.

TATTVA – Fundamentele waarheid.

TATTVA-DARŚĪ – Iemand die de Absolute Realiteit heeft gerealiseerd.

TATTVA-JŅĀNA – Samenvattende conclusies van fundamentele waarheden.

TATTVA-VIT – Beleden in de categorische kennis van de Waarheid, zoals *guru-
tattva*, *māyā-tattva* en *īśvara-tattva*.

ṬĪKĀ – Commentaar.

TRETĀ-YUGA – Tweede van de vier grote *yugas*: Satya, Tretā, Dvāparā en Kali.

TYĀGA – Afzien van bezitsdrang.

UDDHAVA – Adviseur, minister en intieme vriend van Śrī Kṛṣṇa in Dvārakā; een discipel van Bṛhaspati; een *jñāna-mīśra-bhakta*.

UPANIṢADEN - 108 Filosofische verhandelingen, die in de Veda's verschijnen.

UPĀSAKA – Aanbidder.

UPĀSANĀ – Spirituele beoefeningen.

UTTAMA-BHĀGAVATA – Hoogste niveau toegewijde.

VAIRĀGYA – (1) Onthechting van deze wereld (2) Spirituele discipline, die vrijwillige soberheden hanteert om onthechting van zintuigobjecten te bewerkstelligen.

VAIṢṬAVA – Iemand in wiens hoofd en hart alleen Śrī Viṣṇu, of Śrī Kṛṣṇa wonen; een toegewijde van Śrī Kṛṣṇa. Letterlijk, 'Śrī Viṣṇu toebehorend'.

VAIŚYA – Landbouwers, koeheders, zakenmensen.

VĀNTĀŚĪ – Iemand die terugkeert naar aardse lustbevrediging, nadat hij *sannyāsa* had genomen. Letterlijk, *vānta* – 'braaksel', *āśī* – 'eter'.

VARĀHA PURĀṆA – Een van de *sāttvika* Purāṇa's.

VARṆA – Arbeidsverdeling, of kaste, die wordt vastgesteld volgens zijn natuur.

VARṆĀŚRAMA-DHARMA – Het vedische, sociale systeem, dat de samenleving in vier beroepsgroepen verdeelt gebaseerd op de kwaliteiten van het individu en vier stadia van spirituele ontwikkeling. (Zie Plicht, voorgeschreven)

VARUṆA – God van de wateren.

VĀSUDEVA – De zoon van Vasudeva, Śrī Kṛṣṇa.

VASUS – Acht halfgoden.

VEDA – Kennis, of de vier belangrijkste boeken met kennis samengebracht door Śrīla Vyāsadeva: de *Ṛg Veda*, *Sāma Veda*, *Atharva Veda* en *Yajur Veda*.

VEDĀṄGA – Zes toegevoegde delen van de Veda's: (a) *Śikṣā*, juiste uitspraak en intonatie van vedisch Sanskriet, (b) *chanda*, ritmisch metrum voor het zingen van *ślokas*, (c) *vyākaraṇa*, grammatica, d) *nirukta*, een uitleg van moeilijke vedische woorden, (e) *jyotiṣa*, astrologie, (f) *kalpa*, de ceremoniële processen van het vedische offer.

VEDĀNTA – Letterlijk, *veda* – 'vedische kennis', *anta* – 'conclusie'. De Upaniṣaden vormen het laatste deel van de Veda's, en de *Vedānta-sūtra* vat de filosofie van de Upaniṣaden in beknopte uitspraken samen. Daarom verwijst het woord 'Vedānta' in het bijzonder naar de *Vedānta-sūtra*.

- VEDĀNTA-ĀCĀRYA – Een uiterst verheven leraar van Vedānta. De *vedānta-ācārya* in de Gauḍīya *sampradāya* is Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa.
- VEDĀNTA-SŪTRA – (Zie *Brahma-sūtra*).
- VIBHINNĀMŚA – Afgezonderde delen van Bhagavān, de levende entiteiten.
- VIBHŪTI – De goddelijke rijkdom en vermogens van Bhagavān.
- VIBHŪTI-YOGA – *Yoga* door het begrijpen van de goddelijke gloriën van Śrī Kṛṣṇa.
- VIDVAD-RAŅJANA – Letterlijk, ‘hetgeen de wijzen een plezier doet’, Bengaals commentaar en vertaling op *Śrīmad Bhāgavad-gītā* door Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura.
- VIDVAT-PRAṬĪTI – Waarneming gebaseerd op transcendentale kennis.
- VIDYĀ – Kennis.
- VIJŅĀNA – (1) Realisatie van goddelijke kennis (2) Realisatie van Kṛṣṇa’s *mādhurya* (beminnelijkheid).
- VIJŅĀNA-MĀYĀ – Vierde van vijf bewustzijnstadia, waarin men bewust is van de ziel (13.5).
- VIKARMA – Actie, die vedische sommatie negeert; zondige activiteit.
- VIPRA – Een geleerd *brāhmaṇa*.
- VISMAYA – Verbazing.
- VISMAYA-RASA – Smaak van verbijstering.
- VIṢṆU – Letterlijk, *viś* – ‘doordringen’, *nu* – ‘persoon’. Iemand die alomtegenwoordig is, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, die de geardheid goedheid overziet.
- VIṢṆU-TATTVA – Categorische kennis van de onbegrensde expansies van Viṣṇu.
- VIŚUDDHĀ-BHAKTI – Exclusieve, uiterst zuivere toewijding, waarin men aan niemand gehecht is, behalve aan Bhagavān.
- VIŚUDDHA-SATTVA – Staat van onvermengde goedheid, die zich buiten de invloed van de materiële natuur bevindt.
- VIŚVANĀTHA CAKRAVARTĪ ṬHĀKURA – Een vooraanstaand *ācārya* van Gauḍīya Vaiṣṇavisme, die auteur is van vele boeken en commentaren, inclusief dit *Sārārtha-varṣiṇī* commentaar op *Śrīmad Bhāgavad-gītā*.
- VIŚVARŪPA – Universele gedaante.
- VIŚVARŪPA-UPĀSANĀ – Verering van de universele gedaante.
- VRAJABHŪMĪ – Vṛndāvana, de eeuwige woonplaats van Śrī Kṛṣṇa.
- VRAJENDRA-NANDANA – De zoon van de koning van Vraja, Śrī Kṛṣṇa.
- VRATA – Geloofte afgelegd voor zelfreiniging en spiritueel voordeel.
- VṚṢṆĪS – Koningen van de Yadudynastie.
- VYĀSA – Vedavyāsa, de literaire incarnatie van God en de samensteller van Veda’s, Purāṇa’s, Upaniṣaden, *Brahma-sūtra* en *Śrīmad-Bhāgavatam*.

YĀDAVA – Śrī Kṛṣṇa, de beste van de Yadudynastie.

YAJÑĀ – (1) Offer waarin een godheid wordt verzoend door het zingen van gebeden en *mantras* en het offeren van ghee in het heilige vuur (2) Iedere intensieve poging gericht op het bereiken van een bepaald doel.

YAKṢA – Geest, of spook.

YAŚODĀ-NANDANA – Zoon van Yaśodā, Śrī Kṛṣṇa.

YAVANA – Barbaar, i.e. iemand die geen zuivere levensstijl volgt.

YOGA – Spirituele discipline beoefend om met de Allerhoogste Persoon in contact te komen.

YOGAMĀYĀ – Het innerlijke vermogen van Bhagavān, dat al Zijn spel en vermaak organiseert en versterkt.

YOGA-MĪŚRĀ-BHAKTI – *Bhakti* vermengd met *yoga*, waarbij *bhakti* overheerst.

YOGĒSVARA – De allerhoogste meester van mystieke vermogens, Śrī Kṛṣṇa.

YOGĪ – (1) Iemand wiens hart verbonden blijft met Śrī Bhagavān (2) Iemand die pogingen doet voor spirituele perfectie.

YUGA – Een tijdperk in de cyclus van de universele vier tijdperken genaamd Satya, Tretā, Dvāpara en Kali.

YUGA-AVATĀRA – Incarnaties van God, die voor ieder *yuga* een bepaalde religie onderwijzen.

Centra & Contacten Wereldwijd

www.purebhakti.com/contact-us/centers-mainmenu-60.html

INDIA

Mathura: *Shri Keshavaji Gaudiya Math* – Jawahar Hata, U.P. 281001 (Opp. Dist. Hospital), Email: mathuramath@gmail.com • **New Delhi:** *Shri Raman-vihari Gaudiya Math* – Block B-3, Janakpuri, New Delhi 110058 (Near musical fountain park), Tel: 9810192540; *Karol Bagh Centre:* Rohini-nandana dasa, 9A/39 Channa Market, WEA, Karol Bagh, Tel: 9810398406, 9810636370, Email: purebhakti.kb@gmail.com • **Vrindavan:** *Shri Rupa-Sanatana Gaudiya Math* – Dan Gali, U.P. Tel: 09760952435; *Gopinath Bhavan* – Parikrama Marga (next to Imli-tala), Seva Kunja, Vrindavan 281121, U.P., Email: vasantidasi@gmail.com • **Puri:** *Jay Shri Damodar Gaudiya Math* – Sea Palace, Chakratirtha Road. Tel: 06752-223375 • **Bangalore:** *Shri Madan Mohan Gaudiya Math* – 245/1 29th Cross, Kaggadasa pura Balaji layout, Bangalore-93, Tel: 089044277754, Email: bvvaikhanas@gmail.com; *Shri Ranganath Gaudiya Math* – Hesaraghatta, Bangalore, Tel: 09379447895, 07829378386 • **Faridabad:** *Shri Radha Madhav Gaudiya Math* – 293, Sector-14, Hariyana, Tel: 09911283869 • **Navadvipa:** *Shri Shri Keshavaji Gaudiya Math* – Kolerdanga Lane, Nadiya, Bengal, Tel: 09153125442

AUSTRALIA

Garden Ashram – Akhileshvari dasi, Tel: 612 66795916, Email: akhileshvari.dasi@gmail.com • *Shri Gaura Narayan Gaudiya Math* – Brisbane, Queensland, Tel: +61 403 993 746, Email: bhaktibrisbane2010@gmail.com

CHINA / HONG KONG

15A, Hillview Court, 30 Hillwood Road, Tsim Sha Tsui, Kowloon, Tel: +85223774603

UNITED KINGDOM & IRELAND

Birmingham: *Shri Gour Govinda Gaudiya Math* – 9 Clarence Road, Handsworth, Birmingham, B21 0ED, U. K., Tel: (44) 121551-7729, Email: bvashram108@gmail.com • **London:** *Shri Gangamata Gaudiya Math* – 631 Forest Road, E17 4NE London, Tel: 02080578406, Email: gangamatas@hotmail.com • **Galway:** *Family Centre* – Tel: 353 85-1548200, Email: jagannathchild@gmail.com

USA

Gaudiya Vedanta Publications Offices – Tel: (800) 681-3040 ext. 108, Email: orders@bhaktiprojects.org • **Alachua:** *Shri Shri Radha-Govinda Mandir* – Tel: (1) 386-462-2682. Email: yourbvgi@gmail.com, Website: www.bvgi.org • **Houston:** *Shri Govindaji Gaudiya Math* – Tel: (1) 281-650-8689. Email: info@sggm.org, Website: www.sggm.org

Websites

Gauḍīya Vedānta Publications (GVP)

De GVP publiceert, conserveert en distribueert de boeken van Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvami Mahārāja. Voor meer informatie over de inhoud van deze boeken kunt u de volgende websites bezoeken:

www.purebhakti.com – voor nieuws, updates en gratis downloaden van boeken, lezingen en *bhajans*.

www.purebhakti.tv – voor het kijken en luisteren naar lezingen online en voor links naar updates van live web-casts.

www.harikatha.com – voor het per email ontvangen van de lezingen en video's van Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Mahārāja op zijn wereldreis.

www.backtobhakti.com – voor het laatste nieuws over de IPBYS, de International Pure Bhakti Yoga Society.

Indien u meer wilt weten over boeken, lezingen, audio-opnamen, video's, lessen en de International Pure Bhakti Yoga Society (IPBYS) van Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Mahārāja kunt u contact opnemen met **connectwithussoon@gmail.com**

Voor het vinden van een centrum in uw buurt:

www.purebhakti.com/contact-us

Engelse publicaties van

ŚRĪ ŚRĪMAD

BHAKTIVEDĀNTA NĀRĀYAṆA GOŚVĀMĪ MAHĀRĀJA

<i>Arcana-dīpikā</i>	<i>Śrī Navadvīpa-dhāma-māhātmya</i>
<i>Śrī Bhajana-rahasya</i>	<i>Śrī Navadvīpa-dhāma Parikramā</i>
<i>Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu</i>	<i>Śrī Prema-sampuṭa</i>
<i>Bhakti-rasāyana</i>	<i>Śrī Rādhā-kṛṣṇa-gaṇoddeśa-dīpikā</i>
<i>Bhakti-tattva-viveka</i>	<i>Śrī Saṅkalpa-kalpadrumaḥ</i>
<i>Śrī Brahma-saṁhitā</i>	<i>Śrī Śikṣāṣṭaka</i>
<i>Essence of the Bhagavad-gītā</i>	<i>Śrī Upadeśāmṛta</i>
<i>Five Essential Essays</i>	<i>Śrī Vraja-maṇḍala Parikramā</i>
<i>Going Beyond Vaikuṅṭha</i>	<i>Śrī Rāya Rāmānanda Saṁvāda</i>
<i>Harmony</i>	<i>Śrīla Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī – His Life and Teachings</i>
<i>Jaīva-dharma</i>	<i>The Distinctive Contribution of</i>
<i>Letters From America</i>	<i>Śrīla Rūpa Gosvāmī</i>
<i>Śrī Manaḥ-śikṣā</i>	<i>The Essence of All Advice</i>
<i>My Śikṣā-guru and Priya-bandhu</i>	<i>The Gift of Śrī Caitanya Ma-</i>
<i>Pinnacle of Devotion</i>	<i>hāprabhu</i>
<i>Śrī Prabandhāvalī</i>	<i>The Journey of the Soul</i>
<i>Secret Truths of the Bhāgavatam</i>	<i>The Nectar of Govinda-līlā</i>
<i>Secrets of the Undiscovered Self</i>	<i>The Origin of Ratha-yātrā</i>
<i>Śiva-tattva</i>	<i>The Way of Love</i>
<i>Śrī Bṛhad-bhāgavatāmṛta</i>	<i>Utkalikā-vallarī</i>
<i>Śrī Dāmodarāṣṭakam</i>	<i>Vaiṣṇava-siddhānta-mālā</i>
<i>Śrī Gauḍīya Gīti-guccha</i>	<i>Veṇu-gīta</i>
<i>Śrī Gīta-govinda</i>	<i>Walking with a Saint</i>
<i>Śrī Gopī-gīta</i>	<i>Rays of the Harmonist (periodical)</i>
<i>Śrī Harināma Mahā-mantra</i>	
<i>Śrīmad Bhagavad-gītā</i>	

Nederlandse publicaties

van **Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja**

vertaald en uitgegeven door Pro Deo Uitgever Jaya Radhe

<https://purebhakti.com/jayaradhe.nl>

<i>Bhagavad-gītā</i>	<i>Prabandha Pañcakam</i>
<i>Bhāgavata-rahāsyā</i>	<i>Prabandhavalī</i>
<i>Bhajana-rahasya</i>	<i>Prema-pradīpa</i>
<i>Bhakti-tattva-viveka</i>	<i>Prema-samputa</i>
<i>Boterdief</i>	<i>Reis van de ziel</i>
<i>Camatkāra-candrikā</i>	<i>Rāga-vartma-candrikā</i>
<i>Essentie van Bhagavad-gītā</i>	<i>Rāmānanda Rāya Saṁvāda</i>
<i>Geheimen van Bhajana</i>	<i>Śikṣāṣṭaka</i>
<i>Geheimen van het onontdekte Zelf</i>	<i>Śiva-tattva</i>
<i>Geluk in het paradijs der dwazen</i>	<i>Śrī Rādhā</i>
<i>Gift van Śrī Caitanya Mahāprabhu</i>	<i>Śrī Rūpa Gosvāmī's bijdrage</i>
<i>Gīta-govinda</i>	<i>Summum van toewijding</i>
<i>Gopi-gīta</i>	<i>Ujjvala-nilāmaṇi-kiraṇa</i>
<i>Hari-kathāṁṛta</i>	<i>Upadeśamṛta</i>
<i>Jagannātha Ratha-yātrā</i>	<i>Utkalikā-vallārī</i>
<i>Jaīva-dharma</i>	<i>Veṇu Gīta</i>
<i>Mādhurya-kādambinī</i>	<i>Verborgen pad van devotie</i>
<i>Maharṣi Durvāsā</i>	<i>Voorbij Nirvāṇa</i>
<i>Manaḥ-śikṣā</i>	<i>Ware sentimenten van de ziel</i>
<i>Nitya-dharma</i>	<i>Wijze van Liefhebben</i>

